1989. g. Nr. 10 (34)
OKTOBRIS

AVOTS

ISSN 0235—1420

PROZA, DZEJA, DRAMATURĢIJA, PUBLICISTIKA, KRITIKA

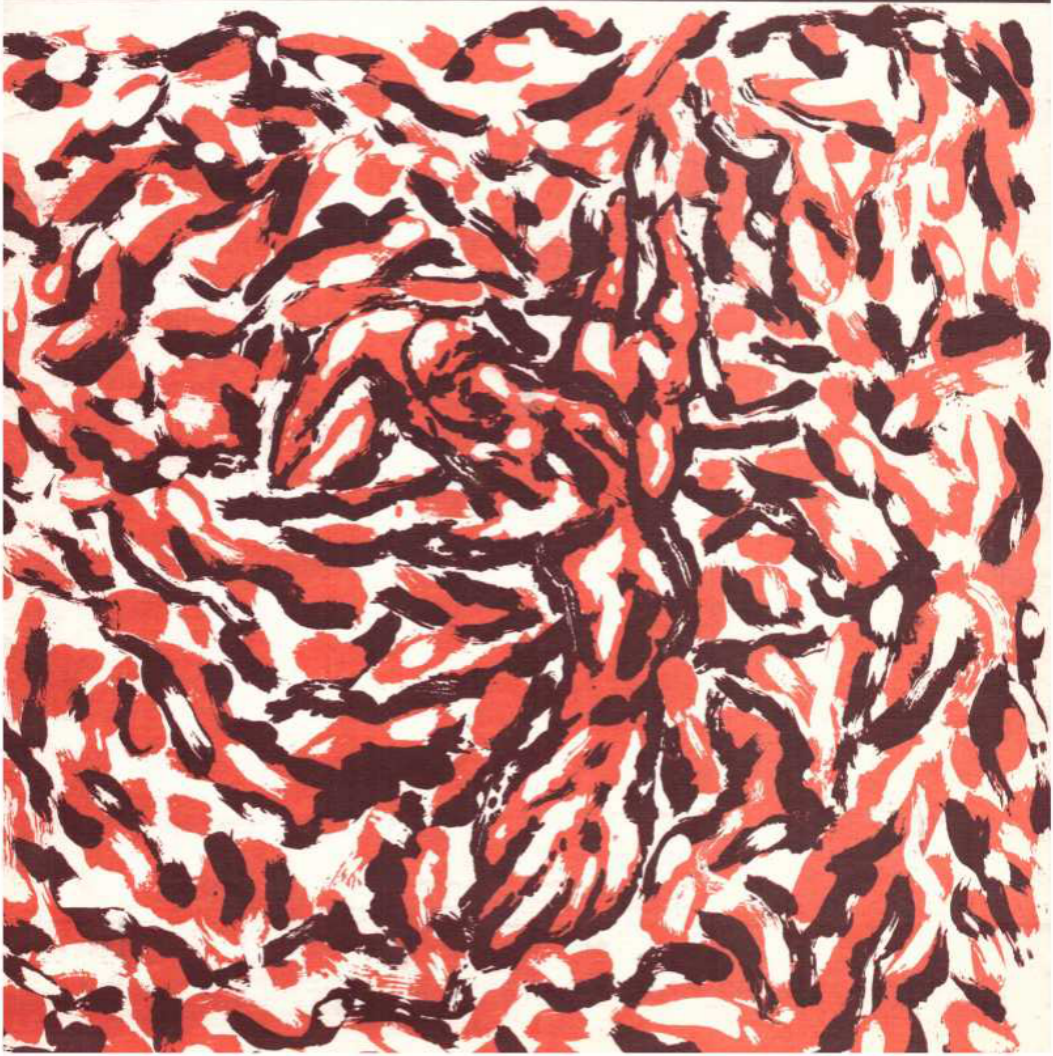

SHOUT
SHARE
IT

Annotation

Avots 1989.10

Latvijas ĻKJS Centrālas Komitejas un Latvijas PSR Rakstnieku Savienības literāri mākslinieciskс un sabiedriski politisks žurnals jaunatnei. Iznāk kopš 1987. g. reizi menesī. Izdod Latvijas KP CK izdevniecība Rīca.

failu izveidojis Imants Ločmelis imantslochmelis@inbox.lv

Redakcijas Kolēģija:

Aivars Kļavis (Galvenais Redaktors), Jānis Āboltiņš, Vilnis Bīriņš (Atbildīgais sekretārs), Ilmārs Blumbergs, Guntars Godiņš (Nodaļas redaktors), Māris Grīnblats, Edvīns Inkens, Vladimirs Kaņivecs (Galvenā redaktora vietnieks), Aleksandrs Kazakovs, Pēteris Krilovs, Juris Kronbergs, Jānis Peters, Baiba Stašāne, Ādolfs Šapiro, Viesturs Vecgrāvis, Imants Zemzaris. Redaktori: Jekaterina Borsčova, Rudīte Kalpiņa, Jeļena Ļisicina, Normunds Naumanis, Eva Rubene. Dzejas konsultante Amanda Aizpuriete. Prozas konsultants Aivars Tarvids. Korektore Mārīte Pupiņa. Tulkotāja Anta Skorova. Mākslinieciskā redaktore Sarmīte Māliņa. Tehniskā redaktore Ināra Jurjāne.

Manuskriptus pieņem divos eksemplāros mašīnrakstā, nerecenzē un atpakaļ neizsniedz.

ЛитературноХудожественныйиОбщественноПолитический журнал для молодежи «Авотс» («Родник»| На латышском и русском языках. Издание Цк Лксм Латвии И Союза Писателей Латвийской ССР. Издательство Цк Кп Латвии, Рига. Адрес Редакции: Рига, Баласта Дам-Бис, 3. Отпечатано В Типографии Издательства Цк Кп Латвии, 226081, Г. Рига, Баласта Дамбис, 5. Издается С 1987 Года Раз В Месяц.

Nodots Salikšanai 5.09.89. Parakstīts Iespiešanai 13.06.89. Jt 00136. Formāts 60x9018. Ofseta Papīrs Nr. 1., 2. Ofseta Tehnika. 10+0,5 Uzsk. Iespiedl., 21,5 Uzsk. Krasu Novilk., 14,7 Izdevn. L. Metiens 143 000 (Latviešu Valoda — 100 000, Krievu Valoda — 43 000). Pasūt. Nr. 874. Maksa 50 Kap. Redakcijas Adrese: Pasta Indekss 226081, Rīga, Balasta Dambī 3. Abonementa Kastīte 35. Telefoni: Galv. Red. 224166; Galv. Red. Vietn. 224100; Atb. Sekretāram Un Tehn. Redaktorei 225654; Publicistikas Nod. Vad. 229631; Kultūras Nod. Vad., Makslin. Red. 210030; Dzejas Un Prozas Nod. Vad., Konsultantiem 227208. Iespiests Lkp Ck Izdevniecības Tipogrāfija, 226081, Rīgā, Balasta Dambī 3.

- ○ IEVA ROZE
- AVOTS

- notes
  - 1
  - 2
  - 3
  - 4

Avots 1989.10

LITERATŪRA

Aivars Tarvids. «Robežpārkāpējs» (1. Ipp.)

Ieva Roze. Dzejoļi (23. Ipp.)

Voldemārs Zariņš. Dzejoļi (24. Ipp.)

Viljams Batlers Jeitss. Dzejoļi (27. Ipp.) Aleksandrs Grīns. «Dvēseļu putenis» (28. Ipp.)

KULTūRA

Vilnis Bīriņš. «Cietumvalsts» (32. Ipp.) Merabs Mamardašvili. «Ja uzdrīkstēties būt . . .» (37. Ipp.) Ojārs Spārītis. «Kurzemes hercogu vārda spožums pasaulē» (40. Ipp.) Andrejs Kaufmanis. «Beardslay crazy» (45. Ipp.) Ježi Grotovskis. «Tuvošanās Pirmavotu Teātrim» (50. Ipp.)

PUBLICISTIKA

Irina Ratušinska. «Pelēkā —cerību krāsa»- (52. Ipp.)

Vilnis Zariņš. «Laupītāju filozofija» (58. Ipp.)

«Cauri personībai» (68. Ipp.)

LITERATŪRA

Aleksandrs Grīns. «Dvēseļu putenis» (73. Ipp.)

AIVARS TARVIDS

ROBEŽPĀRKĀPĒJS

ROMĀNS

(1. turpinājums.)

— Klausies, tēv! Paraksti šo papīru! — Arnolds vēra ***«diplomātu»*** un plivināja rokā dokumentu, kuru uz netīra galda likt nedrīkstēja.

— Neparakstīšu.

— Kāpēc?

— Galvenais neko neparakstīt. Tad neko nepiešūs.

— Nu, manis dē|.

— Nē.

SERGEJA DAVIDOVA kolāža

— Tu vēlies man nodarīt sāpes?

— Kas tas Ir? — tēvs, šķiet, atžirdzis runāja žēlīgā balsī.

— Tu pašrocīgi apliecināsi, ka neiebilsti pret sava dēla izceļošanu no PSRS.

— Komandējumā brauksi?

— Pavisam.

— Koo? ... Pavisam ...

— Pavisam prom no Krievijas.

— Tu ar žīdiem esi sapinies?

— Var arī tā saukt.

— Pamest tēvu nelaimē. Nelietis, — vecais kāri izdzēra glāzi. — To es tev nepiedošu, dzirdi, mūžam nepiedošu! Kaut nošauj, neparakstīšu! Jūda tāds ...

— Kāpēc?

C LKP CK izdevniecība, «Avots», 1989

— Paša dēls ... Uz cirku vedu. Tu ar šarlaku slimoji.. .

— Neāksties! Man bija četri gadi, kad jūs ar māti izšķīrāties.

— Tik dē| viņas. Dzirdi, viņas! Es savu mazo puisīti dikti mīlēju.

— Es nopietni runāju! — Arnoldam tobrīd no tiesas niezēja rokas.

— Es ar! .

— Re! — Arnolda pavērtajā *«diplomātā»* **rātni kā paklausīgas dvīnītes gulēja konjaka pudeles ar zeltītām etiķetēm.**

— Mums vēl ir ko ieraut?!

— Var gadīties.

Tēvs minūtes piecas tiepās, činkstēja, ka mūžam sev nepiedos šo soli, nepārdzīvos, ja viņi vairs netiksies. Savukārt Arnolds solīja rakstīt vēstules, sūtīt dāvanas un reizi gadā — goda vārds! — braukt ciemos. Beidzot tēvs izdvesa:

— Tevis dēļ, dēliņ, uz visu esmu gatavs!

Arnolds sniedza «*Pārķeru»* **ar melnu tinti, un tēvs vajadzīgajā vietā uzskricelēja parakstu — ar vērienu kā sporta vai estrādes zvaigzne.**

— Bet kā tu svešumā dzīvosi?

— Tad redzēs.

— Redzēs, redzēs ...

— Iedzersim! ...

— Pagaidi! Bet te ir tava dzimtene. Vai tu, puika, saproti, ko cilvēkam nozīmē dzimtene?

— Svēta lieta.

— Hy, блядь![1] **... Ar žīdiem sapinies ... Paša dēls! Tevi apčakarēs, tu viņus nepazīsti. Domā, vācieši stulbi bija? Nē, vācieši bija gudri.** *«Ādolf, ņem plinti, šauj židus Gaujma-lā . ..»* **Vo, kā dziedāja! Bet tu dzimteni, mūsu mazo Latviju ... Kur vēl labāk kā tēvu zemē ...**

— Beidz gvelzt! Tev labi, tev! Baudi tos iekarojumus, baudi uz veselību! Rij šņabi, vārties pievemtā migā, laid muļķi. . . Priecājieties par savām tiesībām. Eh, līdz kaklam . . . Izbļaustījies Arnolds slaiki nospļāvās. Strīdēties ar alkoholiķi, kaut paša tēvu, galu galā bija glupi un pazemojoši.

Bet tēvs arī neklausījās, jo augstā, trīcošā balsī iedziedājās: *«Nāk rudens apgleznot Latviju . . .»* **Vārdi sajaucās aizmiglotajā prātiņā, meldiņš noslīka konjakā, un vecais, brīdi kāsējis, sāka ziņģi par dzintara jūru. Aiz sienas kaimiņš klauvēja un bļāva, lai vienreiz beidz bardaku, citādi atkal norausies pa rīkli. Tēvs vainīgi aprāvās un zem deguna ņurdēja, ka tūlīt, tūlīt celsies, ies un tiem parazītiem, čangaļiem un stukačiem izdurs acis. Kā gribu, tā atpūšos, bet tie, tie ņems un izsauks družiņņikus ...**

Arnolds salēja, jo žūpu vajadzēja bez lieka skandāla ātrāk atslēgt no lielās pasaules problēmām. Tēvs iztukšoja glāzi, tilkājās, viļāja mutē zivju pīrādziņu un lamājās. Zirneklis kāpelēja pa rīta saulē vizošo tīmekli, no krāna izlietnē tecēja ūdens strūkliņa, līdzās runāja Vissavienības radio pirmā programma, bet pagalmā puikas dzenāja ripu, jādomā, viņiem turpinājās brīvlaiks.

— Uz Ameriku! . .. Paša dēls, un Amerikā ... — sapņaini ierunājās tēvs, skatoties kaut kur nomelnējušajos griestos. — Bagāta zeme, bagāta ...

— Bagāta.

— Piestrādāju es kara hospitālī Rīgā. Ievainotos tur drusku salāpīja, lai sūtītu tālāk uz kalnu sanatorijām fāterlan-dē . . . Biju liels zeperis, izcilāju vācietēnus — oi, oi, oi... Vakaros vēl stūmu krēslos uz kinozāli, skatījāmies operetes un vērmahta uzvaras . .. Par pakalpojumiem zaldāti deva cigaretes, karameles, marmelādi... Šņabis fričiem bija švaks, bikšūdens, trīsdesmit divas collas . . . Pret to ne vel-la nevarēja izmainīt. Tauta dzina kandžu, okupanti baidīja ar Salaspili, viens pīpis, dzina . ..

Četrdesmit ceturtajā man spīdēja iesaukšana zenītartiiērijas izpalīgos. Arī fronte klāt. Sarkanarmija pārrāva aizsardzību, hospitālis evakuējās. Dienēja tur viens ārsts. Oberleitnants. Garš, vājš. Dilonis vai bantestārps. No baltvāciem. Sauca līdzi. Sak, ko pie boļševikiem paliksi, tie visus uz Sibīriju . ..

— Ko tad nebrauci?

- — Jauns biju, dumjš. Domāju, ko mamma, ko Vācijā

iesākt, ko nelaimē līst. Jā, hospitālis krāmēja paunas, bet es jukās nospēru paku ar tabletēm. Pret triperi. Pēcāk Lu-cavsalas utenī iemainīju pret amerikāņu *«tankiem».* **Jā, kādi tur zābaki, ja pačurāt nevar ... Nonāktu es, dēliņ, Amerikā, tur novērtētu. Tur smadzenes naudu maksā. Universitātes Merilendā, Berklijā, laboratorijas, arī penga ...**

— Pazaudēji Nobela prēmiju?

— Bet es paliku Rīgā, kā krievi ienāca, tā uz vakarsko-lu ... Eh, latvieši, tik zirņus ēst un gaisu maitāt...

Arnolds uzšķīla uguni un ievilka dūmu. Viņš netika gudrs, tirāde par jaunības kļūdu un aizokeāna zemi, kur talanti vērtē, pieder dzērāju runu ierastajam repertuāram, vai arīdzan tas būs jaunums, kas turpmāk pārsteigs apkaimes zi-līšus. Cik vienkārši, neaizbrauca, nenovērtēja, nošķauda, nodzirdīja.

— Žēl, ka tev nav bērnu. Puisītis vai meitenīte, — negaidot ierunājās tēvs. — Es viņiem stāstītu pasaku par Sniegbaltīti un dakteri Aikāsāp ... Klau, aiziesim šodien uz pirti? Alus, lāva, bērzu slota. Kā uzmet garu!... Man vannasista-bas nav. Aiziesim?

— Aiziesim.

— Tu apsoli?

— Apsolu.

— Pogā vaļā!

Pavēli Arnolds izpildīja zibenīgi. Jau pirmais malks kļuva Izšķirošs, un, nesakarīgi murmulēdams, tēvs slīdēja lejā no apelsīnu kastes troņa. Stiepjot viņu uz guļvietu, Arnolds manīja, ka radītājs pielaidis bikses. Viņš noguldīja ļengano augumu uz kaila, svītraina matrača un pārsedza ar sadriskātu dzelzceļnieka šineli. Laikam nospēris, iedomāja Arnolds, vērojot, kā sauleszaķīši ņirbina zeltītas pogas un no veča bezzobainās mutes tek gara, lipīga slienā. Nē, tas nebija riebums, ko viņš juta. Kā nekā divu gadu rūdījums *«ātrajos».*

Piedzēries vecis, kas kritis pret bruģi? **... Nu un? Vāģī iekšā, un uz slimnīcu prom. Galvenais, lai neatģistos, nepie-vemtu mašīnu vai nesāktu psihot. Tad runa īsa, un plencis dabon ar kulaku pa diafragmu.**

Autoavārijas?.. . **Jā, riebīgi. Motociklista ķiveres gabali un smadzeņu receklis uz brauktuves, bet, sakropļoto augumu kopā**

vācot, halāts notriepts kā lopkautuvē.

Infekcijas slimnieki? .. . **Pēc tam divas dienas gribas rokas mazgāt. Bet radinieki brēc, ka slimnīcu nevajag, tas nav tīfs vai dizentērija, vainīgas vakar ēstās kūpinātās reņģes.**

Bērnu ciešanas?. **.. Laikam grūtākais. Bet pierod, pie visa pierod. Citādi nav iespējams strādāt.**

Bet pirmajā darba gadā reiz izlēca no savaldības sprosta un cik spēka iegāza sārtvaidzim fizkultūras skolotājam. Tādam švītīgam, neilona treniņtērpā, ar svilpīti kaklā. Skolmeistars bļāva virsū Mihelsonam, vecajam kara ārstam Mihelsonam, ka līkdegunainais žīds ir slepkava, bērnu slepkava, jo nav laikā atbraucis un pie visa vainīgs. Vecais vīrs apjukumā nezināja, ko atbildēt, bet skolmeistars tik kliedza un vicināja dūres. Tad nu Arnolds sita, un fizkultūrietim pekas pret sauli. Līdzās uz nestuvēm gulēja divpadsmitgadīga meitenīte, vasarraibumaina rudmate, tādēļ līķīša seja izskatījās īpaši bāla. Skuķēns bija ieskrējis stiklotās durvīs un pāršņāpis artēriju. Bet direktrise, telefonējot *«ātrajiem»,* **vēstīja, ka viena meitene tur kritusi un sagriezusi kāju. Gaidot medicīnisko palīdzību, pedagogi mērcēja kabatslakatiņus un aptiekas skapītī paņemto marli asiņu fontānā, runāja, kāds tas šausmīgs 4fl[2] un nepacietīgi vēroja pa ielu braucošās mašīnas ... Maza meitenīte, ar kaklautiņu un tikpat sarkanām zeķubiksēm. Lūk, nelaime, lūk, traģēdija. Bet te vecis slapjos pantalonos. Nē, tas nebija riebums. Drīzāk nožēla, gluži abstrakta, melanholiska nožēla par cilvēka padevību un to vieglumu, kādā tas atlaiž rokas un ļaujas kritiena brīvības vilinājumam.**

Virtuvē Arnolds no kakliņa ierāva krietnu malku, tad vēl vienu. Aizsākto pudeli atlika uz galda, otru nobēdzināja *«diplomātā»* **un, pārbaudījis, vai nule parakstītais dokuments kārtīgi iegūlis starp mapes vākiem, devās uz durvīm. Minot stāvās trepes, Arnolds vēl domāja, ka vecais te dzērumā daudzkārt planējis ar galvu pa priekšu un, gluži iespējams, morga sanitāri reiz stieps viņa līķi, lamājoties, ka dzeramnaudas vietā nopelnīs bruku. Uz ielas negaidot bija sācies pu-**tenls, asas vēja brāzmas svieda sniegpārsliņas tieši sejā, Arnolds pacēla roku, lai...

... pacēla roku, lai izslaucītu acis. Blakus stāvēja pavadone ar ve|as kaudzi padusē. Viņa bija kaut ko jautājusi.

— Bez šaubām, gulēsim tīros palagos, — atteica Arnolds un sniedza piecrubļu papīrīti.

*** Pavadone īdēja, ka neesot ko izdot, Arnolds sacīja, lai pārējo patur tējai. Kāda galu galā nozīme naudai. Viņa situācijā, protams. Vakar, braucot taksometrā, viņš šoferītim, jautram un lādzīgam zēnam, atvēlēja kvartu, kaut skaitītājs rādīja divi**

divdesmit. Taksists blenza Arnoldā kā nervu slimniekā, bet viņš sacīja, ka beidzot sasniedzis laimes mirkli, kad čabošai naudai vairs papīra vērtē. Vēl Arnolds atcerējās stāstu par bankas mašīnu, ko četrdesmit pirmā gada jūnijā sabombardējuši *«junkersi».* **Vējš dzenājis pa tramvaja sliedēm rub|u vērpetes, cilvēki raudzījušies nopaka| miljoniem un sprieduši, ka pēc mēneša vācieši maršēs Maskavā. Rubļus uzslaucīja sētnieks, bet nogalināto šoferi un sargu apraka turpat parkā.**

Arnolds palīdzēja sievai saklāt gu|vietas un, pievācis no vadža jaku, teicās uzpīpēt, kamēr dāmas iekārtosies naktsmieram. Tamburs bija tukšs,un varēja netraucēti izvilkt blašķi. Viena kustība, klusi guldzleni, aromāts rīklē, un silta straume alzlodā kuņģī. Bet tamburā sala. Labi, ka jaka mugurā. Arnolds noglāstīja oderējumu. Vilkāda! īsta vilkāda. Kā žurnāla «АМЕРИКА» **fotogrāfijā —** *«Prezidents Fords dāvina Ģenerālsekretāram Brežņevam atmiņai vilkādas kažoku».* **Arī toreiz bija rudens, kad laukā nebeidzams lietus, bet...**

... bet ūdens vannā tik karsts un smaržīgs. Suka skrāpēja ķermeni, miesa patīkami kņudēja, dušas straume glāstīja seju, un tālumā dzirdējās nepacietīgs durvju zvans. Arnolds notrausa šampūna putu pikas un ieklausījās. Nē, zvanītājs rādījās neatlaidīgs, šķiet, lūrējis apgaismotajos dzīvok|a logos. Atkal šī pļerkstošā skaņa. Lāsts pār lūpām un peldmētelis plecos. Slapju kāju nospiedumi uz parketa gaitenī un drošības važiņa sasārtušajos pirkstos.

Arnolds slēdza durvis un ieraudzīja vīrieti formas cepurē un garā lietusmētelī.

— Labvakar, dakter!... Es laikam iztraucēju ...

— Jums, cienītais, tāds tatāru stils, — Arnolds apturēja pa seju ritošo ūdens tērcīti. Krēslā zvanītāja cepure likās zaļa, interesanti, kas te meklējams robežsargiem, miltons obehaesņiks, čekists, tiem darīšana gar visiem, bet zaļcepu-ri, tie visbiežāk tvarstīja sēņotājus Kurzemes jūrmalā.

— Es ... Es laikam ...

— Atģērbieties un ejiet istabā! Pa gaiteni uz priekšu. Es tūda| ...

Kārtīgi noslaucījies, uzvilcis svītrainu korejiešu pidžamu un apāvis peldētāju šļūcenes, Arnolds ieslēdza spuldzi gaitenī. Cepuri uz vadža rotāja mežsaimnieka kokarde. Nu, šitais uz Sibīriju kokus gāzt nesūtīs, vēl padomāja Arnolds un nogrieza gaismu.

Viņi sēdēja viesistabā pie apa|a kāršu galdiņa, kas senos laikos liktos īsti piemērots, lai paputējuši aristokrāti uz tā noplītētu dažu labu muižu. Bet nelūgtais ciemiņš grozīja galvu

un, pētot telpu, teica:

— Bagāti dzīvojat. Skaisti.

— Man alga simt četrdesmit mēnesī. Ir par ko apskaust, — pasmējās Arnolds. — Tas viss … gleznas, lustra kā Kremlī, ozolkoks un bronza, ir manas sievas mantojums. Es šeit esmu apakšīrnieks. Dekoratīvais sunītis, kaut gan suņiem Ir raduraksti un medaļas …

— Jā … Jūs mani neatceraties?

— Ziniet, es šodien esmu tā noguris, ka paša vārdu vajadzētu precizēt čekā.

— Jūs manu mammīti operējāt. Pavasarī.

— Ak, tētiņ … Pavasarī, — Arnolds nopūtās un pašķielēja ciemiņa raupjajā sejā — gadi piecdesmit, sirmums deniņos, vēja aprauta āda. — Man trīs operācijas nedē|ā. Nu Ziemsvētki degungalā … Iedzersim!

Mirgoja gravētās šķautnes glāžu kristālā, dzēriens likās silts un smaržīgs, Arnolds rija malciņu pēc malciņa un pūlējās nokratīt pagurumu, kas gulēja plecos smilšu maisa smagumā, saistīja locītavas un lipināja ciet plakstus, piedevām viņam šķita, šī mammīte, kuru it kā griezis ziedoņa laikā, eksitējusi, dēls — bārenis —, iebrucis dzīvoklī, tūdaļ saņems savu laucinieka dūšu, trieks milzu dūri galdā, lamās viņu, draudēs vai līdīs kauties. Šajā pasaulē viss iespējams, bet viņam gribas gulēt, miedziņš līst kā ūdentiņš, un segu pār galvu, un lai visi iet kārties …

— Jūs mammai vēzi izoperējāt.

— Nu, sakiet, sakiet droši! Nomira? Es viņu kapā iegrūdu?

— Ko jūs, dakter!… Vesela. Nekādas vainas. Vakar dārzā mārrutkus raka …

— Mārrutkus! Zivju galerts ar mārrutkiņiem … — Arnolds jau smējās. Aprautiem, rīklē iestrēgušiem smiekliņiem. Mežkungs atlika malā sauso glāzi un likās pavisam apjucis. Arnolds tvēra pudeli un steidzīgi turpināja:

— Septītais novembris šodien. Karaspēka parāde, darbaļaužu demonstrācija. Eju pa tukšo klīnikas koridoru, skatos, pamalē salūta atblāzma. Mani sagaida Kārlis, klasesbiedrs, vienā solā sēdējām . . . Prasa — ko, operācija cauri. .. Tik ātri. . . Bet es domāju, kāda velna pēc neesmu aizdauzījies uz dienvidiem atpūsties, komandējumā, kur tik nevar aizbraukt… *Varen plaša mana zeme dzimtā.* Bet nē … Šis mani sazvanīja, uz mani visas cerības … Iedzeriet, iedzeriet, ārā riebīgs laiks, Dievs, rādās, nav komunists … Kārlis skatās manī kā katolis dievmātē, es noduru acis, slēpju rokas aiz muguras un saku, vecīt, es neesmu Dievs tas kungs, tu man piedod, attaisīju vaļā, pilna ar metastāzēm .. . Kas par skaistu sievieti bija! … Kārļa mamma. Sēžam pie galda, bērnu

balle, Kārlēnam žabo pazodē un desmit sveces viņa dzimumdienas tortē, veras durvis, ienāk mamma, taujā, kurš, bērni, vēl dzers limonādi. . . Tādas lietiņas! Tālumā salutē, bet man jāsaka, finiša taisne, nedēļa, varbūt divas, varbūt mēnesis. Ne jau katrreiz iepriekš var uzķert... Ar morfiju palīdzēšu, kaut gan, baigā palīdzība, sūds uz kociņa . .. Bet Kažam birst asaras, viņš nesakarīgi šļupst, tencina, muļķis tāds, spiež rokās saini, stāsta, tas man, uz svētkiem ... Es, muļķis, pievācu un atviegloti skatos, ka Kārlis aiziet, ziniet, gaiteņi mums garu garie .. . Bet krastmalā joprojām salutē, laikam trīsdesmit zalves, revolūcija jāpiemin.

Man mugura slapja kā maratonistam, un rokās pendele ... Pārbraucu mājās, izrādās, lasis, branga mačka, divas bļodiņas ikru, prīmā ar baltmaizi un sīpoliem, virtuvē uz ledus stāv. Ja vēl pipariņus virsū un sīpoliņu. Jā, lasēns un pudele franču konjaka, bet pretī iesaka nolūkot zārku un miroņu čības. Ko es varēju darīt, audzējs kā divi kulaki, kā bērna galva. Bet viņš man ticēja, cerēja... Salejiet, lūdzu, nē, rokas man nedreb, profesija tāda... Kas jums mežā nekait. Svaigs gaiss un klusums .. .

— Darba pietiek, — norūca vīrs, — pērngad malumednieki kāju sašāva. Ar renkuļiem. Laime, kauls vesels palika. Kur vēl tie plāni, aļņi jaunās eglītes nograuž, gucuļu brigādes kaklā . .. Kundziņi uz mežniecību brauc spožās *volgās.* No šķūņa durvīm pļavā nespēj trāpīt, bet kuili prasa tādu, lai *«čombem»* ilkņi vilktu vismaz uz Latvijas rekordu. Piemaujas, kāds vēl nomaldās biežņā, ej kā tāds antiņš, ūjini, nedod Dievs, viens otru dzērumā no kātiem nolaidīs ...

— Atvainojiet... Kā jūs godāt?

— Šmits. Kārlis Šmits.

— Vēl viens Kārlis. Vārdadiena divdesmit astotajā janvārī ... Iedzersim, Šmita kungs, iedzersim! Sava darba rezultātu jūs neredzēsiet, koki aug lēni, savukārt es savas kļūdas aproku zemē.

— Braucam?

— Braucam .. . Tad mammai viss kārtībā?

— Jums viegla roka.

— No tā vieglāk nepaliek.

— Dakter, gribējās jums paldies pateikt...

— Nevajag.

— Neapvainojiet nu, mēs vienkārši cilvēki, — te vīrs pacilāja čabošu avīžpapīra saini. — Valkājiet vesels!

— Paldies! — Arnolds juta, ka klubkrēsls zem viņa šūpojas, bet ķermenis aizvien smagāk ieslīgst mīkstajā polsterējumā, it kā viņu nesējraķete ievadītu orbītā. — Sakiet, tikai godīgi, jums teica, bez naudas dakteris pat roku nepakustinās?

— Teica gan ... Ko tik nesarunā ... Māsām gan devām, par zālēm tāpat... Bet mēs ar jums runājāmies. Tajā kabinetā ar gleznu. Jūs teicāt, viss būs labi, operācija bija veiksmīga, jādomā, dzīšanas vaina, labi, ka slimniece pie figūras, pats riebīgākais ir cauri taukiem rakties . . .

— Jā, tā es saku. Arī naudu ņemu. Ne prasu, bet ņemu. Cilvēki pērk ne vien manas rokas, bet arī cerību. Saprotiet, cerību!... No konjaka pudelēm nevar atkauties. Pilnu vannu varētu pieliet. Kādēļ lai es neņemtu? .. . Puika beidz FRA skolu, virpo nevienam nevajadzīgas deta|as, un kā proletārietis, kā pamatšķira nodzer vismaz trīs simtus mēnesī. Cik mums fabriķu, katrā kāds virpo, štancē, frēzē . .. Pelna, lai septiņpadsmitā gada revolūcija paliktu pēdējā... Vai tas ir taisnīgi?

— Kādēļ kārtīgs šlosers, automehāniķis, jumiķis nedrīkst pelnīt?

— Drīkst, Kārli, drīkst... Cik veču šajā pilsētā prot nomainīt vārstuli autiņa dzinējam, cik dzīva cilvēka sirdij? ... Ņemu naudiņu, ņemu. Un sirdsapziņa nemoka. Reizēm arī prasu, nekaunīgi prasu! Kādēļ lai es neprasītu šiem gnīdām, kas atlej benzīnu, alu un skābos kāpostus, varoņiem, kam pirkti medāļl un okupēti dzīvokļi, funkcionāriem, kas no kroņa kases zvejo tūkstošus, biedriem, ko pat uz ateju pavada čekists ar rullīšpapīru un pistoli rokā? Kādēļ ne? Negrib viņi gulties uz ambrazūras, plikām nabām atkārtot Karbiševa varoņdarbu. Vajadzīgs esmu es, šausmas, kā gribas dzīvot, un tad nevienu neinteresē, ka man spļaut uz viņu meliem un ideāliem. Šīs bailes ir vienīgais riņķis, ko viņiem ievērt nāsīs un nolikt pie vietas . .. Nē, es neesmu smalks! Medicīniskā apkalpošana ... Kā krogā! Kā bordelī! Nelaime tā, ka vienīgais brīdis, kad es dažkārt liekos brīvs un varens, ir tā sekunde, kad narkoze iedarbojusies, mani pirksti caur cimdiem sajūt skalpeļa tēraudu, asistents, māsas ir līdzās, un es tūdaļ izdarīšu griezumu ...

— Tencinu, dakter, man laiks, ir jau vēls ...

— Laiks?

— Jā, jums arī derētu atpūsties.

— Bail aizmigt. Nepatīk dakterim paša zāles, vai kā nepatīk ... Un murgi rādās ...

— Būs labi! — Šmits cēlās no galda.

— Ceļakāju! Un nebrīnieties, par ķirurgiem lielāki dzērāji ir vienīgi narkologi.

— Brauciet, dakter, medībās! — teica mežkungs, noliekot glāzi.

— Sarunāts. Un piesieniet man šņorītē pasaules rekordu! ...

Palicis viens, Arnolds pārgrieza aukliņu un attina avīžpapīru.

Trīs vilkādas un sarkanā lapsa. Arnolds vēl iedzēra, slēdza televizoru un, palīdis zem segas, truli skatījās, kā pa Maskavas bruģi rāpo tanki un maršē zaldāti parādes formās. Pie auss džinkstēja tālrunis, zvanīja Sofija, teica, visi pie galda, viņu vien gaida ... Lai gaida, esmu nokusis, vai tev patīk sarkanā lapsa .. . Patīk, apliecināja Sofija, tu, rādās, esi uzņēmis ... Jā, viņš piekrita, tu ej pie viesiem, galds noteikti ir krāšņs, lielās jubilejas cienīgs, bet es tikmēr pagulēšu . . . Nesmēķē gultā, piekodināja Sofija, un neaizliec ārdurvīm ķēdi...

Bet vecais Icigsons burzīja vilkādas, pūta dvašu biezajā kažokā un slavēja košo akotu. Re, kā spēlē, re, večuks jūsmoja un atcerējās savu ādmiņa jaunību, kad kupči valkāja vilkādas kažokus, sabuļi bija labākais oderējums, bet pār dāmu pleciem stikla ačelēm lūkojās sarkanās lapsas un caunītes. Icigsons tīksminājās, Arnolds lūkojās kuplajās, pēc ķimikālijām dvakojošajās ādās, un viņa ausīs skanēja aizsmacis baritons, vārdi par sarkanu karodziņu ielenkto vilku, kas pēdīgiem spēkiem raujas laukā no nāves loka ...

Bet viņa mātei bija vienīgi nožēlojama sudrablapsa. Šodienas zvērkopji, šķiet, rīkojās taupīgi, lapsas baroja ar

plikām zivīm, gaļu un olas stiepa uz mājām, tādēļ akots rādījās blāvs, pati āda drīz vien nopluka kā bērnu ņurcītam plīša lācēnam. Kad viņi pēdējo reizi tikās, māte sēdēja, ietinusies mētelī ar to pašu panēsāto sudrablapsas apkakli. Kantorī sala un pie viņas kājām kvēloja elektriskais kalorifers. Mātes kolēģes ziņkāriem skatiem lūkojās nepazīstamajā vīrietī un, pošoties iekost pusdienlaika bul-* kas, sačukstējās pie spoguļa aizdurvē. Pa logiem redzējās nosniguši Vecrīgas jumti, telpas stūrī vēl krāšņojās eglīte ar nenovāktiem stikla spīguļiem, bet priekštelpā vīrieši spēlēja novusu un skaļi komentēja katru veiksmīgu sitienu.

— Kur tu biji pazudis? — vaicāja māte lietišķi, it kā viņi būtu šķīrušies Jaungada rītā, nevis pēdējo reizi runājuši pirms trim, jā, trim gadiem.

— Daudz darba, — Arnolds attrauca ne mazāk vienaldzīgi un gaidīja, kad mātes saintriģētās kolēģes aizvērs durvis no ārpuses.

— Tu esi vecāks palicis, — ierunājās māte istabas tukšumā. — Un sācis labi ģērbties.

— Bet tev ar pensiju nepietiek. Jāpiestrādā.

— Esmu vecmāmiņa. Man ir mazmeita. Vienmēr gribējās meitiņu.

— Apsveicu!

— Ko tu gribi? — negaidot asi noprasīja māte. Arnolds labi atcerējās šo pavēlošo Intonāciju, atcerējās arī savus nepiepildītos

draudus un, vērīgāk ielūkojoties mātes sejā, manīja, šoreiz skaļā balss slēpj vienīgi pavecas, nodzītas sievietes bailes un apjukumu.

— Kādu nieku.

— Nieku?

— No tevis esmu saņēmis vienīgi dzīvību un niekus.

— Arnold!

— Labi. Nenācu strīdēties, — viņš runāja pagalam izlīdzinoši, kā apvārdojot kašķīgu ministrijas komisiju. — Paraksti, un tīri papīri.

— Un tu domā, ka es to darīšu? — iesaucās māte, ilgi pētījusi dokumentu.

— Darīsi.

— Nemūžam.

— Darīsi, un atbrīvosi mani no pienākuma nodrošināt tev mierīgas vecumdienas.

— Nē.

— Tu ilgi tielesies?

— Ārprāts ... Uz ārzemēm! Kas tevi audzināja, baroja, skoloja...

— Ārstēja, sociālisms arī ārstēja. Bez maksas. Iedeva mieru, dzīvokli, kā viņu tur, brīvību ... Es jau vienmēr esmu bijis slikts un nepateicīgs. Spalvu metu, bet tikumu nē. Jā, jā, uz Rietumiem, pie buržujiem, pie vilku likumiem ... Ne velti tēvs man atvadām gribēja stāstīt pasaku par Sarkangalvīti un briesmīgo vilku.

— Tēvs?

— Viņš neatteica. Par konjaku viņš man iedotu arī Nobela prēmiju.

— Smalki.

— Smalki gan. Viņš teicās, ka Amerikā noteikti būtu kļuvis par lielu cilvēku . .. Interesanti, kurā esmu iedzimis?

— Ej projām!

— Kamdēļ klaigāt? Lai onkuļi mierīgi dauza savu novusu.

— Kas man tik nav jāpārdzīvo ...

— Viens spalvas vilciens, un tavas mokas beigsies .. .

— Nē!

— Saprotu. Tu nedomā, es gluži labi saprotu. Baidies, par labo dēlu baidies. Politisks kleksis kadru anketā. Pusbrālis starptautiskā imperiālisma un vispasaules clonisma nagos. Vienīgais mierinājums, ka tikai mans vectēvs dienējis vācu armijā. Uidiņam viss, kā pieklājas. Tēvatēvs no darba zemniecības... - '

— Izbeidz!

— Esmu beidzis. Esmu beidzis strādāt, cerēt un dzert. Esmu beidzis krāmēt ceļasomu. Un tu, naivā, mīlošā sieviete, nebūsi tā, kas mani šeit, Krievijā, noturēs.

— Es tev skaidrā latviešu valodā teicu, neko neparakstīšu, saprati!

— Paldies, ka ar miliciju nedraudi. Zini, kas notiks tālāk?

— I dzirdēt negribu.

— Tavs luteklis strādā komjaunatnes darbā. Pirmais pakāpiens politiķa karjerā. Pārbūvi jaunatnes masās, lai dzīvo Gorbačovs, nost ar Sta|inu! ... Viss kā pie cilvēkiem. Zēnam ir ģimene, meitiņa, vieta tribīnē, nākotnes perspektīva. Tiesa, viena nelaime, tētis nepārkārtojās, vairs nestrādā vadošā amatā, zaudējis cerības uz personālo pensiju un tiesības uz specpoliklīnikas smalkajiem dakteriem. Tas tā ... Katrai paaudzei jāiet tālāk par iepriekšējo, — Arnolds aplaizīja lūpas un, atmetis izsmējīgo toni, runāja bezkaisli, pasakot ik vārdu skaidri kā svešvalodu skolotājs. — Tad klausies, pēc mēneša tavs instruktors saņems izsaukumu. Jā, jā, no Palestīnas. Puika, protams, notrūksies, pārvarēs bailes un sašutumu, attiecīgajā mājā nosauks izsaukumu par *MOSAAD* vai *CIP* provokāciju, pierādīs, ka ārzemju ce|ojuma laikā kontaktējies vienīgi ar savas tūristu grupas stukaču, bet viņa tālākie radi Rietumos ir Olgastante un Miķeļonkulis, kuri dzīvo Liepājā, Ļeņina ielā. Tagad ir demokrātija. Nebūs tev ar pienesumu uz cietumu jāskrien. Zēnam ticēs, provokatorus nosodīs, bet aizdomas, aizdomas paliks. Instruktora vietas kārotāji apliecinās marksistisko pasaules uzskatu un norādīs uz dūmu un uguns dialektisko saistību ... Arī Uldiņu pilnībā reabilitēs pēc nāves. Bet līdz taisnības uzvarai būs jādzīvo ilgi gadi ierindas darbā. Nāksies vergot par inženierīti izraudzītajā specialitātē. Un tikai...

— Tu esi nelietis.

— Nesāc raudāt un liec mierā validolu.

— Arnold!

— Te ir pildspalva.

— Nē.

— Tās nav visas cūcības, kas man padomā. Zobs pret zobu. Brāļu karš ir pats nežēlīgākais. Zini, kādēļ? Brāļu karā pretinieki atrodas uz savas zemes.

Māte klusējot ņēma «r*Pārķeru*» un šņāpa parakstu, kas bija izkopts kā jebkurai kantora žurkai, kuras mūžs aizritējis ar naudaslietām un materiālām vērtībām saistītā darbā.

— Paldies. Redz, tu spītējies un paliki bez pusdienām.

— Žēl, nepieredzēšu, kā tu badā sprāgsi.

— Taisnība. Nepieredzēsi.

— Tu nožēlosi un lūgsies.

Arnolds vēra ciet *«diplomātu».* Noklikšķēja hromētie slēdži, bet viņš Ilgi, ilgi vērās mātē. Vai tiešām Itin neko nav apjēgusi, vai tiešām cilvēku paštaisnība mēdz būt tik bezgalīga, bet prāta spējas niecīgas?

— Klausies, man puse dzīves aiz muguras. Daudz kas Ir bijis, daudz. Bet lūdzies, nožēlojis — to nu ne ...

Neatvadījies Arnolds Izgāja gaitenī, kur, sameklējis cigarešu etviju, ar ierastu kustību ...

... ar ierastu kustību tvēra šķiltaviņas. Dūms bija spēcīgs un reibinošs. Arnolds iedomājās, ka nav daudz pārspīlējis un tiešām ir zaudējis brāļu karu, kas zin', ir starp pilsoņu kara paspēlētāju pēdējām atliekām un pašlaik bēg no pozīcijām, jau pirms gadiem četrdesmit par bezcerīgām kļuvušām pozīcijām. Tiesa, barona Vrangeļa oficieri uz Kon-stantinopoli peldēja līdz lūpai pildītos tvaikoņos, tautieši mežabrāļi Gotlandi Ieraudzīja no zvalstīgām zvejnieku motorlaivām, bet viņš tajā pašā ģenerālvirzienā ripo siltā guļamvagonā. Arī ieroci rokās turējis ne kaujas laukā, bet dubļainā poligonā, kur medicīnas dienesta rezerves leitnantus gatavoja atomkara gaidāmajām šausmām. Bet citādi . .. Negribi maršēt kopsolī ar rotu, tev jāpazūd . . . Paturi sevī smīniņu par tranu un plikadīdu baru, kas, sludinot brālību un taisnību, griež sev kopējā pīrāga brangāko gabalu, rauš un rauš, lai beigās apjēgtu, par maz zināt partijas himnas vārdus, pīrāgs sarucis pavisam sīks, tas sen piededzis un cepts no iesmakušas gaļas. Itin nevienam, vecīt, nav vajadzīga tava ņirga par darba tautu, kas, izvirtusi slinkumā, to vien dara, kā pūlas nozagt kaut drusciņu no tautas mantas. Tādi ir noteikumi, paldies iepriekšējām paaudzēm. Rit gadu desmiti, plešas kapsētas, uzvaru augļi nobriest bērnubērniem, līdz ar katriem valsts svetkiem vācama jauna raža, bet sakauto pretinieku pēcteči tik spēj mierināt sevi ar iedomu, ka viņi, lūk, būtu izrādījušies gudrāki, viltīgāki un tālredzīgāki, nelaime, likteņa untums viņus pasaulē sviedis pārāk vēlu, nākas saprast, cīņiņi un ķīviņi galā, reiz izmesto kapitulācijas karogu nekādi nenomazgāt baltu. Šī baltā krāsa ... Līgavu nevainībā un ķīniešu sērās, sirmgalvju matos un bērnu autiņos, luksuss limuzīnos, pirmajā sniegā, pienā un stērķelētos halātos. Lielisks amerikāņu halāts plus baltas bikses plus cepurīte plus kurpes. Baltais cilvēks baltā kabinetā pie baltas papīra lapas. Operāciju dienā balto halātu nomaina zaļš darba tērps. Asinis, sarkanās asinis grūti atmazgāt. Balto strīpu uz valsts karoga arī aizzieda ar asins strūklu. Kā nekā, pati izturīgākā krāsviela, pati stabilākā valūta. Sarkanais zelts, brīvi konvertējams un allaž neierobežotā daudzumā . .. Trīs litri reiz

pieci miljardi, ja sapildītu dzelzceļa cisternās, kas zin', ešelons apjoztu zemeslodi pa ekvatoru, kur saule mūžam zenītā kā lampa pie opzāles griestiem, pērtiķiši šiverē palmās, koraļļu rifos šalc okeāna bangas un liedaga smilts žilbina acis. Aizskriet turp basām kājām un, sarongai plandot pasātu vējā, ielēkt lagūnas dzelmē, kas atviz visās varavīksnes krāsās, sagaidīt vakaru, lai redzētu, kā pamale top sarkana, izlaisties šūpuļtīklā un vērot, kā tūkstošiem gaismasgadu atstatumā iededzas Dienvidu Krusts … Bet varbūt Islande? Tālumā nobēgusī leduszeme? Arī nav peļami. Karstie geizeri silda mājas un oranžērijas, bet Golfstrīms visu valsti. Cilvēku maz, dakteru trūkst, ziemā var nēsāt mednieku veļu un atvaļinājumu pavadīt kaut kur Malagā. Ha, spāņu vīni un spāņu sievietes, daudz pesetu un daudz vīnogu, futbols kā televizorā un korida kā Hemingveja romānos …

Klunkšķēja blašķe. Atturība dzīves norma? Nospļauties. Komunisms cilvēces nākotne? Tā ir jūsu sāpe. Turpmāk būšu saimnieks sev un savām aknām. Priekā! … Konjaks tīkami kņudināja gļotādu, Arnolds atspieda muguru pret sienu un klausījās riteņu troksnī. Desantnieka liktenis, lūk, kas viņu sagaida. Izcelties šaurā svešas zemes strēmelē, ieķerties tajā ar zobiem, lai lauztos uz priekšu. Citas varbūtības nav, vienīgi tikt triektam atpakaļ jūrā. Viņš nemazgās Ņujorkas publiskās atejas, nelasīs nigeru suteneru pamestos grašus. Bet valodu itin drīz aizmirsīs, paies nieka gads, un akcents būs briesmīgāks kā *«Amerikas balss»* diktoriem. Kam vajadzīga valodiņa, kurā nieka miljons izmirstošu aborigēnu cenšas cits citam Ieskaidrot, ka Ir lepna un brīva tauta, varena, bagāta ar kultūru, nu gara mantība uz nacionālas paplātes jāpasniedz tumsonīgajai cilvēcei. Latviešu sīkstums, lūk, vienīgais kapitāls, pārējais paša rokās, un nulles cikls ir sācies.

Kupejā spīdēja vienīgi zilgana dežūrspuldzīte. Kā kvarca lampa, konstatēja Arnolds, gaidot, kad acis apradīs krēslā. Viņš atsēdās uz sievas guļvietas, ieklausījās.

— Sofij, tu guli?

— Es tableti iedzēru.

— Skaties, tevi vēl apzags.

— Būtu, ko zagt, — nočukstēja sieva un ērtāk ieritinājās zem segas.

Bet Arnolds dzirdēja, kā kaimiņiene čaukstina konfekšu papīrīti. Viņš sataustīja zābaku aukliņas un raisīja mezglus. Apavi bija smagi, rūpīgi polsterēti, ar rievotām zolēm, drīzāk piemēroti pastaigai Alpu korēs nekā promenādēm Parīzes bulvāros. Ari bikses ar eleganci neizcēlās, vecie labie *«Levis»* džinsi, klasiskais stabuleņu modelis, ko var it vienkārši salocīt un

likt pagalvī, lai atmostoties bez bažām rautu kājās, nebaidoties izskatīties kā grāvī vārtījies klaidonis. Noģērbies Arnolds gribēja pārbaudīt, vai slēdzeņu saikšķis vietā, taču atģidās, ka nav viņam ne māju, ne pastkastītes, ne mašīnas, ne garāžas, pat gultas nav. Raušoties uz lāvas, viņš sāpīgi satrieca galvu pret bagāžas plauktu un klusībā izlamājās. Tā,' ar labu nakti, biedri, Arnolds sev vēlēja, palīdis zem plānās kroņa sedziņas. Aiz loga redzējās vienīgi nakts melnums, lampiņa virs galvas spīdēja uzmācīgi kā cietumā, un vilciens nerimis traucās uz priekšu. Bet miegs nenāca. Gurdenuma vietā nemiers, ko nespēja aizskalot konjaks asinīs, ne līdzi aiznest dūmu gredzeni no gailošas cigaretes oglītes. Kā pionieris, domāja Arnolds, kā pionieris, kas, kārtīgi sapaunojis somu, gaida modinātāja zvanu, lai dotos gadskārtējā ekskursijā pretī zelta rudenim. Skolotāja visus nostādīs pāros, divreiz saskaitīs, piekodinās ievērot disciplīnu un vedīs aplūkot kāda tur rakstnieka vai revolucionāra piemiņas vietas. Beigās visi pusdienos mežmalā, tīstīs desmaizes, grauzīs ābolus un piedzers limpampiņu, bet paēduši dzenās futbolbumbu nodzeltējušajā p| avā.

Nemiers jutekļos. Tāds pats nemiers kā pārskaitot zaļas naudaszīmes un liekot to žūksni aploksnē. Prātā palikusi tieši aploksne, iegarena, ideāli balta, ar mazītiņu spiedogu stūrī — *Hotel «Crona». Wien.* **Un paša vārdi, kas teikti, čaukstinot piecdesmitniekus:** *«Pat nauda šajā valsti ir pretīga, pat nauda . . .»* **Galu galā svarīgi bija, lai taukainie papīra gabali ar ūdenszīmju vadoni nonāktu īstajās, baudkārajās rokās, alkās trīsoši pirksti tos vēlreiz pārskaita, kopējā summa atbilst cenrādim un dod garantiju, ka viss beigsies labi. Arī saņēmējs jutīsies gandarīts, papildinājis ģimenes budžetu, viņš iegūtos līdzekļus pārvērtīs zeltā, kas zin', vēl noraks mežā. Bet pagaidām advokāts Bergs sēž ...**

. .. advokāts Bergs sēdēja izgāzies klubkrēslā viņpus kāršu galdiņam un malkoja beznosēdumu kafiju. Jau trešo tasi. No alkohola metrs atteicās, čūla, lūk, viņu bezdievīgi mokot, visi divpadsmit zarnas pirksti galīgi jēli noberzti. Te Arnolds sevī gardi pasmējās. Pārlieku negausīgi šīs dzīves apbružātais piecdesmitgadīgais vīrietis elegantajā uzvalciņā tempa kafiju un kūpināja *«Kent»* **cigaretes citu pēc citas. Plikums galvvidū rūpīgi aizsukāts, gludi skūtais zods spirdzināts ar labu odekolonu, pirkstf manikirēti, bet kalsnā seja gluži pelēka, ar daudzām plīsušu kapilāru dzīsliņām vaigos. Ka tik nav ārstējies psihsalonā, sprieda Arnolds, klausoties Berga tērgās par pazīšanos ar augstu valdības ierēdni, kuram viņš vajadzības gadījumā var piezvanīt tieši uz dienesta automašīnu. Savu privāto braucamo jurists**

cerēja apmainīt nākamā gada sākumā, vēl viņš teicās pirkt importa mēbeles, apsprieda nāvessodu lietderību sociālismā un mēļoja par milicijas nupat būrī sabāzto videomafiju. Konfiscētās kasetes nu caurām naktīm grieza paši tiesību sargi un garanti, arī Bergs, labpatikā izgaršojot katru detaļu, apcerēja augstās erotikas mākslas atšķirības no jēlas pornogrāfijas, kuru saskatoties zeņķiem gribas pirmo skuķi ieraut vārtrfimē vai pagrabā.

— Bet ancuku uzģērb novalkātu, ar spīdīgiem elkoņiem, — teica Bergs. — Kurpes noteikti krievu. Uz čeku mantām skatoties, piesēdētāji vēl kritīs ģīborī.

— Varbūt pelnus uz galvas kaisīt?

— Kaisi. Un tici labajam. Humānākās profesijas pārstāvi tiesās humānākā tiesa. Bet pants tev draud tas pats, kas skārņa direktoram par gaļas andelēšanu no sētas durvīm, — pēdējo teikumu Bergs izrunāja ar ne mazāku baudu kā brīdi iepriekš, spriedelējot par nēģeriešu krūtīm un temperamentu.

— Beidz muldēt! Saki labāk, vai...

— Pietiks, pietiks, — advokāts cilāja Vīnes hoteļa firmas aploksni. — Tiesnesi labi pazīstu. Viltīgs kā Mefistofelis. Tev uzliks naudassodu ...

— Kretīni, par ko es maksāju? Lai valsts kasē drīkstētu pārskaitīt četrus simtus, ko? Tā visa bija tīrākā provokācija...

— Pareizi, dakter, pareizi! Bet sods jasaņem, skauģu tev netrūkst.

— Kam viņu nav? *

— Starp citu, tā anonīmā vēstule, dakter, drukāta uz jūsu klīnikas *«optimas».*

— Nepārsteidzi.

— Četri simti ir griesti. Tev jāmaksā, lai tavs labvēlis nerakstītu. Uz centrālkomiteju. Uz Maskavu ģenerālprokuroram. Un nemuldētu, ka tiesa bijusi nopirkta... Skauģi, vecīt, ir ļoti nopietna lieta.

— Esmu pārliecināts, latviešiem procentuāli Ir visvairāk skauģu un dzejnieku uz tūkstoš iedzīvotājiem.

— Es vakar zuti ēdu. Pieci kilo. Kā striķis . ..

— Striķis, striķis! Man striķis kaklā! ...

... Odens strūkla šļācās izlietnē. Arnolds rūpīgi mazgāja rokas un spogulī virs krāna vēroja pēkšņo apmeklētāju. Parasta, neizteiksmīga seja un vārdi plānajās lūpās, nodeldēti vārdi par viņam piemītošajiem daktera talantiem un viņas aizdomām, poliklīnikas ārstiem un diagnozēm, savārgušā papiņa pašsajūta un meitas vēlēšanos, lai vājinieku apskata īsts speciālists, varbūt ieliek slimnīcā uz pārbaudēm. Arnolds tik valstīja plaukstā rozīgo

ziepju gabaliņu un visam teiktajam piekrita, jo diena bija galā, vēl halātu skapī, mēteli mugurā, un esi brīvs cilvēks. Viņš jau slaucīja rokas, kad juta kaut ko ieslīdam kabatā. Izbrīns rāva augšup uzacis, bet sieviete klanoties atvadījās un, durvīs stāvot, solījās jaunnedēļ zvanīt un parādīt savu sirgstošo papiņu. Tikai vēlāk Arnolds apjēdza, kas viņam bija licies aizdomīgs un bīstams. Tā drudžainā steiga, kādā lūdzēja izmetās no telpas — īsta pele, ko iedegta spuldze pārsteigusi virtuvē mielojamies ap siera gabalu. Arī runas plūdi — absolūti bezpersoniski, iekalti kā dzejolītis. Arnolds paguva izķert piebāzto aploksni no kabatas un nogrūst zem *«Rigas Balss»* numura, kurš, sanitāres atnests, mētājās uz rakstāmgalda. Briesmu apjausma brieda un pieņēmās spēkā, bailes uzklupa milicijas seržanta formastērpā, un viņš tvēra rokturi, gribēja grūst va|ā logu, lai aploksni, šaubīgo aploksni izlidinātu sētā no sestā stāva augstumiem. Neiespēja. Bez dramatiskas klaudzināšanas vērās ordinatoru istabas durvis un klāt bija divi sportiski puiši ar nekaunīgām sejām un dienesta apliecībām izstieptajās rokās. Arnolds pārvarēja salto drebuli, saņēmās un, kā pašam šķita, ilgi pētījis dokumentus, ar skumjām konstatēja, ka viņu saņemt atsūtīti divi sūda leitnantiņi, kas, visticamāk, šaujamo rokā turējuši, vienīgi kārtojot ikgadējo ieskaiti. Bet prokurora sankcija šiem zēniem bija, tāpat organizēti liecinieki pilnā kaujas gatavībā, pietika uzsvilpt, un divi tautas pārstāvji iespurdza istabā un va|ējām mutēm gaidīja, kā orgāni atmaskos briesmoni, apliks rokudzelžus un konvojēs uz *«bērtu»*.

Bet Arnolds visu noliedza. Kabatās kratītāji atrada slēdzeņu saišķi, šķiltaviņas, tabakas drumslas un *DOSAAF* loterijas biļeti. Mums šodien izplatīja, viņš piezīmēja, jāpabalsta patriotiskā organizācija, они не дремлют[3]. .. Makā abi puiši saskaitīja divdesmit divus rubļus un septiņpadsmit kapeikas. Ak maz? Vairāk nav... Jums, jums par pakāpi maksā!... Par naudu un aploksni viņš neko nezina, itin neko! ... Bija sieviete, gribēja, lai tēvu ārstē ... Nu un? ... Izliekiet slēpni skapī, paši redzēsiet, tamlīdzīgi lūdzēji te ik dienas spieto.. . Ak, konvertā tūkstotis? Neko nezinu, es mazgāju rokas ūdenī un nevainībā... Gluži vienkārši, krāns šņāca, vai man katram uz pirkstiem j&lflr, es ticu cilvēkiem ... Protams, protams, vajadzēja redzēt, nākamo reizi te kāds nobāzīs ellesmašīnu, atskries mani arestēt dzīvs ģenerālis un daudzinās, ka esmu gribējis Kremli uzspridzināt... Ak, izteicienus izvēlēties? ... Kad pierādīsiet manu vainu, biedri miliči, tad arī izvēlēšos ...

Beigas bija nelāgas, jo *«diplomāts»* slēpa divus konjakus un ikru kārbas no valdības bufetes. Delikateses raisīja diskusiju par

materializētas pateicības un kriminâla kukuļa dažādību. Nu halātu skapī, mēteli mugurā, un uz Iekšlietu pārvaldi prom. *«Diplomātu»* nest Arnolds kategoriski atteicās. Jūsu вещдок[4], jūs arī stiepjiet! … Pa klīnikas koridoriem viņš gāja augsti paceltu galvu un augsti paceltām rokām. Uz sastapto kolēģu neizpratnes un baiļu pilnajiem skatieniem skaļi atbildēja, ka ir kukuļņēmējs un dzīvo no bezstrādes ienākumiem. Leitnantiņš, kas so|oja pa pēdām, nemitīgi šņāca ausī, lai aizturētais nolaiž rokas, viņš visādi draudēja un lamājās sliktiem krievu vārdiem. Spārdīsiet, spīdzināsiet, atbildes vietā pār plecu taujāja Arnolds un no tiesas priecājās, ka tautai drīz iespējams atzīmēt trīsdesmit septītā gada apaļu jubileju.

Kā noskaidrojās pēcāk, dīvainā procesija saviļņoja baumu jūru. Aculiecinieki — staigājošie slimnieki, radi — zup-neši, sanitāres, godīgi cilvēki, pārliecināti partijnieki un vēžinieki — vienā balsī muldēja, ka ciet saņemts rūdīts Izspiedējs, kas par operāciju prasījis plecus tūkstošus un kuram uz radu vārdiem piederējušas divas divstāvu vasarnīcas — Majoros un Sočos, citi zināja teikt, ka arestētais maniaks par samaksu operāciju laikā slimnieku organismā esot ievadījis dzīvas vēža šūnas, vēl citi zvērēja, Maskavas izmeklētāji atmaskojuši īstāko «r*krusttēvu»,* nelieti un noziedznieku, kas tirgojies ar promedolu un rausis tūkstošprocentīgu peļņu. Viss bija, tikai iepriekš nācās izbaudīt vairākstundu pratināšanu un konfrontāciju ar pelēko peli, kas nu izmeklētājam liecināja, cik nekaunīgi dakteris prasījis tūkstoti, viņa, mīlot slimo tēvu frontinieku, bijusi gatava visu ziedot, taču jābūt taisnībai, tādēļ arī ziņojusi kompetentiem orgāniem un ļoti nožēlo savu pārsteidzīgo rīcību. Bet pratināšanu, sēžot zem *Dzelzs Fēliksa* kazbārdas, vadīja majors paknapā formastērpā. Arnolds runāja mierīgi, viņš jau pilnībā atguva vēso savaldību, kāda vajadzīga kritiskos brīžos, piedevām spēcināja doma, ka milzīgā valsts mašīna, šis monstrs, gatava ieraut savos zobratos, samalt un izspļaut, un viņam, niecīgam cilvēciņam, ir jāmēģina piečakarēt pogaiņus, kam dotas lemšanas tiesības, ieroči, kameru atslēgas un uzdevums gādāt par pilsoņu naktsmieru. Bet pagaidām izmeklētājs viņu durstīja ar ačelēm un slēpa jautājumos īstas vilkubedres ar uzasinātiem pierādījumu iesmiem kaut kur savas miliča loģikas dziļumos.

Arnolds nolēma vaļsirdīgi atzīties. Viņš gribēja, lai tiesa mīkstina vainu un ievēro apsūdzētā personību, tādēļ ņēmās gari un plaši stāstīt gan par naudas izspiešanu, gan spekulāciju ar importa medikamentiem, tiesa, jebkādas nelikumīgas manipulācijas ar narkotiskajiem preparātiem kategoriski noliedza, bet naudas devēju vidū figurēja Lielā Tēvijas kara un

darba veterāni, visnotaļ pozitīvi un godājami cilvēki. Majora Vilcāna spalva skrēja pa protokola veidlapu, izmeklētājs šad tad pacēla galvu un, apturējis rakstīkli, precizēja datumus, vārdus un summas. Arnolds klusībā rēķināja līdzi un nošausmināja̧s, kā nekā viņš būtu varējis kļūt par savrupnama un jahtas īpašnieku. Majors Vilcāns pūtināja roku, bet Arnolds, kūpinot cigareti, lēnīgi ierunāja̧s, ka tiesā viņš no saviem vārdiem atteiksies un paziņos, ka izmeklētājs pielietojis nelikumīgas metodes — draudējis un palaidis rokas... Te Vilcāns izslējās visā augumā zem sava skolotāja portrejas un velējās zināt, ko tas maukasbērns atļaujas ... Major, spriežot pēc jūsu metodēm, jūs esat... te viņš nosauca Rīgas milicijas apakšpulkveža, kukuļņēmēja, sadista un dzīvokļu zagļu atamana vārdu, par kuru prāvu rakstīja Maskavas *«Krokodils»,* **— vārdu ... sekotājs. Izmeklētājs tumši nosarka, tomēr savaldījās, kaut dzirdēja Arnolda piezīmi, ka abi leitnanti viņam lifta kabīnē divas reizes iesituši, profesionāli, pa nierēm, lai pēdas nepaliek ... Kamēr majors kāru muti tvēra gaisu, Arnolds apjauta, ka viņam laime smaida nelaimē. Jūs, Vilcān, ziniet, rīt deviņos nulle, nulle man jābūt opzālē, uz galda gulēs socdarba varonis, komunists, deputāts ... Jūs pārbaudiet, pārbaudiet, noskaidrojiet un tupiniet yien mani iekšā ... Pagulēšu pie parašas, atpūtīšos ... Lai kāds jūsu opers manā vieta taisa operāciju ... Finālā Arnolds jebkādus paskaidrojumus rakstīt atteicās, bet pārtaisītajā nopratināšanas protokolā pieprasīja izmainīt divus formulējumus un jau gluži nekaunīgi lūdza, lai kārtībnieki konfiscētos konjakus izlej ausgusta. Ir nu gan likumi, lietišķos pierādījumus iznīcināt nedrīkst, bet izdzert — to jā ...**

... Sekoja biedru tiesa sarkanajā stūrītī, kur kolēģi lielā vienprātībā izteica Arnoldam sabiedrisko nopēlumu. Kamēr arodbiedrību priekšniece no lapiņas lasīja vārdus par ārsta svēto sūtību, aizmugurējās rindās sedošie ne mazāk skaļi debatēja, kurš īsti uzrakstījis anonīmo ziņojumu. Arnolds sacījās saprotam kolektīva dibināto sašutumu un turpmāk ieteica ikvienam dakterim katru lūdzēju ar puķu bunti rokās bez vilcināšanās mest laukā pa durvīm, citādi, kas zin', iekšlietu darbinieki arestēs un konfiscēs mantu līdz apakšbiksēm. Aiz prezidija galda sēdēja tris **cilvēki, kuri, šķiet, apzinājās, darbdiena cauri, kolēģi grib pa mājām. Tādēļ spriedumu** *«troika»* **taisīja flksl kā Staļina laikos — nepilna pusstunda, balsotāju rokas pašautas pret griestiem, vainīgais nosodīts un kolektīva prestižs glābts.**

Saskaņā ar likumdošanu, līdz lietas izskatīšanai tautas tiesā Arnoldam nācās strādāt beidzamajā darbavietā. Viņš bija ciniķis, neticēja dzejnieka Majakovska hrestomātiska-jām rindām par miliciju, un vakaros vairījās staigāt apkārt pa pilsētu. Bet dienas

vilkās gaudenas un vienādas kā nabagmājā. Operēt Arnoldam neļāva, pēc rīta apgaitām viņš darbalaiku īsināja, klimstot pa klīniku, kafijojot un piedaloties sarunās par latvietības atmodu, žīdu izceļošanu un ģenseka dzīvesbiedres ģērbšanās stilu . .. Vienīgais atgādinājums no orgāniem bija ļoti šarmanta, diplomātam līdzīga džentlmeņa apciemojums. Šoreiz iztika bez eksaltētiem saucieniem un apliecības vāciņu virināšanas. Arnoldam piedāvāja apmaiņai pret lietas izbeigšanu sniegt nelielu, bezgala konfidenciālu informāciju. Ziņu pienesēja loma likās tik amizanta, ka Arnolds momentāli piekrita, stāstot par savu bērnības ideālu Kimu Filbiju un karstāko vēlēšanos — tikt desantētam ar «parašutu» kaut kur virs Teksa-sas vai Jutās štata. Pēc šiem vārdiem viesis kā īsts džentlmenis neatvadoties pazuda, iztiekot bez operetiskas frāzes, ka apsūdzētais visu rūgti nožēlos. Bet pievakarē Arnolds stāvvietā sagaidīja profesoru Ludvigu slēdzam va|ā *volgu*:

— Profesor, vai es līdzinos subjektam, kurš sirgst ar vajāšanas māniju?

— Kolēģa, pirmais aprīlis būs jaunnedēļ ...

— Mani vervēja. Jūs lieliski noprotat, ne jau *«Inteligent Service»* .. . Interesējās par vienu vienkāršu padomju profesoru ... — te Arnolds zīmīgi pabungāja limuzīna lakoto jumtu.

— Nojaušu . .. Paldies Dievam, ministrija var gatavot godarakstu, arodbiedrība vākt puķunaudu. Sešdesmit gadu, laiks pensijā.

— Žēl... Arlabvakar!

— Pagaidiet! .. . Arnold, jums, jums diemžēl palīdzēt nevaru. Ķirurgi dzimst reti. Patiesībā, jāžēlo jūs . .. Šitā sūdu bedre!

— Paldies, profesor!

Nodūcās dzinējs, un *volga* cēli aiztrauca pa plato ielu. Arnolds palika viens. Iesēdies *žiguli,* viņš truli skatījās apmeklētājos, kas stiepa uz klīniku smagas ēdienu tarbas, redzēja, ka no puķu galdiem pie vārtiem tirgo tulpes un narcises ...

... Drīz parkos noziedēja krokusi, izplauka ceriņi, slimnieki skapīšos glabāja burkas ar radu nestajām dienvidu zemenēm, bet tiesas zālē gaiss bija neciešami sutīgs. Arnolda sēde notika dienas beigās. Sēžot gaitenī, viņš vēroja, kā garām aiziet gan nule šķirti laulātie pāri ar raudošiem bērniem un naidīgu līdzjutēju komandām, gan restorānu šveicari, kas kroga durvis virināja un klanījās vienīgi par pieciem rubļiem.

Pulksten sešos vakarā sākās lietas izskatīšana. Tiesas sekretāres spalgā balss un kolektīvā kājās sHešanās, advokāts, prokurors, ducis ziņkārīgo un apsūdzētais izstiepjas miera stājā, zem republikas ģipša ģerboņa paradas tiesnesis ar diviem

piesēdētājiem, un taisnības taisīšana ir sākusies.

Soģis rādījās bargs un nepielūdzams. Garš, kaulains vīrietis, kam galvā jau doma par pelnīto atpūtu, bet mugurā necils pašmāju uzvalciņš kā apsūdzētajam uz sola. Vīrs izturējās nopietni, sak, nauda godīgi jāatpelna. Savukārt piesēdētāja sieviete varēja tupēt jebkura kantori kopā ar pusduci citu klačīgu būtņu. Par godu sabiedriskajai slodzei viņa bija ģērbusies un frizējusies ka uz *Astotā marta* svinīgo sēdi. Piesēdētājs vīrietis, visticamāk, simbolizēja pamatšķiru, un, ievērojot nerakstītos tiesu priekšrakstus, viņa vērša kaklu žņaudza šlipse, bet skrotzīmu-lis, ar kuru tautas pārstāvis vilka ķekšus bloknotā, vai pazuda vīrieša sastrādātajā plaukstā. Vēl advokāts. Fenota frizūra, daudz svešvārdu runās... LIn prokurors. Maziņš, pelēks, piemērots nāves grāmatveža lomai.. . Arī protokoliste. Slaidas kājas, droši vien studē neklātienē . . . Viss pēc likuma. Vārds, uzvārds, tēvavārds. Dzimšanas gads, partijas piederība, tautība. Dzīvesgājums. Krimināl kodeksa panti un apsūdzības punkti. Liecinieki un pierādījumi. Izziņas un noraksti. Prokurora jautājumi, advokāta replikas, tiesneša virspriestera tonis. Arnoldu bija pārņēmusi vienaldzība, divās nervu tabletēs rēķināma vienaldzība, kas naidu un nicinājumu slēpa vēsā pieklājībā un lakoniskās atbildēs un viņam uzdotos jautājumus vērta nekaitīgos vārdos, paciešamās skaņās, kuras jau stundu sitās pret bungādiņām.

Bet tiesasvīru runas bija jēlas un ciņainas, kāds te Ci-cerons, kāds Koni... Prokurora loģika drupa, konstruējot saliktu pakārtotu teikumu par apsūdzētā nodarījumu sociālo bīstamību. Aizstāvis neatpalika, runājot par ārsta misiju, viņa valoda plūda krāšņa kā uzbekam, Rīgas tirgū spekulējot ar Marokas mandarīniem.

Jūs atzīstat, ka no pilsoņa Foranda pieprasījāt pudeli konjaka? ... Nē. Bet pilsonis Forands liecina, ka uz jautājumu, vai jūs cienāt konjaku, desmitajā martā jūs esat atbildējis, ka *«Bisquit»* ir brīnišķīgs! ... Jā, brīnišķīgs. Ari saule ir brīnišķa, vai tādēļ man tā būtu jānoliek pie kājām? Lai saule paliek, kur stāv! Konjaku un ikrus tomēr vienpadsmitajā martā jūs pieņēmāt? ... Jā. Un jūs neuzskatījāt šīs delikateses par kukuli? ... Pilsoni prokuror, ja es neatteiktos paņemt pudeli konjaka, iztaisot pacientam klistīru, iespējams, sliektos piekrist tamlīdzīgai jautājuma nostādnei. Bet šinī gadījumā es operēju ļaundabīgo audzēju pilsoņa Foranda brālim, pudele franču konjaka un kārbiņa melno ikru pret brāļa dzīvību, ziniet, piedodiet par atklātību, tas ir fašistisks lietu samērojums. Pret cilvēka dzīvību arī kaste *«Napoleon»* ir vienīgi simboliska pateicība. Jūs atzīstat,

ka pieprasījāt no pilsones Kalmikovas tūkstoš rubļu par viņas tēva klīnisko izmeklēšanu un ievietošanu stacionārā? … Nē. Jūs pats dzirdējāt, ka lieciniece precīzi nosauca summu, izklāstīja jūsu sarunu un minēja, ka nodevusi jums aploksni ar naudu!… Godātā tiesa, pilsone lieciniece var apgalvot, ka es prasīju miljonu, starp citu, mani izkratot, nosauktā summa netika atrasta. Atļaušos atzīmēt, šī liecība uzskatāma par safabricējumu, to pierāda ari izmeklēšanas gaitā uz mani izdarītais spiediens no majora… majora Vilcāna puses. Višinska teorija praksē! Varu atgādināt, Kremļa profesori liecināja, ka gatavojušies noindēt ģeneralisimusu Staļinu, bet maršals Tuhačevskis sevi atzina par vācu ģenerālštāba … Jūs var saukt pie atbildības par tiesas aizskaršanu! … Lūdzu atvainot. Apsūdzība uzskata, ka jūs apkaunojat padomju …

Te advokāts protestēja. Ari viņš dabūja parunāties. Apsūdzētais studējis, savienojot darbu ar mācībām, pēc sadales trīs gadus strādājis lauku rajonā, darbavietā raksturots pozitīvi, nodarbojies ar zinātnisko darbu, piedalījies kolektīva sabiedriskajā dzīvē, ticies ar ārstiem miera cīnītājiem, jo labi pārvalda vairākas svešvalodas … Arnolds tikmēr sēdēja uz cietā soia un vēroja, kā pa telpu spindz mušas. Viņš varītēm centās domāt par kaut ko saulainu. Par marta dienu, kad zem kājām slēpes un Čegetas sniegs, kalni apkārt majestātiski un mūžīgi… Par lāzera staru, kas slīd pa kompaktdisku, un pirmie akordi skan kaut kur «*Albertholā … Jā, jā, par malku «r*Bisquit»* un paša ceptu asiņainu stēka šķēli… Par skaistām sievietēm, dēļ kurām dzīvot ir vērts, par attaisnojošu spriedumu, par panākumu, uzvaru, triumfu … Nelīdzēja. Nelīdzēja pat dzelžainā pārliecība, ka tiesa, tautas tiesa ir nopirkta. Arnolds jutās, kā astoņpadsmit gados stāvot vienās apakšbiksēs, kad viņpus sarkanajam galdam sēž kara komisārs, vairāki citi militāristi, komjaunatnes aktīvists, veterāni ar ordeņu lentītēm pie svārkiem un dakterīši. Dakterīši rautin raujas pelnīties iesaukšanas komisijās, kā nekā aizsardzības ministrija ir turīgs kantoris un, labi maksājot, ļauj mediķiem itin visus smurguļus aizsūtīt lielgabalgaļā, sargāt karogus un *«ze-kus»,* glābt mieru un stutēt komunismu pasaulē. Tā nu viņš stāvēja komisijas priekšā un bez ierunām izpildīja pavēli: «Опусти труси![5]…» Arnolds manīja, ka bezspēcībā un niknumā stingst sejas muskuļi. Mēsli tādi! Kā gribētos briļļaino prokuroriņu redzēt slimnīcas pidžamā, pārbijušos un aizdomu pilnu. Cilvēkmīlestība, labestība? … Jāsme-jas, roku klāt neliktu, kaut zelta stieņus solītu. Pa smacīgo telpu joprojām riņķoja muša, bet Arnoldam bija kauns — par nocenoto preču veikalā pirktajām sandalēm, diegu zeķēm un bērnu nama absolventa**

cienīgo uzvalciņu, pareizāk, apģērbam nebija nozīmes, svarīgi, ka vakar viņš aizelsies tos iegādājās, mēģināja glābt savu ādu firmas *«'Latvija»* maskēšanās tērpā.

Bet piesēdētājs prašņāja, vai pacientus ārstēšanai viņš pats Izvēlas... Es nestrādāju privātklīnikā. Piesēdētāja interesējās par ārstniecības efektivitāti, jautājums drīzāk populāram medicīnas mēnešrakstam ... Turpina mirt. Pēc neveiksmīgas vai novēlotas operācijas mirst ātri, bet dzīvīgākie aiziet mokās, pat narkotikas neņem. Tiesnesis vaicāja par darba apmaksu ... Rūpējas, rūpējas, ķirurgiem algas pieliktas, veseli divdesmit rubļi.

Prokurors un advokāts teica runas, vienādas un daiļskanīgas kā provinciālas avīzes raksteļi par morāles tēmām. Beidzot apsūdzētā pēdējais vārds. Šķiet, pienāktos solīt laboties un sākt jaunu dzīvi, tikai Arnolds visu bija spītīgi noliedzis, tādēļ, pēc kārtas uzlūkojis juristu brigādi, viņš paziņoja, ka ir absolūti nevainīgs, bet jautājumu, vai apsūdzētais ievēro profesionālo ētiku un pastāvošo likumdošanu, proti, neizspiež pacientiem atlīdzību, ikviens no klātesošajiem var pārbaudīt pats, tad arī noskaidrosies, vai viņš prasīs naudu, tikai jāņem vērā, augšējo elpošanas ceļu katars ārstējams rajona poliklīnikā, tiesājamā specialitāte ir ķirurgs onkologs ... Apspriedusies minūtes desmit, tiesa Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas vārdā pasludināja spriedumu — četrsimt rubļi sodanaudas. Te Arnolds zem deguna noburkšķēja, ka šo summu viņš pelna trīs garus mēnešus. Advokāts viņā skatījās lūdzēja acīm, laikam bija salasījies grāmatiņas par caralaika politiskajām prāvām, kur notiesātie pēc sprieduma paziņošanas nolādēja patvaldību, slavināja sociālismu vai mēģināja dziedāt *«Varšavjanku».* Bet šķīrās viņi draudzīgi, advokāts Iztapīgi tencināja, un jurista plauksta bija nosvīdusi. Vīrs no tiesas domāja, ka honorāru pelnījis godīgi un mīkstsirdīgo spriedumu panācis viņa talants ... Vakarā atdrāzās Bergs. Protams, procesa galaiznākumu viņš zināja. Bergs tempa kafiju, rādīja nule iznākušo Viljama Folknera Kopoto rakstu sējumu un mācīja, ka Arnoldam kādu laiku jābūt tīram. Viņi nerimsies, viņi lūrēs, viņi uzmanīs! Dabūsi suni mugurā! Otrreiz tik lēti neizkulsies! ... Recidīva nebūs, teica Arnolds. Es aizbraucu, rīt sāku kārtot papīrus. Uz kurieni? ... Uz ārzemēm. Uz cik gadiem līgums? ... Uz visu atlikušo dzīvi! Tev būs jāpārliek kādi sešdesmit eksāmeni... Pie pakaļas! Bergs piedāvājās palīdzēt formēt dokumentus. Tas, draugs, nav tavs profils, atbildēja Arnolds, te cits pants, ož pēc Dzimtenes nodevības, vismaz spiegošanas. Tu maz ko varēsi izvest, pasludināja metrs, veroties Istabas krāšņumā. Taisnība, tēvzemi uz zābaku zolēm līdzi nepaņemsi. Ja nu pliku sentimentu, smilšu sauju, veļas kārtu un

pudeli eksporta šņabja. Tu, tablešu rijēj, neapjēdz, cik patīkami ir nakts tumsā gulēt gultā, pievērt acis un …

… pievērt acis un Ieraut tieši no kakliņa. Viens nieka malciņš, un atslābuma sprīdis pastiepjas garumā, liekas, sliežu maģistrāle aizsniegs okeāna krastu, kur reida noenkurots kuģis mirgo ugunīs, gaida tevi, tevi vienīgo, lai paceltu enkuru tālākam ceļam. Sirdspukstu ritms atbalsojās riteņu vienmuļajā dunā, skrēja metri un sekundes, pamazām krājās kilometru un minūšu skaits, gaiss joprojām mikls un smacīgs, bet sega degungalā nez kādēļ smaržoja pēc franču parfimērijas. Šī laikam ir vienīgā valsts, kur sabiedriskajā transportā vienlaikus ož pēc piektā numura *«Shaneh* un veču mīzaliem, tikai kopumā tam nav izšķirošas nozīmes, jo dzīve šonakt lūst divās daļās, kas zin', līdzīgās vai nesamērojamās, katrā gadījumā ar vienu cirtienu tā pušu, kā pāršķelts mugurkauls nav ne sasienama, ne kopā dabūjama. Ķirzaka nomet asti, viņš atgrūž mūža daļu, ko aizejošais laiks pārvērš nedzīvos, trafaretos biogrāfiskos datos, ko tik viegli ietilpināt anketu vai izziņu ailēs, lai it viegli novērtētu un nosodītu. Arnolds pabāza blašķi zem spilvena un izstiepa kājas tumsā. Kā gribējās, lai atrodas gudrinieks, kas dur degunā mikrofonu un uzdod visbanālāko jautājumu, prašņātu par dzīves sākšanu no gala un ejamā ce|a izvēli. Kāds varens jautājums, tā vien prasās savilkt pieri grumbās un dziļdomīgi attraukt, ka, dotu Dievs iespēju otrajam mēģinājumam, visticamāk, neko ari nesāktu. Kaut gan uz vilciena perona būs jāsaka, cik ļoti viņš priecājas, beidzot nok|ūstot *brivajā pasaulē.* Starp citu, tie nebūs meli, vienkārša piemērošanās spēles noteikumiem, pat vagonu riteņus, šķērsojot robežu, pārkārto uz Rietumeiropas standartu, kur nu vēl cilvēku. Allaž nācies visu nožēlot, lai cik sparīgi apgalvotu pretējo. Noliegums seko noliegumam, un dialektikas spirāle griežas cauri gadiem kā korķuvlļķis, katra diena ir mazs lēciens nezināmajā, kad pāri laika plūdumam gribas tikt no pagātnes krasta tieši nākotnē iekšā.

Gaitenī dzirdēja so|us un cilvēku balsis. Kāds klusināja niķīgu bērnu. Nemiernieks spiedza un pieprasīja, lai viņam nopērk sunīti, mazu mīļu sunīti. Iešņācās bremzes, vilciens apturēja skrējienu, vagons stājās, un inerces spēks centās gulētājus Izvelt no plauktiem. Arnolds pieplaka loga rūtij. Kada stacija Lietuvā. Nosaukuma tāfele palikusi ārpus redzesloka. Reti cilvēki naktī. Daži miegaini pasažieri izrausās no vagona. Vīrietis stiepa kartona kasti. Laikam televizors, nodomāja Arnolds, cilvēks pasauli redzēs, varbūt pat krāsās. Lietus bija mitējies. Laternu mestā gaisma izplūda pe|ķēs. Vēl nedaudz minūšu, un vagons nemanāmi sakustējās. Arnolds atlaidās uz muguras,

ieklausījās. Nē, gaitenī klusums, kaimiņiene klusi šņākuļoja miegā. Jā, gulēt negribas, viņš nodomāja. Vienaldzīgi, bez niknuma un satraukuma. Vai mazums cilvēku naktīs ir nomodā. Maiznieki ceptuvēs, traumatologi pie sašķaidītiem civilizācijas kautķermeņiem, mātes pie slimu bērnu gultiņām un slimas priekameitas lielpilsētu Ielās, bada vai paģiru tirdīti cietēji, kofeīna vergi, sapņotāji un sardzes vīri pie pultīm. Vieni bumbvedējos stratosfērā, citi betonētās šahtās pazemē, vēl citi submarinu vēderos līdzās iznīcības embrijiem, kur viņiem atliek saņemt kodētu pavēli, lai roka grieztu slēdzeni, pārējo veiks bezkaisla elektronika, un raķetes startēs naktī, neapturami trauksies uz iepriekš nolemtajiem mērķiem, nesot aizmigušajām pilsētām savas megatonnu smagās dāvanas. Kā Ilustrējot civilās aizsardzības bro-šūriņas, dīgs grandiozas atomsēnes, uz kūstošiem akmeņiem izčūkstēs miljoni, noslēgsies ce|š no vāra saprāta krama gabalos šķeltas dzirksts līdz pretapaugļošanās tabletēm tukšā dūšā, visiem kopējo sēru maršu spēlēs *Geigera* **skaitītāji, bet mēness tik salti spīdēs starp mākoņu spraugām, gaisma atmirdzēs miklajos koku zaros, un spīdošajā diskā varēs …**

… spīdošajā diskā varēja pat izšķirt zilos jūru traipus. Istabā krita palsa gaisma, un priekšmeti šķita apauguši ar spocīgi garām, trīsošām ēnu bārkstīm. Arā vējš atkal grabināja k|avas zarus, tie laiku palaikam skrāpēja rūti, brāzmas nerimās, un mēness apli aizklāja skrejošas mākoņu skrandas. Nu istabā iegūla lipīga rudens tumsa, un cigaretes oglīte kvēlojot liecināja par katru plaušu uzsūkto tabakas dūmu. Klusi skanēja magnetofons, *«bitli»* **izdziedāja savu** *«Balto albumu»,* **bet sieviete līdzās negaidot sakustējās.**

— Tu neguli? — viņš vaicāja, spiežot cigareti uz grīdas noliktajā pelnutraukā.

— Nupat pamodos … Paskat, kāds mēness!

— O, sentiments!… Baidies kļūt mēnessērdzīga?

— Nebaidos.

Arnolds juta viņas dvašu un matudrtu, kas kņudlnāja pazodi.

— Kur tu biji agrāk?

— Pusstundas braucienā ar trolejbusu.

— Labi, ka mums nav piecdesmit gadu, — viņš nočukstēja.

— Labi gan.

— Kāda nejaušība… Tiklab es šodien varētu runāt, cik sūri reiz nācies karot, kāda vērtē bijusi vienam maizes riecienam. Parunājis un pažvadzinājis medajas, es tev un citiem bērniem apsietu kaklautus, bet skolnieki svētku drānās man sniegtu sarkanas ne|ķes …

— Man nepatīk ne|ķes.

— Neļķes piedien pasniegt nopelniem bagātiem tēvočiem, savukart bērēs iederas kallas.

— Apsoli, ka rīt nodzīsi bārdu! Man visa seja ar rugājiem saskrāpēta.

— Zvēru! Senāk sievietes mudināja uz varoņdarbiem, tagad …

— Liek mazgāt kājas.

— Pie kam abas.

— Nabadziņš.

Magnetofona spoles notina savus piecsimt metrus un griezās tukšgaitā, sīca skaļruņi un švirkstēja lentes brīvais gals. Klusi izlamājies, Arnolds svempās kājās un tumsā gramstījās ap aparātu. Mēness, šis mūžīgais nakts premjers, cēli izpeldēja padebesī no mākoņu kulisēm. Apaļš un skaists kā bilžu grāmatā. Skanēja *«Dark side of the moon»,* Arnolds vērās tālajā spīdeklī un atcerējās vārdus *«Mazs solis cilvēkam, milzu lēciens cilvēcei»,* kas pirms pieciem gadiem bija teikti tur, tūkstošu kilometru tālumā uz Zemes uzticamā pavadoņa. Vēl viņš pieminēja, kā, guļot slimnīca pec apendiksa operācijas, bija strēbis pusdienas šķidru buljoniņu, bet māsiņas staigāja apkārt saraudātiem ģīmjiem, runāja «горе, горе то какое[6]», un žēloja trīs nule bojāgājušos padomju kosmonautus. Arnolds gultā lasīja *«Tris musketierus»,* un mokošā bada sajūta palīdzēja slēpt prieku zem skumju viepļa, viņš no tiesas līksmoja, ko liegties, bija puika un līksmoja par nelaimi, līdzīgi kā retajās reizēs, kad hokeja čempionātos čehi vai zviedri sasita krievus un televīzijas komentētāji īdēja tik skumji, ka šķita, arī avīzēm jāiznāk melnos sēru rāmjos.

Arnolds atlaidās gultā, un sērkociņa liesma uz mirkli apspīdēja viņa plaukstas. Izpūšot dūmus, Arnolds klusi noteica:

— Maz kas paliek pāri… Varbūt šādi brīži. Tos gribas paturēt, pastiept garākus. Smieklīgi īsās minūtes, mūsu pamatkapitāls. Bet visu pārējo pēc iespējas ātrāk norakt, zemē Iekšā kā sprāgoņu …

— Tu daudz runā.

— Tas no bailēm.

— No bailēm?

— Stāvot plikam pie loga un skatoties mēnesī, man uznāca totālas nāves bailes. Vai tev nemēdz gadīties, kad negaidot iedomājies, būs arī mana kārta, būs. Dzīve izrādīsies īsa kā giljotīnas naža kritiens, ieriposi tumsa, un kumēdiņi turpināsies jau bez tevis.

— Gribi būt dakteris un baidies no …

— A, tas ir kas cits … Vakar anatomikumā preparēju roku,

jauna spēcīga vīrieša kreiso roku. Odu formalīnu, atbrīvoju katru muskuļu šķiedru un domāju, kas bijis šis tetovētais cilvēks, kādēļ viņu te sadala detaļās, ne apraud kapsētā.

— Tu esi dīvains. Nomirt taču nozīmē atbrīvoties.

— Var jau būt, — atteica Arnolds, pastiepjot roku ar gailošo cigareti tālu tumsā. — Bet man dreb pirksti. Negribas ar to samierināties!... Skaistie vārdi — mūžīgā piemiņa un mūžīgā slava, mans gods ir viņas gods, vienmēr mūsu vidū ... Blēņas! Bumbiņa, uz kuras kūņojamies, jau lemta bojāejai.

Tumšajā istabā skanēja mūzika un sievietes smiekli.

— Ņirdz, ņirdz! Viss pareizi. Trīs likumi bez izņēmumiem. Un liktenis visiem kopīgs. Bēthovena mūzika, Tolstoja romāni vai Mopasāna sifiliss, izrādās, itin viegli samērojas ar manām suniskajām bailēm. Pat kara nevajadzēs, lai gaisma reiz spīdētu tukšumā, mazas bumbiņas turpinātu riņķot ap lielākām, un vairs nebūtu itin neviena, kas atzītu Ņūtona un Einšteina ģenialitāti, dižgaru mācību pareizību un planetāro mērogu. Kataklizma, un šīs bumbiņas pajuks banāli kā uz biljarda galda.

— Tu esi atradums kādam baptistu sludinātājam.

— Blēņas! Reiz aizgāju uz grēksūdzi, teicu, svētais tēvs, glāb, sirdsapziņa moka, es parkā nožņaudzu trīspadsmit-gadīgu meitenīti, izvaroju un apraku lapu kaudzē.

— Izdomāji?

— Protams.

— Izdomāt vienmēr vieglāk.

— Šo prieku pat valsts neatņems.

— Arnold, kas notiks tālāk?

— Tālāk?

— Jā.

— Nezinu. Viss būs labi.

— Tu domā?

— Esmu pārliecināts. Es jau izpļāpājos, cik šausmīgi man bail no koka limuzīna. Tātad viena vienīga dzīve, rezerves «parašuts» nav paredzēts ... Uzvarēja sīks spermatozoīds savā vienīgajā sacīkstē, pārspēja konkurentus, un radās mana gēnu koņibinācija. Cik tur trūka, iznāktu kleinkājains skuķis vai... Vispār esmu pārliecināts marksists ...

— Kas?!

— Šis matracītis balstās uz *«Kapitāla»* sējumiem, piedevām es gribu, lai mani kā biedru Engelsu sadedzina un pelnus noslīcina jūrā.

— Klausies, ja nu es palieku stāvoklī?

— Cik tev gadu, meitenīt? ... Es uzticu savas baigākās domas, bet tev tik prātā, ka pēc trim mēnešiem rītos vajadzēs vemstīties.

— Pamet cigareti!

Viņi aizsmēķēja. Oglītes kvēloja naktī. Viņpus loga debesīs bija novilcies blīvs mākoņu klājiens, vējš šķita pierimis, un lietavu šalkoņa sajaucās ar ģitāras solo.

— Es tevi mīlu, — viņš, jādomā, teica brīdī, kad, dziesmai nomainot dziesmu, apklusa magnetofons.

— Tas ir labi, — laikam atsaucās sieviete.

— Rudens nav mūžīgs. Spīdēs saule. *Zaļie viļņi, zilais ūdens un dzeltenā zemūdene . . .*

— Ai, mu|ķa zēns …

… muļķa zēniņš, domāja Arnolds, atverot plakstus un jūtot zilās gaismas indi acīs. Cik sen tas bija, mēness aplis aiz rūts, lēts magnetofons plauktā, ģitāra pie sienas, tortē sēdošie mūziķi uz plakāta, anatomijas atlass, lētas cigaretes un vārdi par muļķa zēnu, kam garas, melnas skropstas kā meitenei. Lēts krūšturītis, maiga āda, tuvība uz Marksa balstīta matrača, aizmiršanai lemti solījumi, bailes no tripera un bailes no nāves, satūkušas lūpas, cerības un vēl daudz, daudz kas cits, vienlīdz smieklīgs un salkans, liecinājums patiesībai, ka ikviens reiz bijis muļķa zēns, kam gribējies ieraut meiču gultā, vai muļķa skuķis, kam tā kārojies piedzemdēt sārtu, krunkainu brēkuli… Un guļ viņas dzemdību zālē, vēders kā globuss un naba ir zemes centrs, tā orientēta uz lielo spuldzi pie griestiem. Akušieres un vecmātes pagurst sterilajā gaisā, darbs viņām smags un rokas stipras kā stangas, ko dažkārt nākas uzlikt iestrēguša mazuļa galviņai. Bet dzemdētājas tik sten un sten, rit sviedru krelles pār kaklu, no izkaltušajām lūpām spiežas vaidi un elsas. Visas grib atnesties narkozē, dažas čukst *«māmiņ, māmulīt»,* **citas īd «знала бы, не давала»[7], vēl citas bļauj skaļi jo skaļi «чтоб** у **него яйцы отсохли»[8], bet topošo tēvu sardze klimst gar slimnīcas logiem, tīkliņos apelsīni un mutēs alkohola dvaka. Tēvi alkst dēlus, bet sievietes aizgūtnēm kliedz. Ak, šie sieviešu spiedzīgie naida, netiklības un dzēruma pilnie kliedzieni, kad ausīs …**

. . . ausīs skanēja: «Не троште беременную женщину, мильтоны проклятые! . . .»[9] Aiz loga kliedza Svēta no kaimiņu dzīvokļa. Viņa jau otro nedēļu bija stāvoklī, smaga reibuma stāvoklī. Kārtībnieki mātīti pāri ielai veda uz patruļmašīnu, pusplikā Svēta jēli lamājās un mēģināja varmākām izskrāpēt acis. Uz *«bērtu»* **soļoja viņas kavalieri, viens gribēja pretoties, ievicināja dūres, bet momentāli nolaidās uz bruģa, uzkodai saņemot pāris spērienus pavēderē. Svētas sirmo tēvu, kara veterānu Šuru Laizānu, patruļa neaiztika. Kāda jēga iesēdināt uz piecpadsmit diennaktīm invalīdu, tramvaja sliedes tāpat nelabos. Un miliciju itin nemaz neuztrauca, ka kreiso kāju lejpus ceļgala vecis**

pazaudējis, ne sargājot *«Dzivibas ceļu»,* bet skurbulī ložņājot zem grants platformām preču stacijā. Šura, spīdinot notaukotās ordeņu lentītes un mutespalaidējiem draudot ar kruķiem un Staļinu, dzērienu veikalā spraucās bez rindas, mīlēja barot kaķus un stāstīt par latviešu atbrīvošanu, viņš viesa bailes visos mājas īrniekos, jo mūžīgi piecūkāja kopējās labierīcības un reiz, nosvētījis *Uzvaras dienu,* mēģināja istabā iedegt ko līdzīgu pionieru ugunskuram. Bet milicis aizsita durtiņas un *«bērta»* pagaisa naktī. Izrāde beigusies, un Arnolds nolaida logsegu.

— Nošaut viņus visus! — teica saimniece. — Pjaņicas nolāpītie.

Odens karstošajā tējkannā kļuva tumšs, vēl mirklis, un tvaika mutuļi plūdīs saltajā virtuvē, kuras kaktā dzīvokļa saimniece baroja savu boksera kuci ar govju tesmeņa virumu.

— Vai nav skaista sune? — viņa kārtējo reizi pārvaicāja, glaudot dzīvnieka ļumīgo pavēderi.

— Skaista, — caur zobiem izspieda Arnolds.

Odens spītīgi negribēja vārīties, kuce čāpstinājās pa emaljēto bļodu, bet Arnoldam nācās uzklausīt gaudas par intrigām,' kuras vērpās tramvaju depo. Šie monologi likās gatavā īresnaudas piedeva, ko ik dienas centīgi iekasēja Lazdiņiete. Saimniece bija ilggadēja tramvaja vadītāja, rupja vecene, kas televīzijas diktores sauca par frizētām kurvām, mīlēja klausīties aiz durvīm, gastronomā čiepa šokolādes sieriņus, lepojās ar suņizstāžu medaļām un kurai, ja ticēja kaimiņu runām, bija iedzimts sifiliss, tādēļ skuķi bērnībā bāreņu patversmē sterilizējuši. Tiesa, no kaitēm Lazdiņkundze skaļi apcerēja vienīgi locītavu sāpes un regulāri pieprasīja Arnoldam sagādāt zāles, vislabāk indometacīnu. Vēl saimniece spriedelēja par brālīšiem un māsiņām, kuri varbūt mīt plašajā pasaulē. Kā derētu sameklēt, tomēr dzimtās asinis, kas zin', kāds būs priekšniekos izsities, palīdzētu viņai, godīgam darba cilvēkam, dabūt jaunu dzīvokli ar ērtībām. Pašas bērnība jau bijusi grūta, par vannasistabām i nesapņoja, vecāki viņu kā zīdainīti pametuši trepjtelpā, nācies starp svešiem cilvēkiem dzīvot, liekt muguru kungu labā un badoties. Citkārt Lazdiņiete Arnoldu vedināja paklausīties magnetolā ierakstīto Jāņa balsi. Vīrs apgūlās smiltīs, pirms Arnolds sāka te ērēt istabu. Kā noskaidrojās, nelaiķis bija dabūjis Sibīriju par šucmaņu būšanām, pēdējos dzīves gadus strādājis zvejas ostā un ik pārdienas stiepis mājās saldētu zivju fileju. Kas vēl vienkāršam cilvēkam vajadzīgs, atceroties pagājušās brīv-pusdienas, pūta atraitne un žēlojās, ka neesot bērnu, ja nenomirs, viņai nāksies pietejkties nabagmājā.

Bet izīrējamā istaba bija plaša, zemiem griestiem un grūti

piekurināma. Aiz logiem pletās vecs, nolaists augļudārzs, redzējās priekšpilsētas nameļi un malkasšķūnīši, izžauta veļa un siltumnīcu karkasi. Pagalms bija *Tesas* valstība. Kuce likās vienlīdz ķerta kā saimniece, un pārtraukumos starp naudas pelnīšanu, kad daba liedza briedināt vēderu ar pusduci vaislas kucēnu, *Tesa* stundām apnicīgi rēja dārzā uz zvirbuļiem, ķēzīja tieši zem logiem un kārpīja kaimiņu zemeņdobes. Bez tam kuce bija no nelabojamiem grauzējiem, bieži vien, saimniecei dzenājot vienpadsmitā maršruta tramvaju, Arnolds juta sīku prieciņu, dzirdot, kā *Tesa* noslēgtajā istabā asina ilkņus pret galda kājām.

Kamēr Lazdiņiete izstāstīja par sētnieces un pastnieces sastrādātajām neģēlībām, ūdens sāka vārīties. Arnolds nesa kūpošo tējkannu uz istabu. Iveta zvilnēja gultā un lapoja žurnālu. Arnolds maisīja krūzītēs šķīstošo kafiju un meklēja plauktā spirta pudelīti.

— Kafija un spirtiņš. Kas vēl cilvēkam vajadzīgs ... — viņš noteica, cieši aizkorķējis trauku.

— Vienīgais ieguvums no tava darba, — Iveta pāršķīra lapu.

— Kā strādāju, tā dzīvoju ...

— Zini, apnicis.

— Kā tad!

— Tieši tā!

— Bet es šonakt redzēju baigāko sapni...

— Es, es! ... To tik no tevis var dzirdēt.

— Sevi ir jāmīl. Vēlams kvēli. Kas cits manā vietā to darīs.

— Pārtiec, pārtiec no svaiga gaisa un mīlestības.

— Gan es tevi apbēršu ar pērlēm.

— Visupirms mani apbērs ar zemi.

— Varbūt savervēties darbā uz Afganistānu? . .. Pel-nišu valūtu, dzirdi, valūtu. Kalni tur esot pilni ar karakul-aitām un tirkīziem.

— Un bail nebūs?

— Drīz&k mani nomušīs šajā forštatē.

Iveta iemalkoja kafiju un pētīja modesžurnālu.

— Ko svētdien darīsim? — prašņāja Arnolds. — Varbūt pusdienosim Londonā?

— Labāk uzraksti disertāciju.

— Pa sestdienu un svētdienu?

— Tev gudra galva.

— Katrs muļķis šodien sen uzrakstījis disertāciju,

— Jā.

— Bet man riebj. RiebjI Oh, netīrā profesija! Tik vien kā balts ķltelītis mugurā. Mums strādā viens čangalēns, Aloizs. Arī sacer disertāciju. Vadītājam nes portfeli, vāc datus, vergo, protams,

konjakus šefam gādā. Bet īstajiem latviešiem tas nepatīk, zina, cik latgaļi tumši...

— Kur tu dzīvo, Arnold?

— Attīstītā sociālismā.

— Mākoņos. Tu lidinies mākoņos.

— Kā tad! Meklēt protekcijas, lai ielīstu partijā. Valsti, kur piedzimt, mums liegts izvēlēties. Bet brīvprātīgi stāties organizācijā, kur priekšnieko vecis, kam karekļu vairāk nekā Lazdiņietes kucei medaļu suņizstādes parādē ... Nu nē, es labāk stāstu anekdotes. Леня, а брови?[10]

— Tu neproti stāstīt anekdotes.

— Neprotu. Labākā anekdote — bezpartijiskais biedrs aizstāv disertāciju. Par bloka nesatricināmo vienību runā mēnesi pirms vēlēšanām. Labi, vēsture, filozofija, tā teikt, zinības, kur svarīga pozīcija, pareizā puse aiz barikādēm, dzeltenā biļete, bet te ... Irānas šahs aizgājis ar vēzi, lūk, visa šķiriskā pieeja! Nē, nebūšu laikmeta gods un sirdsapziņa.

— Vai, kā gribas būt godīgam!

— Smejies, smejies vien. Bet tas, Dieva vārds, ir patīkami. Kad strādāju laukos ...

— Memuāru mutiskais variants?

— Vienīgais ķirurgs slimnīciņā ar divdesmit gultām. Medicīnā Čehova laika progress. Dziļa Latgale, līdz pilsētai vairākas stundas pa lielceļa dubļiem, krūmiem aizauguši lauki, svētdienās ļaužu pilna baznīca. Bet puika tik griež aklās zarnas, dakterē ar ripzāģi apšņāptas rokas. Pareizi, dzemdības pieņēma, abortus taisīja. Visbiežāk nepilngadīgām katolietēm. Vajadzība izpirkt grēku dara brinum-pacietīgu. Un kam vajadzīgs pēc dančiem ieņemts bandu-bērns ... Bija puišelis, viņš, norijis pogu, slāpa nost. Pēc tam par godu man bēres rīkoja. Cūku. Ar lauku alu un *«dzimteniti».* **Karjeru vainagoja žultsakmeņi. Pats draudzes gans mocījās. Bet Rīgas dakterītis izārstēja. Pieniņu man nesa spaiņiem, svaigi dētas oliņas, vērša mēles, ziicesgaļu. Uz ielas skolas bērni sveicināja ...**

— Būtu palicis savā Zilupē, ja tur tik labi!

— Es parakstīju sadales papīrīti, lai laimīgi tiktu vaļā no radiniekiem un būtu pats sev saimnieks. Iemācītos izšķirties un vienpersonīgi pieņemt lēmumus. Bet visu dzīvi nevar griezt hemoroīdus kolhoza rēķinvežiem ...

— Un lauku puisis devās iekarot lielpilsētu ...

— Šokolādi nevēlies? šveiciešu.

— Labāk zelta pulkstentiņu. šveiciešu.

Arnoldam atlika paraustīt plecus, dīrāt *«Tobler»* **tāfe-lītes foliju, lauzt gabaliņu piena šokolādes un iemalkot dziestošo**

kafiju. Krāsnī mutuļoja uguns, liesmas dūca skurstenī, un kurtuvē skaļi sprēgāja pagales. Arnolds veikli, veikli vēra nokaitušās čuguna durtiņas, un, ar biguli vandot degošās šķilas, redzēja uzvirmojam dzirksteles. Malka bija slikta, satrupis alksnis un priede, tādēļ viņš šāva krāsnī nākamo kurināmā porciju. Vienalga, mūrītis rādījās knapi silts un drēbes piezīdušās ar mitrumu. Ziema togad solījās būt barga un gara.

— Ka tik dūmvads neaizdegas, — noteica Arnolds, aizsitot durtiņas.

— Mūsu bagātība aizies postā.

***f- Klausies, Iveta, apnicis! Cik var ņaudēt!**

— Tu esi varonis. Gatavs visu mūžu īrēt pakšķi svešā mājā un skriet uz sauso ateju.

— Tu zini, cik ...

— Jā, jā, jā... Zinu, cik maksā dzīvoklis, zinu, kāda ir dārdzībā, ko tik visu es nezinu ...

— Es ar rokām pelnu, ar rokām! Bet tikt pie rocības, tas nav roku darbs!

— Nekliedz!

— Nu jau es kliedzu. Laikam pieklātos arī rokas palaist?

— Par ko tu smejies? Pats par sevi.

— Par sevi, par sevi. Mūža bilance — zagts spirtiņš un kukulī saņemta šokolāde uzkodai.

— Kā tevi rotā pieticība!

— Arnolds saprata. No pieticības uz pārticību. Soļos marš!

— Maršē, maršē! Es vairs jauna nebūšu. Tik vien.

— Paskatīsimies labāk televizoru. Varbūt Leonīdam I|-jičam ordeni iedos.

— Labāk piedzeries. Spirta ir daudz. Pēc stundas tu sev liksies liels un varens. Stiprs ...

... stiprs. Oi, cik stiprs bija dzēriena malks! Arnolds teju, teju aizrijās, metās sēdus un ilgi kāsēja. Izslaucīja asaras. Kā nekā pēdējais, pats pēdējais dzimtenē pirktais armēņu konjaks. Pastarītis no duča, pēc kura zaglīgi iets pa veikala sētas durvīm ...

... pa veikala sētas durvīm un garu pēc vīna un alus smirdošu gaiteni. Puskrēsla tirdzniecības katakombās, krāvējs deģenerāts, pudeļu kastes noliktavā, žurku slazdi, signalizācijas vadi,

ugunsdzēsības aparāts, kantora galds ar pavadzīmju žūksni. Pie sienas salīmētas dzēriena etiķetes, kolekcija, šķiet, kopīgi krāta visus padomju varas gadus. Bet Larisa smēķē un cigaretes filtrs krāsojas sarkans. Viņš skaita naudu un saka: «Присяду на дорожку.»[1] Larisa kā allaž grib runāties ar мужчина-красавец[12], parādīt šarmu un inteliģenci — īpašības, kuras viņai maķenīt pietrūkst. Toties pārpārēm ir iemaņa dot večiem uz cukura maisiem, skaļa balss un rupjības, kuras dzirdot pat sa-šņabojušies tēvaiņi, spaidoties gar veikala leti, rauj galvu plecos un bailēs pietupstas. Tā nu viņi pīpē un zākā valdību. Larisa nejūt bijību, katrs priekšnieks viņai ir сволоч[13], galu galā dēļ tiem cūkām cilvēks i ieraut nedabon, i bez kafijas paliek, i algā kapeikas saņem. Visapkārt pilnīgs bardaks, nu var gaidīt gan cenu pielikumu, gan naudas reformu. Beidzot, no sirds izrunājušies, viņi slejas kājās. Larisa kabatā grūž naudu un ceļ no slēptuves pudeles. Pati slēptuve rūpīgi maskēta, gluži kā nelegālās *«Ciņas»* tipogrāfija. Arnolds traukus bēdzina somā un saka ardievas. Куда поедешь? … Далеко, далеко. На юг? … Возможно. Но бархатный сезон ведь кончился![14] … Ta nē, viņš atsmej, uz pūstošajiem Rietumiem . . . Kāds tur komandējums, на постоянное жительство[15]. . . Larisa piesarkst koši kā viņas lūpkrāsa, samiedz acis un izspļauj: «Ну и катись, жопа, раз тебе здесь плохо!»[16]

(Turpinājums sekos.)

ILARUE VORONKA — viens no rumāņu literatūras «pazudušajiem dēliem», kura, tāpat kā dadaisma ciltstēva T. Tzaras (īstajā vārdā Sami Rotenštoks, Samiro), dzejnieka B. Fundoijanu, prozaiķa P. Istrati, dramaturga F. Jonesko un citu rumāņu literātu «dai|rades pasē» ir divu «poētisko tautību» (rumāņu un franču) līdztiesīgs ieraksts.

L. Voronka piedzima 1903. gadā Breilā, studēja Bukarestē tieslietas, 1926. gadā izbrauca uz Parīzi, lai studijas turpinātu, un tur, pieņemdams Francijas pavalstniecību, kopš 1933. gada apmetās uz pastāvīgu dzīvi. Otrā pasaules kara gados I. Voronka aktīvi piedalījās franču Pretošanās kustībā, bet pēc kara strādāja Parīzes radiofonā. 1946. gadā I. Voronka mira. Taču, neskatoties uz šīm dzīves peripetijām, viņš uzturēja ciešus sakarus ar dzimteni, un ducim rumāniski publicētu dzeju grāmatu pievienoja tikpat daudz franciski sacerētu, pie tam liela da|a Voronkas dzejo|u uzrakstīti abās valodās, tādējādi vienlīdz veidojot, bagātinot un ietekmējot abu rumāņu tautu literatūras.

Harije Voronka piederēja pie tiem dzejniekiem, kuri «rakstīja tā, kā dzīvoja, un dzīvoja tā, kā rakstīja, jo īsts dzejnieks allaž dzīvo, ko raksta, nevis no tā, ko raksta…» (E. Jonesko). Voronkas

episki plašos, panorāmiskos poētiskos vēstījumus gan rumāņu, gan franču kritika nereti raksturo kā himniskus dziedājumus cilvēkiem, kuri caurcaurēm «drapēti ar metaforu drānu». Sava neparasti intensīvā un dinamiskā metaforiskuma dēļ Voronka iemantoja «iztēles miljardiera» titulu, bija viens no rumāņu un arī franču 20.—30. gadu avangardiskās dzejas atzītākiem un autoritatīvākiem pārstāvjiem. Neskatoties uz sarežģīto un traģisko laikmetu, kurā Voronka dzīvoja, viņa dzeja ir pilna prieka, laimīguma un ticības cilvēkiem. Gan dzejā, gan dzīvē Voronka allaž bija viens no tiem «mums», kas, Apolinēra vārdiem runājot, «visur meklēja pārsteigumu», jo «gribam dāvināt plašas un savadas jomas», un, ja arī «krītam kaujās», tad «Uz bezgalības un nākotnes robežām».

LEONS BRIEDIS

ILARIJE VORONKA

Runu uzpiereņi

Govju zvanu|i nobūruši nezālājus
zāle iznesīgi loka augumu kā dejotāja
zem klints most avota ķirzaka
koku vijoles skar vēja lociņš
iztālēm vēlīns mednieks uztramda atbalss putnu
Bet tesmeņos atris mākoņu lenta
gadskārta pielaikojusi tālieņu kleitu
un govju purni osta kalnus kā augstus tesmeņus
kāds karogs ir piens nakts atslēgšanai
kā plūst gluži kā glāsts caur domas kaulu
kā skūpsta lūpas un dāvā rīklei samtu
piens vēzē smaržu kvēpenicu
patapina saldmi no govju skatieniem
apsien vājnieka deniņus ar ganību lakatu
piens skandina slaucenēs ieplaku kramu
māj redzokļos ūdenskritumu mežģīnes
sapņa zirni sirds pāksti

Rau

Cik vingra ir ēze|a kāja kā pirksts skar pakaviņš akmeņu taustiņus ciskas ejot viļņojas kā ūdeņi ēzelim zināms takas plakstiņš

virsotņu dimants griež ērgļa lidojuma stiklu bet ēzeļa redzoklis aizslēdzis augstumus

klinšu atslēgas viņu nebaida viņš stiepj uz pakauša nastu lapas un Ijavas paceļas no viņa tāpat kā kaijas no upes sudraba

No «r*Nakšu rokassprādzes*j>

XI

Šobrīd tipogrāfijās mašīnas snauž kā milzu zivis
Caur augstajiem logiem nakts izpurina maisus ar gaišziliem miltiem
Un siksnas pamirst gluži kā klusuma lentas
Nakts piekārusi savu neredzamo atslēgu riteņiem kas vētījuši gadsimta balsi
Nakts apturējusi šīs domas kuļmašīnu Sasējusi kūļos kviešus acs priecēšanai Pārtraukusi burtu kopošanos kas zibsnī kā zvīņas Un visa mašīnu zāle ir muzejs ar jūras monstriem Kā josta papīra rullis ar ko apjozties sapnim Sapnim kurš ar melodiju pieskaras lappušu ausij Un rotācijas redzokļi izbllst nakšu acs dobuļos
Taurenis svins atstājis putekšņus uz burtliča pirkstiem
Iztēlotā stundā viņa pleci vairs negumst pār vārda spoguli
Viņš pamodina dunu kas atdus saulrieta zvanā
Viņš kā lampa izzīmē kaktos dziesmas kontūru
Kā augu valsts minerāli uzsūc tintes hlorofilu
Man patīk riteņu duna kā ūdenskritumu procesija
Lappuses skūpstās
Apaugļojas runu saknes
Žurnāli afišas cik varavīkšņu
Kliedzieni aug ietin kā liānu mežs
Plates vibrē
Un māj lokšņu lakati
Šķidrums kāpj vēja mēģenēs
Domas asins plūst artērijās dinamo
Pastiprina spiedes dūkoņu kā ovācijas' zem uzvarētāja balkona
Šeit mašīnas raustās siksnās
Sitas pret minūtes kramu
Laužņos putas ir kliedzienu mežģīnes
To krēpēs manuskripti sacirtojuši sprogas
Un burti šķiež gaismu kā dejotājas sprādzes
Plīv papīra ķīpas kā milzums roku uz atvadu perona
Izbāž zīmes līdzīgi kontrabandistiem no biežņām
Saaužas krāsu un atspulgu serpantlni
Un tinte atveras kā priekškars pār uzrakstu balli
Mācekļi vāc dunu klusumā tāpat kā ūdenslīdēji
Izraugās sev tērpu
Vārsmas retos koraļļus
Svaida delnās zilbju akmentiņus
Satuvina atbalsis tāpat kā pianists taustiņus
Uzmet uz planētu pleciem dziesmu plīvuri
Tipogrāfijas jūs esat zemes pupi
Caur jūsu putām dzidrinās balss mežģīnes

Un iztēles jēri nāk padzerties jūsu pienu
Jūsu piens uzblīst gaisa krūzē
Māj zilgmes šalli pār plašumiem
Un gaisma staro no jums kā no svēto pierēm
Tipogrāfijas
Lādītes sapņu vērtslietām Odeņu vēdekļi
Puķpodi sirds savvaļas nezālei Spoguļi kuras dvēseles atspulgi sakrājas Tāpat kā kafijtašu dibenā nakts biezumi Nakts kura satrauc augu zvaniņus
Un vērīgas zintnieces spēkos izrunāt nesataustāmu patiesību
Grāmatas vēl ir miklas no mašīnu skūpsta Uz mēles svina rūgtā garša Grāmatas plūst man lūpās kā visi avoti Kā visi putni
Grāmatas: cik piekaramo atslēgu pie vientulības ozolkoka vārtiem Grāmatas: cik pakāpienu pret neredzamā atvērto kaplodziņu No tipogrāfijām izpeld mākoņu taures No tipogrāfijām š|ācas strūklakas balsis Palagos vētru miesa
Kā akas tipogrāfijas grimst aizvien dzi|āk nakšu mālā
XVIII
Nakts ir augsta un kāpj gausi jo gausi no puķu kronīšiem
Nakts sveša kā sunim tā karalim
Nakts kā diadēma uz mēnessērdzīgā pieres
Nakts sejas iekšējais spogulis
Nakts ar murdoņu lapā un mežonīgos mežos
Nakts slēdzis kurš ļauj aizplūst dziņu elektriskai strāvai
Acis izblīst no dobumiem un plīvo kā aļģes caur koku dzidrumu
Paisums atvelk okeāna roku no klinšu plaukstām
Kuģis kurš nes pret semaforu buras sveicienu
Ir aklais kurš pacēlis kausu ziemeļblāzmā
Aklais kurš iekož asaras granātā
Un ieskatās vēl dzi|āk bez redzes meliem
Aklais kurš satausta vārdu padusē lidojuma kaulu
Aklais kurš satver pirkstos dziesmas tīmekhšus -
Kad rudens izlaiž visus putnus no dzīslu būrīšiem
Un koki kož sev pirkstā nosviež dienu cimdu
Kad apjožas kodri un dzirksteles dej kā fantastiska haid-uku hora
Un dun debess skausts
Un krogi krustceļos nometas ce|os ka bifeļi
XXV
Uzacis saplūst kopā kā divu klavieru arpedžo Un laika ēvele skrapst pār pieres dēli
Līdz piere aizpeld pār pudeles rūsu •
Kā lapas kritiens
Jo lapas ir ūdeņu viļņošanās lapas
Ir gliemežnīcas kas palikušas gaisa pludmale

Kad gadskārtas krāsu okeāni ir izžuvuši
Kad saullēkti ķekato ar savām kvēpu dziesmām
Un ap papelēm vētra sapluinās kā ubadzes ģērbs
Liktens zīmes inkrustētas šī apelsīna mizā
Nakts ogles kristalizētas polārzvaigznes dimantā
Sārts rīts no ābola mīkstuma
Un vīns kurš pieriest saulē un deniņos
Kad gani ar stabulēm aizsaiņos nāk no sapņu virsotnēm,
Un birzs zaļā smarža uz ēzeļa krustiem ir kaklarota

Aizbraukšana vai atgriešanās

Sis aizbraukšanas prieks, šis atgriešanās prieks.
Jūra stāv šeit kā kuģis, lielāks
Par visiem kuģiem. Un debess uzvilktās buras,
Un vēja laimīgās plaušas. Drīz Jūra šī dosies ceļā kā milzu burinieks.
Gaisma, sāls putns. Un šie ūdeņi, kas kuģo Pa citiem ūdeņiem. Sie okeāni, kas peld,
Gluži kā skaidri mākoņi. Šīs klātienes, šīs jūras smaržas,
Kuras mani sagaida no tāltālienes kā ovācijās.
Visas sajūtas top vēl tīrākas nekā veļa, kas izžauta saulē.
Šie plašumi, šīs putas, kas izmazgājušas redzi, ožu, dzirdi.
Un jūra pār visu, kaut arī vēl neredzama,
Kā līksme, kurā piedalās miesa un dvēsele.
Starp zemi un jūru, starp miesu un garu Kā šis kristāla mirklis uz miega sliekšņa.
Starp sievieti un vīrieti kā dzivessoiījums,
Kā sēkla pilnā lidojumā, kas steidz pret savu nākamo veidolu.
Un ceļi, kurus ieskauj apvāršņi un mākoņi.
Un pilsētas, kuras nopostījusi pārceļošana un nemieri.
Un bezgala tālās ziemu nekustīgās virsotnes . . .
Un klintis, kurās jūras izmet savus putu enkurus.

Starojoši smiekli

O! Bieži, kad es gaidīju zvaigznes, un ausma Kā jūras mīļotais vaigs vēstīja viņu tuvošanos,
Doma par vīriešiem, par sievietēm bez mīlestības un drosmes Mani skumdināja. Un es skrēju tiem pretī gluži kā akls caur
savu nakšu augsto zāli.
Vai tad tolaik es nebiju cerība, kas lika pukstēt nabagā sirdij, Kurš gausi klīst pa svešas pilsētas ielām? Un atmiņas Par promesošu sievu, kura pavada neveiksmīgu dēkaini?
Un sāļš vējš, kurš čukst nogurušam zvejniekam ausī:
«Loms bus labs»?
Vai tad saule neuzrunā jaudis? Jāņogas Jūnijā. Un septembrī vīnogas, persiki. Bet aprīlī Tā maigā labsirdība kā trausla sakne,

Kas saista cilvēku dvēseles. Un seja, vērsta pret mīlestību.

Ceļš caur gaismu. Saspringta, satraukta dzīve Pamestu sieviešu klēpjos. O, brīnumus nesošās!

Bērns ceļas tevī kā paisums pret sauli.

Bet šausmas aprauj tev elpu. Un tu sažņaudz savu augli

kā kliedzienu.

Eju jums pretī. Jūsu skumjajām mutēm Vēlos atgūt līksmi. Kas cits, ja ne mīlestība,

Labsirdība norūpina jūsu sapņus? Kas cits, ja ne draudzīgs vārds Pavasara gaismu aizdedz jūsu biklajos smaidos?

Kada dzejoļa vel itin pasaulīga versija

Ko es spēju paņemt sev līdzi no šejienes? Nekas nav mans: Pēkšņas skumjas, durvis, kas atveras.

Mans gars šobrīd jau tālu. Tikai mana seja

Vēl peld virs šīs istabas kā zirnek|a tīkls, kuru pametis

zirneklis.

Logā redzama jaunceltne.

dzirdamas tālas balsis un ķieģeļu putainie čauksti.

Mitekļi vēl nav pabeigti, bet nāve

Kā rāma uguns šobrīd jau gaida tos, kurus tā sasildīs.

Ak, jā, es nespēju paņemt sev līdzi neko. Šīs asaras Un smieklus atstāju šeit kā darbarīkus,

Kas var noderēt citiem. Un šīs ubaga gaudas,

Kas grabinās rūtīs kā smalks lietutiņš.

Vai es vēl noskumšu? Vai es vēl jutīšos laimīgs?

Vai es vēl uziešu šīs puķes, kas atsauc atmiņā bijušas smaržas? Un šo jūru guļam smiltīs kā mīlošu sievieti,

Kuras ceļgali garšo pēc sāls un sapuvušām zālēm?

Tomēr bij tik daudz līksmu vakaru. Bez iemesla.

Nezinot: kāpēc un kā. Sulīgs un svaigs auglis uz lūpām. Krāšņas drupas Un gaiši sienāža svirpsti vītolos,

Kad krēsla nolaižas kā stārķu bars,

Un pilsēttroksnis vairs netraucē sapni.

Kaut kur mita sirmgalvji, kas pieradinājās mirt Mazpamazām, tāpat kā pierod staigāt pa tumsu.

O, nē, es nespēju paņemt sev līdzi neko. Pat kviešu Atmiņas, kuri ienākas un nomirst, lai atdzimtu maizes

baltaja maņu teļa.

Nedz šo mīļotās seju, kas noslīgst man pāri,

Gluži kā mākonis, pilns debesu ūdens, pār aku, kas pilna

zemes ūdens.

Nē. Es nespēju paņemt sev līdzi neko. Es aizeju viens pats.

Es atstāju aiz sevis šos mēmos un aukstos namus.

Es nespēju paņemt sev līdzi neko. Pat šo dzejoli Nepabeigto.

No rumāņu valodas atdzejojis **LEONS BRIEDIS.**

Tagad, kad reizēm es mēdzu pa naktīm satraukts uzmosties, kad man šķiet, ka mani kāds delverīgi rausta un mīļi kutina, ap pleciem, kaklu, seju skaras nebeidzami vijīgas rokas, maigi, lokani pirksti apskauj jostas vietu, man uzreiz acīs iekrīt, cauri visiem šiem mēnešiem es gluži skaidri redzu, jā, jā gan, tā irtā pati sviedru lāse, lēni, lēni samilzdama degungalā, drusku, gluži īsu brīdi pašūpojās spilgtās saules gaismā, tad slinki ieslīdēja Osās, kas vizēja rūsganas. Tāpat es redzei, ka elektriķis, kurš mūsu jaunajā stikla piebūvē ierīkoja apgaismojumu, bija uzkrītoši šmauga auguma blonds puisis, kam ūsas, kā jau gaišmatainajiem, tūlīt krita man acīs rūsganas; viņš tās audzēja kuplas, nokarenas, un kreisais lūpu kaktiņš, kur vienmēr iesprausta kvēlojoša cigarete, ar gadiem tapis iebrūn-gans; šķita, ka šis cilvēks nepārtraukti smīn, savilcis seju uz kreiso pusi, uz to, kur ūsas nosmēķētas tumšākas. Vēl atceros, bezmiega pusstundās un stundās valstīdamies no viena sāna uz otru, ka viņš bieži spļaudījās, bet visvairāk gan tais reizēs, kad nesmēķēja. Tas man nepatika; lai gan es tāpat it labi sapratu, ka citu meistaru nav nemaz tik viegli sameklēt, man ļoti nepatika tāda bezgalīga spļaudīšanās. Vairāk gan tā iemesla dēļ, ka dažreiz — puisim tā aizrautīgi spļaudoties — spļāviens sulīgi pielipa tikko kā uzflīzētajai sienai, kura ļoti labi akcentēja jaunās celtnes, es nepārspīlēju, neparasto izskatu un vērtību. Kaimiņi ņēmās mani uzlielīt, no kā es nemaz neatteicos, no šīs jaunās slavas, jā, viņi brīnījās, kā es esot spējis izgudrot tik staltu un skaistu piebūvi, tādu pat sapņos neizsapņot. Tāpēc vēl jo vairāk, labāk saprotams, ka man puiša spļaudīšanās varen uzkairināja nervus; man šķita, ka viņš to dara tīšām, lai noniecinātu manu celtniecības veikumu, ko visi atzina, jā gan, tīšām, lai sevi nostādītu pārākā kārtā, un es nesaprotu, kā cilvēks var būt tik neapzinīgs, tik pašpārliecināts, tik nešpetns, jo viņš taču zināmā mērā bija no manis atkarīgs, proti, es maksāju. Pag! Bet, dažu ilgāku brīdi padomājot, jājautā, vai tad es varēju arī nemaksāt? Cilvēkiem par darbu vienmēr maksā; darba alga ir viņu atalgojums; par baltu velti neviens nekad nav strādājis un arī nestrādās. Kam darbs, tam maize.

ARVIS GRODS

VĪTEŅAUGI

Kad piebūvē iededza pagaidām uzmeistaroto gaismas līniju, — es nedabūju tieši tos elektriskās instalācijas materiālus, kādi te bija nepieciešami un kādus biju plānojis ierīkot, — lampiņas mirdzēja un laistījās. Uzreiz visapkārt tapa gaišs. Bija jau vēls vakars, nokrēsla, un stikls taču vienmēr ir tik pieļāvīgs, ka atspoguļo visu, kas apkārt.

Elektriķis, pāris reizes nokrekšķinājies un sarāvis bikses uz augšu, atkal slaidi nospļāvās, droši vien tāpēc, ka es izskatījos brangi apmierināts — viņš par darbu nenoplēsa pārāk daudz, tikai vienu sarkano stundā, un es sapratu, ka varēšu samaksāt, jo biju dabūjis honorāru par stāstiņu ciklu bērniem. Vēl arī tas ir svarīgi, ka darbs netika pabeigts un mums stāvēja priekšā vēl ilga sadarbošanās. Kā redzams, abi varējām būt apmierināti. Sieva gan vēlāk šķendējās, ka tie meistari plēš dzīvu naudu, un sāka uzskaitīt, ko drīzumā nepieciešams iegādāties. Varēju iemigt tomēr apmierināts, jo dzīve man apkārt sita augstu vilni. Kur nu vieglums bez grūtuma, saldums bez rūgtuma.

Es it labi sapratu, ka lielāki pasākumi manās dārzkopja gaitās prasīs arī naudiņu, daudzreiz — krietnu žūksni, kā tikko uzceltā stikla piebūve, arī elektriķa darba apmaksas turpināšanās. Un tāpēc es rakstīju stāstiņus ar lielu skubu, lai kaut cik tiktu cauri ar veselu ādu un neiestigtu parādos. Pirms drukāšanas stāstiņus es parasti nolasīju priekšā sievai, arī mūsu zēns dažreiz ieklausījās. Ar laiku es tomēr sapratu, ka tie gabaliņi, kuri patīk sievai, redakcijā neiet cauri, iestrēgst. Es uzdrošinājos — devu tos, kuri sievai nepatika. Jā! Tos drukāja. Un tā es dabūju kādus apaļus rubļus pie algas klāt, par pēdējo stāstiņu, lūk, man samaksāja piecdesmit deviņus rub|us un trīdesmit septiņas kapeikas. Vareni! Elektriķis arī bija gandarīts, ka es nekaulējos. Kad vairāk rubļu, vieglāk tos izdot. Jo bagātāks, jo nabags.

Zemes gatavošana, tās labās augsnes, kurā stādīt vīnogulājus, veicās lēnām, jo kaimiņi, kas man tikai labu vien vēlēja, ikreiz no jauna atgādināja un piekodināja, lai es neaizmirstot, ka raža vienmēr būs cieši atkarīga no augsnes samēslotības, protams, liesā zemē nekas labs nevar izaugt, šo zemnieka darba pamatlikumu es pats arī sapratu. Un es rakstīju kā apsēsts; diemžēl visus stāstiņus jau nu nenodrukāja, uz to nav ko cerēt, šķiet, arī druknākiem rakstītājiem, bet savs ienākums tomēr krājās, un es varēju nopirkt kūdru un organiskos mēslus, lai augsnē iegultos vērtīgs pamats. Kamēr to visu saliku, sajaucu, pārlāpstoju, mugura pāris dienas turējās mikla un manās rokās parādījās pirmās tulznas. Katrs iesākums grūts. Mūsu nelielā ģimene, visi trīs traki kāri uz vīnogām, paties, izvēlējās vienīgi pareizo atrisinājumu — stikla mājā vajag stādīt vīnogulājus. Jau trijatā iztēlojāmies, kā šie stādiņi stiepsies uz augšu, piepildīs visu celtni ar spilgtu zaļumu un sulīgiem ķekariem. Kas vēl labāks varēja atrasties uz šīs mazās zemītes, kas man nākusi mantojumā no vecākiem! Paldies! Bet ļoti svarīga bija arī šķirņu izvēle. Te nu gan drusciņ pastrīdējāmies, jo sieva uzstāja — tieši tā es to gribētu atzīmēt, uzstāja, tas ir, tikai šoreiz uzstāja, jo pārējā laikā mēs dzīvojām labsaskanīgi, — vajagot stādīt, lai gan stikla māja nebija apkurināma, tikai dienvidšķirnes, tādas, kas aug Krimā, Ukrainā, Kaukāzā,

Moldāvijā, Ungārijā, vispār — kaut kur dienvidos, bet es stingri paliku pie sava: sāksim ar ziemcietīgākām, tad jau redzēs, kā latvieši mēdz teikt, vēlāk varēs arī kaut ko smalkāku. Un es izvēlējos mūsu pašu jaukās sukatnieces, kas labi pārziemo nepastāvīgajās ziemās un nav tik kaprīzas kā dienvidnie-ces. Dari ko darīdams, apdomā galu.

Jau pirmajā vasarā mūsu vīnogulāji, droši vien pateicīgi par makten samēsloto augsni un nepārtraukto uzmanību, ikdienas aprūpi, piepildīja jauno stikla piebūvi līdz pat griestiem. Ļoti pievilcīgi un zaļi izskatījās: tumši brūnā krāsā nomālē-tās koka daļas, saulē zaigojoši stikli un vīnogulāju platās, cakotās, zaļās lapas, visi, kas gāja garām, apstājās un paslavēja — redz, cik jauki — i ogas, i zaļumiņš ēnai. Mani tas viss spārnoja jauniem darbiem. Lai gan manī gruzdēja apdomības oglīte, es tai lāgā nepievērsu vērību. Darbs mani aizrāva. Sī apzaļumošana. Daudzreiz taču labi padomi piemirstas. Mm . . . Pa laipu iedams, neskaties zvaigznēs.

Kādā gaišā, dikti saulainā dienā, pamatīgi aplūkojis, kā āiifet' mūsu vīnogulāji, piedevām vēl apspriedies ar sievu un saņēmii' viņas morālu atbalstu, nolēmu, ka stikla piebūve apzaļumojama arī no ārpuses, protams, dažās vietās, izveidojot spilgtus, acTs krītošus zaļus plankumus, kas papildinātu iekšējo zaļumu. Atzīšos, ka šādu soli spert mani pamudināja tas apstāklis, ka raženi' augošie, labi mēslotie vīnogulāji, piepildījuši plašo un augsto stikla būri, meklēja un atrada tomēr kādu spraugu, pa kuru izlīst virs stikla, brīvībā, tādējādi jau radot ārējās apzaļumošanas precedentu. Paties! Tas pats notiek arī ar mani: ia sakrājas kas uz sirds, kad es sāku mocīties šaubās, kā rītdien uzvesties, ko darīt, es ņemu papīru un rakstu. Ja izdodas labs stāstiņš, es to nesu uz redakciju, lai nodfukā. Un tā es par šādu rakstīšanu saņemu kādu lieku rubli, lai es varētu nopirkt mēslus augsnes uzlabošanai. Kā zināt, par savu aldziņu es pērku grāmatas, kāpostdēstus un maizi ģimenei. Kas mazam zirdziņam dos pie augstām redelēm ēst!

Divas brīvās dienas, tas bija vasaras pašā vidū, varbūt augusta sākumā, nedēļām turējās ļoti karsts laiks, sutīgs, pilnīgi bez lietus, neviena pilīte, — tādās dienās es sēdēju vīnogulāju mājas pavēnī un studēju dārzkopju literatūru, tieši tās nodaļas, kur rakstīts par vīteņaugiem, tad vēl piestaigāju pie kaimiņiem, kam tie skaistākie dārzi, un es secināju, ka jāpievērš uzmanība vīteņaugiem ar ēdamiem augļiem. Beigu beigās es izvēlējos aktinīdijas, kuru ģintī esot trīsdesmit sešas sugas, un aktinīdiju ogas C vitamīnu saturot desmit reizes vairāk nekā citroni. Ko tad vēl! Zinātāji zināja vēl piebilst, ka aktinīdijas augot ļoti ātrā tempā, augs kustoties acīm redzami, kaut gan pēdējo izteikumu es vēl arvien stipri apšaubu, jo augi aug naktī, un tad, kā zināms, ir tumšs. Bet visvairāk man patika, ka aktinīdijas sasniedzot ne tikvien piecpadsmit metru augstumu, bet augot vēl

augstāk. Jā, ko tad vēl! Kas daudz gudro, tālu netiek.

Rudenī, tagad jo skaidri atceros, vēl paspēju iestādīt ne tikvien kādas piecas aktinīdijas, pa pāriem, protams, jo aktinīdijas ir divmāju augi — sievišķie un vīrišķie, bet arī trīs citronliānas, kas arī man bija iepatikušās. Vairāk gan es nepaspēju; ar to arī pietika, jo sākās atkal kaut kādi instalācijas darbi, es atceros, kā pa vairāki lāga nāca tas blondais elektriķis ar rūsganajām, nokarenajām ūsām, viņš nāca, lai pabeigtu savus darbus līdz sala iestāšanās brīdim, bet, tā kā viņš vairāk gan nenāca, nekā nāca, tad atkal daudz kas palika nepadarīts, un es piesēdu rakstāmgaldam, lai uzrakstītu kādu garāku un nopietnāku prozas darbu; es nojautu, ka pavasarī atkal radīsies neatliekamā vajadzība pēc mēsliem, jo augsne prasīt prasījās uzlabojama. Tad darbs dod augļus. Tikai tad ir vērts darboties. Tāpēc man bija ar steigu jānopelna brangi honorāri — jo lielāki, jo labāk. Kā redzat, manas smadzenes vēl arvien cītīgi kalpoja mēslu iegādei. Es rakstīju ģimenes romānu, kurā draudzīga trijotne, strādīgi cilvēki mēģina reabilitēt sava dārziņa īpatnējo patstāvību, un man piemirsās mani zaļie draugi — gan tie, kas vijās stiklotajā piebūvē, gan arī tie, kuri sala ārpusē. Zēns, ar sniegu spēlēdamies, dažreiz ieskrēja istabā sasārtušiem vaigiem un priecīgs sauca: «Tēt, tēt! Redz, kādas tās aktinīdijas apsnigušas! Sniegs saķēries kā krellītes.» Es teicu: «Jā.» Un rakstīju tik tālāk, rindu aiz rindas, jo pašlaik biju kopā ar sava romāna varoņiem, kas strādāja vienā laidā. Darbs ceļ, slinkums peļ.

Nākošais pavasaris bija straujš un skaļš, vasara necerēti gara, silta, patīkama visādā ziņā, un jūlijā, šķiet, pašā mēneša sākumā mūsu mājeles ieejas durvis kādu rītu bija aizaugušas ar aktinīdiju un citronliānu vijīgajiem stublājiem, stingri un pamatīgi, ka ne atvērt. Par laimi, šī māja celta ar divām ieejas — izejas durvīm, tāpēc nolēmām it priecīgi, ka jāpateicas vasariņai par tādu raženu augšanu, lai nu paliek apzaļumojums, jo izskatījās vareni un smuki, visa siena ap durvīm bija ar kuplu, bārkstainu zaļumu kā nokarināta, lapiņa pie lapiņas, un visas spīdīgas laistījās saulītē, un es tās laistīju ik dienas, arī zēns palīdzēja. Un aktinīdijas, tāpat arī citronliānas auga augumā arvien lielākas, rāpdamās pat uz jumta platā vēzienā. Vasara bija labvēlīga tādai raženai augšanai, sutīga, un mēs turējām vaļā gandrīz vai visus logus. Tāpēc nemaz mēs nebrīnījāmies, ka aktinīdijas, maigi savijušās ar citronliānām, droši vien apnikušas kāpelēt pa jumtu, ielīda caur atvērtajiem logiem istabās; tik skaisti pār palodzēm un gar sienām karājās zaļie augi, un nepagāja ne pāris ciienu, kad istabu griesti bija zaļi. «Kā botāniskajā dārzā,» zēns priecājās. Mēs arī bijām sajūsmināti, bet kaimiņi, varēja manīt, skatījās uz mums dīvainām acīm: dažs šķībi greizi, dažs smīnīgi, nez kāpēc gribēja par varītēm piezobot, tomēr lielākais vairums — ar skaudību, lūk, viņiem tā vēl neaugot. Piemirsu pateikt, ka tas bija priecīgi pacilājošs laiks arī citādi: romānu pabeidzu

līdz ar pēdējo sniega kupenu izzušanu pavasara saulē, redaktors jau ķērās pie mana daiļdarba rediģēšanas, un izdevniecība ar mani noslēdza līgumu, kas oda pēc trekna naudas žūkšņa. Saņēmu avanssummu; un es nopirku trīs autokra-vas ar organiskajiem mēsliem. Es biju devis ļaudīm grāmatu, sev dabūju mēslus, lai sakoptu dārzu, jo bez mēslošanas nekas lāgā neaug, it īpaši tie vīteņaugi, kas mūsu ģimenē pēdējā laikā bija kļuvuši par vērtīgu hobiju. Blondais elektriķis, kas dzīvoja pavisam netālu, staigāja garām mūsu mājelei katru jaunu darbadienu, tāpēc reižu reizēm ienāca ar solījumiem, ka drīz — es dabūju nepieciešamos materiālus — nāks pabeigt elektriskās instalācijas darbus, jo pagaidām ievilktie vadi, kā viņš pats ne vienreiz vien apgalvoja, neesot sevišķi droši, var uzsprikstēt īsais savienojums, un arī viņš katrreiz nopriecājās, cik tie zaļumi ir košzaļi un kā uzlabo apkārtējo vidi. Es aiz lieliem priekiem, ka nauda kabatā, vēl no mēslu pirkšanas pārpalikusī, iedevu viņam vienu labu kumšķi uz priekšu, lai tik nāktu strādāt. Viņš bija diezgan maigas dabas cilvēks, tāpat kā es pats, droši vien tāpēc juta zināmu pienākumu pret mums, nāca pasēdēt uz soliņa pa reizei, no darba garāmiedams, vakaros, nopietni runāja: «Rīt — vakarā — pašā vakarā — pēc darba. Rīt — vakarā — pašā vakarā — pēc darba.» Viņš mēdza to atkārtot vairākas reizes, lai mēs labāk iegaumētu. Es sevišķi neiedziļinājos viņa prātošanā par darbu un tā veikšanu, jo mūs abus vienoja jūsmīgs noskaņojums, ka visur vijas zaļie vīteņaugi, it kā patiešām drīz vien tie apņems mūsu locekļus, kaklus, galvas, ja jau domas tik pamatīgi pārņemtas. Kā jau teicu, vasara bija sevišķi jauka, arī vēl augustā. Lietus arvien biežāk sāka uzlīt, ražens, un viss auga lekni, uz augšu vien griezdamies. Iepriekš neuzzināsi, kur atradīsi, kur pazaudēsi.

Tā beidzot pienāca saulaini rīti, septembra pirmās dienas, kad debesis skaidrojas un prāts piebriest ar gandarījumu, ka raža drīz būs novācama, un es tagad uz visu apkārtni varēju lūkoties caur vīteņaugiem, priecīgs un jauneklīgs par padarīto darbu, ieraudzīt pasauli pavisam citādā skatījumā: izņemot abus priekšnamiņus, kur mazāk gaismas, un virtuvi, kurā stāv gāzes plīts un rūc ledusskapis, mūsu istabās bija ievijušies zaļie draugi, visapkārt zaļumi, zaļumi, skaisti apvīti grāmatplaukti, galdi un mīkstie krēsli, arī televizors, kuru varēja gan vēl ieslēgt, tikai diemžēl ekrāns nebija vairs saskatāms, spīdēja tur blāvs gaismas plankums. Vairāk nekas. Zaļums auga ap mums kā negudrs. Jā. Paties! Ja vakar vēl varēja gluži viegli, bez aizķeršanās pāriet lielo istabu, kur grāmatas un televizors ar mīkstajiem krēsliem, tad šodien to nācās darīt ar zināmu piepūli, ik pa solim atceļot sānis aktinīdijas un citronliānu vijīgos augumus, kas mēģināja maigi piekļauties gan plecam, gan pie vaiga, gan stilbiem. Vīnogulāji, šķiet, ieskatījušies citronliānu un aktinīdiju raženajās izdarībās, strauji ieauguši mūsu guļamistabā, izvi-jušies gar sienām un

griestiem, daži ķekari it kairinoši nokarājas virs gultas, lēnām briest gatavi, vēl gan neēdami, septembra beigās būs īstā reize ēšanai, lai gan zēns jau tagad uzplijas. Gultas kājgalis apvīts ar jaunajiem dzinumiem, tie, kā zināms, ražos nākamgad. Bet pašlaik ir ļoti patīkami apzināties, kāds liels darbs paveikts, ieelpot šo zaļumu, atpūtināt acis. Ko dari, padari labi.

Tagad es ceru, ka vakarā, liekoties gultā, tā vēl būs tukša,zaļi neapvīteņota, un mēs ar sievu atradīsim tur savu parasto vietu, lai tīksmi savītu rokas kopā, meklēdami tuvību un saprašanos. Grūti pateikt, vai pa šo pietiekoši garo un šo pietiekoši īso nakti, kamēr augi klusi stiepjas garumā, viņi paspēs apvīt mūsu augumus un sasaistīt. Un es arī vēl skaidri nezinu, vai vispār vīteņaugiem ir tāds nolūks, un pats nemaz neapjaušu, kas būtu vēlamāks — vai lai mēs dzīvotu kopā uz mūžiem, vai lai mēs staigātu katrs savu ceļu. Varbūt vīnogulāji paņems mani savā varā, bet sieva aizies pa aktinīdijām un citronliānām; varbūt elektriskie pagaidvadi, ko ūsainis uzrīkoja par desmit rubļiem stundā, tiks sarauti, uzliesmos īssavienojums, varbūt . . . Vēl visa nakts ir priekšā. Tajā, kā redzams, risināsies mūsu liktenis. Jāpagaida līdz rītdienai, kad, es ļoti ceru, mēs atmodīsimies.

VIENS DZEJOLIS

ROBERTS MOKS

Atvadoties

Emānuel Svēdenborg, parādies man šonakt kā eņģelis, ja gribi — ar visu parūku, lai pats ar savu roku varu tev pieskarties, lai atjaunotu ticību taustāmiem eņģeļiem, ledus puķēm, bālām sievietēm (kā, piemēram, Gretai Garbo).

Ak, nesarkstiet, manas dārgās, no kauna, ka jūs bālas, bāls ir gandrīz tas pats, kas balts, balta uguns Ir viskarstākā, bālie līķi nekaunās, ka viņi nomiruši, kāpēc tad lai jūs nemirtu, lai dzīvotu Ilgāk manā atmiņā, kāpēc

krusts ceļmalā nerāda, cik tāiu vēl Jāiet, ahā, es esmu piekalts tai krustā, neko neizpestījis, pat ne sevi, tomēr būs ļāiet vēl tālāk, neprasot, cik tālu, uz kurieni, Cingishana ordas un dvēseles nemirstība, ak, manas dārgās, nav kaut kas tāds, par ko jums jāinteresējas, nesarkstiet par to, kas Jūs neesat, taupiet savas sirdis tai dienai, kad dīgstoša zāle un nomirušie jūs dzirdēs, apmēram tik tālu vēl jāiet, teica

Emānuels Svēdenborgs.

Te katram sava asociācija, jo Iztēles un pieredzes robežas ir atkarīgas no mums pašiem. Tas ir dzejoļa plašums — no taustāmiem eņģeļiem un pārliecības — «krusts ceļmalā nerāda, cik tālu vēl jāiet» līdz teozofam, mistiķim un «gaišreģim» Emanuēlam Svēdenborgam, kaut vai līdz viņa darba «Dzīves mācība Jaunajai Jeruzalemei pēc Dekaloga baušļiem» tēzei: «.. atziņas tomēr ir gaužām nepieciešamas, tāpēc ka tās māca, kā cilvēkam būs darīt.Bet poētisko atziņu spēks ir precizitātē un negaldīta|ā, un tās māca, kā vārdam pareizi būs darīt.

GUNTARS GODIŅS

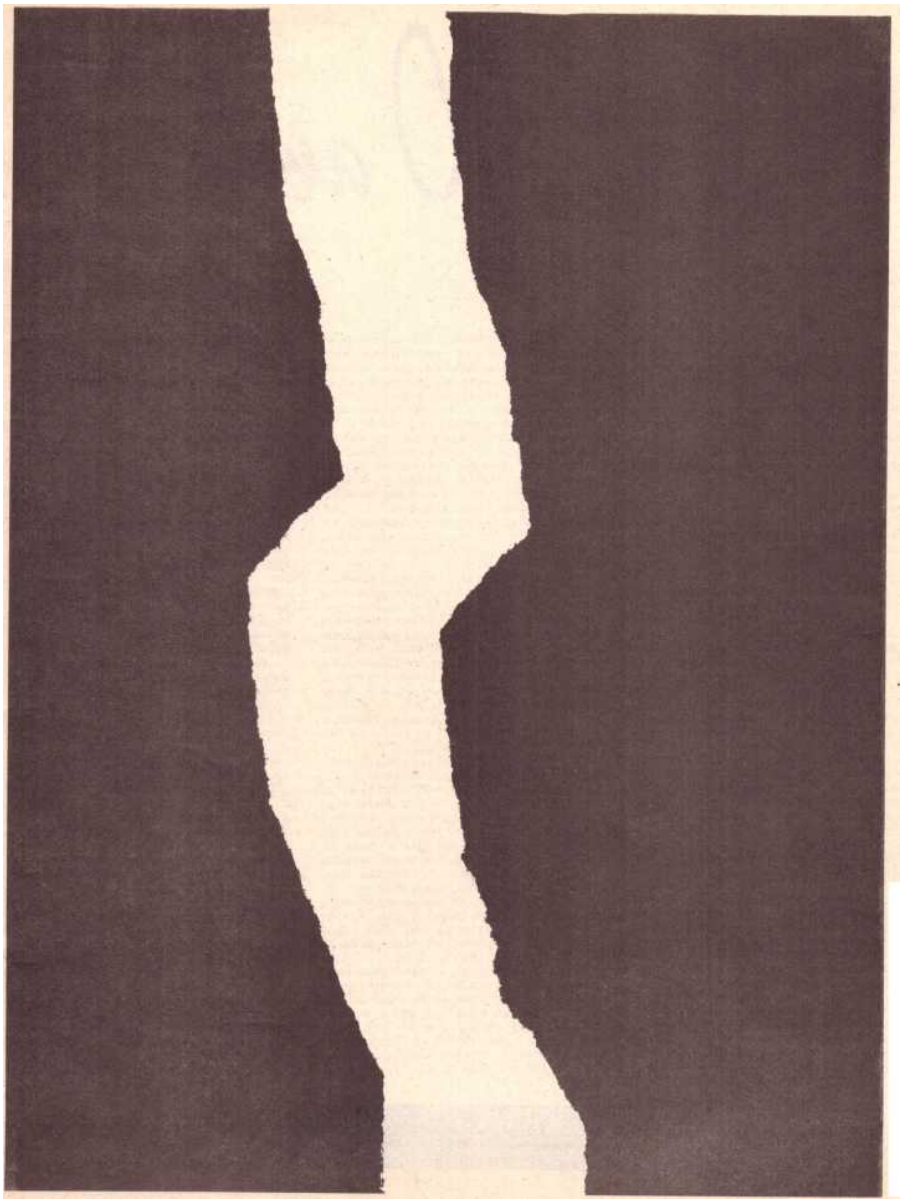

NORMUNDA NAUMAŅA un GATA GUDETA ilustrācija

Ambrouzs Birss (1842—1914?) ir viens no tiem rakstniekiem, kuru darbus autora dzives laikā neatzīst, lasa maz vai pat nepamana, bet dažus gadu desmitus pēc pro-zaiķa nāves meklē kā ar uguni; jo atklājas, ka viņš ir mūslaiku modernās literatūras pirmtēvs jeb sencis, tēlošanas principu pamatlicējs, cilvēks, kas izjutis un spilgti aprakstījis to, ko citi aptvēruši tikai 60—80 gadus vēlāk. Sūrs un neapskaužams ir šādu cilvēku liktenis, laikabiedri viņus nesaprot, un viņi paši nespēj iekļauties sava laika sabiedrībā, pārāk labi redz un asi kritizē tās trūkumus, nevar samierināties ar oficiālo darboņu divkosību, iedzīvošanās kāri, krāp-niecību un korupciju, — A. Birss ir arī viens no sava laika vislielākajiem Amerikas žurnālistiem.

Tas pats rakstniecībā: Ambrouzam Bir-sam nav pieņemama neviena no tolaik pastāvošajām daiļrades metodēm — ne romantisms, ne kritizētājs reālisms, ne arī tikko iedibinājies naturālisms; viņš nesaudzīgi izsmej un apsaukā šo virzienu piekritējus (starp citu, ievērojamus rakstniekus) un, par autoritatīvu priekšteci atzīdams vienīgi Edgaru Po, izveido pats savu rakstības metodi, ko varētu saukt par «fantastisko reālismu» (F. Dostojevskis). Tā būtība šodien (pēc simt gadiem) šķiet gluži ikdienišķa un pašsaprotama, jo Bīrsa izkoptos tēlošanas principus ir lietojuši un lieto ļoti daudzi mūsu gadsimta rakstnieki, viņu vidū minami tādi literatūras milzeņi kā Nobela prēmijas laureāti Ernests Hemingvejs (1954) un Viljams Gouldings (1983). Pirmkārt, daiļdarbā valda līdz detaļai izstrādāts, gandrīz dokumentāls reālisms, turklāt notikumu vieta un laiks precīzi atbilst vēsturiskajai patiesībai, bieži vien tādi ir arī paši notikumi, bet varoņi parasti ir izdomāti, vismaz izdomāti ir viņu vārdi. Otrkārt, kādā noteiktā bridi vēstījums nemanāmi, plūstoši, pilnīgā saskaņā ar notikumu gaitu pāriet grūti tveramu, daļēji fantastisku bezapziņas (aizapziņas, pārapziņas, pēcapziņas) procesu tēlojumā, tomēr saglabājot to pašu īstenībai atbilstošo faktūru, izklāsta stilu un virzību; mainīties var tikai detaļu iekrāsojums un apgaismojums vai kāda cita raksturojoša īpatnība. Rezultātā autors panāk vienreizēju iespaidu: mēs lasām skaidru, precīzu un patiesu vēstījumu, kur viss atbilst īstenībai, un tajā pašā laikā mūsu priekšā paveras brīnums jeb fenomens, kuru velti censties līdz galam izskaidrot — tāpat kā sapni, lai gan tas ir pilnīgi noteiktu (tikai vēl eksakti neaptvertu) psihes norišu galaprodukts vai turpinājums. Šāda pāreja no realitātes uz

brīnumu un no brīnuma atpakaļ īstenībā var norisināties tik bieži, cik tas autoram nepieciešams, turklāt nereti ši pārmaiņa notiek viena teikuma ietvaros. Iezīmīgākie mūsdienu latviešu rakstnieku darbi, kas sacerēti pēc šis metodes, ir Ēvalda Vilka «Pusnakts stundā», paša autora apzīmējumā — «spoku stāsts», un Vladimira Kaijaka novele «Zirneklis».

Taču Ambrouzs Birss moderno literatūru iespaidojis ari citā ziņā — ar sižetiem, ar visu savu attieksmi pret īstenību. Tā, piemēram, jau 1890. gadā viņš izvirza domu par cilvēkam bistamu «domājošo mašīnu» pastāvēšanu un stāstā «Moksona saimnieks» rāda sava varoņa ciņu ar šādu tehnikas brīnumu. (Laikabiedriem tas likās naivs, pat muļķīgs gājiens.) Otrkārt, desmitiem reižu mūsdienu rakstnieki izmantojuši situāciju, kāda (pirmoreiz??) klasiski tēlota A. Birsa stāstā «Bez vēsts pazudušais» — kareivis zem sabrukušas celtnes drupām, piespiests vai iespiests, bet dzīvs ... Ko viņš dara? Kā cīnās ar likteni? Kā izturas?

Un, treškārt, tāds pats, bieži pārņemts, grozits un variēts (it īpaši pēc otrā kara), ir nule publicējamās noveles «Notikums uz Pūčupites tilta» sižets. Varētu minēt kaut vai Viljama Gouldinga romānu «Pinters Mārtiņš» (1956), kurā tēlota būtībā tāda pati situācija un tieši tas pats A. Bīrsa atklātais psiholoģiskais fenomens, atšķiras vienīgi ārējie apstākļi un vēsturiskais laiks: Bīrsa noveles darbība risinās Amerikas pilsoņkara apstākļos, V. Gouldinga romāna notikumi — otrajā pasaules karā, tas ir, astoņdesmit gadus vēlāk. Galvenais sakrīt mats matā. Tā, piemēram, abu daiļdarbu varoņi ir pie dzīvības īsu bridi — Peitons Fārkars dažas minūtes, un par šim minūtēm sacerēts stāsts; Gouldinga jūrnieks varbūt nodzīvo nedaudz ilgāk, un šis bridis, laikam lūstot, krītot un klūpot, un nāvīgi ievainotam rāpjoties atpakaļ smagām svina kurpēm kājās, izplūst veselā romānā, saraustītā un smagā, bet apbrīnojami ciešā un striktā. Varonis gluži kā Birsa novelē cīnās ar varmācīgi apturēto un pārcirsto laiku, cenšas glābties, kad glābiņa vairs nav, izspiež no sevis neiespējamo, pārcilvēcisko, kad ceļš jau nocirsts un pārstājis būt, cilvēks savā centībā tikt uz priekšu visu laiku krīt atpakaļ, gāžas bezdibeni, tas noteikts jau iepriekš, viss ir reāls un ticams, un nāvessods piepildīts, cilpa žņaudz kaklu, mute atvāzusies, mēle izšauta, piepampusi un smaga, elpa dziest, iespiesta degošās krūtis, ugunīgi zibšņi spindz galvā . . . viņš nav atzinis, viņš nespēj atzīt, viņš nekad vairs to neatzīs, viņš pāriet viņpus slieksnim ar izdziestošo dzīvības apziņu, ko neviens un nekas nespēj mainīt, nekas viņu nespēj vairs piespiest atzīt, ka . . . jo nav pašas apziņas, tikai dzīvības instinkti, refleksi, konvulsijas ... Tev, lasītāj, tev tas būs jāatzīst un jāierauga — cits nekas nav un nebija iespējams — tā ir nāve, nāve, tikai nāve! Melns zarains zibens izplaukst žņaudzošās sarkanās debesīs, mirklī sašķeļ un aizslauka visu baltā bezskaņas tukšumā.

«Peitons Fārkars bija miris. Viņa līķis ar lauztu sprandu viegli šūpojās straumē no vienas puses uz otru zem Pūčupites tilta spraišļiem.»

Pūčuplte, pasaule. Zeme, planētas, zvaigznes — viss, viss nesas, viss

joņo kā joņojis. Ar laiks brūk un gāžas tālāk.

Gravitācija. Tikai gravitācija. Tu esi izslēgts un apturēts. Tas, kas tur kustas un šūpojas, kas vēl darbojas, ir tavs līķis.

Zum Augenblicke duerft ich sagen:
Verweile doch, du bist so . . .
Es irrt der Mensch, solang er strebt.
(Goethe. «Faust».)
Es mirklim sacīt varētu:
Jel kavējies, tu esi. . .
Cik ilgi cenšas, tik cilvēks maldās.
(Gēte. «Fausts».)
TULKOTĀJS

P.S. Ir vēl daudz citu aspektu, it īpaši kara tēmā, kur Ambrouzs Birss parādās kā ceļa cirtējs un jaunatklājējs. Taču ar šeit. aprādītajiem faktiem vien pilnīgi pietiek, lai redzētu, ka viņa darbi pieder m ū s d i en u literatūrai, ka tie ir neaizstājami modernās rakstniecības ceļu un ideju izpratnē.

AMBROUZS BĪRSS

NOTIKUMS UZ PŪČU PĪTES TILTA
STĀSTS
I

Kāds vīrs stāvēja uz dzelzceļa tilta Alabamas štata ziemeļos un lūkojās upītes ūdeņos, kas strauji nesās uz priekšu divdesmit pēdas zemāk. Rokas viņam bija sasietas uz muguras, ap kaklu — vaļīga virves cilpa. Virve bija piesieta pie pamatīga šķērskoka vīram virs galvas, un tās līkums slābeni nokarājās viņa ceļgalu augstumā. Vairāki dēļi, tāpat bez stiprinājuma nolikti pāri dzelzceļa sliežu gultņiem, veidoja balsta platformu gan vīrietim, gan soda izpildītājiem — diviem Federālās armijas ierindniekiem, kurus komandēja seržants, kas mierlaikos varētu būt šerifa palīgs. Mazliet nostāk uz tās pašas improvizētās dēļu uzejas stāvēja virsnieks pilnā dienesta uniformā un apbruņojumā, pēc pakāpes kapteinis. Abos tilta galos bija izlikti sargposteņi militārā stājā, ko pazīst pēc komandas: «Uz pleca — ņemt!» — tas ir, šautenes kareivji turēja paceltas gandrīz vertikāli pār kreiso plecu, roka saliekta taisnā leņķī uz krūtīm, balstot ieroci ar gaili uz apakšdelma, — tā ir formāla, nedabiska stāja ar stīvi izslietu ķermeni. No tā varēja secināt, ka šiem diviem nebija jāzina, kas risinās tilta centrā, viņi tikai noslēdza abus tiltam pārliktās dēļu uzejas galus.

Vienā pusē aiz sargkareivja neko vairāk neredzēja, jardus simt sliedes taisni skrēja projām mežā, tad aizgriezās līkumā un pazuda no skata. Nav šaubu, tur tālāk kaut kur atradās priekšpostenis. Otrpus

upes pletās klajums, lēzena nogāze, kuras augšā pacēlās no zemē sadzītiem koku stumbriem veidota nocietinājuma siena ar daudzām strēlnieku šaujamlūkām un vienu ambrazūru; izbāzies no tās, uz tiltu vērās misiņa lielgabala snuķis. Nogāzes vidū, pusdistancē starp nocietinājumu un tiltu, atradās skatītāji — parādes līnijā pēc komandas «brīvi» nostādīta kājnieku rota: šauteņu laides uz zemes, stobri mazliet ieslīpi aizmugures virzienā balstās pret labo plecu, nolaistās rokas sakrustotas uz stobra pamata koka daļas. Ierindas labajā spārnā stāvēja leitnants — zobena gals pie zemes, kreisā roka viegli nolaista uz labās. Izņemot četru cilvēku grupu tilta vidū, visi stāvēja nekustēdamies. Rota raudzījās uz tiltu kā akmenī sastingusi. Sargkareivji, ar sejām pavērsti katrs pret savējo krastu, varētu būt divi tilta izdaiļošanai uzlikti tēli. Kapteinis bija nostājies sakrustotām rokām un klusēdams vēroja savu padoto darbu, nedodams tiem ne mazāko mājienu. Nāve ir augsta viešņa, un ir noteikts, ka, nāvei ierodoties, tā jāsaņem ar godu —, jā, arī tiem, kam viņa tuvu pazīstama. Pēc militārās etiķetes normām, cieņu un godu apliecina klusējošā kareivju ierinda.

Nāvei nolemtais izskatījās gadus trīsdesmit piecus vecs. Viņš bija civiliedzīvotājs; ja spriestu pēc izturēšanās, — plantators. Vīrietim bija pareizi veidoti vaibsti, taisns deguns, plata piere, garie, tumšie mati saglausti, aizmugurē tie krita pār labi pieguļošo garsvārku apkakli. Seju rotāja ūsas un ķī|bārdiņa, bet vaigi bija noskūti: lielās gaišpelēkās acis raudzījās labvēlīgi — grūti bija iedomāties, ka tā vārnu s ka tīties cilvēks, kuram jau cilpa ap kaklu. Nekāds parasts slepkava acīmredzot viņš nebija. Pēc liberālajiem kara laika likumiem, ar nāvi pakarot varēja sodīt dažādas personas, džentlmeņi nebija nekāds izņēmums.

Pabeiguši priekšdarbus, abi ierindnieki atkāpās soli sānis un aizvilka projām katrs pa dēlim, uz kuriem tie bija stāvējuši. Seržants pagriezās pret kapteini, salutēja un nostājās uz dēļa gala cieši savam komandierim aiz muguras, kurš savukārt paspēra soli sānis. Pēc šā manevra notiesātais un seržants palika stāvam katrs savā galā uz viena un tā paša dēļa, kas sniedzās pāri trijiem gulšņiem. Dēļa gals, uz kura slējās civilista stāvs, gandrīz vai skārās pie ceturtā gulšņa, brīva palika tikai šaura spraudziņa. Iepriekš dēli noturēja līdzsvarā kapteiņa stāvs, tagad — seržanta augums. Pēc komandiera mājiena seržantam tikai jāpasper solis sānis, dēļa gals pasliesies gaisā un nāvei nolemtais nokritīs lejā pa gulšņu starpu. Metode, viņaprāt, vienkārša un efektīva. Ne viņam maiss bija maukts galvā, ne acis aizsietas. Viņš lūkojās kādu mirkli uz trauslo pamatu sev zem kājām, tad ļāva skatienam aizklīst pie upes ūdeņiem, kas apakšā nesās kā traki. Viļņos dancojošs baļķis piesaistīja nāvei nolemtā uzmanību, un acis sekoja kokam lejup pa straumi. Cik lēni tas likās kustamies uz priekšu! Cik pārsteidzoši gausa straume!

Viņš aizvēra acis, lai pēdējos dzīvības brīžus domās pabūtu kopā ar sievu un bērniem. Gan ūdens, ko zeltīja rīta saule, gan miglas vāli, kas kūņojās pakrastēs gabaliņu tālāk lejaspusē, gan nocietinājums, gan kareivju ierinda, gan peldošais koks — viss bija traucējis koncentrēties. Bet nu viņš sajuta jaunu traucēkli. Cauri domām par tuviniekiem izlauzās kāda skaņa, ko viņš nespēja ne saprast, ne apklusināt, — spalgi, noteikti, metāliski tankšķi, it kā kalējs ar āmuru sistu pa laktu, jā, tieši tāda bija šī skaņa. Nāvei nolemtais brīnījās: kas gan tas varētu būt? Kur cēlās šī skaņa —vai tā nāca no milzu tālumiem vai dzima tepat kaut kur tuvumā? Abas iespējas likās īstas un reālas. Lakta tank-šķēja vienādiem starplaikiem, bet tik lēni un grūti kā kapu zvans. Katru sitienu viņš sagaidīja ar nepacietību un — nezin kāpēc — ar bailēm. Pauzes ievilkās aizvien garākas, nākamais tankšķis nenāca — ārprāts! Un, jo ilgāki stiepās klusuma brīžf, jo skaļāki, spilgtāki dārdēja sitieni. Tie triecās ausīs kā asmeņi, viņš baidījās, ka var iekliegties . . . Nāvei nolemtais dzirdēja sava pulksteņa tikšķus.

Viņš atvēra acis, un atkal apakš tilta nesās upītes ūdeņi. «Ja man izdotos atbrīvot rokas,» vīrs domāja, «es varētu noraut cilpu un mesties ūdenī. Nirstot varētu izvairīties no lodēm, un, peldēdams ar visu sparu, es sasniegtu krastu, iemuktu mežā, tiktu brīvs un atgrieztos mājās. Līdz manām mājām, paldies Dievam, viņi nav tikuši, sievu un manus mazos ienaidnieks vēl nespēj sasniegt pat ar vistālāko uzbrukumu.»

Kad šīs domas, ko mums vajadzēja ietērpt vārdos, vairāk gan tikai uzzibsnīja nāvei nolemtā smadzenēs, nekā izstarojās no tām, — kapteinis pamāja seržantam. Seržants paspēra soli sānis.

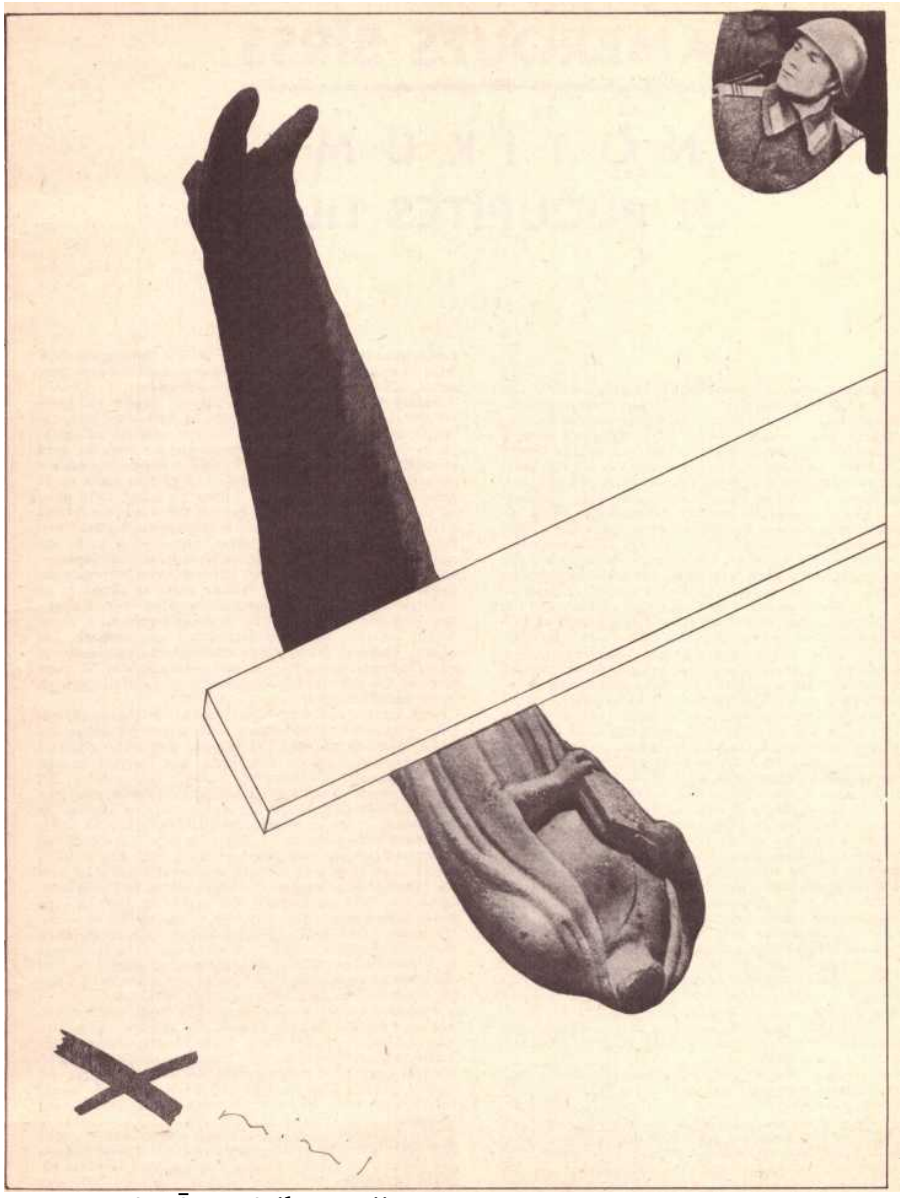

VIĻŅA ZĀBERA ilustrācija

Peitons Fārkars bija turīgs plantators, cēlies no vecas un ļoti cienījamas ģimenes Alabamas štatā. Pats būdams vergu īpašnieks, viņš tāpat kā citi vergu īpašnieki nodarbojās ar politiku un, dabiski, bija atšķelšanās piekritējs jau no sākta gala, ar visu sirdi uzticīgs dienvidnieku lietai. Daži nenovēršami apstākļi (tos nav vajadzības te izklāstīt) liedza viņam iestāties varonīgajā armijā, kas bija izcīnījusi smagas, asiņainas kaujas, kuras noslēdzās ar Korintas krišanu, un viņš nīka apkaunojošā piespiedu bezdarbībā, ilgodamies likt lietā savus

spēkus, izjust karotāja dzīves lielumu, rast izdevību, lai izceltos. Tāda izdevība reiz pienāks, Peitons Fārkars to juta, karš paver tik milzumdaudz iespēju. Pa to laiku viņš darīja, ko vien varēja. Dienvidu lietas labā it nekas viņam nebija par kaunu un grūtu, neviena operācija nelikās pārāk riskanta, lai no tās atteiktos, ja vien to varēja paveikt civilists, kas savā sirdī ir karavīrs un kas ar tīru sirdsapziņu un līdz beidzamam sīkumam piekrīt visam, ko ietver atklāti ciniskais izteiciens: mīlā un karā — viss tavā varā.

Kādu pievakari, kad Peitons Fārkars ar sievu sēdēja pie ieejas mājas dārzā uz rupji tēsta akmens sola, pie vārtiem piejāja pelēkā formā tērpies karavīrs un lūdza padzerties ūdeni. Misis Fārkara izjuta vienīgi laimību, ka pati savām baltajām rokām varēs pakalpot karotājam, un, kamēr viņa skrēja pēc ūdens, saimnieks piegāja pie jātnieka un dedzīgi apvaicājās par notikumiem frontē.

— Jeņķi dzelzceļu labo, — karavīrs sacīja, — gatavojas jaunam uzbrukumam. Viņi jau ir nonākuši pie Pūčupītes tilta, saveduši to kārtībā un uzcēluši ziemeļu krastā nocietinājumu. Komandants izlaidis rīkojumu — tas izlīmēts visapkārt —, ka ikviens, kuru pieķers bojājam sliežu ceļus, tiltus un tuneļus vai ritošo sastāvu, tiks pakārts bez tiesas un izmeklēšanas. Es šo pavēli redzēju.

— Cik tālu ir līdz Pūčupītes tiltam? — Fārkars vaicāja.

— Ap.trīsdesmit jūdžu.

— Vai šaipus upītes nav izvietots karaspēks?

— Nē, tikai priekšpostenis uz dzelzceļa kādu pusjūdzi no upes un sargkareivis tilta galā.

— Ja nu kāds vīrs . . . teiksim, tāds, kas gatavs uz visu pakāršanu . . . aizlavās garām priekšpostenim un, pieņemsim, tiek galā ar sargkareivi, — Fārkars smaidīdams sacīja, — ko viņš labu varētu paveikt?

Karavīrs iegrima pārdomās.

— Es tur biju pirms kāda mēneša, — viņš atbildēja.

— Acīs iekrita pagājušās ziemas palu ūdeņu sanestie pludināmie koki, sadzīti milzu kaudzē šaipusē pret tilta aizsargpā-ļiem. Nu tie būs izkaltuši un degtu kā pakulas . . .

Saimniece patlaban atnesa ūdeni, un karavīrs padzērās. Viņš dziļi tencināja lēdiju, paklanījās viņas dzīvesbiedram un aizjāja. Kādu stundu vēlāk, jau notumsā, viņš vēlreiz aizjāja gar Fārkara plantāciju, dodamies ziemeļu virzienā, no kurienes arī bija ieradies. Jātnieks bija Federālās armijas izlūks.

miem vēzieniem kā milzīga pulksteņa svārsts. Tad uzreiz — ar drausmīgu pēkšņumu! — skaļi nošļakstēdama, gaisma ap viņu aizšāvās augšup, ausīs iekrita baismīga rēkoņa un visapkārt palika auksts un kluss. Atgriezās domu spējas, un viņš saprata, ka virve ir pārtrūkusi un tās gals iekritis ūdenī. Žņaugšana vairs nepastiprinājās;

tomēr cilpa ap kaklu bija tā savilkusies, ka ūdens nevarēja ieplūst plaušās. Mirt pakārtam upes dibenā! — tas tik būs joks, viņš nodomāja. Cilvēks atvēra acis zemūdens tumsībā; kaut kur augšā varēja nomanīt gaišuma blāzmu, bet cik tā bija tāla, cik nesasniedzama! Un Peitons Fārkars aizvien vēl grima, jo gaisma tapa bālāka un bālāka, līdz pāri palika tikai blāvs atspīdums. Nu tas sāka plesties un pieņemties spožumā, un cilvēks saprata, ka tuvojas ūdens virspusei, — šī apziņa radās līdz ar nožēlu, tāpēc ka patlaban viņš jutās apmierināts un gandarīts. «Noslīkt pakārtam,» viņš domāja, «tas nemaz nav tik slikti; bet es nepavisam negribu, ka mani nošauj! Nē, nē, es negribu, ka mani nošauj. Tas nav taisnīgi.»

Peitons Fārkars pats neapzinājās, ka ir sasprindzinājis muskuļus, bet asas sāpes delnas pamatā lika saprast, ka viņš cenšas atbrīvot rokas. Slīcējs koncentrēja uzmanību uz savu muskuļu pūliņiem gluži tāpat, kā varētu darīt kāds dīkdienis, kas vēro žongliera spēku un veiklību, nemaz neinteresēdamies, kāds ir šo kustību mērķis. Skat, kāda piepūle! Redz, cik apbrīnojama, pārcilvēciska spēja! O-ho-ho, nu tā tik ir neatlaidība! Bravo! Saites nokrita, rokas izšķīrās, un delnas uzpeldēja augšup katra pie sava sāna, dūmakainiem apveidiem zemūdens gaismas svīdumā. Viņš lūkojās uz tām ar gluži pirmatnīgu interesi, kā viena, pēc tam arī otra uzklupa cilpai ap viņa kaklu, norāva to un nikni aizmeta sānis; virve aizlocījās pa straumi kā zalktis. «Mauciet atpakaļ, mauciet to atpakaļ!» viņš domās izkliedza šos vārdus savām rokām, jo, cilpai atlaižoties, uznāca jau pirmīt pieredzētās mežonīgās, dzeļošās sāpes. Kakls šausmīgi smeidza, galvā trakoja uguns, un sirds, kas līdz šim bija tikko manāmi pukstējusi, apmeta milzu kūleni, tiekdamās izlēkt pa muti laukā. Viss augums locījās, staipījās nepanesamās mokās. Bet patvaļīgās rokas nemaz netaisījās izpildīt pavēli, tās kūlās sparīgiem, asiem vēzieniem no augšas uz apakšu, raudamas ķermeni ārā no ūdens. Fārkars juta galvu iznirstam virspusē, acis apžilba saulē aklas, krūtis konvulsīvi izpletās, un plaušas kā agonijā, kā ārprātā iekampa milzīgu gaisa malku, ko viņš tūlīt izgrūda līdz ar griezīgu iekliedzienu . . .

Nu viņš bija pilnībā atguvis fiziskās sajūtas. Pat vairāk, tās bija pārdabiski asas un modras. Kaut kas šinī šausmīgajā situācijā, kādu nācās pieredzēt viņa organismam, bija darījis maņas tik smalkas un jutīgas, ka tās fiksēja daudz ko tādu, ko līdz šim nekad nebija spējušas uztvert. Fārkars juta sīkas ūdens ņirbas pārskrējām pār seju un saklausīja katra mazā vilnīša savdabīgo čalu, ar kādu tas atsitās pret viņa miesu. Viņš palūkojās uz mežu upītes krastā un varēja saskatīt tajā atsevišķus kokus, to lapas, ikvienas lapiņas dzīslojumu un pat kukaiņus uz tām — siseņus, spīdīgas mušas un pelēkus zirnekļus, kas auda starp zariņiem tīklus. Fārkars vēroja, kā gaisma lūst krāsainos staros itin visās rasas lāsēs uz miljoniem zāles stiebru. Sīca odi,

sijādami pār ūdens virpuļiem, spāres vibrināja spārnus, ūdens-zirnekļi vēzēja kājas, tādus kā airus, kuri pacēluši virs ūdens savas laiviņas, — tas viss saplūda kopā skaidri saklausāmā mūzikā. Kāda zivs aizslīdēja zem viņa, un viņš dzirdēja, kā tās ķermenis šāvās uz priekšu, pašķirdams ūdens slāņus.

Peitons Fārkars bija uzpeldējis virspusē ar seju lejup pa straumi, bet nupat jau visa redzamā pasaule šķita lēnām griežamies ap savu asi, kuras centrs bija viņa ķermenī, un peldošais redzēja tiltu, nocietinājumu, karavīrus uz tilta, kapteini, seržantu, divus ierindniekus — nāvessoda izpildītājus. Cilvēku stāvi skaidri izdalījās pret debess zilumu. Visi klaigāja un mētājās rokām, rādīdami uz aizpeldošo. Kapteinis bija izrāvis pistoli, taču nešāva; citiem ieročus neredzēja. Viņu kustības bija groteskas, atbaidošas, apveidi milzīgi.

Pēkšņi noskanēja spalgs rībiens, kaut kas asi iecirtās ūdenī tikai dažas collas no Peitona Fārkara galvas, iemetot sejā sīkas šļakatas. Nodārdēja otrs rībiens, un viņš ieraudzīja vienu no sargkareivjiem ar šauteni pie pleca; no ieroča stobra cēlās viegls zilganu dūmu mākonītis. Cilvēks ūdenī redzēja uz tilta stāvošā kareivja aci, kura caur šautenes tēmēkli cieši lūkojās pretim. Fārkars ievēroja, ka šī acs ir pelēka, un atcerējās lasījis, ka cilvēkiem ar pelēkām acīm esot visasākā redze un ka tādas acis bijušas visiem labākajiem šāvējiem. Un tomēr šis bija kļūdījies.

Fārkaru satvēra virpulis, kas griezās pretējā virzienā, un pavērsa apkārt par simt astoņdesmit grādiem; nu viņš atkal redzēja mežu, kas auga otrā krastā pretī nocietinājumam. Skaidra, ska|a balss monotoni iezvanījās aiz muguras, atnāca pār ūdeņiem tik nepārprotama, noteikta, ka izdūrās cauri citiem trokšņiem un visus tos pak(āva sev, izzudušas likās pat sīko vilnīšu čalas ausīs. Lai gan Fārkars nebija karavīrs, viņš tomēr diezgan bieži bija apmeklējis militārās nometnes, lai zinātu šo gari, stiepti, dziji dvesti skandēto vārdu draudīgo nozīmi, — krastā stāvošais leitnants iesaistījās šārīta notikumos. Cik auksti un nežēlīgi, kādā mierīgā, izlīdzinātā tonī — kurš jau iepriekš noteica un iedzina zaldātos vēsu mieru —, ar kādām precīzi ieturētām pauzēm kā akmeņi krita briesmīgie vārdi:

— Rota, uzmanību! . . . Šautenes — pie pleca! . . . Gatavību! . . . Nomērķēt! . . . Uguni!

Fārkars ienira, iegrima apakš ūdens, cik dziļi spēja. No spiediena ausīs sāka šalkt Niagāra, tomēr viņš dzirdēja apslāpēti nodunam šauteņu zalves pērkonu un, peldēdams atkal augšup, savā ce]ā sastapa sīkas, spožas, dīvaini saplacinātas metāla plēksnītes, kas, zigzagiem grozīdamās, lēnām dejoja lejup. Dažas mirkli nosēdās uz sejas un rokām, tad atrāvās no viņa ādas un turpināja savu lejupslīdi. Kāda no plēksnītēm ieslīdēja aiz apkakles, tā bija nepatīkami silta, un Fārkars steigšus izķeksēja skaidiņu laukā.

Kad, pēc elpas kampdams, viņš uznāca virspusē, Peitons Fārkars redzēja, ka ir bijis labu brīdi zem ūdens, jo bija aizpeldējis krietni lejāk pa straumi — tuvāk glābiņam. Kareivji gandrīz jau bija beiguši pārlādēt šautenes, metāla slauķi nozibēja visi kā viens saules staros, izraujot tos no stobriem, apmeta gaisā loku un ienira savās ligzdās. Atkal izšāva tilta sargi, neatkarīgi viens.no otra, un netrāpīja.

Aizvien vēl nenomedītais vīrs to visu redzēja, šķielēdams atpakaļ pār plecu un sparīgi irdamies projām pa straumi. Galva Fārkaram darbojās tikpat enerģiski kā rokas un kājas, viņš visu aptvēra zibens ātrumā.

«Otrreiz virsnieks vairs nebūs tāds burta kalps un neatkārtos savu kļūdu,» viņš domāja. «No zalves izvairīties ir tikpat viegli kā no viena atsevišķa šāviena. Virsnieks droši vien jau ir devis komandu šaut katram uz savu roku. Dieviņ, palīdzi, ēs pats no tiem visiem nespēju izvairīties!»

Šausmīgs šļakstiens noplakšķēja tepat pāris jardu attālumā, to pavadīja stiprs, svelpjošs kauciens, kas izgaisdams it kā aizvēlās pa gaisiem uz nocietinājumu, un tad to aprija sprādziens, satricinādams upi līdz pašam dibenam. Kāpjoša ūdens siena izliecās pār bēgli, tad gāzās un krita, viņš palika apakšā akls un aizžņaugts! Lielgabals bija iesaistījies cilvēka medībās. Kad Peitons Fārkars atbrīvojās no mutuļos sakultajām šļakatām un nopurināja galvu, viņš dzirdēja aizkaucam gaisos mērķi pārlidojošu lādiņu, un mirkli vēlāk tas lauza un kapāja koku zarus mežā viņpus upes.

«Turpmāk viņi būs gudrāki,» Fārkars domāja. «Nākamais lādiņš būs ar rozīnēm. Lielgabals ir jāpatur acīs. Dūmu mutulis man pados ziņu . . . rībiens pienāk pārāk vēlu — pēc šāviņa. Jauks gan tāds lielgabals!»

Piepeši Fārkars juta, ka tiek rauts un griezts riņķī gluži kā vilciņš. Upes ūdeņi, mežs, nu jau patālais tilts, nocietinājums, cilvēka stāvi — viss saplūda švīkās un zaudēja apveidus. Apkārtnes objektus vairs varēja sazīmēt tikai pēc krāsām — līmeniskām riņķveida krāsu švīkām, neko citu viņš nespēja atšķirt. Bēgli bija sagrābis spēcīgs virpulis, tas grieza viņu aizvien ātrāk un ātrāk, līdz upurim sāka reibt galva un palika nelaba dūša. Dažus mirkļus vēlāk viņš tika izmests uz pakrastes oļiem upes kreisajā — dienvidu! — pusē aiz sauszemes izvirzījuma, kas aizslēpa viņu no ienaidniekiem. Pēkšņā pārmaiņa — apstāšanās, nobrāžot rokas pret akmeņiem, — atdeva sajēgu, un Peitons Fārkars izplūda prieka asarās. Viņš ieķērās ar pirkstiem smiltīs, grāba tās riekšavām, svētīja skaļā balsī un bēra sev virsū. Smiltis bija kā dārgakmeņi — dimanti, rubīni, smaragdi; itin nekas nebija tik skaists kā šīs smiltis! Un koki krastmalas mežā bija milzīgi ziedaugi, to sakārtojumā viņš redzēja skaidru mērķtiecību un ievilka krūtīs šo ziedošo augu smaržas. Meža telpa starp koku stumbriem

mirdzēja svešādā, rožainā gaismā, zaros žūžoja vēju kokles. Fārkars vairs nejuta vēlēšanos bēgt tālāk, viņš gandarīts varēja palikt šinī apburošajā zemes stūrītī, līdz atkal tiek sagūstīts.

No sapņa bēgli izrāva šrapneļa kauciens un plarksto-šais sprādziens koku zaros augstu virs galvas. Strupceļā iedzītais artilērists bija izšāvis viņam atvadu sveicienu. Fārkars pielēca kājās, uzskrēja augšup pa lēzeno krastmalu un nozuda mežā.

Visu dienu bēglis gāja un gāja, ieturēdams virzienu pēc saules, kas lieca debesīs savu loku. Mežs likās bezgalīgs, nekur ne spraugas, ne malkas cirtēju takas. Kas gan būtu domājis, ka viņš dzīvo tik vientulīgā, neskartā apvidū? Šai atklājumā slēpās kaut kas baismīgs.

Krēslai uznākot, viņš jutās noguris, izsalcis; sāpēja kājas. Taču domas par sievu un bērniem bēgli dzina uz priekšu. Beidzot Fārkars atrada ceļu, kas, cik noprotams, gāja īstajā virzienā. Ceļš bija plats un taisns kā lielpilsētas iela, tomēr tas šķita nelietots. Nekur nemanīja ne laukus, ne apdzīvotas vietas. Nedzirdēja pat tik kā suņa rejas, kas vedinātu uz, domām par cilvēku mitekli. Tumšie koku stumbri abās pusēs veidoja divas taisnas sienas, pie apvāršņa tās saplūda vienā punktā gluži kā līnijas perspektīvas mācību stundas diagrammā. Palūkojies augšup pa spraugu starp koku sienām, viņš redzēja pie debesīm lielas, zeltainas zvaigznes, tās izskatījās svešādas un grupējās dīvainos rakstos. Fārkars bija pārliecināts, ka zvaigžņu sakārtojumam ir pavisam noteikta, slepena un ļauna jēga. Mežs abās pusēs bija pilns ar savādiem trokšņiem; vienreiz, otrreiz, tad atkal šad un tad viņš skaidri tur saklausīja čukstus kādā nesaprotamā mēlē.

Bēglim sāpēja kakls un, pacēlis roku, viņš manīja, ka tas ir briesmīgi sapampis. Fārkars zināja, visapkārt uz kakla viņam ir zils riņķis — virves savilktā un nobrāztā vieta. Acis šķita pieplūdušas un izspiedušās, viņš vairs nespēja aizdarīt plakstus. Mēle bija uztūkusi no slāpēm, Fārkars izbāza to starp zobiem un izkāra no mutes, lai vēsajā gaisā atdziest. Cik maiga zālīte sedza pamesto aleju, zem kājām nemaz vairs nejuta bruģa akmeņus!

Kā gan citādi, viņš iedams būs aizmidzis, neskatoties uz sāpēm, jo tagad acu priekšā Fārkars redz gluži citu ainavu . .. laikam nu viņš tikai ir atguvies no saviem ārprāta murgiem. Viņš stāv pie savas mājas vārtiem! Un viss ir tāpat, kā viņam aizejot, — viss gaišs un skaists mirdz rīta saulē. Laikam būšu gājis cauru nakti. . . Kad Peitons Fārkars atgrūž vārtiņus un uziet uz platā, baltā celiņa, viņš pamana noplandam sieviešu svārkus, un viņa sieviņa — tik spirgta, svaiga un mija — nāk lejā pa verandas kāpnēm pretī. Tā paliek gaidām pie pēdējā pakāpiena ar neizsakāmi priecīgu smaidu sejā, stāvēdama tur bezgala gracioza un stalta. Ak tu Dieviņ, cik viņa skaista! Izstieptām rokām viņš metas uz priekšu. Kad Peitons Fārkars ir tikpat kā iekļāvis sieviņu savās skaujās, viņš saņem apdullinošu belzienu pa sprandu, ar

lielgabala grāviena troksni visapkārt izsprāgst neciešama, balta gaisma... tad viss nogrimst tumsā un klusumā.

Peitons Fārkars bija miris. Viņa līķis ar lauztu sprandu viegli šūpojās straumē no vienas puses uz otru zem Pūčupī-tes tilta spraišļiem.

No ang|u valodas tulkojis MĀRTIŅŠ POIŠS

IEVA ROZE

VĒTRAS ACS

Tās ir tādas ūdenszāļu skumjas, tas ir tikai tāds vēja prieks, kas man pāri zemu un būdīgi jumjas, kamēr vien prieks ir mans novadnieks.

Tās ir tādas lakstīgalas skumjas, tas ir tikai tāds briestoša rieksta prieks. Bet tinas ap mani kā ienaidnieks.

Ja kāds man prasīs,
kas tās par skumjām,
ja kāds man prasīs,
kas tas par prieku, es nobēršu viņiem malduguņu spietu:
«Tās ir tikai maza bērna skumjas, tas ir tikai tāds teļaprieks.»

HULIGĀNISKA ZIŅĢE PAR MĪLESTĪBU

Krīt mīlestība kā no gaisa, jau mūžību jauš mana nāss, bet zuda mūžīgais un gaisa, par lie-liem mēs-liem iz-vēr-tās .

DZEJOLIS PAR MĪLESTĪBU UN KURPJU3ŅORĒM

... Kā gribas runci pārtapt un aurot uz jumta kores!
Man gribas tev šonakt pateikt — tev ir skaistas kurpjušņores.
Tev tādas botes apspurušas, tev tāds žēlinošs vieplis . . .
Ek! — norāpties klusuma dziļajā aizā un tavai elpai pieplakt! . . .
liet, ja kāds prasīs, ko ložņāju pa aizām un pa korēm, es stāstīšu pasaciņu par tavām kurpjušņorēm.

DZEJOJUMS ROMANTISKA NOSKAŅA UN TRADĪCIJA

Kas priekš manis ir puķe, kas priekš puķes es . . .
Vien taurenis, kas lido bez kādas nozīmes.
Kas priekš manis ir debesis, kas priekš debesīm es . . . Vien mākonis, kas izgaist kā Dievs bez dvēseles.
Tu vētra, es acs —
mēs saderam kopā.
Sijā kombikormu, tautumeit, un priecājies, ka esi šeit.
Un tautumeita sijā.
Ilgi, ilgi sijās gan šajās,
gan vēl citās dimensijās . . .

VELTĪJUMS SKOLASBIEDRIEM

kaut kas nezināms par zināmo daži vārdi griežas kā dinamo
labs labvakars šai izmisumā jauns ielāps uzsists debesjumā
pietrūkst sāls
kaut daudzi gurķus sālīja neveselīgs dzlvotprieks
par kuru saka N
anomālija
SEN

Sen, sen, kad vēl Tilzīte nebij Sovetska, latvieši ēda un citiem deva.

Toreiz tā nebija spiesta lieta.

Sen.

Šodien lēnltiņām izskan.

Rītdienā iekāpj —

tam vajadzētu būt lielam riskam.

Neliksi taču

vakardienas ziedus

rīta vāzē,

un tos cerībai atvērtos logus — skaties, ka pati cerība neizglāzē! . . .

FABULIŅA

Aizgāja rūķīts pie rūķīša, abi tabletes rija.

Tagad par viņiem abiem pasakas'stāsta: «Reiz bija . . .»

Un mākoņos man ilgas sariet un asnos, kas no sala baidās.

Aiz jūsmas nezinu, ko darīt.

Laiks paiet nojausmās un gaidās.

Bet brīnums nokrīt tepat, ēveļskaidās.

Sirds.

Es nedrīkstu mirt. Neplūc man rīkstes, ja drīksti.

Sirds.

Es nedrīkstu mirt, bet no prāta mani var šķirt.

Mirkļi.

Sirds pārlējās traukā.

Biju aukā,

tagad esmu laukā.

Ap mani iekonservētie. (Es stāvu līdz kaklam ar spirtu pilnā traukā.)

Tā spodrā upe mani aizmirsusi, bet viņas krastos mana balss vēl kliedz.

Es esmu gļota no tās melnām gļotām. Es esmu ari viņas zaigais zieds.

Tā spodrā upe mani aizmirsusi, bet ari grāvis sevi iekrist liedz.

Pilns dēlēm, ari dīķis mani nodod, un tās ir vardes, kas par mani zviedz.

Visi visapkārt tik gudri, tik lieli, visiem visapkārt te ir ko teikt. Vienīgi es stāvu ar pirkstu mutē un klusēju, klusēju, klusēju. Ek!

Labāk es būtu lelle no māla, kurai nekad nav jārunā, kuras mēli sasita lauskās, ka nevar pat uzdziedāt «Tik un tā».

Labāk būtu es zirgam par asti, labāk būtu es zivij par zvīņu — eksotika un neparasti.

(Un nevajadzētu lasīt «Cīņu»,)

SAPŅU PĪPE

Jauki dzīvē paskatīties, Jauki ari pasapņot.
Sapņu pīpes dūmiem vīties nāvējošos gredzenos.

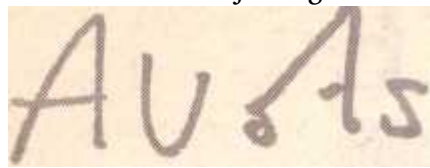

«Es biju pārliecināts, ka šādai dienai jāpienāk. Voldemārs Zariņš nedrīkst pazust, jo man šķiet, ka tā ir latviešu lāģera dzejas klasika.»

Šos vārdus mūsu sarunas beigās teica Bruno Javoišs — viens no tiem, kas gandrīz reizē gan laikā, gan telpā ar J. Dānieļu, K. Skujenieku, G. Astru, G. Freimani un daudziem jo daudziem skaitīja dienas un gadus Mordovijas smacīgajās barakās. Visus šos gadus Bruno (saukts arī Brunis) glabājis savas pierakstu klades, kurās starp dažādu dziesmu vārdiem, K. Skujenieka un G. Freimaņa pašrocīgi rakstītiem dzejoļiem, piezīmēm latīņu, angļu, igauņu, leišu valodās, avīžu skrandām atrodami gandrīz nevienam nezināmā Voldemāra Zariņa dzejoļi gan Bruņa, gan paša autora rokrakstā.

«Šīs klades man dažādi sarežģījušas dzīvi un to dēļ esmu daudz ko zaudējis, taču vienu sapratu — jāsaglabā.»

Sēžu Bruno dzīvoklī Tartu, ar acīm pārskriedams viņa rakstiem igauņu mēlē, neliela nervozitāte, kafija, televīzijā Igaunijas svaigākie notikumi, tūlīt sāksim runāt par Voldemāru Zariņu. Tūlīt Brunis atmiņās pārcelsies uz vietu, kas, viņam pa murgiem un sapņiem rādoties, k|uvusi sataustāma, es — iedomās pūlēšos apjaust tur nepabijušam nekad līdz galam neapjaušamo.

Kamēr vēl neesam sākuši, man interesē arī Bruno Javoiša lieta. Par ko?

«Mācījos Rīgas Aviācijas institūtā, kur jau toreiz valdīja izteikts pārkrievošanas gars. Iebildu, aizrādīju, gribēju kaut kādā veidā protestēt. Naktī pirms Konstitūcijas dienas uzkāpu Radio tornī, tajā, kas atrodas pretī stacijai, un uzvilku sarkanbaltsarkano karogu. Sajūta bija fantastiska — Rīga kā uz delnas, galvai pāri pland mūsu karogs. Kāpjot lejā pa apledojušajām kāpnēm, ieraudzīju, ka mani jau gaida vienpadsmit divpadsmit bruņoti vīri. Kad katrs man bija iezvēlis vai iespēris, tādu sasistu, saplēstām drēbēm mani nogādāja «stūra mājā». Pēc tam izkratīja dzīvokli. Atrada tur K. Skalbes dzeju, A. Grīna «Dvēseļu puteni» un vēl šo to. Tā dabūju septiņus gadus izbaudīt Mordovijas klimatu.»

Rīgas čekas pagrabos viņš satika Voldemāru Zariņu, kas gaidīja nāvessodu, taču izmeklēšanas gaitā tas tika aizstāts ar septiņiem gadiem ieslodzījumā.

«Viņam «piešuva» padomju varas gāšanu,» stāsta Bruno Javoišs. «Kad sadraudzējāmies, man šķita jocīgi, kā var vienā cilvēkā iemājot tāda Iejūtība, varbūt banāli, bet mīlestība pret visu dzīvo, pret augiem, kokiem un drausmīgs, neaprakstāms naids pret padomju varu. Es atceros, kā Valdis kliedza: «Tai iekārtai jāpazūd no zemes virsas, tā mums atstās tikai drupas un noplicinātu zemi!» Voldemārs Zariņš šo iekārtu uzskatīja par vardarbīgu, par ļaunu, kura pazemo un sagrauj jelkādu cilvēcisko brīvību.»

Jau čekas pagrabā Voldemārs Zariņš esot rakstījis dzejoļus, bet rakstīja «galvā», jo papīru tur neat|āva Iesūtīt. Atļāva tikai 15—30 minūtes pastaigāties nelielajā pagal-miņā, virs kura kā tunelī, bet tikai augstu augšā atspīdēja debesis, tāds maziņš zils plankumiņš, vienīgais īpašums, kas piederējis un kas ierosinājis domāt. Šo čekas pagrabu Voldemārs Zariņš nosauca par «aizsauli» un «aizsaulē» viņš lasīja Brunim savus dzejoļus, lai pa abiem varētu vieglāk atcerēties un varbūt vēlāk pierakstīt. Pēc tam viņi satikās Mordovijā 11. lāģerī 1964. gada augusta beigās. Brunis stāsta:

«Viņš mani sauca par puiku, bet mums viņš visiem bija Baltais tēvs. Neatceros, kurš pirmais tā nosauca — varbūt V. Kalniņš, varbūt G. Astra. Mēs abi kopā ēdām, bet, ko tas nozīmē, laikam saprast var tikai tie, kas sēdējuši. Valdis bieži lasīja dzejoļus. Es pārrakstīju savā kladē, neuzrādot autoru, jo *šmonu* (liela pārbaude) laikā varēja pievākt visu un kur nu vēl ieslodzītā dzejoļus. Dažreiz atņēma Valdim, man palika, citreiz — man, Valdim palika, bet nereti aptīrīja mūs abus. Tajos brīžos es

zināju, ka jā-būt blakus viņam.»

Sēžam un šķirstam klades, Brunis saka, kurš Voldemāra Zariņa, kurš Knuta Skujenieka, kurš Gunāra Freimaņa dzejolis. Brunis turpina:

«Voldemārs Zariņš bija autoritāte, viņš klausījās un vērtēja citu uzrakstīto, un katram bija svarīgi, ko teiks Baltais tēvs.»

Lāģera literatūra, māksla — kaut kas pilnīgi cits, salīdzinot ar traktoru, tautu draudzības un Ņikitas Sergejeviča kukurūzas apdziedātāju rīmēm un gleznam. Varētu teikt — kultūra pretī nekultūral, bezcerības īstums pretī cerības neīstumam. Dzeloņstieples — robeža, kuras vienā pusē Inteliģence, neraugoties uz visu drūmo, smirdīgo un pazemojošo, otrā — tikai plika padomju vara, kura baidās pati no savas ēnas.

Brunis rāda man kādas grāmatas v&ku, uz kura Voldemārs Zariņš uzrakstījis apsveikumu dzimšanas dienā. Tāda bijusi tradīcija — šādiem svinīgiem brīžiem izmantot vākus, bet pašu grāmatu nedrīkstēja ne iznest, tiekot brīvībā, ne saplēst, jo tā noderēs tiem, kas nāks vēlāk.

«Valdis dzimšanas dienās dažreiz uzdāvināja puķi, bet to viņš darīja savādi — vienkārši pieveda pie ziedoša zieda, lai nevajadzētu noraut. Es toreiz biju vēl zaļš un varbūt daudz ko uztvēru vienkāršotāk, bet atceros, kā Valdis uztraucās, kā viņš pārvērtās sejā, kad reiz, ejot kolonnā uz darbu, mūs ieraudzīja bērni. Viņš par šo notikumu pēc tam uzrakstīja dzejoli. Arī Valda ticība bija īpatnēja, viņa Dievs bija saule, un sau-lesrieti kļuva par Zariņa rituālu.»

Man iešaujas prātā Bernāra Klavela teiktais: «Un ne jau nu mēs teiksim, ka darbi pabeigti. To pateiks saule.» Tur, aiz žoga, varbūt tikai saule apliecināja, ka laiks Iet uz priekšu.

Visvisādi sīkumi atgādina un it kā mozaīkas veidā salipina kaut ko nozīmīgu, un, tieši pateicoties šiem sīkumiem, mēs varam Izsaukt atmiņu garus. Redzu, ka Brunis atkal kaut ko atcerējies:

«Tas bija vēl Rīgas cietuma kamerā, kad Valdis piepeši atklāja, ka palagā ir kaut kas iešūts. Pacēlām pret gaismu un tur ar smalku drātiņu izšūts vārds — «turieties». Katrs gāja un lasīja to.»

Es negribu šoreiz vairāk neko teikt, ja nu vienīgi vēl dažus sausus faktus.

VOLDEMĀRS ZARIŅŠ (1917. GADA 26. SEPTEMBRIS -1981. GADA 31. AUGUSTS)

APGLABATS ELEJAS KAPOS. APCIETINATS - 1963. GADA 3, JŪNIJA,

ATBRĪVOTS - 1970. GADA 3. JŪNIJA. Pārējais dzejoļos.

GUNTARS GODIŅŠ

STRĪDS Blj nakts,

un divi viri cīkstējās par mani.

VOLDEMĀRS ZARIN!

Viens skarbi uzstāja un līdzi lika iet:

— Nāci Dzīves nepraša tu — tava vieta uz domu akmens vientuļa un cieta.

Simt mezglu savilka ap mani otrs ciet.

— Tavs dvēsles sapnis — māns, to tvarstīt rimsti. Kā lemess vagā ikdienībā grimsti.

Es abiem izrāvos, tiem neklausīju.

Kaut viņu kalps, par abiem pārāks biju.

Tais ūdeņos, kas zemes krastos plūst, man jāizbrien, — tur garā kristīts k|ūst.

APRAUTAS DOMAS

Es katru rītu mostos kā svētkiem.

Man diena saka: — Būšu neparasta.

Miers un gaisma. Ir tik viegli, kad rūpju akmens izmests no nastas.

Bet kā ūdens pilieni līdzīgi stundas rit.

Es pats, es pats esmu cits.

*

Es neuzkāptu tai kalnā, ko apskalo gaismas plūdi, ja tu nebūtu vajājis mani,

Ļaunais, mani bedrē grūdis.

Tev pateicos. Un tevi nožēloju.

Es izglābts. Tev — jāiet bojā.

*

Es paeju garām pretīgam rāpulim. Tam jābūt. Kā gan citādi saprast, cik zieds ir skaists.

Es paeju garām rupjam lāstam. Tam jābūt.

Kā gan citādi skaņu velvēs dvēseli laist.

Vai man jāsamin rāpulis, lāsts jānožņaudz? Tikai sevī. Arī tas ir daudz.

*

Vēl manī nav apklusušas kādas ilgas kā dzērvju kāša tālīnas

klaigas: uzrakstīt savu skaistāko dzeju, tik tīru, dzidridzidru un maigu.

Bet tai dzejai nebūs vairs vārdu.

Balta mizas plēksnīte sanēs, līdz pārtrūks.

MĪLAS DZIESMA

Septiņus gadus par tevi man jākalpo, Rebeka dai|ā, septiņus gadus kā kurmim būs jāuzrok tumsa.

Varbūt tad atlaidīs tevi. Tu sapīsi zeltainās bizes, jasmīnu baltumā tērpsies un gundegu gunīs.

Kā gan es saņemšu tēvi, tāds salīcis, noplīsis kalpiņš?

Tu mana vienīgā alga un naudiņa zelta.

Smiesies pati par mani: — Lūk, kāds man precinieks radies! Sirms kā lītavu rugājs, grumbas kā vagas.

Bet es jāņzāles plūkšu zem jaunās jūnija saules — ne jau papardes ziedu vairs silājā meklēt — nolikšu tev pie kājām un teikšu: Aizmirsti mani!

Skaista un brīva tu. Pietiek man sapņa par tevi.

Pēkšņi piedzims tad dziesma un izpletīs sārtbaltus spārnus notrīcēs dvēsele katra un rausies tai līdzi gaviļu šūpolēs līgot. Ai, brīnums! pat mēmie sāks runāt, aklajiem atvērsies acis, k|ūs dzirdīgi kurlie.

Šurpu no zemes un debess, no laika un aizlaika šurpu atvieglu nopūta velsies! — Tas piepildīts, brāļi.

Septiņus kalpības mūžus mēs ciešot izpirkām tevi, septiņreiz septiņus tagad nu laimībā diet mums.

X/)

Z‘
tt
<

N

Pasaule ir tieši tāda, kādai tai jābūt.
Caur mokām tā brien uz labu, uz labu.
Kā cimds pie rokas mēs tai piemērīti.
Uz nelaimju tecilas līdz kaulam trīti.
Uz mums, tiem vājajiem, pasaule turas.
Dieva elpa to nes, mēs esam tās buras.
Un izglābsies cilvēks, kaut cilvēce bojā ietu.
Tie grēku plūdi
pa virsu nes mīlas ziedus.

t/>

0*

'<
O
>

Ko jūs darāt, neprātīgie!
Nerādiet mūs bērniem:
Stabu gatves, ērkšķu krūmus, rūsas zobu grauztus.
Aizvel melnu vīru vilnis drūmus mūžu graustus.
Ko jūs teiksiet? Kas tie tādi?
Kādos pelnos izdīguši bāli pekles asni?
Aizslāj rindas smagas, lēnas, pamet bērnu spožās acīs garas mākoņēnas.
Kādā nākotnē tie ve|as — melriie vīru vāli?
Mirst tas rīts, un bēg tā diena tāli, tāli.
* * *
Gājiens uz Kanosu, gājiens uz Kanosu.
Nabaga karali, kur tavas pilis, medību lauki, ezeri, sili?
Skudrās pārvērsti pavalstnieki, lēnīgie lūdzēji, dumpinieki.
Graužtavus sapņus uguns peles, brīvības ediktus pelējums zelē.
Un kā sviedraina asinsgu|a murgo pāvesta lāstu bulla.
Suņu apriets tu velcies un lodā, grēkus pret Romu nožēlodams.
Maisa drēbe, virve ap vidu, tā tu pār ledainiem Alpiem bridi.
Ek, tu, spītniek, vārdu šo piedod — pelnus uz galvas ber, — sirds tava ziedos.
Un jo smagāk guļot kalnu grēdas, jo plok plānākas tavējās bēdas.
Smiešu pie sevis un cerē klusi: aiziešu, būs Kanosa sabrukusi.
TEIKŠU
Kā es sevi attaisnošu, pastarā kad uguns kritīs, kad tā tiesas stunda sitīs? Pusvārdu kā attaisnošu, pusdarbu kā attaisnošu, pussoli es līkuloču?
Teikšu: mana griba — sāņus iet un malā stāvēt, platām, tukšām acīm vērties citu dzīvībās un nāvēs.
Teikšu: kārdinājums — . vienpatņa ap sevi groze, debess zvaigznes, ziedu zvaigznes, sapņu saldā ērkšķuroze.
Teikšu: izvēlēties — nepak|autā gara rota, kaut ar saltās nāves dota, vai — dzīvība, bet — pazemota. Izvēlējos: man tā otra.

Teikšu: esmu vainīgs.

Kungs, izspļauj mani!

Kungs, apžēlojies par mani!

Trimda, trimda, mūžu trūdi, piķa melni grēku plūdi.

Baltu salmiņu tver sīksti, nenonīksti, nenoslīksti!

Dodiet zvēram viņa alu, putnam — līgu koka galu, praulam — smirdu dvingas puru, dzirkstij — spožu ugunskuru.

Trimda, trimda, tevi lādu.

Roku pace|u un rādu:

— Cilvēk, skaties savu kaunu! — Aizgriežas. — Tad ej — ar | aunu.

* * *

Man nav tādas dvēseles, tik vieglas un tīras, lai smaržotu zemes dārzā kā ziedu vīraks.

Man nav tādas gudrības, tik lēnīgas, maigas — gar zvēru atplestām rīklēm bez bailēm staigāt.

Bet kaut ko jau esmu iemācījies. Būt nebrīvē brīvam, būt tumsā gaišam, būt nāvē — dzīvam.

* * *

Sis ir tas laiks,

kad mirušais par dzīvo dzīvāks, kad važotais par brīvo brīvāks, kad salkušais par atraugaino sātāks, kas tālumā par tuvo klātāks.

Sis ir tas laiks,

kad tiesātais par tiesu taisnāks, kad ērkšķotais par lauros vīto skaistāks, par pērkonu kad klusums skaļāks, par lunko galotni zars lauztais zaļāks.

šis ir tas laiks.

Nekas nav iesācies, nekas nav beidzies. Kas zaudējis, tam vairāk veicies.

Un samītais', kas ēnu gūstā nīcis, tur vājā saujā zemestrīci.

Tāds ir šis laiks.

* * *

Dadži noziedējuši.

Pakulaini pelēki, tik maigi pielabinās pasaulei, tai pašai, ko tikko dzelkšņiem dzēla. Sēklu dēj, mī|ie, sēklu dēļ.

Izspurst, attrūkst, aizlaižas. Bet zemes tik maz.

Aizliegtā zona

arī dadžiem ir aizliegta.

Ak, mums zemes tik maz!

Es k|ūstu maigs pret pasauli. Sēklu dēļ, mī|ie., sēklu dēļ.

VILJAMS BATLERS JEITSS

***!•**

KAD VECA JOS

Kad veca Jūs, kad mlegpllns pelēkums,
Pie uguns noliecoties, acīs virmo, —
Šīs rindas pārlasiet kā sapni pirmo,
Kurš plakstos lāsojis, — nu ēnās gumst;
Cik daudzi tiecās Jūsu laimei paust Gan mīlas glaimus, mīlas lūgsnas cēlās, — Bet viena sirds bij mīlējusi kvēlāk Tos skumjos mirk|us, kas Jums vaigā aust;
Nu līkājot, kur kamīnogles kaist, —
Zēl, murmināt, žēl — kā gan Mīla prot Tur aši uzkāpt, pašos kalngalos, —
Un zvaigžņu pūlī neskatoties pagaist.

KUĢOJUMS UZ BIZANTIJU

I

Tur sirmiem pajums trūp. Vien jaunajie — Viens otram rokās tveras; augstumos Par audzi mirstošo ar putniem dzied Virs upesgrīvām, kurās laši smok;
Viss — dzemdinātam būt, dzimt, nāvē iet — Rit dzīvībā, tur, — slavas ce|lem posts.
Līdz kopā top, reiz kaislā dziesmā sākts Ar pieminekļiem, kurus cirtis prāts.

II

Tik necils riešs mūža vecumvējš:
Pland svārks jau stērbelēs, bet — kamēr laiks Vēl dvēsle gavilē, cik skāņi spēj,
Pirms katrs svārks zem mirstamkārtas gaist; Pirms ari iemācītais neiespēj To atraidīt, kas atmiņgālēs kaist;
Un tālab es pār jūrām traucis šurp Uz svēto Bizantijas pilsētu.

KRĒSLOJOT

Tik žēlā laikā novalkātā, sirds, —
Nāc, pieradumu staipekņus plēs nost;
Nāc, atkal smej, kad sirmā krēsla most, —
Nāc, nopūties, pirms rīta svīdums viz. >
Tev māte Eire neveco nekad, —
Kā ausma allaž svīst, kā krēsla sūb,
Kaut tava cerība un mīla — drūp,
Melīgu mēļu ugunīm līpot klāt.
Sirds, pārrodies, kur kalni grēdām stīdz;
Šeit, kur ikviens tiek noslēpumam saukts,
Kur saule, mēness, katrs mežs un strauts, —
It visi līdzās — viena balss un spīts:
Tur Dieva rags Iz atšķirtības plūst,
Tur mūžam spārnos pasaule un laiks, —

Par mīlu laipnāks krēslas sirmais vaigs,
Par cerību vēl dārgāks ausmas svaigums k|ūst.
No ang|u valodas atdzejojis HERMANIS MARĢERS MAJEVSKIS

III

Jūs, viedie gari sienas mozaīkā,
Kas, zeltā tērpti, Dieva lāktīs mīt, —
Man dvēslē nāciet jel — kā dziesmai līstot, Caur liesmu lokiem atgriezdamies drīz, — Tais lokos dilsti, sirds; ar skumjām sirgstot, Ar trīsām dzi|i trūdos sasaistīts Būs gars, kurš aizmirsies; ved mani tas Pie topošās un sīkstās mūžības.

IV

Nekad man ārpus estnes neatklāt Vairs paša miesas atveidu, kas k|ūs Tik tīrs un īsts — tā grieķi prata kalt Iz skaidrā zelta, kurā ēnas lūst Un dzalkst, lai gudrais Ķēniņš pamostas;
Jeb zelta zarā sēst, lai dziesma plūst
Un Bizantijas dižie dzirdēt sāk
To, kas ir gājis, aizrit — jeb kas nāks.
1927

APMETNIS, BURU LAIVA UN KURPES

«Teic, tavās rokās kas top tik dalrs?»

«Tur laistās apmetnis Skumjām:

O, katrā skatienā lemts reiz kaist Tam, kas top apmetnis Skumjām,
Ik skatienā kaist.»
«Un kam būs buras, kas mastā krakst?»
«Tur darinu laivu Skumjām:
O, aši jūrās — diena vai nakts —
Pland buras, piepūstas Skumjām, —
Diena vai nakts.»
«Ko aud no vilnas, baltas kā sniegs?»
«Es noaužu kurpes Skumjām:
Bez trokšņa, maigi tad so|i ies Pie visiem, kas klausās Skumjās, —
Kā zagšus ies.»
IRU LIDOTĀJĀ NĀVES NOJAUSMAS
Es zinu — llktens galda Jau Tur, kaut kur augstē, mākoņdzīlēs;

Pret naidniekiem man naida nav,

Pret sargājamiem nav man mīlas;
No Kiltartanas nācis pats,
Man Kiltartanas ubags — sābris,
Kam laimes dzīvē būs tikpat, —
Viņš pirmāk nāvei dzīvi bradās.
Ne likums licis lidot man, —
Nedz orators, nedz pū|a kņada;
Turp — vientu|š jūsmas impulss skan Un mākoņjūklī mani vadā;
Jau tikai atmiņā vairs klausos >
Kur gadi piespiež elpu sāpēt —
Pirms elpas malks krīt svaru kausos Pa vidu dzīvībai un nāvei.
GRŪST MĀKOŅI
Grūst mākoņi pār sauli slīgstošo,
To dižums slēdz tās liesmu acis ciet:
Kad vārgais — tur, kur stiprais tverties prot, — Lai, stipram līkstot, prastu tālāk iet, —
Tad saskaņai plūst nesaskaņa līdz Un vienbūtīgais viss tilpst vienuviet.
Un tālab, draugs — ja so|u pēdas sīkst Un līdzīgs viss, tad vēl jo biežāk liec Spēt varenību sevim aizsaukt līdz,
Kaut bērnus vien lemts taviem čukstiem sniegt: Grūst mākoņi pār sauli slīgstošo,
Slēdz dižums viņas liesmu acis ciet.
ALEKSANDRS GRINS

DVĒSEĻU PUTENIS

(5. turpinājums)

No Edgara gultas malas piecēlusies, nāk pretim māte, nesdama līdz aukstu zemes elpu, un saka, glaudīdama man vaigus, un ledaini vēss ir viņas pirkstu pieskāriens:

«Edgars jau pārnācis pirms tevis un tagad guļ. Zēns saguris bez gala, karus karodams.»

Es gribu tvert mātes roku, lai celtu to pie lūpām, bet nav vairs mātes, — tikai dzirde uztver klusu nopūtu.

Es eju uz brāļa gultas pusi, — redzu viņā gu|am ar kara mēteli apsegtu augumu, un lūpas man jau steidzas vilkties atkalredzēšanās smaidā. Edgars, liekas, ir uzmodies un ari smaida, un nedabīgi lielu muti, kurā saskatāms zobu baltums, un lielākas un melnākas palikušas

tam acis.

Ar katru soli, ko es speru tuvāk brāļa gultai, kļūst svešāka tā sejas izteiksme, un ņirdzīgāks un baisigāks metas plaši vaļā vērtās mutes smīns. Tad es esmu pie gultas malas, liecos uz priekšu un streipuļoju atpakaļ, man šautene izkrīt no rokas, jo gultā guļ virsnieka mēteli tinies ģindenis.

Viņš veras mani izpuvušu acu dobumiem, sejas tam vairs nava, un stings un drausmīgs ir atsegto zobu smaids, kurus vairs neapslēpj pīšļos sakritusi mute.

QrI|odamies es eju ārā, steidzos pa kāpnēm lejā, lai drīzāk justu tēva tuvumu. Zēli čīkst vecās trepes, augšā iečīkstas grīdas dē|i, un man liekas, ka ģindenis ir izkāpis no gultas, stāv pie jumta istabiņas durvīm un tukšiem acu dobumiem skatās man paka|.

Tēvs sēd kā sēdējis pie galda, ar šauteni starp ceļiem un galvu atbalstījis rokās. Viņam saguruši pleci, salikusi vēl nesen taisnā mugura, un nāves nogurums samanāms tā rokās, kas izskatās bāldzeltenas.

Es klusi saucu tēvu, bet atbildes nava, un mans sauciens nomirst trūdu dvašas pilnā mājas tukšumā. Tad es saucu atkal, bet sauciens pusvārdā pārtrūkst uz lūpām, jo ari tēva vietā sēd miris karavīrs.

Viņš skatās galdā tukšiem acu iedobumiem, un zābakam, kas redzams galda apakšā, ir pielipuši.klāt kauju lauku dubļi, Zemgales tīruma māls. Un saulstars, kas iezadzies pa log-caurumu, tagad zogas atpakaļ, rāmi zelto virsseržanta uzšuves uz tēva pleciem, glāsta starp ceļiem iespiesto šautenes stobru, un vēl sudrabotāki izskatās sirmie tēva mati saulstaru rāmajā mirdzumā.

Viņi liecas ievziedu baltās šķipsnās ap bāldzelteno pieri, un bezgalīga noguruma pilni ir zem pieres paslēpušies mirušo acu dobumi.

Iestenēdamies es metos uz priekšu, — veru vaļā acis, un viņas sastopas ar māsas Elzas samtaini laipno skatienu.

Viņa tur savu vēso roku man uz pieres, — turpat pie manas sejas blāzmo viņas tumšie redzokļi, pusslēpušies aiz brl-numgarām skropstām, un asinssarkans liekas viņas lūpu kvēls.

Mierinādami staigā man pa pieri un vaigiem vēsie māsas pirksti, bet lūpas saka:

«Apmierināties, tas būs bijis tikai ļauns sapnis.»

Baiļu žņaugi atlaiž vaļā kaklu, rāmāk sāk sisties satrauktā sirds. Pilns pateicības mulsuma, es tveru māsas roku savos izdilušos pirkstos, zem kuru nagiem vēl manāms tranšeju dubļu iezilganais melnums, velku šo roku pie lūpām un gribu runāt, gribu teikt, cik mīļa tā un laba, un skaista, bet mēle atsakās man klausīt, sāpes atkal-sāk dedzināt muti, un no tās izlaužas murminošs vaids.

Māsa Elza klusi smaida, |auj man paturēt viņas balto un vēso roku

un tad saka:

«Atnesīšu jums šīfera plāksni: Varēsiet uz tās rakstīt visu, ko gribas teikt. Bet mēlei ļaujat mieru, lai atpūšas.»

Tad viņa velk atpakaļ savus pirkstus, ko nedroši glāstījušas manas sakaltušās lūpas, iet projām, un pateicīgs acu skatiens iet viņai līdz.

«Cik labi, ka tas bija tikai sapnis,» es mēmi sev saku, cenzdamies ātrāk aizmirst rēgus, no kuriem mani uzmodinājis māsas rokas glāsts.

Viņa nāk atpakaļ, nesdama solīto plāksni un rakstāmo irbuli, smaidīdama teic:

«Tagad atceraties pirmos skolas gadus,» un, skatīdamies viņai acis, kas blāzmo dzelmaini dziļas, es lieku irbulim steigā čirkstēt pa plāksnes virsmu:

«Māsa Elza ir skaista un laba, un viņu visi mīl.»

Es rādu viņai rakstīto, — tā lasa un smaida, un tad atkal lepnas kļūst sarkanās lūpas, un, slēpdamas acu zīles, laižas lejup samtainās skropstas.

«Vai tāpēc es jums to nesu?» viņa pārmetoši nosaka, iedama projām, bet balsī nav samanāmas dusmas, un, māsai apstājoties pie durvīm, lai vēlreiz pēc paraduma laistu pār gultu rindām smaidošu skatu, arī mani šoreiz skar un noglāsta tās acu skats.

Atkal mēs paliekam vieni, un logā bungodamas sitas lietus lāses.

*

Ir pelēka diena, bet gaišs un dzīvības pilns liekas pēc nakts rēgiem rudens dienas pelēkums.

«Sāc nu skrīvēt,» Vedējs saka, sēdēdams uz savas gultas malas. Sēja smaida savām labsirdīgajām acīm, un Pēter-sona milzīgās ūsas ceļas draudzīgā vīpsnojienā un māj.

Ko lai es rakstu? Vai to, ka viņi visi lāga zēni un ka esmu priecīgs, juzdamies atkal viņu vidū pēc nakts biediem un ausmas, kurā mani bija apņēmis miegs, atnesdams sev līdzi drausmīgu, kaut ari iesākumā skaistu sapni.

Ak, kareivja sapņi tak pieder pie lietām, kas draugiem nav jāstāsta, jo mēs visi esam mazliet māņticīgi un ticam, ka sapņi piepildās. Un ka tie visi labi ļaudis, to viņi, jādomā, zina arī paši.

Es saņemos, rakstu un rādu Pētersonam:

«Sala vesels, un mani ievainoja nakts gājienā aiz Pavasariem.»

Pētersons lasa, māj un teic, kustinādams milzīgās ūsas: «Raksti, kā tonakt veicās?»

Bet iepriekš rakstītais vēl jāparāda Sējam, un tad to grib izlasīt Vedējs, un pēc tam kāds rīdzinieks, kam pie Slokas muižas pāršauts kreisais plecs. ■

Tikai tad es drīkstu noslaucīt veco rakstījumu, lai viņa vietā būtu lasāms:

«Konrāds vienam fricim iesvieda nazi kaklā, otram mugurā, tēvs

nodūra viņu instruktoru, un mēs sasviedām vācu lauksardzē savas trīsdesmit granātas.»

Pētersonam ietrīcas ūsas, lūpām savelkoties smaidā: «Velna puika tas bezausainais dundadznieks,» viņš saka, un Sēja smaidīdams loka savu apa|o seju.

«Feini,» iesaucas Vedējs, bet bālais rīdzinieks sāk jūsmot par savu bataljonu:

«Mūsējie arī nav nieka vīri. Leitnants Jankovskis ar sāViem

izlūkiem noķēris Mežbiidos septiņus fričus un saņēmis veselus vezumus patronu.»

Rīdzinieks ir pārliecināts, ka viņa biedri, pēc Ķemeru krišanas, tūliņ padzīs vācus arī no Tukuma.

«Lai tik tiek ārā no purva,» viņš saka, un bālie vaigi tam, šķiet, kļuvuši sārtāki no acu mirdzuma, «tad ies uz priekšu kā pa diedziņu. Ja Ķemeri vēl nav krituši, tad tiem jākrīt šodien vai rīt.»

«Redzi nu,» pārmezdams saka jaunais strēlnieks, kas jūsmojis par sastapšanos Jelgavā ar Daugavgrīvas bataljonu, «un Pētersons vēl netic, ka mēs varam sapērt fričus arī pirms vidzemnieku, zemgaļu un visu to citu puiku atnākšanas, kuri tagad svīst Mīlgrāvī un Tērbatā, mācīdamies par karavīriem. Lai Dundurs tikai pastāsta, kā viņa rotas izlūkiem gājis viņ-nakt pie Olaines.»

Jaunajam strēlniekam, ko citi dēvē par Janku, guļ blakus garš daugavgrīvietis ar cauršautiem sāniem un bezūsainu seju. Pār nosvīdušo, bālo pieri tam nokārusies melnu matu šķipsna, pats tas guļ rāms un kluss, bet acīs, pieminot viņa bataljonu, ir atkal sākušas mirdzēt drudža ugunis.

«Nebij jau nekas liels,» viņš saka, smagi elpodams, jo lode tam dragājusi ribu galus, «tikai tāda neliela saskriešanās,» bet Dundura balsī manāms pašapzinīgs lepnums, dzirdot, ka cita bataljona strēlnieki jūsmo par saskriešanos, kurā tas cīnījies līdzi un ievainots.

«Stāsti nu, nelauzies,» lūdz vairākas balsis, un daugavgrīvietis beidz tielēties, kaut grūti elpot un ārsts tam aizliedzis runāt.

«Tikko bija uzsnidzis pirmais sniedziņš, — balta zeme, baltas piesnigušas priedītes, un baltāks, liekas, kļuvis pat gaiss. Briedis mums saka: «Nu, puikas, sataisāties, iesim fričus apciemot.» Naktī apvelkam sniega mēteļus, lai nemanot varētu piešļūkt tuvāk, un ejam uz stacijas pusi. Viss balts, balti arī mēs, un, ja cilvēks neiet, izslējis galvu, tad divdesmit soļu tālumā viņu jau visu apslēpis sniega mētelis. Ejam klāt stacijai, noceļam sargus, klausīdamies pagājuši tālāk, un dzirdam: friči krāc kā āpši un nemana, ka mēs jau esam šiem pie apkakles. Brūkam uz priekšu ar durkļiem un granātām, un tikai tad viņi sāka izberzēt acis un trūkties kājās. Viņu leitnants brēc: Standhalten, Kinder, standhalten, — bet friči jau sāka mukt, atšaudīdamies tāpat skrējienā. Aizskrēja, ka purvs vien nodimdēja, un, redzot viņu baru, mums

tonakt pirmo reizi bija bailes klāt: viņu vesela rota, mūsu tikai kāds pus-vads.»

«Redzi nu,» triumfē Janka, skatīdamies Pētersonā izaicinošām acīm, un Dundurs, piekusis no stāstījuma, elpo vēl smagāk un ir palicis pavisam bāls.

Durvīs parādās māsa, un aiz viņas vairākas svešas sejas.

Tie ievainoto paziņas un piederīgie, kas dabūjuši zināt viņu tagadējo atrašanās vietu un nākuši tos apraudzīt.

Kopējās valodas mums pārtrūkst. Tie, kuriem atnākuši ciemiņi, ir jautrāki, lūko smaidīt, un citi jau triec. Toties kā bālāki ir palikuši to ievainoto vaigi, kurus neviens nav nācis apciemot. Viņi cenšas izlikties, ka tiem viss vienalga, cenšas skatīties griestos, it kā tos neinteresētu laimīgo sarunas, un tomēr ausis pret prāta gribu lūko uztvert katru vārdu, kas atlido no kaimiņa gultas malas.

Jankam atnākusi māte un mutautiņu rokās sēd pie dēla gultas. Viņa tērpusies pašaustā jaciņā, un zilpelēkais lakatiņš, atslīdējis no vaigiem un pieres, ļauj saskatīt iesirmās matu šķipsnas. Viņai ir sērīgas, valgas acis un novītuši vaigi, un var redzēt, ka, nākot pa durvīm iekšā, tā steigusies noslaucīt asaras. Viņa sēd bez vārdu, nenolaizdama acu no dēla sejas, tur tā roku savos izdēdējušos, grumbainos pirkstos, un mēmi lūdzas, kaut jel tik ātri nesteigtos laiks. Un mutīgais Janka, kas gatavs uzliesmot ik bridi kā sauss sērkociņš, ir palicis pavisam kluss, un priecīgs bērna smaids tam ir ap lūpām.

Pētersonu atnākusi apciemot viņa bālā sieva, un mazais puisītis arī iečāpojis tai līdz. Viņam ar tēva šalli notīts viss augums, ko māte tagad attinusi vaļā, un zēns, izvēlies no tās kā cā.lis no olas čaumalas, metas gavilēdams tēvam klāt, lūkodams ķerties tam ap kaklu abām rociņām.

Tēvs klusi smaida, māte slauka acis, tad saņemas un iekož zobos mutautiņu, lai apturētu raudas, bet zēns prasa, plucinādams Pētersonā ausi:

«Tēt, kāpēc tu tik bāls?»

«Biju karā, puisīt,» atbild Pētersons, aptverdams mazo ar roku un skatīdamies dēlā maigām acīm, un liekas, glāsta to ne vien skatiem, bet arī ar milzīgo melno ūsu kustībām, —- tās staigā un raustās, sekodamas sejas muskuļiem, lai palīdzētu slēpt no piederīgo un svešu acīm, cik saviļņots un aizgrābts ir šai atkalredzēšanās brīdī drūmais nodaļnieks.

Sēju neviens nav nācis apraudzīt. Viņš guļ, atlaidies spilvenā, debeszilās acis, kas tam stīvi veras logā, ir kļuvušas vēl zilākas un pavisam miklas, un es manu, viņš domā par savu dēlu, kas tagad mīt ar vecmāmiņu tālā Latgales malā, un nevar nākt, tāpat kā Pētersonā puisītis, tēvu apciemot un tam vaicāt, kāpēc viņš kļuvis bāls.

Uz Vedēja gultas malas atsēdies līks vecītis sirmu galvu un

ūdeņainām asaru pilnām acīm. Vedējs viņu dēvē par vectēvu, bet liekas, tam ir mazliet kauns par šo ciemiņu, kam salāpītas bikses, vecs kamzolis un kājās vīzes. Kauns neļauj Vedējam pilnīgi izjust satikšanās priekus, liek būt pavēsam un vārdos skopam, un apvaldīt savu parasto pļāpāšanas alku. Un tomēr sarkanmatainā strēlnieka kustīgā sejā brīžiem atspoguļojas nievu neslēpts maigums, un, laidis apkārt slēpu skatu, Vedējs izbāž no segas malas apakšas pirkstu galus un viegli noglāsta salāpīto vectēva ceļgalu.

Mani neviens nav nācis apraudzīt. Tēvs frontē, brālis tālā Tērbatā, un māte ...

Ak, māte, māte ... un, atceroties viņas sēri laipno seju, es sirdīgi sviežos uz labajiem sāniem, jo tai pusē guļ Arkliņš, kas atkal kritis nesamaņā, un tātad nevar redzēt, ka man kļuvis mikls acu skats.

*

Ir gaiša novembra diena, un mums atkal ciemiņu laiks. Pie Pētersonā gultas atkal sēd sieva, mazais puisītis spēlējas ar tēva ūsām un Dunduru atnākusi apciemot viņa līgava, kautra un bāla meitene ar sapņainām acīm.

Arkliņa vairs nava. Viņa gultā tagad guļ Rīgas bataljona izlūks Cintiņš, kam, šturmējot Ķemerus, lode sašķaidījusi labās rokas plaukstu. Pie pelēkā slimnieka mēteļa redzams Jura krusts. To piesprauda viņa komandieris, apmeklēdams savus ievainotos strēlniekus, un, gulēdams savās cisās, Cintiņš atkal un atkal atceras savu pulkvedi, kam barga, kauju vējos noārdēta seja, nikni melnas ūsas, bet laipns acu skats.

Paskaļa čalošana aiz durvīm, meitenīgi vieglu kājiņu dunoņa uz palātas grīdas, un mani piepeši apstāj Vecrīgas jumtistabiņas meitenes. Abas tumšmates vēl pirmajā mirklī ir nopietnas un klusas, bet tad vairs nevar nociesties, sāk vidžināt kā bezdelīgas, un izskatā visas trīs tās tiešām kļūst līdzīgas šiem mundrajiem putniņiem, kad nolaižas uz gultas malām, visas tērpušās melnos svārciņos un melnās jakās, kuru atloku starpā vīd blūzīšu baltums.

Oļa labsirdīgi smaida, Ella jau paspējusi saskatīties ar Cintiņu un spurdz, valdīdama zvārguļainus smieklus, bet Ļo-ļa, mana drauga Viļņa līgava, ir nopietna un lēna, un vēl spilgtāks ir kļuvis viņas lepnās mutes sarkanums.

Ella nespēj vairs valdīt smieklus, ieraudzījusi uz mana galdiņa rakstāmo dēlīti un irbuli. Viņa sāk tos cilāt un smejas:

«Vilnis atrakstīja Ļoļai, jūs guļot slimnīcā, smagi ievainots, bet izrādās, ka jums te jāmācās rakstīt, jo karojot piemirsies. Kas to gan būtu domājis!»

Smaidu ari es, bet Oļa sāk māsu rāt:

«Fui, kaunies, kā nu tā var uzvestiesl Smieties slimnīca ir tikpat neanštendīgi, kā smieties baznīcā. Ko gan Vanaga kungs tagad par

mums domās?»

Oļa noskaitusies no tiesas. Pat asaras tai saskrējušas acīs, pietvīkuši apaļie vaigi, un, spītīgi savelkoties lūpām, viņos izgaisušas mazās bedrītes.

Vēl mirklis, un viņa sāks raudāt.

Es paņemu viņas mīksto rociņu savējā, un, sajuzdama manu pirkstu skfirienu, resnā meitene atkal sāk smaidīt, uzmezdama man labsirdīgu, laimīgu, maigu skatienu.

Viņa nav paradusi ilgi skaisties, un uz māsu tai vairs nav īgns prāts.

Arī Ļoļa skatiem sabārusi draiskulīgo jauno māsu, un tagad tai vairs nav tālu raudāšanas kārta. Ella tomēr valdās, koda lūpas un nedroši sāk glāstīt man plecu:

«Neņemat nu ļaunā, Vanaga kungs. Es nemaz tā nedomāju, kā māsām un varbūt arī jums izlikās.»

Viņa tik nopietni domājusi savu atvainošanos, ka no vainas apziņas tai raustās mute un taisās svīst šaurā pierīte. Un atkal nākas skatiem viņu mierināt. Kad tas nelīdz, es izņemu Ellai no rokām šīfera dēlīti un rakstu:

«Ja jūs tūliņ nesmaidīsat, būšu dusmīgs, un mans kaimiņš pa labi ar. Viņš lāga zēns, no otrā bataljona, un viņu sauc par Cintiņu.»

Ella lasa rakstīto, un vēl ātrāk, kā satumsušas, no sejiņas izgaist skumjas. Acis sāk šķilt niķīgas uguntiņas un ķircina tām Cintiņu, kas vienaldzīgi skatās griestos, veselo roku palicis zem galvas. Es tomēr manu, ka viņš pētoši vēro manas viešņas, jo prot skatīties ar likumu no augšas, tā sakot, trajektorijas kārtībā. Ne velti viņš pārnācis uz rīdziniekiem no kāda artilērijas pulka.

Cintiņš pasmaida, sakārto uz krūtīm segu, lai labāk būtu saskatāms ordenis, un, pagriezis galvu uz manas gultas pusi, saka:

«Vanags varēs domāt par runāšanu tikai pēc tam, kad būs izdarīta operācija. Sanitāri saka, ka tā notikšot laikam trešdien. Atnākat jaunnedē|as sākumā vai svētdien.»

Un, slēpdams lūpu kaktos smīnu, piemetina:

«Nāciet visas trīs.»

Meitenēm bailīgi ieplēšas acis, dzirdot vārdu: operācija. Viņas sarunājas, saspiežas ciešāk kopā, atkal palikdamas klusas, un resnajai Oļai no jauna kļūst valgi acu kaktiņi. Ella aizmirsusi smieties un aizmirst pat atbildēt uz izaicinošo Vedēja skatienu. Ļoļa palikusi vēl bālāka, un plati ieplestās acis, apkārtni neredzot, veras sienā, kā cenzdamās saskatīt lietas, kas norisinās lielā tālumā. Tad viņai sāk klabēt zobi, un tā vēl ciešāk ieraujas savā melnajā jaciņā, ar zodu un rokām aizsegdama viņas izgriezumu, kurā bija saskatāms blūzītes baltums un kakla apaļums.

Un tomēr palātā nemaz nav auksti, un dienām un naktīm te valda

tas pats siltais, slimnīcas aromām un smakām piesūcies gaiss.

«Mums jāiet,» Ļoļa klusi saka, vēl arvien skatīdamās citiem neskatāmā tālumā. Tad viņa pieceļas, pārējās māsas dara to pašu, un viešņas sāk no manis atvadīties.

Ella, sniedzot roku, viegli pasmaida, un tad, iecirtuši galviņu, sniedz roku arī Cintiņam, kurš galanti to ceļ pie lūpām. Ļoļa noglāsta man matus, apvaldīdama klusu nopūtu — es zinu, viņa atkal domā par Vilni, — bet, pienākot Oļas kārtai, resnajai meitenei sāk drebēt ķiršsārtās lūpas.

Ātri noliekusies pār mani, tā noskūpsta man muti, — meitenes karstā elpa apsvilina vaigus, blāzmains skatu mirdzums salīst man acis, bet sejā iesitas lēta parfima aromāts.

Tad viņas aiziet, pie durvīm vēl apstādamās, lai paskatītos atpakaļ. Visas trīs smaida, un Oļa ar Ellu met skūpstu sveicienus.

«Viens bija adresēts Vanagam, otrs Cintiņam,» Vedējs skaudīgi nosaka, nometis segu un apsēzdamies uz gultas malas.

«Ne jau tev, deguna urbēj,» izlūks nicīgi atcērt, un Vedēja pirksts, kas instinktīvi cēlies uz deguna pusi, satraucēts raujas atpakaļ.

«Nav arī vajadzīgs,» Vedējs aizvainots norūc, rāpdamies atpakaļ savās cisās. Bet ilgi tam nav īgns prāts. Viņš sāk sapņaini skatīties griestos, tad uz durvīm, kurās pazudušas meitenes un citi mūsu palātas viesi, un, atkal ņemdamies ap savu degunu, teic, tieši negriezdamies ne pie viena:

«Feini skuķi!»

Cintiņš, kas arī visu laiku vērojis palātas durvis, kā cenzdamies paturēt atmiņā aizgājušo meiteņu sejas, pamet kreiso aci man pāri uz Vedēja pusi, un šoreiz viņa acīs nav redzamas nicīgas nievas, bet mēma piekrišana.

Aiz Pētersona saslienas notīta galva, ņirdzīgi ļauni iegai-las neaiztītā acs, un nejauki sanošā balss saka:

«Vedēj, saņemies un lūko tikt ātrāk par šiem abiem uz kājām. Ja nebūsi Jānis, izgriezīsi kaut kuram pogas, jo sarkanmatainiem zēniem jau vienmēr ir bijusi un būs pie meičām piekrišana.»

«Neklausi vis,» no pretējās gultu rindas atsaucas Jankas balss. «Kraujiņš tevi apskauž tava deguna dēļ, ko urbinādams esi pataisījis vēl lielāku. Viņš patiesībā vēlas, kaut tu, apceldams citu skuķus, pats paliktu bez deguna.»

Dundurs, kas guļ Jankam blakus, sāk smieties, bet tūliņ ievaidas, abām rokām satver sānus un paliek nikns:

«Beidzat gurķoties,» viņš, smagi dvašodams, saka. «Un nebolat acis uz citu meitenēm. Kā celšos augšā, izdauzīšu acis un zobus.»

Vedējs ar Kraujiņu apklust, jo pat līdz slimnīcai atnākusi Dundura kaušļa slava. Un tāpēc arī neviens pats ne vārdos, ne domās nav iedrošinājies pieskarties viņa līgavai, jo palāta zin, ka Dundurs pratis

atnest savu somu nazi slimnīcā līdz un glabā to zem gultas maisa.

XVII

Abi ārsti iet savu parasto gājumu, un vecajam ķirurgam, apstājoties pie strēlnieku gultām, vēl vairāk, liekas, saguruši pleci, un skumjas tam slēpj ne vien acis, bet visa seja, — pat ūsu pelēkums.

Klusā, aizlauztā balsī viņš rīko māsas un savu jaunāko kolēģu, kam sarkanas lūpas un nemierīgas acis. Un slimnieku pārvedamie ratiņi, kuru ritenīšiem apkārt kaučukarriepas, nedzirdami klusu aizved vienu pēc otra uz pārsiešanas istabu. 8‘i .

«Šodien iet karsti,» pusbalsī saka Cintiņš, atgriezies atpakaļ palātā.

Viņš ir no tiem nedaudziem, kas iet uz pārsiešanu paši savām kājām. Un, par spīti bravūrai, kuras pa paradumam pilna jaunā izlūka balss, uz Cintiņa pieres saskatāmas sviedru lāses, un no rokas, kuru tas cilā divkārt vārgāk, nāk jodo-forma smaka.

Ārstu gājiens apstājas pie manas gultas, un, saņemdams manu roku, vecais ķirurgs ieskatās cieši acīs. Saguris bez gala, vēss un reizē laipns,un sērīgs ir šis skatiens, un man ienāk prātā, ka tā laikam skatās visi, ap kuriem svešu sāpju smagums uzcēlis neredzamu robežvalni, viņa ielenktos šķirdams no pārējās pasaules.

Mehāniski kustās vecākā ārsta rokas, šaudīgi straujš un nervozs jaunais, un atkal viņi sāk izmest pa vārdam.tnan nesaprotamā valodā. Tad vecākais saliek kopā rokas ar parastu žestu, turēdams vienu otrā, skatās man garām sienā,’pussalī-cis un pussirms, un gurdi saka:

«Uz operācijas istabu.»

Nedzirdami klusi piebrauc slimnieku ratiņi, un atvadīdamies es laižu vēlreiz skatu pār draugu un paziņu sejām.

Sēja apsēdies saVā gultā, bet acīs tam sagūlušas rūpes, un mākslots šoreiz iznāk viņa smaids.

Pētersons pacēlies uz elkoņa un nikni kustina savas milzīgās ūsas, vērodams mani ar smagu, stingru un reizē drošinošu skatienu.

Operācijas zāles sienas dveš baltu vēsumu, un baltāks izliekas šeit arī kopēju un māsu tērpu baltums, gaiss gaišs un reizē dzidri rēns.

Mani paceļ un nogulda uz galda stiegrainas un stipras rokas. Jaunais ārsts, kuram nemierīgas tumšas acis, satver manu dilbu, pulsu vērodams, bet vecais ķirurgs, atlocījis ķiteles piedurknes, sāk nesteigdamies mazgāt rokas, gurdām acīm skatīdamies projām logā, un ari no viņa sejas vaibstiem nezūd grumbu pelēkums.

Tad man uz sejas uzgūlusies balta drāna, — es neredzu nekā, tik jūtu salai smacējošu mlklumu, kas plūst bez stājas, žņaudz man cieti elpu, reibina un it kā Šūpo reizē, un, gribēdams vērst seju sānis, es jūtu, ka man neklausa vairs kakla muskuļi. .

Neklausa ari rokas, kuras velti tagad tura stingru plaukstu skavas, un arvien vairāk iesāk mani šūpot neatmipas vilnis.

Viss, liekas, aizpeld projām, sirds, šķiet, stājas, tumsa sagāžas pār mani, vēl šūpodama kaut kur projām, un tad es nekā nesajūtu vairs.

*

Es atjēdzos no savas nesamaņas mūsu palātā, — galva man rūc un dun, šķiet šalcam ausis smagi viļņi, un sakņupis pie gultas kūko jaunais sanitārs. Viņš satrūcies ceļ galvu, — laikam es esmu iestenējies, — un vēro mani patruļām un miega pilnām acīm.

Es atceros vecā ārsta skumjo, sagurušo seju, bet jaunais sanitārs rūc:

«Feldšers teica, šis pirmo reizi mūžā redzējis tādu operāciju. Atgriezuši vaļā virslūpu līdz ar degunu, atvāzuši kā ta-bakdozes vāku, un tikai tad varējuši tikt tavai lodei klāt.»

Beidzis kasīties un rūkt, sanitārs nožāvājas un aiziet, atstādams dzeramtrauciņu uz mana galdiņa, un es palieku viens palātas zaļganajā krēslā, kas pilna krākšanas, murgainu vaidu un tumšu ēnu. Un aiz loga glūn melna nakts, un vējš vaimanādams sitas ap sienām, dārdina jumtu un liek dārza kokiem sisties logos, — liekas, ka tur klauvē un brīdinoši bungo pirkstiem neredzamas milzu rokas.

Man grūti pakustināt savas rokas, visu pārņēmis savāds nespēks, un galva ļoti sāp. Es gribētu atkal iemigt, lai nejustu šīs sāpes, kas reizē dedzina un plēš, bet miegs vairās no maniem plakstiņiem, vilina un nenāk, kā arī es necenšos to pie sevis saukt.

Tikai uz rīta pusi, kad, tuvojoties saules lēktam, ir gaišāka kļuvusi palātas krēslība un tumsas melnuma vietā aiz slimnīcas logiem jau sācis blāvot maigi rožainais ausmas pelēkums, es beidzot sāku grimt miega neatmaņā, kas apņem mani bez murgiem un sapņiem un atveru no jauna vaļā acis tikai tanī stundā, kad ārsti apstaigā ievainoto gultas, un netālu no manējās pavīdējis vecā ķirurga skumji laipnais vaigs.

Tagad viņš, pienācis pie manas gultas, vēro temperatūras tabulu un tad ļauj slīdēt pāri segai un manai sejai gurdam skatam, kurš kavēdamies apstājas pie loga, — aiz tā bālo ziemas diena, un redzams viņas vēso debesu pelēkums.

Priekš visiem citiem — māsām un ārstiem — mums vienmēr rodas kāda piezīme, komiska vai nievājoša, un dažreiz tās mēdz būt dzēlīgi asas.

Parasti viņas sprūk vaļā, tiklīdz aiz vainīgā muguras aizvērušās mūsu palātas durvis.

Izejot pa tām lielajam ķirurgam, uz brītiņu vienmēr iestājas klusums, un pašiem pārgalvīgākajiem trakuļiem, kas neatzīst nekādas autoritātes, ir rāmas un godbijīgas sejas.

Visi jūt pret viņu savādu respektu. ,

Visiem ir brīnišķīga, bet taisni tāpēc nesatricināma ticība, ka vecais ārsts redz visu, ka nekas nepaliek apslēpts viņa acīm, — ka tā

sērīgais skatiens spēj bez visas staru palīdzības saskatīt, kur palikusi iešautā lode un kā iestrēgusi granātas šķembele. Šī ticība neatstāj arī mirējus, un viņi mirst pārliecināti, ka būtu glābti, ja būtu glābjami. Viņa slava ir tik liela, ka ievainotie visiem viltus līdzekļiem cenšas tikt šurp, lielā ķirurga ziņā, cerēdami, ka tas atkal darīs veselus viņu dragātos locekļus vai vismaz uzturēs pie dzīvības. Un no mutes mutē iet viņa vārdi, ko tas teicis kādam strēlniekam ar sašķaidītu, no citiem ārstiem jau nogriešanai notiesātu kāju:

«Nogriezt mums vienmēr pietiks laika. Papriekš lūkosim, vai nevar tāpat dziedināt.»

XVIII

Gausi velkas ziemas dienas. Pa logiem nāk iekšā vēsais sniega atmirdzums, un viņa zaiga, atsizdamās pret baltajām palātas sienām, rada vēsuma sajūtu, kaut sanitāri ik dienas kurina krāsnis.

Ārpus ciemiņu laika ierodas ciemiņš no frontes. Tas ir Vilnis, kura mirdzošās acis un bravūrīgā balss modina visos alku ātrāk kļūt veseliem un stipriem, lai varētu tikt reiz ārā un sajust, kā sitas sejā ziemas vēju auri un kā gurkst zem kājām sniegs.

Viņam līdz atnākušas ne vien spirgtās ziemas dvašas, bet arī frontes spirgtums, un, klausoties Viļņa nostāstos par izlūku dēkām un cīņām, par nakts gājieniem sniega mēteļos, par zagšanos klāt vācu izlūkiem un sargposteņiem, par sadursmēm un saskriešanās mirkļiem, kuros viss karājas mata galā un dzīvība nav graša vērta, mēs atkal jūtam, ka mūs sāk ieviļņot lielā hazarda spēle, ko frontē spēlē dzīvība ar nāvi, un sākam atcerēties kaut ko tādu, kas, guļot slimnīcā, bija sācis piemirsties.

Mēs sākām atcerēties, ka esam karavīri, dzīvības un nāves spēlmaņi, un ka pasaulē nav aizraujošākas, lieliskākas spēles kā šī, visu spēļu ķēniņiene.

«Tavs vecais,» Vilnis smaidīdams stāsta, «palicis jaunāks par jaunajiem un vienmēr iet izlūkiem līdz. Agrāk nevarēja Konrādu lāgā ieredzēt, saukāja par sliņķi un palaidnieku, bet tagad slavina kā pašu labāko kareivi, ko visi citi lai ņemot par priekšzīmi. Tas no viņas reizes, kad Konrāds parādījis aiz Pavasariem savu māku strādāt ar tuteni.»

Es klausos Viļņa stāstā, atcerēdamies tēva seju, un atmiņā sāk veidoties bakurētainais dundadznieks, kam zvejnieku kautiņā ar airi nocirsta labā auss, bet kreiso ieplosīja lode, mums iebrūkot vācu ieņemtās mājās.

«Bet Konrāds jau sliktākais šāvējs visā rotā,» es ieminos, atcerēdamies mūsu ķēdes uzbrukuma sākumu, «un tēvs neuzskata par cienīgiem nēsāt bises tos strēlniekus, kas no piecām lodēm divas aizšauj garām. Konrādam apmācībās neķēra nevienu mērķi.»

Vilnis smejas.

«Tāds pats zila gaisa strēlnieks viņš palicis, bet toties prot nazi mest, un viņam tādi pirksti, ka salauzīs sprandu vērsim, kur nu vēl kādam nagos nokļuvušam fricītim. Tavs tēvs atkal šauj par diviem, un tā no viņiem tagad iznācis dikti pasīgs brūtes pāris, kā puikas smejas: visur redzot ejam kopā; ko viens neveicot ar nazi un pirkstiem, to otrs izdarot ar šauteni. No viņu nagiem netiekot dzīvs ārā neviens, un Spandegs, kas ir jau labs zaldāts, bet tic visādiem mošķiem, reiz teica, — vecais feldfēbelis būšot sabiedrojies arī ar kādu trešo: neviena lode neejot garām, un tā lieta nevarot būt gluži tīra.»

«Kas tad tas trešais tāds varētu būt?» Es brīnos, saukdams atmiņā mūsu rotas strēlnieku sejas.

Vilnis viltīgi piemiedz acis, bet lūpas, kaut sakniebtas, lai savaldītu smieklus, raustās un dreb.

«Nu, kas tad cits, kā nelabais,» viņš iesprauslojas un tad sāk smieties, — viņa smiekliem sudrabota skaņa, un tie skan kā līksms braucēja zvārgulītis.'

«Ak, tādas tās lietas,» arī man sāk lūpas viebties smaida, bet pēc operācijas man palikusi mazliet šķība mute, un smīns iznāk savāds, raudulīgi greizs.

«Nu ja,» Vilnis smejas, vairāk pēc smīna nekā manas šļupstēšanas saprazdams, ko gribu teikt. «Vai tad tu nezini? Spandegs tic tādām lietām vairāk nekā bībelei un pirms braukšanas uz fronti bija aizšļūcis turpat Mīlgrāvī pie kādas bēgļu raganas. Tā klīdusi no Engures puses, un klientu viņai vai biezs, sevišķi siržu lietās. Pateikusi, ka Spandegs pārnākšot dzīvs mājās, un tāpēc arī viņam ne no kā nav bail. Pēc virsleitnanta, tava vecā un Konrāda viņš ir pats bezbailīgākais mūsu rotas karavīrs.»

Vilnis brītiņu padomā un tad saka, palicis pavisam nopietns:

«Jā gan, Artūr, tā vien izskatās, ka tavs vecais tīšu prātu lien nāvē, pats savu galu meklēdams, un trakais dundadznieks kā zobens tam visur pie sāniem līdz. Diezin kā tas beigsies. Tev vajadzētu aizrakstīt, vai. Pats zini, tēvs tagad palicis tur gluži viens, un vientuļiem ļaudīm lien galvā tādas savādas domas.»

Vilnis pēkšņi apraujas un apjucis grūž roku blūzes kabatā.

«Biju pavisam piemirsis,» viņš taisnojas. «Labi, ka sākām runāt par rakstīšanu,» un sniedz man saburzītu vēstuli.

«Tā no tava vecā,» mans draugs saka un piecēlies iet aprunāties ar Pētersonu, lai es pa to iaiku varētu vienatnē izlasīt tēva rakstījumu.

Es uzplēšu kuvēru un sāku lasīt ar vecu, bet stingru roku rakstītās rindas, kuru stūrainie burti tik taisni rindoti, ka atgādina vadu kolonnu parādes gājienā.

(Turpinājums 73. Ipp.)

Cietums. Labošanas darbu *kolonijas. Notiesātie. Soda izciešana. Kāds ir mūsu priekšstats par to? Dažāds, bet* droši varu *apgalvot — parasti visai tāls no reālās īstenības.*

Vai esat domājuši, kādas sekas ir tam, ka labošanas darbu *kolonijas ir arī ražošanas iestādes, kuras ar stingru plānu* iekļautas kopējā tautas saimniecības sistēmā? T3 kā kolonijās darbs nav brīvprātīgs, šī sistēma «cietums—*rūpnīca» notiesāto starpā automātiski nosaka ciešas, nevienlīdzīgas attiecības. Zinot mūsu rūpnīcu plānu pildīšanas praksi, viegli iedomāties, ar kādiem paņēmieniem plāns tiek* pildīts *labošanas* darbu *iestāžu ražošanas iecirkņos un kas notiek, ja pietrūkst darbaspēka. Skici papildiniet ar lielām barakām, kurās vienlaicīgi dzīvo un* pēc *darba atpūšas gandrīz simts notiesāto, un varbūt būsiet* nokļuvuši nedaudz *tuvāk patiesībai. Patiesībai, kura brīžiem ir mokoša, satriecoša, pretīga, bet kura mums tomēr jāzina, ja mēs negribam turpināt «pašas humānākās valsts» baismās tradīcijas.*

Sekojošajās intervijās apzināti netiek skartas labošanas darbu iestāžu pārveides idejas, jo jebkura ideja ir graša vērta, ja sabiedrība nejūt nepieciešamību to īstenot.

Un *tagad intervijas. Pirmā —* ar *vairākkārt tiesāto Rihardu, kurš labošanas* darbu *iestādē pavadījis vairāk nekā astoņus gadus. Saprotamu iemeslu* dēļ *viņa uzvārdu neminēšu. Otrā — ar bijušo* Rīgas *prokuroru uzraudzībai par likuma ievērošanu labošanas darbu iestādēs Egonu Rusanovu.*

*** [2] Hc**

Rihards: Apstākļi tur ir tieši tādi kā koncentrācijas nometnē. Vienīgā atšķirība, ka nešauj nost, kaut gan arī tas kādreiz gadās. Tā ir tāda kā maza pasaulīte. Tie, kas tur nav bijusi, nemaz nevar iedomāties, ka musu laikos vēl iespējams tas, kas tur notiek.

* * *

Rihards: Iegāju kamerā un tūlīt gulēju uz grīdas. Iesita ar solu pa galvu. Vakara aprunājas: par ko, no kurienes, kāpēc — par visu. Nākamo dienu nodzīvoju normāli, vakarā atkal sakas. Lai no durvīm nevarētu redzēt, pasauca vienā stūrī — divi *zavaģilas* un vēl kādi trīs apkart. Pirmkārt, kaut kādas tizlas mīklas, piemeram — ko tu darīsi, ziepes ēdīsi vai sūdus grauzīsi? — ja neatbildi, pieraksta: viena krūzīte — pusutrs auksta ūdens. Savāc kādas piecdesmit krūzes. Kas tev piecdesmit izdzers? Es izdzeru sešus litrus. Pēc krūzēm sākās preses. Ne visi, kadi pieci seši cilvēki dauza — sit pa vēderu. Sit, cik kuram iekšā, katrs pa piecām presī-tēm. Iedomājies, ka tu esi izdzēris 6 litrus ūdens. Tajā laikā es biju diezgan spēcīgs, noņēmos ar sportu, tikai uz *fiškām* saku *rubities* lauka, jo tas ir tads sitiens — noliec galvu, atbrīvo un tad tev sit pa kaklu.

Vilnis Bīriņš: Pretoties nevar?

R.: Pie *pripiskām* pretoties nevar, ja tu sāksi pretoties, tevi

vienkārši nodauzīs. Bus vēl sūdīgāk.

Pēc tam sit pa motoru.

V. B.: Sirdi?

R.: Jā. Nu, tā arī tas viss beidzās. Izgāju *pripisku.* Pēc tam visiem, kas nāca iekšā, tāpat darīju.

V. B.: Vai apsardze to nevar redzēt?

R.: Nu, skatās kādreiz . . . Nu, ierauga ... Bet lielākoties tur strādā nevis vīrieši, bet sievietes, skuķi tādi, stacijas maukas. Viņas savāktas un strādā. *<rCto, suki, b(aģ, jesķo ņe spitje?»** Iedomājies veceni, viņai 25 gadi. Viņai nekādas intereses nav. Nu, tur nāk kāds lielāks priekšnieks, kāds korpusnieks, nu, viņš pasaka: *«Ui, bļaģ, počemu ņe smot-rtš?»*[3] Nekādas jēgas. Ja kādu *nogriezis* vai kāds pakārsies, viņai prēmiju nogriezīs.

V. B.: Un tas viss notiek Iepriekšējas Izmeklēšanas kamerā, pirms pieradīta vaina?

R.: Jā. Starp citu, kādreiz pirms tiesas vēl sūdīgāk neka pēc. Pie tiesas tu zini, kas tu esi. Bet pirms — tu neesi nekas.

Neko tu nevari. Vēstules rakstīt nedrīkst, satikties ar radiem nedrīkst. Naudas nav. Kad mani apcietināja otrreiz, bija vasara. Jau tā karsts. Ielika kamerā, kur uz virtuvi iet siltā ūdens trubas. Karstums vienkārši šausmīgs. Paelpot nevar. Labi, ka man bija līdzi šis tas. Nopirku vietu pie paša loga. Bet cik tur tas gaiss nāk? To nevar tā iedomāties, visi atvērtām mutēm gaisu kampj.

Nekur jau nav patīkami. Atceros, kā pirmoreiz mani uz *zonu* aizveda. Divi *menti* (miliči) pieveda mani pie sētas un rāda uz asins pleķiem: «Redzi, vakar te divi kāpa pāri, paskaties, kas no viņiem palika pāri.» Tā mana pirmā iepazīšanās ar zonu.

* * *

R.: Es strādāju plastmasas cehā. Tādā lielā šķūnī no bleķa. Karstums drausmīgs. Ventilācijas nekādas. Mums bija melnā plastmasa. To taisa no pulvera, un cehā ir šausmīgi putekļi, ļoti kaitīgi. Tie, kas ilgāk strādā, ir paspējuši sabeigt savas plaušas. Un ārstē tur tikai ar zeļonku, tās ir zāles pret visām kaitēm. Daudziem parādījās tādi kā augoņi, kas pārvērtās nedzīstošās rētās, citiem uz kājām, citiem uz rokām, citiem uz sejas. Katram piektajam apmēram.

V. B.: Tu pie ārsta gāji? I

R.: Nav jau nekādas jēgas. Vienīgais, ko ārsts teica: «Mēs tevi varam tikai apārstet.» Tabletes tur dod tā: atnāk divi slimnieki — vienam sāp galva, otram sirds, ārsts pārlauž vienu tableti uz pusēm un vienam dod vienu, otram otru pusi. Tur tu ej vai neej. Sūdzies, ka tev sirds sāp — tev ņem un uzsmērē zeļonku. Un pamēģini kaut ko pateikt. Mani vēl to kāju dēļ negribēja laist uz *paseļiem* (brīvs nometinā-iums), lai neuzzinātu par to slimību. Un pamats bija, jo no katra etapa kādi pieci seši nāca ar šo slimību. *Pasefos* mani tūlīt ieūāza

slimnīcā.

V. B.: Ir dzirdēts, ka zonā ir cilvēki, kuriem at|auj nestrādāt.

R.: *Menti* neoficiāli atbalsta *verhušku — zagļus.* Vipi ir saistīti, jo *menti* jau neko nevar izdarīt, kārtību viņi neievedīs. *Menti* tiem no *verhuškas* atļauj labāk dzīvot, un viņi savukārt pārējos *presē.*

V. B.: Kādas priekšrocības viņiem Ir?

R.: Neviens nestrādā. Ed *dietu.* Diēta pienākas slimajiem. Var ari nopirkt no kāda, bet tie, kas ir no *verhuškas,* tie iet, un viņiem dod. Ja ienāks *menti* vai pat *saimnieks* — neko neteiks. Viņiem viss ir, jo viņiem ir nauda, un zonā viss ir nopērkams.

V. B.: Piemirām, kas?

R.: Viss. Tēja, alkohols, paika visāda. Satikšanos var nopirkt. Kas Ir vajadzīgs dzīvē? Vecene? Lūdzu! 150 rubļi. Bija tur vecenes *mentiem,* un *menti* veda iekšā, Šņabi tur dzēra retais. Vienkārši neatmaksājas. Visi odekoloni baigi labi izpildās. Esmu dzēris šņabi, konjaku esmu dzēris, bet

taaˆir tā, ne jau bieži gadās, un tu nejūti neko, bet odieri . . . Ta< \ipas visi rij. Etedrīns bieži bija. Tagad grūti dabūt. Paciņai maksā 18 kapeikas, bet zonā 4 rubļi. Iedomājies tās sumraV Lielākoties *menti* no tā arī dzīvo. Paši viņi nepārdod, beˆaur kādu cilvēku. *Menti* visādi piepelnās. *Zagļi* liek rakstjkcitiem vēstules uz *voļu,* prasīt naudu vecākiem vai radiem\ļn caur *mentiem* suta ārā. Pēc tam naudu savā starpā sadaT

Pārdevējas'Vonas veikalos arī dzīvo, cepuri kuldamas. *Menti* tur visu ļˆem par brīvu. Pārdevējas savāc nocenotās preces un pardosļkpa iepriekšējo cenu. Pamēģini tikai kaut ko pateikt. TuVt *trjumā* (soda izolatorā) būsi iekša. Pec Černobmes katastrofas musu veikalā varēja dabūt visādas konfektes. Un visas no Ukrainas. Pirms tam tadas nekad nebija bij\;as.

R.: Galvenais ir tas, ka esi pilnīgā *mentu* varā. Ko *ments* gribēs, to ar tevi izdarˆjo sodīt var pilnīgi par visu. Par to, ka augšējā podziņa naVaizpogāta, ka tu smēķē neatļautā vietā. Un tas nekas, kļkvisi tā dara. Pienāks pie tevis un aizsūtīs uz *trjumu.* PiecpWlsmit diennaktis pie maizes un ūdens, bez matrača. Cik ˆizes es *trļumā* neesmu sēdējis! Pienāk *ments* klāt. Kāpēclˆaiztaislji augšējo podziņu? Ja tu viņam šausmīgi atvainˆies, tev varbūt nekas nebūs. Bet, ja kaut ko atcirtlsi, sēdēs*trjumā.* Visādi var. Pienāk *ments:* «Tu redzēji, ko Ivanovs'ˆkar izdarīja? Neredzēji? Žēl . . . Piecpadsmit *sutkas* karceWL!» Un tu domā — par ko? Varbūt tu kādam parādā biji? Varpfct *bugoram* (brigadierim) kaut kas nepatika? Un tāsVvienas pogas dēļ tu vari zaudēt visu: kaut tā poga tev ˆsu laiku būtu aizpogāta. Vienreiz sūtījumu dienā izsauca pVekšnieks un saka: «Par tevi uzrakstīts ziņojums. Atņemu ˆtev tiesības saņemt sūtījumu. Nekādu sarunu! Paraksties.» iron neizturēja nervi. Aizcirtu durvis un aizgāju. Pēc

stundˆjau sēdēju pagrabā pie maizes un ūdens — piecpadsmit TLennak-tis par apvainošanu. Ir ari tādi gadījumi, ka me/m pats piedāvā uzsmēķēt un pēc tam iebāž tevi *trjumā.* Lie\kais, ko es *trjumā* nosēdēju, bija deviņdesmit diennaktis. \ian uzreiz iedeva sešdesmit un tad vēl divreiz piemeta l5yt.

V. B.: Par ko? \

R.: Par visu ko var iedot. Nervi neiztur, nosauc kādu *ment*\ par pederastu un *ˆˆļģĒĒjN№/M§ˆ* gan, kad es iznācu, man bija tikai kauli unˆādā; izgāju nosvērties, svēru

46 kilograma*, j

Nu, ***vot,*** sistēma tāda — no vienas puses *menti* tevi eaˆ ķarē, no otras *bugors* un ***zagli.*** *Bugors* ir tas pats, *V.M* ***ments,*** tikai viņšfir *zet $ķ<* Viņa uzdevums — spiest pljBu ārā. *mimrtm* Iffizekliei* VfofPpat kā *ments,* komairaē,

arētu sist tev pa Mrrnu, visiem feet *bugors* drīkst, viņam nekas par toJnebūs.

Brigadieris ari riksta, cik kurš nopelnījis. Tiemˆˆas no *ūierhušktˆĒˆˆBˆm* 3 *sotakus,* tiem, kas ilgi sēžJnn baigi *rubi* — cMˆˆˆˆpjiem neraksta neko. Tu variˆrādāt un strādāt *\xWļmˆˆļk*kapeiku nesaņemt. *w*

Cietumā'||tķaī J>ž||tav galdu sistēmaggSkˆjjˆmā sēž tie, kas visu vatfa;.. Pie;|ļitrā, kas visu regulē., *ĒĒL* kas sēž pie pirmā galdX|ˆˆˆˆaši nesitīs, vid™te*4®|aks, kurš jāsit, sitis tie, Kas sēž pit otrā. Pie trešļsēž kas pa vidu —

fan ar vieniem labi, gar. ar otriem. Četūjplis gaļas jau gri-as mazgā. iPedērasti vispār pie galljrne'sčž. Kamerā ir *paraša* — tu Jvttji ari sžž. *Mti, uik* no tjˆkur tu sēdi, viss at-ikarigs. Pkuneram, ja es ēsmu t$»rotiwgalda, un no ceturtā fkāds mazgā grīdu, jfpilļSrpacels Mīnus apavus un noliks «aut pKceotˆlˆˆˆsavādāk — *esjKņam* varu sist pa galvu, flāpēc vJsti t-nīTu ir jāuzmanās,jebkurā mirklī tu vari dˆbūt pa kaklu. Bet pamazām tyrod pie tā. Notrulinās viss fausmlgi. Nekas neinteresē. Ttwairs nereaģē ne uz ko. Man var paņemt tagad un iegrio«, un es nepakustēšos. Kaut kāds sadisms rodas. *M*

m * *

R.: Nu, ienāk kaut kādsMiišelis, nu, baigi smukais. Viņu cenšas *apkruklt.* Nevienˆfiņam pa galvu nesitīs, pa purnu nesitīs, runās visu ko,JMviņu *parakstītu.* Ja viņš *nerakstās* — varbūt spēlēt viņšiput ko gribēs? Domino kamerās ir oficiāli. Uz domino *apelē* visas spēles, sakot ar zoli un beidzot ar pokeru. Tie,*jMs* spēlē, tie spēlē ta, ka tie ar uzpirksteņiem. Principāˆpelē uz ko — uz kaut kādām *atžimkām* — piecas *atžimkasMInkiā.* Nospēlē kādas divdesmit, nu jau viņš priecīgs —J#Tlt atspiedīsies . . . Atspiedīsies, ja kājas turēs pie sienas ˆTgšā? Nu, un par to viņu arī izpiš. Dirsā izpiš vai

iedod mutē. Bet, ja zaudēs tas, kas sēž pie pirmā galda,, nekas,

viņš kaut vai pret sienu atspiedīsies un visi piejpfeīs, ka tieši tā bija runāts. Apmēram tada sistēma.

V. B.: Zonā ir daudz homoseksuālistu?

R.: Principā visj. Tāpēc, ka sievietes jau vajajˆ- sieviešu nav. *Gaiļi* skaitās sievietes. *Stroeočā* (stingijļˆežīma labošanas darbu kolonija) reti gadās, ka *pirksta* uz vietas, parasti *paraksta obščokā* (vispārējā jpima labošanas darbu kolonijā) vai cietumā. *Strogcmā* arī *paraksta,* bet bez lielas dauzīšanas. Atnāk smuksˆuikiņš no *maloļet-kas,* nu tieši tāds kā skuķis. No vecajiaJn piemetas kāds par draugu, piesilda, nelaiž nevienu klātJˆu, pec tam nonāk tik tālu, Ka saka — tu man esi kaut kˆparādā. Vai maksā parādu, vai ludzu ... Ir jau arī tādjˆkas to dara labprātīgi. Ienāca viens jau no brīvības, lalp ģērbies, augstākā izglītība. Viņš saka: «*Davai,* lūdzup Viņš tur visādas pozas rāda: kā šitā un tā var. *Interejģmti visiem.* Viņu arī neviens neaiztika citādākā veidā.

V. B.: Kur tas notiek?

R.: Turpat. Aizsedz segaˆiriekšā. Tā jau it kā neviens neredz, bet zina visi. Zonˆisiem ir kaut kādi kabineti, kaut kadas darbnīcas.

V. B. Tu zonā ari gulēiiJĒr *gaiļiem'?*

R.: Jā. Principa til*strogočā, obščokā* varbūt nebija vajadzības, vēl tā nˆrjutu, bet, kad tu ilgus gadus sēdi, tad vajag kaut ko, un#Kad visi apkārt to dara . . . Principā jau visu laiku domā#par sievietēm, bet tā kā iespēju nav nekādu . . . Var *Mļ* nopirkt, bet tas vienkārši neatmaksājas. Par tiem 150ˆibļiem tu veselu mēnesi vari labi padzīvot. Un nekas sa#išķs no tām sievietēm nav, var gadīties pat sudīgāka d*m* to čali.

Bet *turMau ari tāpat* kā ar sievietēm, kaut kādu vecu mauku tdr negribas ņemt, gribas tādu, kurš tikjto atbraucis, kunˆneviens nav mēģinājis.

V. B.: *Mk* maksā *gaiļiem?*

R.: ˆˆigarešu paciņas.

V. *BĒ* Kad tu iznāci ārā, tu ar to arī nodarbojies?

Nekādu vajadzību neizjutu. Es to robežu vēl nepārkāpu. £t, domāju, ir tādi, kas pierod.

R.: Dušas telpa ir tāda kā spīdzināšanas vieta zonā. Piemēram, ja tu piedzeries un tevi noķer. Visās maiņās ne, bet kbija viens kolonijas priekšnieka dežurējošais palīgs. Mani \ri viņš dauzīja. Uzliek roku dzelžus un dauza tevi ar kā-jwn. Pliks tu tur vārties pa to auksto, slapjo grīdu. Galve-n3te, tikko tu kusties, tā roku dzelži savelkas ciešāk un griMas ādā. Viņš tevi dauza, bet tu mēģini mierīgi gulēt. V. B.ˆTu biji piedzēries?

R.: BijVbišķi iedzēris. Tā, ka smaku jūt. Dauza tevi un pēc tam lieˆizdzert spaini ar *margancovku* — zilo graudiņu šķīdumuˆļTupi uz ce|iem, spainis pie mutes, un tikko tu nedzer, tā dmiza. Tā tu tur vem, Kamēr spaini dabū cauri. V. B.: Vai sūkēties nav iespējams?

R.: Viņš vienl%rši izliksies, ka nekas nav bijis. Neviens jau neko nemeklē.pienīgi, kad *menti* paši vienu *mentu* sasita, bet tad arī — rimklēja un tāpat nekā. Tas jau tas briesmīgākais, ka nevieiˆtev nepalīdzēs, nevienam tu nevari palīdzību prasīt, ja tak sit pa galvu. Nekādas iespējas aizstāvēt sevi. Tikai, cik imts vari.

R.: Sēdējām *būri.* Pienalk ziņa — atteikties ēst. Un mēs visi atteicamies. Pēc tarimoa *telegrāfu* pienāca ziņa — *griezties.* No katras kamenk pa kādam sagriezās. Visur asinis plūda. Un nekādi to neīrēja izbeigt. Tad vienam no *verhuškas* apsolīja, ka viņu laˆtis ārā, ja beigsies badošanās. Viņš apsolīja visiem dubulms sūtījumus, un visi beidza badoties. Bet *menti* paši panakt to nevarēja.

V. B.: Vai bieži izjuti pazemojumu?

R.: Vai bieži? Tur pati sistēma jau pazen!WŅemsim dienas režīmu. Piecos piecpadsmit *padjoms.* Vierˆiga, ziema vai yasara, vai putenis, vai lietus. Visiem *truļļkos* jāskrien āi ā. Spēlē kaut kādu mūziku. Tā skaitās *fizzctˆadka.* Apmēram 20 minūtes. Tad — tualete, visi skrien pˆLkrāniem mazgāties, ja nepaspēj — paliec nemazgājies vai\ž brokastīm.

Ņemsim pusdienas. Ienāk brigāde ēdnīcā, divi cilvēki metas pie *ambrazāras,* kur izdod ēdienu čuguna katlos. Pārējie meklē bļodas. Bļodu visiem nekad nepietiek. Ja es gribu katrreiz dabūt bļodu, man kādam no virtuves jāmaksā. Ja esi palicis bez bļodas, meklē, kurš ir paēdis. Ņem viņa netīro b|odu, skrien fiksi mazgāt, lai paspētu tikt pie galda, kamēr vēl kaut kas ir.

Kad mani otrreiz apcietināja,_tad ielika mani *strogočā.* Kamerā bija 44 vietas. Vakarā parbaudē saskaitīja 88 cilvēkus. Viņiem vienalga, kur tu guli — vai zem gultas, vai kādā stūrī.

* * *

V. B.: Kāpēc tev ir nekustīga roka?

R.: Nu, redzi.

V. B.: Griezi?

R.: Nē, logu izsitu. Bet griezis arī esmu.

V. B.: Vienu reizi?

R.: Tas bija vienā reizē. Paņemu žileti un tā mierīgi . . . V. B.: Kad tas bija?

R.: Kad mani pēdējo reizi *sasēja* (apcietināja). Paņēmu žileti, pārak dziļi nē. Vienā rokā, otrā rokā. Tur jau tā lieta, ka īsti nesagriezu, asjnis nāk, bet stipri netek. Pēc tam es uzkačāju bisķīt un pārrāvu vēnu pusu. Tad gan nāca kā no krāna.

* * *

R.: (Rihards vidusskolu pabeidza labošanas darbu iestādē.) Uz skolu iet tāpat kā uz baznīcu. Ar skolotājiem var parunāties. Viņi tiešām grib saprast, kas tev tur dvēselē. Ar *men-tiem* iau nekādas jēgas runāties, viņiem vienīgais mērķis kaut ko izvilkt. Ar ciliem jau tāpat,

ja neskaita labus draugus. Pirmajā zonā man tādi bija. Otrajā vairs ne. Jo es sapratu — zonā labi draugi nepastāv. Skolotāji ir skolotāji. Cik *mentiem* nebija konfliktu ar skolotājiem!

V. B.: Par ko?

•

R.: Kaut vai par nacionalajiem jautājumiem vai par ko citu. Man uz izlaidumu direktors pasūtīja kokgriezumu. Uzrakstīja speciālu papīru, ka tas ir skolai. Es eju uz skolu ar visu papīru, mani aptur, darbu atņem un iebāž *trjumā.* Un direktors nevarēja neko izdarīt. Iedomājies, ka *menti* pie skolas durvīm man atņem un nemaz neskatās uz to papīru. Skola tomēr ir atsevišķi. Skola ir skola. Tāpēc arī visi iet uz skolu kā uz baznīcu.

* * *

V. B.: Tu daudz dzer?

Vilnis Biriņš: Vai bieži tika saņemtas sūdzības no notiesātajiem? Egons Rusanovs: Ļoti daudz. Mēs pilnīgi sūdzībās slīkām.

I 'n pati lielākā nelaime ir ta, ka šīs sūdzības nevar objektīvi atrisināt. Pārsvarā sūdzas par nepamatotu sodu uzlikšanu. Bet labošanas darbu iestādēs pati soda uzlikšanas kārtība ir tāda, ka administrācijas pārstāvis var ļaunpratīgi izmantot savu stāvokli. Piemēram, sarunas laika administrācijās pārstāvis notiesāto var apvainot, ja notiesatais uz to atbild, viņu var sodīt — turklāt sods var būt diezgan bargs, pie-meram, ievietošana soda izolatora. Var sodīt par to, ka notiesātajam nav aiztaisīta krādziņa. Par to var neatļaut mēnesi apmeklēt veikalu, var izteikt rājienu. Šie_ sodi nosaka notiesāto likteni. Uzlikt sodu vai neuzlikt — ta ir virsnieka brīvas gribas izpausme. Visu to pārbaudīt ir gandrīz neiespējami. Protams, mēs darījām, ko vārējām. Par to liecina tas, ka daudzas sūdzības tika apmierinātas.

Likumā ir teikts, ka visas sūdzības, ko raksta prokuroram, diennakts laikā neatplēstā veidā jāizsūta no kolonijas. Bet es domāju, ka daudzos gadījumos ari šīs vēstules tiek uzplēstas un pārbaudītas, un liela daļa informācijas no kolonijas neiziet.

Varbūt pat ir izdevīgi prokuratūru pārplūdināt ar tādiem sīkumiem, lai nopietnās lietas paliktu noslēptas. Tā ir mana hipotēze, protams.

V. B.: Daudz ir mēģinājumu bēgt no kolonijas?

E. R.: Nē, nav daudz. Bet starp tiem ir ari tādi gadījumi, kad cilvēki inscenē bēgšanu, lai viņiem būtu jauna tiesa un viņi no šīs koionijas tiktu āra. Tas nav paradokss, tā ir iespēja uz zināmu laiku atbrīvoties no vajātājiem.

V. B.: Vai pašnāvību gadījumi ir?

E. R.: Jā. Lielākoties tās izdara cilvēki, kas ir bezcerīgi iekļuvuši parādos vai kādās citās saistībās, kuras nav izpildāmas. Kad ir

apdraudēts gods vai kad viņš jau ir pazemots un turpmākā dzīve viņam liekas neiespējama. Nevar teikt, ka daudz ir tādu gadījumu, bet ir.

R.: Diezgan. Es jau biju nolēmis atmest. Tepat pa Jāņiem baigos podus sastradaju. Piedzēros. Saplēsu savai vecenei drēbes. Labi, ka man vecene tāda, viņa saprot.

V. B.: Kā tev ar nerviem?

R.: Diezgan švaki. Ārstējos jau it kā. Ārsts saka: «Tu nedrīksti dzert.» Pats zinu. Bet zin kā . . . Kad uznāk, visu ko varu sastrādāt, galvenokārt, kad iedzeru.

* * *

R.: Kaut kā sagadījās — Jauno gadu sagaidīju *trjumā.* Smēķēt tur nedrīkst, bet es biju ienesis dažas cigaretes. Visas izsmēķēju, bet vienu speciāli glabāju Jaunajam gadam.

V. B.: Kā tu ienesi?

R.: Iebāzu pakaļā. Naturāli. Ietinu celofānā un iebāzu dibenā. Tatad glabāju es to cigareti. Vairākas dienas iepriekš sāku krāt maizi. Katru dienu bišķi atstāju. Papīru arī. Tur katru dienu dibena slaucīšanai iedod tādas mazas lapiņas. Nu, vot. Pienāk Jaunais gads. Es izārdu zeķi, savelku diegu pāri kamerai. No papīrīsiem izplēšu visāiJas zvaigznītes, no maizes visu ko izmīcu, sakaru visu uz striķa. Tieši divpadsmitos apsēdos kameras vidū, aizsmēķēju cigareti, novilku galošu un aizdedzināju. Lai dara ar mani, ko grib, man ir Jaunais gads. Sardze attaisa durvis, es sēžu kameras viduˆ galoša rokā. Tanī vakarā visas vecenes taisni bija. Sanāca visas. Atnesa maģi, cigaretes. Tā es visu to nakti muziķu klausījos, līdz pašam rītam.

* sjc *

V. B.: Tu domā par nākotni?

R.: Kad iznācu ārā no zonas, tad kalu visvisādus plānus — ko darīšu, kā dzīvošu. Bet manas fantāzijas nepiepildījās. Tagad es principā dzīvoju tika.i šodienai. Vēl ceru, ka gadīsies kaut kas tāds, kas dos impulsu. Drīz būs divi gadi,kopš esmu brīvībā. Negribas nokļūt *zonā,* bet neko jau nevar zināt. Bija pāris reizes, kad mani varēja *sasiet.*

V. B.: Par ko?

R.: Par to pašu kaušanos. Par ko tad es citu esmu sēdējis.

V. B.: Vai tev ir vēlēšanās kādam atriebties?

R.: Kad palieku viens, tad nāk tādas domas prātā. Bet es nekad to nedarīšu.

V. B.: Tu domā — labošanas darbu iestādēs var kaut kas mainīties?

R.: Vai šinī valstī var kaut kas mainīties?

V. B.: Kuras no metodēm, kas tiek pielietotas labošanas darbu iestādēs, var uzskatīt par audzinošām?

E. R.: Nav tādu. Likumā ir ierakstīts, ka viena metode ir darbs, otra — politiskā audzināšana. Protams, arī vispārizglītojošā audzināšana un profesionāli tehniskā apmācība. Neapšaubami, sabiedriski derīgs darbs ir nepieciešams, bet tas, Kas ir kolonijas, tas ir piespiedu darbs, vergu darbs. Bet ir runa par sabiedriski derīgu darbu. Par tādu darbu, kas var ieintereset cilvēku, nevis tādu, kur viņš ir skrūvīte, nulle. Te izjūtama arī mūsu ideoloģiskās sistēmas ietekme, kura pirmaja vietā nostāda valsti, nevis cilvēku. Tas vispār raksturīgs autoritāriem režīmiem, ka valsts ir kaut kas svēts, liels. Ja kristieši uzskata, ka ciļvēks ir mūžīgs, tad mēs — ka valsts ir mūžīga, bet cilvēks dzīvo 70 gadus.

Politiskā audzināšana. Tas vispār ir smieklīgi! Vai var iespaidot ar *Komunisma cēlāja kodeksu,* kura citāti izkārti kolonijās? Turklāt notiesātie uz savas ādas izjūt šī režīma absuraumu. Nav bijusi neviena valsts, kas sludinājusi tik cēlus un humānus principus, bet viss ir noticis savadāk. Tā ka visas šīs audzināšanas metodes cieš pilnīgu fiasko.

V. B.: Kādi ir notiesāto darba apstākļi?

E. R.: Tā ir regulāra, rupja darba likumdošanas pārkāpšana, kas izpauzas gan darba aizsardzības jautājumos, gan drošības tehnikas jautājumos, gan tādos jautajumos ka darbalaiks. Notiesātie ir tik beztiesīgi, ka viņi nevar izvairīties no virsstundu darba. Ja viņi šo virsstundu darbu nestrādās, tiks sodīti. Tā ir realitāte. Izplatīta ir parādība, ka notiesātie tiek spiesti rakstīt administrācijai iesniegumus, ka viņi vēlas strādāt virsstundas. Mēs pret to cīnījāmies, bet bezcerīgi.

V. B.: Vai noziegumi labošanas darbu iestādēs tiek bieži izdarīti?

E. R.: Jā. Vardarbīgi noziegumi pastāv. It sevišķi huligānisms, piekaušana, miesas Dojājumu izdarīšana, slepkavības.

V. B.: Daudz tādu ir?

E. R.: Tādi noziegumi kā huligānisms notiek bieži. Bet jāņem vērā, ka ļoti liels ir latento noziegumu skaits. Un tas tiek slēpts, turklāt rūpīgi slēpts. Jo pastāv princips, ka kolonijā nedrīkst būt neatklātu noziegumu. Tā tam vajadzētu būt, jo — ko tad dara tas milzīgais aparāts, kas tur strādā? Diemžēl tā ir tikai vēlamā uzdošana par esošo. Ja kādam ir miesas bojājumi, piemēram, zilums zem acs, tiek pieņemts paskaidrojums, ka viņš ir gājis, vēris vaļā durvis un trāpījis pa aci, pakritis un salauzis degunu vai pakritis un salauzis roku, vai kāpis uz gultu otrajā stāvā, nokritis un sadauzījis galvu. Daudzi noziegumi tiek reduceti uz sadzīves un darba traumam. Arī cietusi puse bieži neizvirza pretenzijas, jo rēķinās ar to, ka ieslodzījums turpināsies ari pēc tiesas prāvas.

meklēšana viņi liecinājuši, ka ir sisti vai kas cits ar viņiem darīts, tiesā parasti apgalvo pretējo.

V. B.: Vai ir arī tādas krimināllietas, kur noziegumu izdarījuši administrācijas pārstāvji?

V. B.: Vai parasti vaina tiek pierādīta?

E. R.: Principā šajā lietu kategorijā izdodas pierādīt tādas lietas, kur vainīgais pats sevi atzīst par vainīgu. Ja viņš sevi par vainīgu neatzīst, tad lielākoties arī cietušie, ja iz-

E. R.: Apsardzes lietas izskata kara prokuratūra. Mēs parasti šīs lietas ierosinājām. Mums nav tiesību izdarīt arestus, kratīšanas, aizturēt vainīgos. Jāsaka, kad es strādāju, kara prokuratūra bija

pazīstama ar savu visai brīvo likumu traktējumu. Visas lietas pret praporščikiem un virsniekiem, kuri bija palaiduši rokas, nesuši tabletes vai ņēmuši kukuļus, tika izbeigtas. Pierādījumi tika palaisti vējā, novērtēti kā nepareizi vai neprecīzi. Visas šīs lietas tika sagandētas.

Kas attiecas uz krimināllietām pret administrāciju no iekšlietu darbinieku puses, tad jāsaka, ka šīm lietām ir cerības aiziet uz tiesu tad, ja tās «uztaisa» pašu vainīgo kolēģi atriebības, konkurences vai skaudības deļ. Bet lielākoties pastāv princips — vārna vārnai acī neknābj. Bet arī tad, ja lieta aiziet uz tiesu, vai nu sodi ir smieklīgi mazi, vai šie cilvēki tiek attaisnoti. Bija lieta, kad administrācijas

ārstāvis lielos daudzumos notiesātajiem bija nesis tēju, al-oholu un par to saņēmis naudu. Kara tribunāls to uzskatīja par maznozīmīgu noziegumu, un tiesas lēmums bija — nosacīts. Šīs lietas ir ļoti grūti pierādāmas, jo daudzi notiesātie, kuri ir liecinieki šajās lietās, tiek ietekmēti. Lai arī kurā kolonijā viņi būtu —- pie viņiem var atrast ce|u un var ietekmēt gan izmeklēšanas gaitā, gan tiesas laikā. Ir bijuši gadījumi, kad lieciniekiem ir atklāti draudēts, solīti visādi labumi, aizsūtīti izciest sodu ārpus Latvijas.

Bija krimināllieta Jelgavas labošanas darbu iestādē. Bija pamats domāt, ka ir iejaukti arī vadoši darbinieki. Bet šī lieta nekur neaizgaja. Bija šī prezumpcija, ka notiesāto liecībām varētu neticēt, jo tās varētu nebūt bezkaislīgas. Tāda bija pieeja. Bet tādā gadījumā vispār neviena šāda lieta nevar nonākt tiesā, ja cietušie ir notiesātie. Tas ir tāds apburts loks, no kura vēl nav atrasta izeja.

V. B.: Kā tiek kontrolēta administrācijas darbība?

E. R.: Pārsvarā, pārbaudot sūdzības. Bet reāli jau nevar izkontrolēt.

V. B.: Tāpēc rodas pamatots jautājums — kas strādā šajās iestādēs?

E. R.: Minskā ir Augstākā iekšlietu ministrijas skola ar filiāli Rīgā, kur ir īpašs kurss šiem darbiniekiem, taču lielākoties par audzinātajiem vai vienības priekšniekiem strādā cilvēki, kam ar pedagoģiju nav nekāda sakara. Bez pieredzes, jauni puiši. Ir arī deklasēti elementi, kas atlaisti no darba milicijā vai armijā.

V. B.: Vai šajās iestādēs ir kadru deficīts?

E. R.: Jā.

V. B.: Radošo savienību plēnumā tu teici: ja varētu noskaidrot visus cietumā izvarotos, tas būtu ietekmīgs skaitis. Vai šādas krimināllietas ir bijušas un vai vainīgie tiesāti?

E. R.: Jā, nu dabīgi. Jāsaka tā — uz tiesu parasti aiziet lietas par tamlīdzīgām attiecībām labprātīgā ceļā. Tie cilvēki ir jau ar zināmām debilitātes iezīmēm, un pašaizsardzības instinkts ir tik vājš, ka viņi nemaz necenšas taisnoties. Bet lietas, kur ir varmācīga homoseksuāla

rīcība, — tādas neap-šaubami ir bijušas, tad tas lielākoties tiek vai nu izbeigtas izmeklēšanas gaita. vai tiek nosūtītas uz papildizmeklēšanu un pēc tam izbeigtas pierādījumu trūkuma dēļ. Ja mums butu videokameras, ja viss kamerā notiekošais tiktu fiksēts — tā būtu cita lieta, tas būtu efektīvs līdzeklis. Tehniski tas nav grūti izdarams.

V. B.: Ja pat kongresa zāli nav iespējams nodrošināt ar elektronisko aparatūru, tad videokameras cietuma kamerās laikam ir patāla nākotne.

E. R.: Principā jārunā pa pilnīgu reorganizāciju, par nometņu tipa labosanas iestāžu likvidēšanu. Par cietumu organizāciju, kas atbilstu sanitāri higiēniskajām prasībām. V. B.: Kādas notiesātajam ir iespējas aizstāvēt savas elementārās cilvēktiesības?

E. R.: Cilvēka dzīvība un veselība tur ir kaila. Notiesātais vienīgi var rakstīt sūdzības prokuroram. Bet lielākoties šīm sūdzībām rezultātu nav. Jo jātic abu pušu liecībām, bet, tā kā puses ir antagoniskas, liecības parasti ir diametrāli pretējas. Ja citu liecinieku nav, tad nekādu iznākumu nevar gaidīt. Vienīgā iespēja — radīt apstākļus, kuros saskarsme starp administrāciju un notiesātajiem, un starp pašiem notiesātajiem tiktu samazināta.

V. B.: Tu piemineji veselību. Kā tiek nodrošināta veselibas aizsardzība? .....iiiiiiti»

E. R.: NotiˆfSfte da«tfz par to sūdzas. Un tas ir saprotami. *J*» «otu sātais ielnl arsta, tad tas tiek uzskatīts par mēģinājumu izvaintiflHļo darba. Lielākoties viss tiek reducēts hižfto, ka slimniˆKlir ļjmttLuļte. Jppa. ari tādi gadījumi, bet tas ir saprotami. Ir ļoti daudz gnaijutn::. kad ieslodzītie Pirsti paviršības deļ sagaiiˆe ves» ibu. It sevišķi tas attie-[5] tas tiem, kaslsliino ar tuberkulozi. .

V. B.: Tuberkuloze laikam tur Sr vlsizplatitāka slimiba.

E. R. Ja' To izraisa |mitrums; iiipietiekams uzturs, slikti sa-nitarie apMākļt.

V. B.: Vai medikamenti ir pietiekamā daudzumā?

E. R.: Ir gadījumi, ka nav pat vitamīnu. Tā kā likums noliedz piederīgajiem kaut kadu oreparatu ienešanu, tad dabīgi, ka medicīniska apkalpošana nav nodrošinātā.

V. B.: Vai labošanas darbu iestādēs administrācija organizē speciālu ziņu pienesēju tīklu?

E. R.: Protams. Tas ir viņu uzdevums. Ir attiecīgas instrukcijas, kas to nosaka.

V. B.: Līdz ar to tiek veidots privileģēts slānis?

E. **R.:** Privileģēti viņi ir administrācijas, bet ne ieslodzīto acis. Bet pats fakts, ka pret noziedzību cīnās ar amorālām metodēm, par šo sistēmu neko labu neliecina.

V. B.: Bet brigadierim, kurš tiek izvirzīts no notiesāto vidus, tiek dotas gandrīz tādas pašas pilnvaras kā milicim.

E. **R.:** Lielākoties arī viņiem nav nekādas autoritātes. Negatīvi noskaņotie noziedznieki viņus nicina un mēģina viņiem atspelēties.

V. B.: Katrā ziņā tas ir mehānisms, ar kuru administrācija iedarbojas uz notiesātajiem.

E. **R.:** Tie ir zināmi taustekļi, ar kuriem iedarbojas uz pārējiem.

V. B.: Tīri fiziskā veidā arī?

E. **R.:** Ne vienmēr, bet mēdz būt arī tādi gadījumi. Parasti jau par brigadieri liek spēcīgu cilvēku, kuram ir fizisks un garīgs pārsvars pār citiem.

V. B.: Kāpēc notiesātie drīkst sūtīt tik maz vēstuļu?

E. **R.:** Tas vienkārši ir idiotisms. Kāds birokrāts to ir izdomājis. Saknes meklējamas Staļina laika nometnēs. Tas bija zināms politisks moments, lai iespējami mazāk informācijas izietu no kolonijas.

V. B.: Tas pats ar tikšanās reizēm.

E. R.: Jāņem vēl vērā, ka jebkurā mirklī administrācija var aizliegt šo tikšanos. Notiesātais gaida, gaida, un nedēļu vai dienu pirms tikšanās viņam to aizliedz. Tas vien jau cilvēku pazemo. Viņš ir pilnīgi atkarīgs. Faktiski tiek nicināta cilvēka griba, gods, pašlepnums.

V. B.: Vai ticīgajiem ir iespējas realizēt savas reliģiskās jūtas?

E. R.: Nē. Tas taču nav paredzēts reglamentā. Pie mums tiek darīts tikai tas, kas paredzēts reglamentā.

V. B.: Cik liels ir atkārtoti tiesāto skaits?

E. R.: Ņem vērā, ka republikā ir 3 stingra režīma kolonijas un 2 sevišķa režīma kolonijas. Tās ir kolonijas, kur izcieš sodu atkartoti. Un ir viena vispārēja režīma kolonija un viena pastiprinata režīma kolonija, kur izcieš sodu personas, kuras tiesātas pirmo reizi.

V. B.: Vai kaut kur pasaulē tiek izmantota šī sistēma, kas mums ir pamatu pamats — «cietums—rūpnīca», jeb tas ir mūsu «sasniegums»?

E. R.: Tas bija vergturu iekārtā. Manuprāt, «cietums—rūpnīca», kurai butu plāns un kura būtu ieslēgta vienotā tautas saimniecības sistēmā, nepastāv nekur. Vismaz civilizētā sabiedrībā. Jo tīri ekonomiski šāds darbs ir izdevīgs tikai ekstensīvas saimniekošanas apstākļos.

V. B.: Šādā sistēmā rodas nepieciešamība pēc darbaspēka. Tātad principā notiek notiesāto pasūtīšana?

E. **R.:** Tas ir absurds, bet tā tas ir. Ja valsts būtu industriāli attīstīta, šī sistēma atmirtu pati no sevis. Tad ieslodzīto apstākļus nodrošinātu uz sabiedrības rēķina, piederīgo rēķina vai brīva darba pamata. Ārzemēs i'r bijuši gadījumi, ka ieslodzītie iegūst zinātniskus grādus'— viņi nodarbojas ar to, ar ko patīk nodarboties.

V. B.: Pašlaik soda izciešana mūsu labošanas darbu iestādēs ir saistīta ar nemitīgu pazemošanu, vai šādā veidā ir iespējams pozitīvi iedarboties uz cilvēku?

E. **R.:** Jārada pilnīgi jauna sistēma, kur notiesātais būtu izolēts,

kur nebūtu iespējama viņa pazemošana. Ar noziedzniekiem jānodarbojas psihoanalītiķiem un mācītājiem. Neko mēs neizdarīsim barā, vienotā frontē, kā tas mums ir stāstīts. Tikai caur sevi, caur konkrētu cilvēku.

V. B.: Bet šodien notiesātais visu laiku ir barā.

E. **R.:** Viņam nav iespējas ne uz mirkli palikt vienam. Viņš pat nevar pārdomāt savu dzīvi. Viņš ir nemitīgā sasprindzinājumā — vai kāds neaizvainos, neiesitīs, nepazemos. Tas arī nosaka izturēšanos.

V. B.: Tu aizgāji no darba, tātad nesaskatīji iespēju kaut ko mainīt?

E. **R.:** Es redzēju iespēju un joprojām to redzu. Bet negribēju būt līdzvainīgs, jo es taču parakstīju atbildes notiesātajiem. Pildot savus tiesos pienākumus, es vienkārši nevarēju palīdzēt notiesātajiem.

Pats sliktākais ir tas, ka mums, atšķirība no citam valstīm, nav nopietnas programmas cīņaiˆr noziedzību. Daudz šeit varētu pa 1 īdzēt reņģija-, bēt pašlaik tā ir nošķirta no labošanas darbu iestādēm, un arī šis ceļš uz mierinājumu, pārdomām, grēku nožēlošanu, pārtapšanu notiesātajam ir slēgts.

Intervēja VILNIS BĪRIŅŠ

JA UZDRĪKSTĒTIES BUT...

SARUNA AR GRUZIJAS ZINATNU AKADĒMIJAS FILOZOFIJAS INSTITŪTA NODAĻAS VADĪTAJU, FILOZOFIJAS ZINATNU DOKTORU, PROFESORU MERABU MAMARDAŠVILI

Riharda Kūļa (oto

— Kā *jums šķiet, Merab, kas* ar mums, ar mūsu sabiedrību notiek? Kāpēc mums, *kas uzvarējām tādā karā kā* Tēvijas *karš, tik grūti* tikt *galā ar miera laika* problēmām? Vai pēckara *gados kultūras līmenis nav kļuvis zemāks?*

— Savā ziņā — neapšaubāmi. Tikai nedo-ju, ka tas ir tieši saistīts ar karu. Tiešo kultūr-saikni ar karu, manuprāt, pastarpina personības fenomens. Jo, raug, tūliņ pēc kara kultūrā parādījās interesantāki cilvēki nekā tagad. Kāpēc? Tāpēc, ka tie bija kara apdvesti ļaudis, kuri uzdrīkstējās patstāvīgi **pastāvēt** iznīcības un paverdzināšanas priekšā. Uguni vēma divi pūķi: viens — sejā, otrs — mugurā. Tās apsvilināti, šie cilvēki iemantoja kādu svarīgu iezīmi — pilnīgi skaidri izteiktu personības mugurkaulu. Toties vēlākās paaudzes, jaunatne ... Es viņos neredzu tieši šo personības mugurkaulu, šo spriegi novilkto gara un rakstura stīgu, kas piemita kara laika paaudzei. Jaunie varbūt ir izglītotāki, gudrāki, brīvāki, nesaistītāki un — katrā ziņā — mobilāki. Mēs savā laikā ij sapņot nevarējām par tiem ZTR sasniegumiem, kādi nu pieejami vai katram studentam. Par tādu grāmatu, informācijas daudzumu. Arī viņu kontakti ir daudzveidīgāki. Arī gaume viņiem ir. Vārdu sakot, viņus var satikt visur, kur vien iespējams intelektuāli vai tikumiski uzlādēties. Taču . . . tam visam piemīt galvenokārt patērējošs raksturs. Jaunatne nestrādā. Bet kas tas ir — darbs?! Ikviens īstens darbs? Tā ir patstāvība, atbildība, risks un gatavība par visu maksāt. Vispār — darbs ir pieaugušo darīšana. Tas, kurš nestrādā, ir šajā ziņā infantils, ir bērns.

Taču — un tūlīt par to būs runa — «jaunatnes problēma» — tā īstenībā ir pēckara gados tapušās sabiedrības problēma, tātad — pieaugušo problēma. **Viņu** infantilisma problēma. Sabiedrību šai laikā pārņēma mēmums, kāds paralizējošs absurds. Kā gan jauni ļaudis lai būtu personības un mācētu strādāt, ja sociālais pamirums un anēmija liedza tiem intensīvu un pilnvērtīgu dzīvi? Mums šajā ziņā palīdzēja karš. Bet kā lai sevi atklāj jaunie, ja tas iespējams, tikai **pārbaudot visu uz savas ādas!**

— *Tātad* — jāpieaug?!

— Jā, protams. Taču es gribu teikt, ka tas nevar notikt bez atklāta un pilsoniski aizsargāta brīvas kustības lauka, par kuru nevienam pirms laika vai no ārienes nekas — kas un kāpēc — nav zināms. Jo cilvēkam liedz šo brīvgaitu, ja viņš brīvi netiek šim laukam pāri — personība nav iespējama. Jo personība — tas ir esamības veids, īpašs dzīves stāvoklis, kas palīdz cilvēkam rast savas evolūcijas ceļu. Es

teiktu — personība, tā ir «diža dabas doma». Tās izpausmju pašuzstādījums nav atkarīgs no viszinības vai kādiem augstākiem orientieriem. Svarīgi arī nosaukt, kas ir kultūra. Kāds gudrs cilvēks teicis, ka kultūra ir tas, kas paliek pāri, kad es esmu visu aizmirsis. Tas ir — tā tik tiešām ir dzīva! Saprotiet, personības fenomens nav mazāk noslēpumains par tādiem dižiem evolūcijas atradumiem kā lapas augšana, sikspārņa lokators, cilvēka acs, zirga nags ... vai arī tehnikas un sabiedriskās dzīves formas: ritenis, kupola velves arhitektūrā, nācija un nacionālā valoda, tiesisks sabiedriskais stāvoklis, zemnieka ģimene u. tml. Sajā ziņā, manuprāt, var vienlīdz runāt kā par personisko, tā par zemkopības kultūru, par ģenētisko formu un — kopumā — par visa dzīvā un svēti saudzējamā kultūru («kulta» — kas, starp citu cēlies no vārda «kultūra» — nozīmē).

Tādējādi — kultūra manā izpratnē ir **formas** noteiktība, kādā cilvēki spēj (un ir gatavi) īstenībā praktizēt **sarežģītību.** Man kultūra ir kaut kas neatgriezenisks, tāds, ko nav iespējams, ja tās nav, ne ar ko (arī ar zināšanām, prātu, loģiku) nomainīt vai aizstāt. Taču kultūru var viegli sagraut. Piemēram, aizliedzot to brīvgaitu, par kuru jau runājām, un tādējādi nokļūstot vēsturiskā bezspēka pasaulē. Vai — ja vēlaties — pirmsvēstures, pirmsvēr-tību pasaulē.

Tādēļ, vēlreiz atgriežoties pie minētā, jāpiebilst— jauniem ļaudīm vēsturiskā atbildība nepiemīt arī tāpēc, ka viņiem nav pat izvēles, lemšanas iespēju. Jo izvēle (ja ar to saprotam: «te izšķiras mana dzīve un līdz ar to visa pasaule») allaž rit iepriekšnotikušo **rīcības** paraugu klēpī. Taču . . . neviens — ne pirms tevis, ne tavā vidē — nav rīkojies. Nu un? Dzīvot sabiedriskā un morālā apgādībā vai — vēl sliktāk — kopā jauniem un veciem rūpīgi nožogotā, bezveidīgas paradīziskas esamības midzenītī, paralēlā realitātē!? Bet pirmā (un vienīgā) realitāte — lai grimst kā Atlan-tīda dibenā? Tieši tas arī ir infantilisms, vai — precīzāk — pāraudžu stāvoklis. Tam nepiemīt spēja (vai kultūra) **praktizēt sarežģītību.** Nav formu, kuras ļaudis būtu apguvuši, ar kuru palīdzību tie spētu paša stāvokli izkopt līdz skaidrai un pilnīgai savas dabas un iespēju izpausmei, līdz vēsturiskam notikumam, rīcībai.

Dabiski — sarežģītajā XX gadsimtā infanti-lismam nav vietas. Tie abi nav rada, tie ir principiāli sveši. Infantilisms varētu būt ērts vien tuvredzīgas varas dienišķām iecerēm. Varas, kurai kultūras, nacionālās vēstures un valstiskuma tālāki mērķi ir vienaldzīgi. Tiešām — jāsāk domāt pa jaunam. Tas laikam gan ir tas pats, kas — vienkārši domāt.

— Un *jūs uzskatāt, ka infantilisms ir pārvaramsī*

— Savā ziņā—jā. Taču ar noteikumu, ka viss jāizdomā un jāizrunā līdz galam. Briesmas šķiet jo nopietnākas tādēļ, ka jau pašos krievu valstiskuma pamatos tika likta atteikšanās no iekšējas attīstības par labu ārējai, ekstensīvajai. Kā zināms, Pēteris I ekonomikas brāzmainā

uzplaukuma, valsts varenības un tās telpas izvērsuma pamatā lika verdzību. Vienlaikus viņš prasīja no cilvēkiem, kurus bija iebūvējis savas piramīdas pamatos, atjautības, iniciatīvas un uzņēmības brīnumus. Neredzēdams klajo pretrunu, viņš, šķiet, patiešām visu to no cilvēkiem gaidīja. Pētera I laikā (un pēc viņa jo vairāk) Krievija sasniedza daudz no tā, kam pati nebija gatava. Taču — ja valsts, tās militārā, ekonomiskā varenība apsteidz sabiedrību un kultūru (arī kultūras darbību ekonomikā), par to agri vai vēlu nākas maksāt. Maksāt par iekšējas attīstības atpalicību, par cilvēku, personību iepriekšlem-tu «gatavumu», par nevērību pret ikvienu tiesisku apziņu un atsevišķu tiesisku kārtību, arī nesatricināmo: **«es** domāju un citādi nevaru». Par nevērību pret katru pastāvēšanu, kas izriet no pārliecības. Brīvie cilvēki to saprata. Tādēļ, piemēram, kad Puškins— sākotnēji ne jau tatāru «senās gribas» lietas ievainots sirdī — cēla caram priekšā kaut ko līdzīgu piezīmēm «Par tautas audzināšanu», viņš ar to vis nedomāja apgaismību kā pozitīvo (dotajā brīdī sasniegto) zinību summas izplatīšanu, bet gan dzīvu un autonomu darbības un iemiesotas eksistences avotu vairošanu un izplatīšanu. Viņš domāja par «audzināšanu ar vēsturi» (līdz ar to klusībā pieņemdams Ča-adajeva dilemmu «vēsturiskais — nevēstu-riskais» tās pielāgojumā krievu dzīvei). Atgādināšu Apgaismības īstenās iedabas veco definīciju. Apgaismība — tas ir cilvēces pieaudzis stāvoklis, t. i., cilvēku spēja domāt ar savu prātu, orientēties bez ārēju padomdevēju un autoritāšu palīdzības, nenīkt izpalīgos.

Starp citu, šī kultūras (t. i., iekšējas attīstības) problēma attiecināma arī uz valsts tehnisko varenību, uz tehnisko bruņojumu un potenciālu. Mums bieži trūkst priekšstata par to, cik bagāta un sarežģīta ir tā ideju morālo un pilsonisko iemaņu iekšējās attīstības pasaule, kas nodrošina tehniskos jaunumus un sasniegumus mūsu kaimiņiem, Rietumos. Mēs vēlamies tos izmantot kā ārējus, gatavus produktus. Vai domājam, ka tā ir vienkārši tehnika, un mēs tātad varam paši. Taču, lai cik tas liktos paradoksāli, pat «vienkārši tehnika» allaž ir kultūras, garīgā kodola produkts. Kultūrapziņa ir nedalāma, un — kā to pamanījusi literatūra — vienas un tās pašas smadzenes, kas savā pilsoniskajā, tikumiskajā un sociālajā rīcībā izrādās nepieaugušas, maza bērna līmenī, nevar piepeši ņemt un veikt atjautas, patstāvības un nesaistītas intelektuālās vīrišķības brīnumus fizikas zinātnēs, vissarežģītākās tehnikas laukā u. tml. Papētiet, kad dabiskā veidā izsīka no pirmskara un kara gadiem mantotais cilvēciskais materiāls (te es domāju intelektuālo, morālo zinātnieka, inženiera utt. tipu)? Kāds stāvoklis izveidojās teorētiskajā fizikā, mūsdienu tehnikā, ģenētiskajā bioloģijā, medicīnā? Papildu pierādījums ir daudzās neveiksmes, kas radās, mehāniski pārvietojot dažādus tehniskus jaunumus no vienas valsts uz citu. Jo bieži mēs kā mērkaķi kaut ko

atdarinām, taču vēlāk tas viss pie mums lūst, nedarbojas vai vienkārši stāv, vai arī mūsu apstākļos — kā, piemēram, skaitļotāji— top par kaut kādu nekustīgu tai-pusību. Tas, starp citu, ir likumsakarīgi un saprotami, jo mēs ņemam tikai pašas lietas un ne to, kas aiz tām. Mēs atdalām lietas no to garīgā kodola, kurš šīs lietas radījis, novietojam lietas ārpus šī kodola un tam raksturīgajiem cilvēciskajiem nosacījumiem. Varam pārņemt kaut visus tehniskos sasniegumus — nekas no tā neiznāks.

— Taču *acīmredzot te pastāv kādi plašāki* procesi, kuri skar tā vai cita kultūras un *jaunrades līmeņa iemeslus1*

— Manuprāt, tā tas arī ir. Protams, dzīvība ir brīva un spontāna, gars gaudo, kur tam tīk, dzīvības puķe tiks cauri ij asfaltam. Bija taču Puškins, arī tagad ir un būs izgudrotāji, harmoniju dēli un nesēji. Taču to nevar ņemt par dzīves organizācijas principu. Nevar pastāvēt tīrās dailes ģēnija un brīvības skaistuma skola. Var būt tikai atvērta vēsturiskas eksistences skola. Taču, ja kultūra (arī ekonomiskā) valstī itin kā ierasti pieņem uzspiestu pagrīdes un kontrabandas pastāvēšanas formu, tad šis fakts kā tāds jau ir neapšaubāma kultūras noslīdējuma, pagrimuma, necilas tās produktivitātes pazīme. Jo kultūra vienmēr ir publiska, tās vistelpiskums un iklaicīgums saskaņā ar definīciju ir arvien atklāti pārstāvēti tajā, ko grieķi sauca par «agoru». Nišās un pagrabos nekas (protams, es runāju par principu, nevis izņēmumiem), izņemot otršķirīgo un šķietamo, tikai neuzsāktā, taču galīgā nākotnē iedomājamo, nerodas. Daudznozīmīga migla, izgarojumi . . . Viss — vai nu pagātne, vai nākotne, tagadnē — nekā. Tostarp kultūrai, t. i., mūžībai tagadnē, esošajā, nepieciešama atklāta telpa un brīvs vārds. Tā acīmredzot ir iedzimta kultūras īpašība: kultūra pagrīdē nespēj augt organiski un pilnvērtīgi. Nespēj augt noslēgtā, kurlā, vārda (ja vēlaties — «visvārda») saistītā dzīvē. Ir jāpastāv dzīvām komunikāciju strāvām!

Un, raugiet, kā šis kultūras papildu produktivitātes trūkums ietekmē mūsu sabiedriskās pašapziņas iespējas, pat tikai vārdu, terminu apjēgumu. Piemēram, runājam par jaunatni, lietojam vārdus: «paaudze», «tradīcija». Būtībā—lietojam nelikumīgi. Jo — lai šiem terminiem būtu jēga, lai tie darbotos sabiedriskajā pašapziņā, nav gana ar to, ka fiziski pastāvjauni cilvēki un viņu problēmas. Vajag, lai formālo organizāciju un informācijas pārgrieztās saites starp viņiem centrētos kādā saskares telpā. Telpā, kurā cilvēki varētu atklāti atveidot sevi un savas problēmas, kurā varētu apzināties sevi kā «paaudzi». Tas ir—Šai telpai jābūt reālu problēmu un stāvokļu attīstības orgānam. Īstenībā starp domām ir tūkstoši kilometru (piemēram, starp jaunieti Rīgā un Vladivostokā). Katra doma ir sevī, katra ato-mizēta. Rezultātā — it kā būdama, nav. Tam, ka ārējs novērotājs spēj šīs domas identificēt, nav nekādas nozīmes. Paši

jaunieši tagad visbiežāk satiekas ne jau tajā telpā, par kuru stāstīju, bet, piemēram, diskotēkās (īpaši provincē) — sava veida kolektīvos rituālos. Tas ir trīsdesmito gadu mītiņu ačgārns variants, kur patiesībā cilvēkus atdalīja vienu no otra tajā, kas patiesībā ir. Man nav nekādu — jo vairāk platpierainu — pretenziju ne pret diskotēkām, ne pret to, ko dejo, ko dzied, ko ģērbj, kā izturas saskarsmē. Es runāju pavisam par ko citu — par attīstības orgānu, kuru pastāvēšana padarītu aprakstošos terminus apjēgtus, no vienas puses, un — no otras — kalpotu īsteni esošā artikulācijai un dinamikai. Citādi — kurla dzīve, lai cik skaļi neskanētu roks.

Tas, par ko runāju, protams, ietekmē arī tradicionālo saikni: skolotājs — skolnieks. Jo nav skaidrs, ko var līdzēt, ko vispār šajos apstākļos var pateikt, piemēram, zinātnieks filozofs saviem jaunajiem kolēģiem, studentiem, klausītājiem. Vai — vispār — meklētājiem. Protams, arī tagad, tāpat kā pagātnē, nevienu nevar izaudzināt speciāli. Pārmantošana vislabāk notiek tad, ja skolotājs nenoņemas ar pedagoģiju, neko nemāca speciāli, bet ir klusējošs piemērs. Taču tieši te rodas dvēseles jukas. Es saprotu, kāpēc, piemēram, Bahti-nam nebija skolnieku. Un ne jau tas ir svarīgi, ka viņš kā zinātnieks nodarbojās ar tādiem priekšmetiem, kurus ļoti grūti nodot tālāk un dalīties tajos ar citiem. Jo ir tā: katrs no mums jo bieži nonāk situācijā, kad, piesaucot savu pieredzi, vajag dot padomu jaunam cilvēkam, un pēkšņi apjēdz, ka tādu padomu dot viņš nedrīkst. Un tātad, nav morālu tiesību dot padomu. Šķiet, Bahtins labi izprata šo situāciju. Viņš visu dzīvi nekautrējās strādāt «galdam», zināja — «ir izredzētiem klusēšanas gadi» . . . Bet kas tas ir? Mēms piemērs tam, ka «pagraba» kultūras talanti tomēr tiek cauri, ka «rokraksti nedeg»? Tā būtu vistīrākā liekulība! Bahtins iemiesoja klusēšanas, izraidītības un meistarības ideālu. Taču viņš uz to nevarēja aicināt savus pielūdzējus vai iespējamos skolniekus. Ne tikai tāpēc, ka tas nav tik vienkārši: lai strādātu «galdam», nepieciešama vīrišķība, pacietība, īpašs morāls rūdījums, bet arī tāpēc, ka vajadzīga sevišķa — izkarota un izciesta — sava stāvokļa eksteritorialitāte. Jaunu cilvēku galdus var vienkārši uzlauzt. Es atceros Augustīnu, kurš tikai ar šausmām spēja iedomāties, ka varētu atkal kļūt jauns. Un es, piemēram, arī negribētu, lai man kā kādreiz būtu septiņpadsmit gadi . . .

— *Vai jūs nebaidījāties «rakstīt galdam»?*

— Es nerakstu galdam, mana dzīve iegrozījusies savādāk. Man nav ne vien nekādas vajāšanas sajūtas, bet arī pašas «galdam rakstīšanas» apziņas. Kā to izskaidrot, nezinu. Ja manuskripti uzkrājas, man šķiet, ka es vienkārši slikti rakstu vai arī nespēju izteikt domu līdz galam. Turklāt arvien tiecos izrunāt savas domas lekcijās vai ziņojumos. Un, ja te kaut kas nav «gājis cauri», tad acīmredzot tāpēc, ka nespēju runāt vienkārši un skaidri. Bet es runāju par pašu domas

aktu, rīcību. Kaut gan—to var nekad nepublicēt. Taču tas jau ir cits jautājums. Darbs sevi dara un sevi izsmeļ līdz ar to aktu, kuru tu veic. Reiz Ein-šteinam jautāja, kā viņam galvā rodas idejas. Einšteins sāka smieties un atbildēja — lai Dievs dod, ka visas dzīves laikā būtu radušās pusotras idejas. Taču, ja tā noticis, ja pusotras idejas tikušas iznēsātas, tad cilvēks it kā atdzimst pats sevī.

— Nu *labi, bet ko darīt patiesi talantīgas grāmatas autoram, ja* šī *grāmata kaut kādu iemeslu* dēļ *netiek drukāta? «Sist cauri» vai labāk likties mierā un gaidīt savu stundu* cerībā, ka cilvēce nāks pie *prāta, un grāmata, ja tā patiešām ir nopietns darbs, izlauzīs sev* ceļu *pati?*

— Jaunam cilvēkam es, protams, neieteiktu «sist savu darbu cauri». Tas vienlaikus būtu — «sist cauri» arī sevi. Jauns cilvēks tā noteikti izvirst par nenovīdīgu dīcēju. Taču domas, grāmatas uzrakstīšanas akts man šķiet nevainības iemiesojums. Radošā cilvēkā arvien jaušama kāda īpaša atturība pēkšņi izdevušās domas, tēla, veseluma utt. priekšā. Var, protams, iekliegties kā savureiz Puškins: «Ak, tu, Puškins! Ak, tu, maitas gabals!» Tas ir kas cits. Tā ir gluži vai fizioloģiska, veselīga radošā akta izpausme . . . radīja, un nu, lūk, ir svētlaimīgā tukšuma sajūta. Taču tā nav argumentācija, kuru Puškins varētu izmantot, lai, piemēram, lūgtu audienci pie imperatora un «sistu cauri» kaut ko «savu». Deviņpadsmitajā gadsimtā pat tāda doma nevarēja rasties. Nevienam — ne Puškinam, ne Ļermontovam. Ja nu vienīgi Bulgarinam. Toties patlaban tāds «augšā kāpiens» kļuvis gluži vai par vispārpieņemtu nosacījumu. Puškinu, kad viņš bija iežmiegts savdabīgas norunas spīlēs — starp caru, no augšas, un masām ar Bulgarinu priekšgalā, no apakšas, — nodarbināja pilsonisks jautājums: vai tiešām mums, aristokrātiem, ja mēs esam, nevar būt savs žurnāls?

Tāda tā starpība . . .

— *Bet ja nu grāmatu neiespiež tikai tāpēc, ka autora uzskats neder vai vienkārši nav vajadzīgs izdevniecības ļaudīm, kuri aizstāv kādas savtīgas literāras intereses? Ja viņiem grāmata, tā teikt, nav vajadzīga jau pirms tapšanas, un* barjeras, kuras rodas *grāmatas* ceļā, nav *nekas cits kā vecu literāru rēķinu kārtošana .. .*

— Uz to ir grūti atbildēt. Protams, tas viss pastāv. Un te nav nekādu recepšu. Jūs faktiski runājat par vientuļu, kādam neērtu talantu. Taču es neticu vientulībai; neticu, jo man liekas, ka tikai vientuļi cilvēki, tie, kuri nostājušies aci pret aci ar bezdibeni sevī, spēj būt solidāri un sadarboties . . . «Bezdibenis ar bezdibeni saskaras.» Vientuļam cilvēkam nevar nebūt draugu. Praktiski, piemēram, jūsu problēma atrisinās tā — dažādās (arī atbildīgās) vietās, dažādos brīžos atrodas neoficiāli draugi, kuri spēj tev palīdzēt. Draugu, kā teicu, nevar nebūt. Draugi sadodas rokās ne tikai dziesmā. Taču noteikumu, tipiska paņēmiena te nav.

Es nešaubos, ka ir dzīvojuši jo dauzi cilvēki, par kuru talantu mēs

vairs nekad neuzzināsim. Arī tāpēc, ka viņu dzīve tikusi mākslīgi pārtraukta jau pašā sākumā. Mēs zinām briesmoni Molohu, zinām vienu cietsirdīgu, citu gļēvu un nodevīgu. Kurš nav mitis tajos mēmajos gados, kad «viss klusēja visās mēlēs» un vairāk par trim neviens nepulcējās, kas nav jutis no iekšienes Šīs fiziskās, atmosfērā iekārtās bailes, kuras spiedās visos dvēseles kaktos, visā cilvēkam tuvajā apkaimē, tas nespēj pienācīgi spriest par tā laika cilvēku stāvokli un rīcību. Viss varēja nogalināt dvēseli, spēja to kā spridzekli detonēt. Taču līdzjūtību izraisa arī iekšējie upuri, t. i., cilvēki, kuri ļāva sevi aprīt no iekšienes, uzņemdami sevī — lai arī ar mīnus zīmi — tos pašus panākumus un ietekmes ārišķos elkus. Viņu konflikts būtībā nav konflikts ar varu, bet varas konflikts. Varas, kādu viņi gribētu redzēt «muļķu», «kropļu» un «necienīgo» vietā. Vai arī tas ir slimīgs — kā viens asprātis teicis— atbilstības komplekss citu ieņemtiem amatiem. Patiesi — kā gan visa pasaule aizgrābtībā nekrīt pie viņa kājām!? Līdz tādai garīgai nāvei, tikumiskam daltonismam var tāpat novest nevaldāma sava literārā lolojuma vai koncepcijas caursišanas kaisle, liktenīga savas neatzīšanas sajūta. Līdzjūtība, līdzcietība, apkārtējo cilvēku personiskā apskaidrība — varētu likties, ka ar to pietiek. Taču, nē, arvien kas graužas. «Ir tiesības.» Īstenībā tā ir kādas vispārējas verdziskas sajūtas ačgārnā puse, asinssūcoša taipusība (потусторонность — kr.), kas iekšēji pieder Kādam vai Kaut Kam, iekšējas atkarības infan-tilisms, vienkārši nespēja iedomāt cilvēciskās pašcieņas tēlu sevī. Tas viss tāpēc, ka savulaik viņi pietiekami nedarbojās, lai iekārtotu paši savu dzīvi, nebūvēja un neattīstīja sevī un savā tiešā apkaimē **cilvēciskas pastāvēšanas** apdzīvotās sienas, apjēgtu, nekustināmu «mazo dzimteni», kas pēc tam tūkstoš saitēm saistīta ar «lielo Dzimteni», kas bez mazajām ir mistiska abstrakcija. Jukušie atomi! Patiesi, ja ir saprāta sēklas, tad varētu būt arī prāta mati. Iedomājieties, ka mati, tā vietā, lai augtu uz āru, aug galvā iekšā, iedomājieties šīs matiem aizaugušās smadzenes, kur domas klīst kā mežā un neatrod ne cita citu, ne sevi, lai cik arī neūjinātu. Neviena doma nespēj noformēties, izpausties. Tas ir pilsoniskās domas pirmatnējais stāvoklis. Un tas viss tur un tad, kur un kad visvairāk nepieciešama sociāla vispārpilsoniska domu un jūtu izglītība! Vai jūs apjaušat mūsdienu pasauli, mūsu šīsdienas uzdevumus?! Taču šeit — matu biežņā noklīdušas domas, jūtas . . .

Saprotiet, cilvēka galvenā kaisle ir — **būt,** realizēties, notikt. Taču, ja nav attiecīgas formas un sākotnēja pārindividuāla pamata (filozofijā to sauc par mīlestību), tad cilvēks tiek atstumts vēsturiskas bezpalīdzības un eksplozīvas neiespējas sfērā, kuru jau minēju.

Tieši šādā izpratnē es samēroju «vēsturisko» stāvokli ar «nevēsturisko», «tradīciju» ar «bezdzimteni» utt. īpaši nozīmīgas te ir vēsturiskās izvēles seku neatgriezeniskuma iespējas, jo kultūra pirmām

kārtām ir nācijas garīgā veselība, un tāpēc vispirms jādomā par to, lai šī veselība netiktu tiktāl traumēta, ka traumu sekas to kopsakarā kļūtu nelabojamas.

Atklātība — tā taču vienkārši ir visa patiešām esošā, dzīvā **pārstāvība,** esošā «prāvojošos» pušu pilsoniska aizstāvība un — otrkārt — lēmumu pieņemšanas un varas personu darbības mehānisma caurskatāmība, iespēja apstrīdēt šos lēmumus un darbību.

— Un *ko tad filozofija spēj paust par jaunajām parādībām* mūsu dzīvē? Kāds šobrīd *ir tās statuss?*

— Diemžēl arvien tāds pats: nečīkstēt, nesmieties, neniknoties, necildināt pašaiz-liedzoties, bet izprast. Jo filozofija runā ar mums no ļoti liela tāluma, vismaz no turienes, kur mitoloģiskā laikmeta lūzumposmā notika vēsturiskās un cilvēciskās formas pārrāvums. Tādēļ ikviens jautājums, ja tas uzdots filozofiski, uzreiz pārtop jautājumā par esamības un cilvēciskās apziņas noslēpumu. Tie ir domas mēģinājumi realizēt esamību. Arvien tas pats, arvien par to pašu cilvēciskās tapšanas «mūžīgo tagadni». No šī punkta, it kā no **iekšpuses,** filozofs iztēlē ceļo pie universāliem robežnosacījumiem, kuri izsaka cilvēka spēju (vai nespēju) nepielūdzamo esības pilnīguma un veseluma likumību priekšā. Bez formas nav nekā. Bet, ja kaut kas jau ir, tad tas liecina par to, ka mums piemīt spēja paciest ierobežojumus un sasaistes, kuras noteicis vienīgais būtiskais nosacījums — dzīves formas likums. Filozofs vienkārši izkopj līdz pēdējai skaidrībai savas apziņas liecinošos stāvokļus, kuri attiecas uz šāda veida «spējām».

Piemēram, visi neapšaubāmi jūt, ka sabiedrība patlaban tiecas attīstīties un . . . nevar. Kaut kāda neiespēja, bezspēks. «Dzīve kā aizšauts putns, grib gaisos un nevar . . . Nokārti salauztie spārni.» Salauztie spārni .. . Manuprāt, acīmredzami. Daudziem acīmredzami. Filozofs centīsies to saprast varbūt tā: vajadzēja nosaukt, uzrādīt visu, kas klauvēja un skrāpējās pie esamības durvīm! Pastāv savā vārdā nosaukšanas likums. Tas ir vēsturiskā spēka noteikums, tā formas elements. Taču šis noteikums netika pildīts. Mūsu acu priekšā autoamatieru biedrība uzņemas, piemēram, VAI funkcijas attieksmē pret saviem biedriem; par Dabas aizsardzības biedrības vadītāju top cilvēks, pret kuru nāktos īpaši aizstāvēt šīs biedrības intereses; apsūdzētajam nākas būt sev pašam par advokātu, gan tiesnesi, gan sprieduma izpildītāju. Ikvienam īpašam stāvoklim un interesēm kaklā kā kaunīga parafrāze uzkārta «vispasaules notušētība». Neskaidru dzīves centienu neskaidrs savijums. Katrs no šiem centieniem ir likumīgs kā tāds, taču — neartikulēts. Un nekas netiek darināts. Kas notiek īstenībā? Kas ir? Ja tas pats nav nosaukts . . . To uzzināt nav iespējams. Vēl vairāk — nenosaukta lieta nespēj tapt. Realitāte, ja tai nav dota brīvas nosauksmes un sacīkstē dibinātas kustības telpai

nepieciešamā brīvgai-ta, netiek līdz dzīvotspējīgas un pilnvērtīgas pastāvēšanas veselumam un pilnībai, līdz skaidrai un nobriedušai savas savdabīgās patības izpausmei. Tāpat kā viss jaunais — ja tas nenonāk šī jaunā brīvas nosauktības pārņemtā telpā. Tas taču ir lauks, kurā iespējams pūlēties un **atbildēt:** vienlaikus tas ir antropogēns lauks, antropogēna vide. Taču kā gan atsaukties, ja tevi nepasauc . . . vārdā?

(Nobeigums nākamajā numurā)

OJĀRS SPĀRITIS

KURZEMES HERCOGU VĀRDA SPOŽUMS PASAULĒ

. . . «Lūk, lejā pie kājām pils: tā stāv uz zema pakalna ielejas vidū, un to ieskauj brīnišķīgs parks. Zaļās žalūzijas logos nolaistas, uz balkona neredz ziedus, gar balto mūra žogu stādītās rozes apsalušas, dārzā neredz kungu, nedz livrejoto sulaiņu . . . Retie aizjūras koki, nometuši savu zaļo ģērbu, ievīstīti salmos, vēl pavisam nesen sudrabainā ūdens dzīparus augšup sviedusī strūklaka tagad aprīkota dēļiem un velēnām, zelta zivtiņas noslēpušās dīķa dzelmē, bet ūdens spogulis gluži nosūbējis, piebiris kritušām lapām un pārvilcies ar lēpēm.»[1]

Kurzemes hercogu titulu spožums neapsūbēja arī pēc

1795. gada, kad relatīvi patstāvīgā hercogiste tika oficiāli iekļauta Krievijas valsts sastāvā. Drīzāk otrādi. Ierauti politiskās un kultūras dzīves notikumos, Bīronu dzimtas locekļu vārdi ieguva savu skanējumu un svaru tā laika Eiropas gara aristokrātu salonos. Taču pat no zināmām epizodēm nav iespējams rekonstruēt to garīgo gaisotni, kas verda Pētera Bīrona un viņa meitu koptajā vidē, kurā savus personības atspulgus atstājuši gan politiķi — Napoleons Bonaparts, Šarls Moriss Taleirāns, Klemenss Meternihs, rakstnieki E. T. A. Hofmans un J. V. Gēte, mūziķi un mākslinieki — F. Lists, A. Grafs, J. Grasī, L. Rimondini. Taču, nenoliedzami, romantisko notikumu un to dalībnieku valdzinājumam ļaujot sevi vadīt, sākotnēji platais Latvijas vēstures izziņas ceļš kļūst arvien šaurāks un līkumaināks, līdz pārvēršas par tikko uztaustāmu taciņu, kas brīžiem negaidīti izved saulainā klajumā un ļauj ieraudzīt agrāk nepamanīto.

Ratiboržices pils bija mazākā no visiem Pētera Bīrona īpašumiem, kuru iegādei Lejassilēzijas un Čehijas novados kopš 1792. gada tālredzīgais hercogs veltīja īpašu uzmanību. Taču tieši šī intīmā, nelielā vasaras pils pēc hercoga nāves kļuva par viņa meitas Katrīnas (1781.—1839. g.) iemīļotu uzturēšanās vietu. Celta 18. gs. sākumā,

iepriekšējo īpašnieku Pikolomoni dzimtas laikā, pieticīgā celtne ar savdabīgu jumta izbūvi ārēji netika pārveidota, bet 19. gs. sākumā ieguva ampīra interjerus, maigu noskaņu ainavu parku un tajā brīvi iekļautām saimniecības ēkām.

«Baltām marmora plāksnēm bija izklāta vestibila grīda, kuras vidū stāvēja mākslinieciski izstrādāts biljarda galds. Gar sienām uz zaļa marmora postamentiem novietotās ģipša skulptūras attēloja mitoloģiskus varoņus. Četras durvis veda hercogienes apartamentos. Pie vienām krēslā sēdēja kambarsulainis melnā frakā un snauda. Hercogienes kabinetā sienas bija iztapsētas ar zeltu izšūtu gaišzaļu audumu; tādas pašas krāsas portjeras durvīs un pie lielā loga. Pie sienām — lielos un mazos rāmjos — portreti. Logam pretī kamīns no pelēka marmora ar baltām dzīsliņām, uz tā divas japāņu porcelāna vāzes ar skaistiem ziediem, kas smaržoja pa visu telpu. Abpus kamīnam — kokgriezuma plauktiņi, kuros sablīvēti atradās visdažādākie nieciņi — mākslas darbi, dārglietas, skaistas gliemežnīcas, koraļļi, akmeņi... — Vienā stūrī pie loga stāvēja Apolona tēls no kararas marmora, otrā — vienkāršs, bet graciozs rakstāmgalds. Tumšzaļu samtu apvilktajā krēslā pie galda sēdēja hercogiene baltā tērpā.»

Hercogs Pēteris Bīrons. Luidži Rimondini glezna Sagānas rātsnamā.

4.

Doroteja fon Mēdema — Kurzemes hercoga Pētera sieva. Ap 1785. g. Princese Johanna.

Nāhodas pils.

Sagānas pils.

Ratiboržices pils un parks.

Franču bibliotēka Sagānas pilī. 20. gadu uzņēmuma reprodukcija.

5.

Pēc hercogienes Katrīnas nāves Ratiboržices pili mantoja viņas jaunākā māsa Marija Paulīna, kas bija saradojusies ar Hohencollernu —Hehingenu dzimtu, taču jau pēc gada šo īpašumu pārdeva.

Pētera Blrona galvenā rezidence — ***Nāhodas pils*** — pacēlās pāri nelielās viduslaiku pilsētiņas ēkām, jo kā 13. gs. čehu valsts robežpilsētas cietoksnis ar savien 2 torņiem

16.—18. gs. pārbūvēs bija ticis «apaudzēts» ar visdažādākajiem saimniecības kompleksa un dzīvojamtelpu korpusiem un kā monumentāla būve ar sarežģītu siluetu ieguvusi relatīvi pabeigtu ansambļa raksturu.[2] Ar starpnieku palīdzību Pēteris Bīrons pili par 1222 000 zelta guldeņiem iegūst savā īpašumā jau 1792. gadā, kad to izsolē pārdod finansiāli neveiksmīgais iepriekšējais īpašnieks — Franti-šeks Antonins Defūrs (Desfours). Taču hercoga nemierīgajai dabai vecmodīgā Nāhodas pils izveide šķitusi uzlabojama, un tā kopš 1794.

gada sākusies intensīva pils labiekārtošana.[3] Hercogam pašam klāt neesot, virs zirgu staļļiem izbūvēta teātra zāle, parkā ierīkots amfiteātris vasaras izrādēm, atjaunotas 298 pakāpienus garās akmens kāpnes uz pilsētu, vairāki dakstiņu jumti, iestādītas alejas un veikti citi labiekārtojuma darbi. Tikušas atvestas hercoga mēbeles no Sagānas un arī Prāgā pirktie jaunie interjera priekšmeti, iegādātas gleznas, gobelēni nomainīti pret tapetēm u. tml. Un pirmoreiz hercogs paša acīm savus īpašumus ieraudzīja

1796. gada vasarā, ierazdamies šeit kopā ar meitām.

Otro uzplaukumu Nāhodas pils piedzīvojusi hercoga Pētera meitas Katrīnas laikā (saukta arī par Vilhelmīni, īpašniece no 1800. līdz 1839.), kad 1809. g. ainavu parka tradīcijās sāka pārveidot parku, īpaši kapelāna Jozefa Regnara uzraudzībā. Šobrīd kā parks uztverama vairs tikai pilij tuvākā teritorija, bet ap 1830. g. izveidotais parka masīvs — novecojis, pāraudzis, pa savam «kļuvis romantisks». Pils telpās izvietojies novada vēstures muzejs ar savu fondu, zinātnisko darbinieku un servisa saimniecību, kas aktivizējas tūrisma sezonas mēnešos. Bet pārējo laiku — rāms klusums un muzeja darba apcerīgais miers.

Var izsacīt aizdomas, ka pie Mēdemu mantiniekiem pa hercoga trešās sievas — Dorotejas fon Mēdemas līniju varēja atceļot arī kādi memoriālpriekšmeti, vēstules, pat zīmējumi vai projekti. Precizējumu gaida četri arhitektūras zīmējumi, kuros, iespējams, varēs identificēt Nāhodas pils teātra izbūves metus. Tā paša teātra, kuru 1797. gadā atklāja ar Mocarta «Dona Zuāna» uzvedumu.

Vēl lielākas celtniecības aktivitātes skārušas ***Sagānas pili,*** kurā kā Nāhodai līdzvērtīgā īpašuma daļā izdarītas pārbūves, no jauna celta oranžērija, zirgu staļļi ar manēžu, «Kavalieru māja», tilts u. c.[4] Pēc leģendārā firsta Albrehta Vallenšteina veiktajām pārbūvēm 17. gs. 30. gados, pili 1645. g. noposta zviedri. Nākamie īpašnieki — firstu Lobkovicu dzimta 1670.—1695. g. atjauno ēku pēc A. della Portas projekta. Sie modes standarti 100 gadu vēlāk Pēterim Bīronam šķiet novecojuši, un viņš sāk pils ansambļa izbūvi un labiekārtošanu karaliskā būvdirektora Kristiānā Valentina Šulces vadībā[5] pēc gleznotāja Luidži Rimondini un Sagānas mūrniekmeistara Johama Gotloba Fellera projektiem.

Sagānas un Dino hercogu titulu mantinieku, resp., Bī-ronu—Taleirānu dzimtas pēcteču, īpašumā Sagānas pils atradās līdz II pasaules karam. Sagānas baznīcās atrodas arī viņu apbedījumi, taču Latvijas vēstures saikņu izziņā tie vēl apsekojami. Tāpat kā dzenamas pēdas bagātajām gleznu, mēbeļu u. c. iekārtas priekšmetu kolekcijām, kas vēl mūsu gadsimta 20.—30. gados kā Erkšķrozītes pils bija iemigušas visā pilnībā, bet tagad — izklīdušas pasaulē gan pie likumīgajiem, gan viltus mantiniekiem.

Dažādās publikācijās par Sagānas pils īpašniekiem un ēku būvvēsturi nav īstas vienprātības, tā kā reālu materiālu, hercoga rezidences izbūves projektu Polijas arhīvos un bibliotēkās pētnieki vēl nav atraduši.[6] Toties mums nezināmu apstākļu sagadīšanās rezultātā V. Lāča Latvijas Valsts bibliotēka var lepoties ar vairākiem — tagad jau starptautiskās intereses projektiem, kas visai nozīmīgi Sagānas pils kompleksa objektu atribūcijai.[7]

Kā nozīmīgākais šajā grupā pieminams Sagānas pils I stāva plāna zīmējums, kas, J. G. Fellera parakstīts, varētu attiekties uz P. Bīrona valdījuma pirmajiem gadiem. Tajā atspoguļojas A. dalla Portas ideju iedzīvinājums,

17. gs. otrajā pusē pārveidojot viduslaiku cietoksni par tā taisnstūra plānojuma aizsardzības būves gabarītos izveidotu reprezentācijas pili, t. s. ***«palazzo in fortezza».*** Plāna zīmējumā fiksēts pils būvveids 18. gs. pēdējā gadu desmitā ar eksplikācijā paredzētu jaunu funkciju vairākām telpām, saskaņā ar hercoga vēlmēm. Interesanta ir projektā atzīmētā dienvidu korpusa jeb arkādu galerijas izveide, kas kā graciozs balveders ar taisnām kāpnēm nolaižas no augšējā pagalma līdz aizsarggrāvim (līmeņu starpība 9 olektis) un tālāk uz ovālu kāpņu platformu, no kuras sākas ceļš uz šautuvi un fazanēriju. Šī A. dalla Portas iecerētā pils daļa, domājams, nojaukta 1845. —1855. g. pārbūves, precīzāk, pirms 1847. g., kad pēc Sagānas un Dino hercogienes Dorotejas iniciatīvas uzsākta oranžērijas būve un skatu perspektīvas atvēršana no agrāk slēgta pagalma uz jaunvei-doto ainavu parku. Par galerijas eksistenci liecina vien pamatu fragments, kas atlicis nenokalts un nedaudz izvirzīts no austrumu korpusa sienas cokoldaļas.

Šobrīd galvenā ir ziemeļu korpusa vidū ierīkotā ieeja, kas ar nelielu parteru piekļaujas ielai un ieslēdzas pilsētas struktūrā. 18.—19. gs. mijā, kā norādīts J. G. Fellera plānā, par galveno iebrauktuvi pils pagalmā uzskatīta rietumu korpusa aila, kas ar tiltu pāri aizsarggrāvim piesaistīja hercoga prestiža ēkas — zirgu staļļa un manēžas kompleksu pie vecā pilsētas nocietinājumu mūra. Grandiozā staļļa un manēžas ēka līdz mūsdienām nav saglabājusies. Daļu pamatu fragmentu klāj jauna dzīvojamā apbūve, bet zem zemes kārtas nojaušamas pamatu kontūras, vārtu caur-brauktuves norobežotāji akmeņi.

Mūsu kolekcijā var konstatēt veselus trīs (!) šis ēkas variantus, ko kā projektu konkursam veidojuši trīs atšķirīgu rokrakstu meistari. Ar «Remondini»[9] uzvārdu parakstītā projektu lapa rāda varonīgi iecerētu garu fasādi ar mazliet izvirzītiem trim rizalītiem — trim ieejām. Logu asu skaitlisko attiecību izsaka formula 2-ļ-3-(-5-ļ-35-ļ-3-ļ-2 jeb kopā 23 logu asis. Ēkas pamatsastāva rustojums stilistiski tuvināts pils logaiļu apdares faktūrai. Savukārt otrā stāva kvadrātiskās logailes un zobotās dzegas visu triju rizalītu zelmeņos jau pilnīgi runā klasicisma valodu.

Otrs variants ir Centrāleiropas klasicisma greznības maksimuma demonstrējums valdnieku pasūtījuma līmenī. Arhitekts J. G. Fellers piedāvā stalli kā otras pils koncepciju, tādējādi nivelējot ārējā veidola semantiskās atšķirības starp aristokrātu mājokli un saimniecības ēku. Projektu lapā ar garenfasādes frontālzīmējumu redzam pi-lastru ritma vienmērīgi sadalītu sienas plakni, klasiciskas logu apmales un spoguļus, greznu centrālo ieeju ar trīsstūra zelmeni un dekoratīvām vāzēm stūros. Atšķirīgas formas logu izbūves dažādo citādi vienmuļo jumta plakni. Pamata un atikas stāva plāns raksturo ēkas telpisko ieceri ar zirgu novietnes, barības krātuvju, virtuves, muižas ļaužu dzīvojamtelpām un garu,- šauru pilsētas nocietinājumu sienai piekļautu iekšpagalmu.

Iespējams, ka pēc kādas 19. gs. gravīras varētu identificēt, kurš projekts ticis realizēts dabā, lai gan eksistē pieminējums, ka manēža ar galma zirgu stalli, kā arī pils tilts un kavalieru māja celtas pēc J. G. Fellera projektiem." Tad kā izskaidrot vēl trešā projekta eksistenci, kurš ieceres arhitektoniskā tēla ziņā ir pieticīgāks par abiem iepriekšējiem, bet stila elementu, konstruktīvā risinājuma paņēmienu, pat kaligrāfijas ziņā vienādojams ar vairākiem Latvijas muižu arhitektūras projektu līdziniekiem, kas attiecas uz grāfu Mēdemu īpašumā piederējušo arhitektūras zīmējumu daļu.

Daļēju skaidrību ienes hercogienes Dorotejas brāļa Zanno Mēdema sarakste ar Sagānas pils izbūves un labiekārtošanas lietās pilnvaroto «fon Vernezobre». Zanno Mēdems aktīvi līdzdarbojies, palīdzēdams risināt tiklab ekonomiskus jautājumus, kā arī organizējis arhitektus un celtniekus, sekojis projektu izstrādei. No Berlīnes 1794. g. 27. decembrī fon Vernezobrem rakstītās vēstules noprotams, ka vienā zirgu sta)ļa projektā iecerētā celtne būs pārāk liela, otrā, šķiet, iznākusi par mazu, tāpēc «es esmu jau uzmetis citu plānu pēc manas idejas un iedevis izstrādāšanai, un es neesmu aizmirsis — tiklīdz būs iespējams, dot viņa Augstdzimtībai šo projektu apstiprināt».

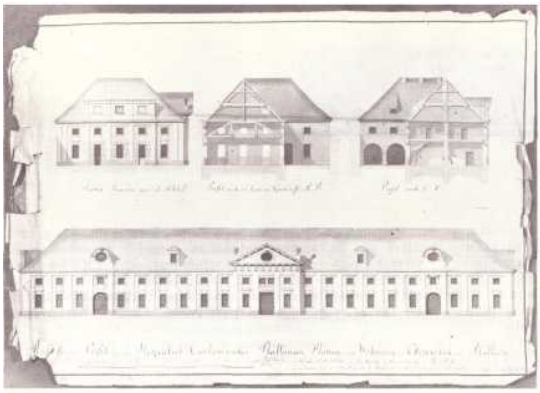

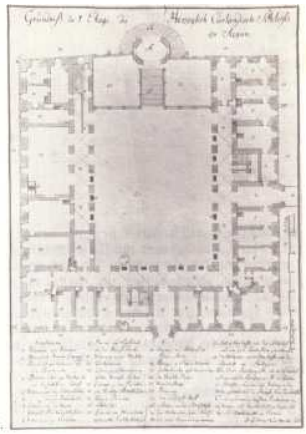

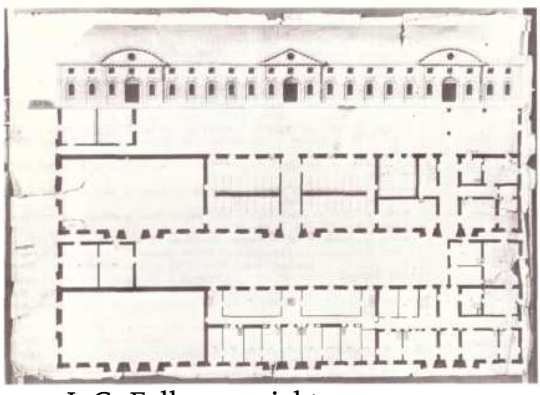

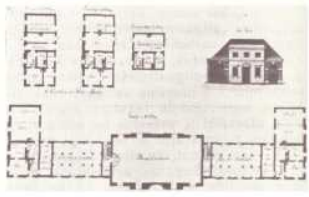

J. G. Fellera projekts.

L. Rimondini veiktais Sagānas zirgu staļļa un manēžas projekts.

J. G. Fellera zīmēts Sagānas pils I stāva plāns. Anonīma autora zīmētais projekts.

Fotoattēlu autori:

N. ZASS — 7.—10. att.

O. SPARĪTIS — 1.—6. att.

Var tikai minēt, kas traucējis pieņemt izšķirošo lēmumu par labu vienam vai otram no Sagānā praktizējošajiem autoriem — Rimondini vai Felleram — taču aizrādāms, ka Pētera Bīrona pilnvarotajiem radušās nesaskaņas ar projektētājiem un iznācis kaulēties. Taču beigu beigās zirgu staļļa un manēžas ēka tikusi uzcelta pēc J. G. Fellera projekta.

Uz Berlīni vai pēc tam uz Latviju, kur tobrīd uzturējās Zanno Mēdems, varēja atceļot gatavi projekti kā projektēšanas uzdevuma, darbu apjoma vai kā korekcijas un kontroles dokuments. Arī hercogienes brālis kā mantojumu varēja iegūt daļu no Dorotejai piederošajām lietām, arī projektus. Taču tās ir tikai romantiskas darba hipotēzes, ko varēs precizēt tālāka materiālu izpēte.

Bez jau minētajiem konkrēti atpazīstamajiem projektiem Valsts bibliotēkas krājums ietver virkni pompozā greznībā iecerētu anonīmu

mazo formu arhitektūras zīmējumu. Tie atspoguļo vēlīnā baroka un klasicisma maiņu perioda stilistiskās iezīmes. Aplūkojamās celtnes varētu raksturot kā augstākās hierarhijas aristokrātijas parku arhitektūru: lapeni, paviljonu, izpriecu namiņu vai ermitāžu u. tml. Visus šos objektus raksturo poligonāla pamatu plānojuma shēma — četrstūris ar nošķeltiem stūriem vai regulārs astoņskaldnis, kura divas pretējās vai simetriski visas četras galvenās fasādes papildinātas ar kāpnēm, kolonnu portikiem vai regulārām piebūvēm. Fasāžu apdarē dominē divējāda pieeja: gluda apmetuma spoguļu un plakņu mijkārtojums ar gludiem vai rustotiem pilastriem. Savukārt jumtu silueti pārsvarā reproducē barokāli izliektas ķiveres veida konstrukcijas ar vai bez lauzuma, ar vai bez jumta logiem. Tikai vienā gadījumā autors piedāvājis pussfēriskas formas kupolu virs rotondas tipa paviljona otrā stāva.

Par arhitektam neraksturīgu zīmējuma izpildes īpatnību varētu ieskatīt gluži stājgleznieciskū gaismēnu modelējumu fasāžu iecerē, un vēl — neparastu naivitāti virs kupola novietojamās vāzes attēlojumā, kas vienlaikus parādīta gan sānskatā gan virsskatā. Pieņēmumu, ka projektu autors varēja būt mākslinieks, apstiprina fakti, ka Pētera Bīrona galma gleznotājs Luidži Rimondini devis metus oranžērijas celtniecībai, piedalījies teātra zāles un skatuves pārbūvē, pa starpām gleznojot gan Bīronu dzimtas locekļus, gan viņu viesus. Māksliniekam — gleznotājam varētu būt cita arhitektūras stilistikas izpratne, daudz nekonvencionālāka, brīvāka no obligātām modes diktētām detaļām, ar plašāku aizgūto motīvu diapazonu. To var apliecināt arī Rimondini parakstītā zirgu staļļu un manēžas projekta lapa, kurā daudz vairāk uzmanības veltīts fasādes glezniecīskam uz-irdinājumam, pat dekora sabalsojumam ar pils cokolstāva rustikas paņēmieniem, kurpretī arhitekts J. G. Fellers to pašu manēžu projektē kā patstāvīgu autora darbu, «gadsimta celtni» ar augstu pašvērtības koeficientu. Ar samērā lielu ticamību šos projektus var piedēvēt Luidži Rimondini rokai, jo analogas zīmētāja spējas apliecinātas jau agrāk bibliotēkā identificētā un pat parakstītā triumfa arkas projektā.[4] Un tas Latvijā esošajam materiālam piešķir jau pasaules skanējumu.

Būtu aplam domāt, ka 18.—19. gs. mijā, hercoga tuvumā uzturoties vairākiem ievērojamiem celtniekiem un māksliniekiem, viņu darbošanās amplitūda būtu palikusi tikai pils ansambļa robežās, ja zināms, ka J. G. Fellers Sagāna bijis saistīts arī ar augustīniešu klostera celtniecību. Ap šo pašu laiku pilsētiņā uzceltas vairākas ēkas, citās notikušas pārbūves, kuru veidolu raksturo augsta projektētāju meistarība, atsevišķi formveides un kompozīcijas paņēmieni tuvi hercoga zirgu staļļu un manēžas projektos nolasāmajiem.

Vēl var pieļaut, ka divos Rimondini projektos iecerētajām celtnēm Sagānas arhitektūrā atrodami stila izjūtas ziņā tuvi līdzinieki: gotiskās

13. gs. Pētera—Pāvila baznīcas torņa fasādes kārtējās pārbūves formas, 18.—19. gs. mijā celtās kņazistes pārvaldes ēkas būvapjomi un ar 1793. g. datētās zemes pārvaldes iestādes veidojums. Trūkstot precīza komentējuma iespējām, nevar izdarīt pārsteidzīgus secinājumus, taču logu asu skaits, stāvu dalījums, proporciju tuvība, jumta konfigurāciju sakritība u. c. paralēles apliecina vismaz laikmeta māksliniecisķās domas virzību vienotā stila izpratnes gultnē, risinot viena tipa uzdevumus. Ja arī nav notikusi tieša Rimondini vai Fellera līdzdalība Sagānas sabiedrisko ēku tapšanā, tad nevar noliegt uz radošas inspirācijas vai laikmeta kopīgas stila izjūtas dibinātas paralēles.

Vairumā gadījumu hercoga Pētera Bīrona un viņa pēcteču dzīve pēc Kurzemes atstāšanas apcerēta galvenokārt tās cilvēciskā un vēsturiskā skanējuma aspektā. Taču ne mazāk interesanta varētu būt kultūras vērtību likteņu izpēte, kas atklāj vispārsteidzošākās sakarības, dokumentālas liecības un faktus, izgaismo mazpazīstamus vārdus. Šoreiz interpretācijas vilinājumam pakļautie jaunatklātie materiāli apliecina tikai to pamatpatiesību, ka sen par zudušiem uzskatīti materiāli var atrasties pēc vairākiem gadu desmitiem, pat gadsimtiem un pavisam negaidīti. Par mierinājumu lai kalpo fakts, ka Vitrūvija darbs ***«De Architektura»,*** gan pēc pusotra tūkstoša gadu, tomēr atradās.

ANDREJS KAUFMANIS

BEARDSLAY... CRAZY

OBRIJS BERDSLEJS - tikai divdesmit seši izaicinošas apdāvinātības un nolemtības gadi. Nežēlīgi tuvu viens otram atrodas robežstabi: 21. augusts 1872. gadā un 16. marts 1898. gadā.

Liekas, viņš apzinājās gara un īsa mūža relativitāti, tādēļ centās radīt sev pasauli, kurā realitāte un iztēle saplūstu vienotā veselumā. Neprasīsim no mākslinieka, kura pasaules izpratnes idejas ir ļoti subjektīvas, izteikti simboliskas, intuitīvas . . . materiālistisku attieksmi cilvēku attiecību miklu tulkojumam tēlos. Nē, viņa māksla nav šķiriska, tā nav zemnieciska, proletāriska vai inteliģentiska. Tā ir māksla par to, kā būt un palikt māksliniekam, aktīvam garīgam spēkam tad, kad nav laika būt «parastam cilvēkam». Kāda latviski rakstoša, jauna prozaike apgalvo, ka LAIKS NAV ARGUMENTS.

Iespējams, ka viņai un viņas gadījumā ir taisnība. O. Berdsleja individualitāti laika gājums apliecinājis un argumentējis.

Bērnība. Anglijas provinciālā pilsētiņā Braitonā. Berdsleji — vidējas turības ģimene, kura agri zaudēja apgādnieku, izdarot

korekcijas ģimenes situ-ētībā. Mācīties vajadzēja patstāvīgi (ko Obrijs darīja labprāt); strādāt vajadzēja sākt agri (ko Obrijs darīja bez kompleksiem). Vide, kurā viņš veidojās, bija pretrunīga. Neparasti kautrīgs un tajā pašā laikā juteklīgs; akli mīlošu sieviešu (mātes un māsas) glāstošā uzupurēties ***gatavība un no*** tā izrietošā, garu iemidzinoša emocionāla sterilitāte. Viņa attieksme pret sievieti un sievišķo kā mākslas tēlu ir diezgan izplūdusi. Brīžiem sievišķais ir patstāvīgs tēls, visas kompozīcijas pamatsaturs, kurā sievietes figūru veido līnija ar konkrētu emocionālo slodzi — sajūsma, apbrīna, cieņa, pielūgsme.

Reizēm tā ir tikai forma ar dekoratīvu nozīmi, kur atrodami vienīgi bez-kaisle, salts saprāts un cinisms. Viņam pietrūka vīrieša brutālā un skarbā maiguma, viņa radītajiem vīriešu tēliem (cik nu vispār tiem iespējams noteikt dzimumu) nav pacilājošas enerģijas. Vīrišķais viņa zīmējumos atklājas kā emocionāli iztukšoti, sevī vīlušies Pjē-ro. Ir cilvēki, kuri neprot aizsegties ar masku, un viņus sauc par ļauniem; ir — kuri prot spēlēt sabiedriskā cilvēka lomu. O. Berdslejs bija lielisks aktieris, bet, cenšoties slēpt savu maigumu, neaizsargātību, viņš neapzinājās, ka tieši uzspēlētais dzīvīgums darīja viņu vāju.

Obrijs bija neparasti apdāvināts.

Pirmā mūza, kura glāstīja viņa pieri, bija mūzika. Ap 1883. gadu sabiedrībā viņu dēvēja par ***«Infant musical phe-nomenon»,*** kad viņš kopīgi koncertēja ar savu māsu Meibelu. O. Berdslejam mūzika deva daudz. Pieradināja pie publikas, pamodināja vēlēšanos saglabāt sabiedrības uzmanību, kas jau ir garīga aktivitāte, bagātināja un spēcināja viņa intelektu, piepildīja dvēseli ar spēju izjust otra mākslinieka pārdzīvojumus.

Obrijs mīlēja vēsturi, ieliekot šajā vārdā cilvēces garīgās darbības ārkārtīgi plašas sfēras — antīko kultūru, senās valodas, viduslaiku literatūru, mākslas vēsturi, franču jaunlaiku rakstniecību un daudzko citu. Aizrautīgās vēstures apguves sakarā jāatzīmē tās pamudinošais stimuls zīmēt. Viņam sagādāja baudu aizgājušo notikumu atdzīvināšana uz papīra, vēsturisko personu rīcības apcerējums, veikli uzskicējot iztēles impulsus. Zīmējumi bija reālistiski, bez mazākās ironijas.

Intelektuālās potences viņu aktivizēja pašizglītošanās darbam. Garīgs kūtrums Obrijam derdzās. 1888. gadā O. Berdslejs pamet ģimnāziju, tā viņam ir apnikusi, tā nomāc un nespēj rosināt, jo, pēc laikabiedru izteikumiem, jau tad viņš esot bijis sava laika izglītotākais cilvēks daudzveidīgās garīgās darbības maksimās. Arī rakstniecībā.

Vairākos sējumos apkopotas vēstules draugiem, izteikumi, aforismi, kas ir literāras pērles. Rūpīgi krātas pierakstu blokos, lai izmantotu vēlākajos sacerējumos — stāstos, novelēs, lugās .. . taču tās «neuzrakstījās». Vienīgais viņa pabeigtais darbs prozā ir «Teiksma par Venēru un Tanheizeru», kurš iespiests žurnālā ***«The Savoy»*** 1907. gadā.

Mākslā viņu skoloja muzeju klusās zāles ar renesanses (Mantenjas, Boti-čelii, Mikelandželo, Dīrera), simbolistu (Gistava Moro, Pjuvī de Šavana), prerafaelītu (Dantes Gabriela Rosseti, Edvarda Bern-Džonsa) darbiem. Nelielu brīdi sekoja aizraušanās ar japāņu mākslu, taču epizodiski, un jāsaka, ka Japānas mākslas stilistika un ietekmes ir visai nosacītas. Jāpadomā, kas japāņu kultūras sakarā ir vairāk. Vai patiesa mākslinieka interese par profesionālo zīmējumu, radoši pārņemot atsevišķus paņēmienus, vai tieši pretēji —

O. Berdslejs profesionālajā attīstībā intuitīvi bija nonācis līdz līdzīgam mākslinieciskā tēla atklāšanas paņēmienam. Grūti pateikt, kas dominē — japāņu māksla kā paraugs vai kā apliecinājums tam, ka atrastais veids un zīmējuma stils ir mākslinieciski efektīgs.

Akadēmiskai mākslas izglītībai

O. Berdslejs, šķiet, bija par vāju. Gan viņa slimība, gan impulsīvā daba, gan nevēlēšanās — tieši laika straujā ritējuma dēļ — neļāva ilgstoši, sistemātiski pievērsties amata studēšanai. Gadu zīmēt vienu ģipša monstru, gadu — citu ... nē, to nē. Labāk mācīties no garīgi tuvu mākslinieku darbiem, soli pa solim izsekot emociju kolīzijām, līniju un ritmu maiņām, pamatojot tās — pieņemt par savām vai noraidīt.

Ir vairākas personības, kuru garīgā pasaule viņam tuva un kuru zīmēšanas manierei viņš uzticējās, neapzinoties pak|aujot sevi šo mākslinieku domāšanas stilam. O. Berdsleja pirmā neklātienes skolotāja bija populārā ilustrētāja Kēte Grinveja. Bērnībā darinot galda-kartes, viņš pārzīmēja mākslinieces kompozīcijas, izmantoja viņas radītos tēlus. Zīmīga bija 1891. gada vasara, kad viņš iepazinās ar Edvardu Bern-Džonsu, kurš atzinīgi vērtēja O. Berdsleja zīmējumus, bet tomēr ieteica iestāties Vestminsteras Mākslas skolā. Taču Berdslejs to nebeidza, jo priekšroka tika dota neatlaidīgam ikdienas radošam darbam, tādam, kur rezultāts bija tūlīt, kuru atzina, slavēja, pēla, izsmēja, bet skatījās un vērtēja.

Tuberkuloze apdraud Berdsleju jau no septītā dzīves gada un ir viens no iemesliem dzīves vietu biežajai maiņai — Braitona, Ipsona, Londona, Brisele, Parīze un . . . Mentona. Teātris un mūzika — tie ir pēdējie slimā Obrija mierinātāji. Mūzikā viņa kaislības ir R. Vāgners un M. Vēbers. Galu galā arī teātris bija viņa izmisīgie centieni radīt un saglabāt par sevi vesela un dzīvespriecīga cilvēka iespaidu. Reizēm pat viņam pašam izdevās noticēt sevis radītajai ilūzijai, bet tikai līdz netālajai izmisuma krēslai. Gaismu ienest viņš mēģina ar reliģiozu

misticismu. Pēdējos gados pāriet pat katoļticībā, draugiem vēstules paraksta — ***«Je suis catholique».*** Reliģiskā tēma un rekvizīti nav jauna parādība viņa dzīvē. Autobiogrāfiskās vēstules apliecina, ka

Obrijs bija reliģiozs kopš bērnības — aprakstot savas sapņu vīzijas, bieži pieminējis krustā sistā tēlu. Ir arī zīmējums «Jūdasa skūpsts». Taču visdrīzāk (un tas ir tik dziji traģiski un cilvēciski satriecoši), ka patiesībā tā bija vēlēšanās dzīvot, un ticībā bija pēdējās cerības. Zīmīgs ir kādas vēstules teikums — «Es esmu pilnīgi pārliecināts, ka pārmaiņas pagarinās manu mūžu» (rakstot draugiem 1897. gada martā, pieņemot katoļticību). Taču Dievs viņu tad nevēlējās aizkavēt no pārtapšanas leģendā.

Brīnumbērns Obrijs kā mākslinieks veidojās pašizglītošanās ceļā, īsāk — bija autodidakts, kurš prata izveidot noturīgu un niansētu individuālo stilu. Būdams ekstravagants formu izvēlē, bija arī . . . eklektisks. Vērojama grieķu antīko vāžu apgleznošanas ietekme; aizraušanās ar japāņu grafiku, franču izsmalcināto rokoko; simbolistu ideālismu; prerafaelītu garīgo juteklisku-mu. O. Berdslejs ieskicēja deviņpadsmitā gadsimta akadēmismam atšķirīgu domāšanas stilu un savrupu emocionālo pārdzīvojumu izsūdzēšanas manieri, komponējot un zīmējot. Formas estēts, — vienalga ar kādiem līdzekļiem tā tiktu veidota — ar līniju, ar vārdu, ar kustību, ar uzvedību. Spalvas zīmējumi ir viegli, rotaļīgi; līnijas slaidas, vēzienīgas; kompozīcijas kontrastainas — baltais pret melno, ornamen-tāls blīvums pret piesātinātiem «tukšiem» laukumiem; grotesko cilvēku proporcijas, neslēpti ironizējot. Tuberkulozei progresējot, O. Berdslejs kļuva nežēlīgāks, ciniskāks, augstprātīgāks attiecībās ar cilvēkiem. To var saprast, bet cieta arī viņa iztēlē dzimušās personības, piemēram,

Salome, kura neatbilst O. Vailda literārajam prototipam. O. Vailda bībeliskā Salome tēlota kā «balta rozes ēna sudraba spogulī». O. Berdsleja Salome ir viņa laika modes dāma, kurai liekas apsmejams angliskās sabiedrības šķietamais tikumīgums un liekulīgais rāt-nums. Salome «Melnajā apmetnī» ir brīva, taču arī izaicinoša un manierīga.

Sarkasms nebija O. Berdsleja tēma. Tas bija izmisums, izaicinājums nenovēršamajam un arī nicinājums pret naudīgo salonu sabiedrību, kurai savukārt bija sveša mākslinieku mokošā ikdiena. Bet mākslā lomas mainījās — tur O. Berdslejs kļuva brīvs. Es ticu, ka savā būtībā viņš mīlēja visus, nenoniecinot nevienu.

Sarežģīta personība — spožs individuālisma teātris aristokrātiskas sabiedrības salonos un tajā pašā laikā — vientulības sveču gaismā izauklēts misticisms. Šķietama augstprātība. Tikai tuvākie draugi, kuri arī tika paturēti distancē, saprata un pieņēma viņa pretrunas. Potenciālo draugu bija daudz, katrs meklēja tuvības iespējas. Var minēt Robertu Rossu (literāts, mākslas pazinējs, O. Vailda draugs, pirmās O. Berdsleja monogrāfijas autors). R. Ross stāsta, ka O. Berdslejs bija kautrīgs, neparasti nervozs, sevī noslēdzies jauns cilvēks, kuram vēl nepiemita tā intelektuālā pašpārliecinātība un nevērība, kas viņam bija tik raksturīga vēlāk. Viņš bija atnesis parādīt zīmējumus, bet tiem R. Ross sākumā nepievērsa uzmanību, tik ļoti viņu aizrāva paša autora dīvainā un apburošā oriģinalitāte. Šajā sejā bija kaut kas neparasts un tomēr tā izstaroja lielu vienkāršību.

Ekscentrisms bija O. Berdsleja vairogs, ārišķība sargāja viņa patieso vienkāršību. Sabiedrībā par viņu jūsmoja, savaldzinātie sekoja katram viņa solim. Nu, piemēram, slavenajā žurnālā *«The Savoy»* pirmajā numurā var uzzināt kāda cita literāta — Artura Simonsa iespaidu. Berdslejs it kā ēna ieslīdēja zālē, tikai lieliskais, zeltītais ādas portfelis iezīmēja viņa ceļu pie viena un tā paša galda. Uzlika uz tā portfeli, kalsnās rokas to atvēra, slaidi pirksti izņēma izcila papīra sarkanlī-nijotas loksnes. Brīdi sēdējis, rakstīja — literāru kalambūru pāris rindās; ieskicēja dekoratīvu sveces siluetu; ievilka plastisku, juteklīgu līkni. Tad rokas atkal darīja savu, un Berdslejs pameta augstdzimušos mēmos.

Viņa dzīve un māksla ir reizē realitāte un sapņi, drosmīga intelekta radīts uzskats par apkārtējo pasauli un

brīžiem izkāpināti absurda fantāzija. Iespējams, ka viņa iztēlē dzimušās un drošās rokas realizētās formas bija ireālas, izaicinošas, pat skandalozas, bet tas — O. Berdsleja laikabiedru uzskatu un kultūras vidē. Šodien uz to lūkojamies ar citu skatienu, uzskatot viņu par divdesmitā gadsimta modernās grafikas aizsācēju.

Attiecībā uz tēlotāju mākslu O. Berd-slejs palika it kā vērotājs no malas, jo sevi, pirmkārt, uzskatīja par izcilu literātu, otrkārt, par teātra mākslas izpratēju. Zīmēšana bija darbs visikdienišķākajā izpratnē. Līdz ar to ir saprotamāk, kādēļ viņš pievērsās žurnālu un grāmatu grafikai, bet mazāk — kompo-nējumiem bez saistības ar literatūru. Draudzība ar rakstniekiem — simbolistiem, arī paša O. Berdsleja filozofiskie uzskati atbilda simbolisma ideālismam, misticismam. Sekmēja subjektīvismu tēlu saturā un individuālismu mākslinieciskajā rokrakstā. Neatklādams sevi literatūrā, bet uzskatīdams to par savu galveno garīgo izpausmi, Obrijs Berdslejs atrada šo kompromisu — grāmatu grafiku, sim-bolistiskosacerējumu ilustrēšanu. Viens no pirmajiem pazīstamākajiem ilustrāciju cikliem ir «Teiksma par karali Artūru», kura izdošanu sekmēja pazīstamais mākslas mecenāts, izdevējs Frede-riks Evanss.

Obrijs Berdslejs ir viens no tiem māksliniekiem, kurš ilustrācijai pievērsa intelektuāļu uzmanību, atklājot bagātas tēlainības iespējas. Grāmata — «vārda muzejs»; viņš nepieļāva domu, ka māksliniekam grāmata ir tikai efektīgi jāizdekorē, lai to pēc iepējas dārgāk pārdotu. Neapšaubāmi — daiļa būtne skaisti jārotā, bet tas nevar būt primārais. Ar to viņš atšķīrās no tolaik slavenā V. Morrisa, kurš bija izveidojis lietišķās mākslas dekoratīvo koncepciju un visur to sekmīgi pielietoja. Jāatzīmē, ka ar V. Morrisu ilgus gadus sadarbojās E. Bern-Džonss, darinot metus vitrāžām, gobelēniem un ilustrācijas grāmatām. O. Berdslejs nāca ar jaunu izpratni par literārā avota, ilustrācijas un

ornamenta attiecībām. Grāmatas mākslinieciskais iekārtojums sastāv it kā no divām daļām — reālistiskā, ārējā, jeb . . . pat ārišķīgā puse, un tā ir dekorācija — vinjetes, iniciāļi, ornamentālas vītnes, ziedu vijumu radīti krāšņi foni, viena līnija ieaug otrā, radot blīvu austrumnieciski piesātinātu laukumu. Vāks, ieklājlapa, tituls, papīra tonis, burtu garnitūra — katra detaļa pārdomāta, nav pieļaujama nekāda paviršība.

Otra. Filozofiskā jeb . . . garīgā puse.

O. Berdslejs bija vērīgs un uzmanīgs lasītājs, romāna, lugas, drāmas, dzejās utt. varoņus jeb «literāro sabiedrību» viņš uztvēra kā sev līdzīgas, kādas ideālas pasaules būtnes. Mākslinieks darbojās tikai ar ilustrējamā literārā darba (dabiski, ja tas viņam patika un interesēja) idejām, noskaņām, emocijām, kaislībām, bieži pievienojot arī savas izjūtas. Es atzīstu šādu pieeju, bet saprotu arī Oskaru Vaildu, kurš bija nikns uz Berdsleju savas «Salomes» dēļ. Katrā gadījumā Berdsleja noturīgā interese par grāmatu grafiku ir nozīmīga jau ar to vien, ka tā nebija populāra mākslinieka inerta attieksme pret kultūrpriekšmetisko vērtību — grāmatu. O. Berdsleja literārie sakari ir plaši — Aristofans, Ju-venāls, tad francūži — O. Balzaks, G. Flobērs, A. Dimā-dēls, protams, angļi — E. Po, A. Pops, simbolisti — A. Simonss u. c.

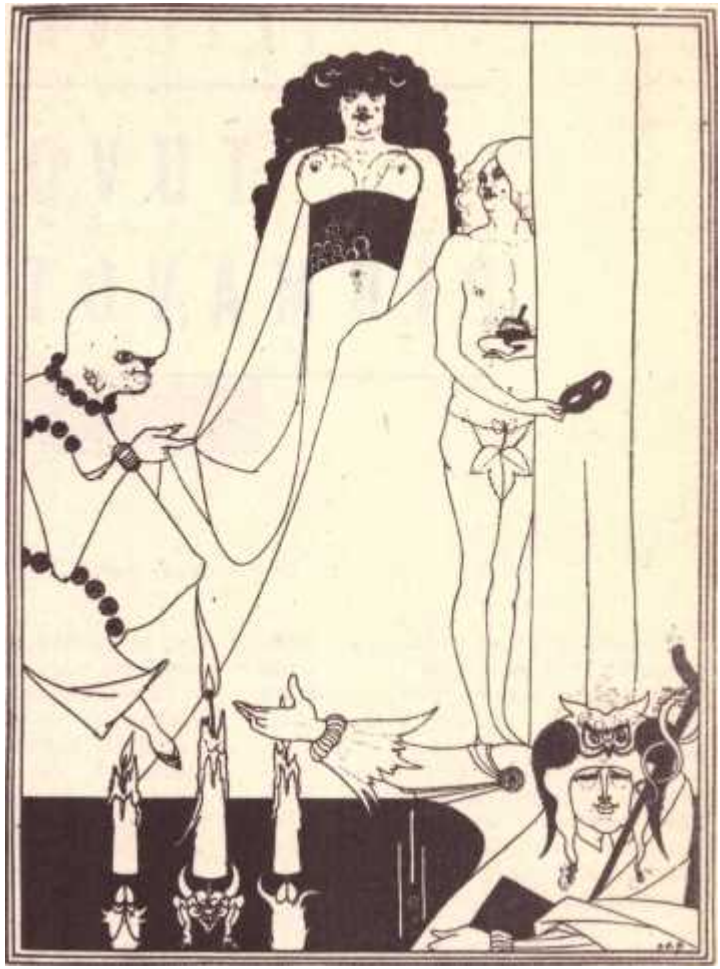

Izcilas periodisko izdevumu dekorē-tāja dotības viņš demonstrēja slavenajos simbolistu un modernistu literāri mākslinieciskajos žurnālos, kas atnesa popularitāti un materiālu labklājību. 1893. gadā iznāk «77ia *Studio»* pirmais numurs; 1894. (gadā trīs izdevumi — «r*Yellow book»*\ tad — 1895. gadā *«The Savoy»,* kuram O. Berdslejs ir māksliniecis-kais redaktors un nosaukuma idejas autors, «r*The* Savoy* kļuva par viņa gara mājokli — te īstenojās daudzas literārās ieceres, pierādījās smata prasme, tehniskā meistarība. Spalvas zīmējums tušā savā perfekelji tikpat kā nav labojams. Varētu jau tehniku nepieminēt, io galu galā tā nav ne sliktāka, ne labāka par pārējām. Svarīgi pieminēt, cik lielā pakāpē tā pakļāvās Iztēlei un atbrīvoja mākslinieka gribu. Pirmos uzmetumus Berdslejs velc« ar zīmuli, līnijas dzēsa un vilk« no jauna, līdz kopējā kompoziclonāl» ideja bija skaidra. Izlīdzsvaroja melno un balto laukumu attiecības, Izakcentēja figūras, rūpīgi piemeklēja detaļas ~ dekoratīvas pāva spalvas motīvi, degoAu sveču silueti, dīvaini izplaukusi ziedi,

cilvēku sejas slēpjošas maskas. Lai gan visi elementi It kā neapzināti, bet mērķtiecīgi piemeklēti — lai apmulsinātu, radītu nemieru, nojautas, vīzijas, tomēr kompozīcijas ir stabilas, statlskumu izak-centē dominējošo līniju paralēlisms. Pēc tam O. Berdsleja pirkstos Iegūlās zelta spalva, un dzelžainā intelekta vadītā roka vilka melnās tušas līnijas, reizēm, bez kādas mīkstčaulības, ignorējot iepriekšējo domu.

0. Berdslejs radīja savu skaistuma ideālu. Tiesa, viņa «jaunā skaistuma» prototips nebija tālu jāmeklē, tas pats prerafaelītisms, konkrēti — E. Bern-Džonss. No viņa 0. Berdslejs aizguva sižetus, figūras, žestus, sejas tipu, mīmiku. Arī tēlu emocionālā noskaņa ir kopīga —- klusināts dramatisms, grafisks glezniecisklums, romantisks jutek-līgums. 0. Berdslejam bija sava teorija par to, ka ikviens mākslinieks lielākā vai mazākā pakāpē mākslā realizē savu fizisko tipu. Lūkojoties viņa tēlotajos varoņos un varonēs, atklājās diezgan vienveidīgs modeļa priekšstats — maza galva ar kuplu matu vilni un līgans, vijīgs ķermenis. Vai izteikti miesīgi, it kā piepūsti augumi, izraisot pretlšķīgas izjūtas. Parasti profilā tēlotas sejas — mazs, uzrauts deguns, patukla pazode, skatiens, kurš vērsts kaut kur sāņus, ir padrūms. Varētu teikt — visai dīvains skaistums, kas demonstrē mākslinieka Ironisko, vīpsnājošo attieksmi pret līdzcilvēkiem. Tā ir viņa atšķirība no prerafaelītlem, **kuru radītais skaistuma Ideāls bija garīgi un fiziski cēls, melanholisks un kuri ticēja saviem varoņiem. Obrlja Berdsleja tēli atrodas mūžīgā** izvēlē **un viņi vienmēr šaubīsies par savu rīcību.**

Neticība reāli iespējamai un ikdienā īstenojamai miesīga cilvēka dzīvei un vilšanās ekstravagantā un dzirkstošā dendija ārišķīgajā eksistencē retrospektīvo sapņotāju provocēja ironizēt par mīlestību. Nē, viņu negaidīja Doriana Greja liktenis, jo tas nevarēja būt

O. Berdsleja izvēlētais dzīves stils, kas bija aristokrātisks, intelektuāls, estētisks, radošs, bet bez harmonijas dvēselē, jūtās vienpusīgs. Garīgās arit-mijas kompleksi atklājas viņa erotiskajās fantāzijās. Erotika kā sižets mākslinieciskās gribas izpausmei nav ne labāks, ne sliktāks par citiem tematiem mākslā, svarīgi, kādu ideju vārdā iztēle dzemdē tēlus — vienu par otru dīvainākus. Radīšanas baudā O. Berdslejs neapelēja pie Erota, lai kompensētu juteklīgos pārdzīvojumus, manuprāt, te visskaidrāk atklājas viņa mistiskā tieksme mūžīgai garīgai eksistencei mākslā.

«. . Patiesi, uz Debesīm un tikai uz Debesīm es sūtīšu tevi. Un Cilvēks iesaucās: «To tu nevari!»

Un Dievs vaicāja Cilvēkam; «Kādēļ es nevaru sūtīt tevi uz Debesīm, un aiz kāda iemesla?»

«Tādēļ, ka nekad un nekur es tās neesmu varējis Iedomāties,» Cilvēks atbildēja.

Un klusums bija Tiesas Namā . . .»
(Oskars Vailds),
J E *1* I G R 0 T 0 V S K I S

TUVOŠANĀS PIRMAVOTU TEĀTRIM

Nobeigums. Sk. «Avots», 1989. № 7, 8.

Tomēr, lai kā es censtos detalizēti ' aprakstīt Pirmavotu Teātri, tomēr dodu priekšroku izmantot presē publicēto formulējumu — pilnīgu, kaut arī nedaudz pasausu.

«Pirmavotu Teātra dalībnieki ir cilvēki no dažādiem kontinentiem, dažādām kultūrām un tradīcijām. Tas darbojas, lai atgrieztu mūs pie dzīves pirmavotiem, pie nepastarpinātas, pirmreizīgas reakcijas, pie dabiskas un dzi|as dzīves un eksistences uztveres. Pirmatnējais dramatiskais fenomens — tā ir iekodētā tēma. Pirmavotu Teātra darbība plānota no 1978. līdz 1980. gadam ar intensīvu darbību trijos vasaras periodos un finālu 1980. gadā.»

Starp citu, arī šī formula prasa precizējumus. Jo runa ir par darbu visa gada garumā, ne tikai vasarās. Tas, kas nosaukts par finālu, nepavisam nav programmas noslēgums un gatavs produkts, bet tikai sākotnējs atklājums, kam pat 1980. gadā jāaptver noteikts skaits cilvēku no malas, tas pēc būtības ir tuvināšanās citai darbībai.

Jau vairākus gadus mans darbs nesaistās ar drāmu šī vārda parastajā nozīmē (t. i., ar rakstītu vai scē-niņu drāmu), tas balstās uz cilvēku darbību un notiekošā vietas un laika īpatnībām, tas nav stāsts par kaut ko, kas notiek, tie ir reāli cilvēku priekšstati dotajā laikā, te nav nekādas simbolizācijas: ja darbība notiek uz ceļa, ceļš ir īsts, ja mežā, tad īstā, ja būdā — arī tā ir īsta.

Runājot par «dramatisku parādību», man nāk prātā vārda «drāma» etimoloģija — «darbība». Sastopoties ar darbību un īstenību, ir divas iespējas: griba vai acīmredzamība. Bet būtībā — lai ar ko mēs nesāktu . . , noteikti nonāksim pie kā cita—tas ir kā rotaļājoties ar nūju un mētājot to. Kas attiecas uz aclmredzamību, tas ir kaut kas gandrīz nemanāms, bet «objektīvi» var būt pat skandalozs. Tas Ir tā, it kā kāds šeit, simpozijā, aizmigtu.

Un, tā kā tā būtu acīmredzamība, arī problēma pazustu.

Tādējādi man nepieciešami divi gadi darbam ar nelielu cilvēku skaitu no dažādiem kontinentiem, kultūrām un tradīcijām. Pie viņiem

un pie mums. Kāpēc? Tāpēc ka, lai spētu kaut ko atklāt, nedrīkst iznīcināt sākotni. Jārod apstākli tam, ko Staņislavskis nosauca par darbu ar sevi jeb, manā versijā, — darbu sevī. Tas ir pamats. Tas ir vajadzīgs, ja mēs negribam pārvērst visu tirdzniecībā, ārišķībā, kas sensāciju kārās preses ietekmē varētu kļūt par ko neīstu. Es sākumā domāju, ka izdosies radīt fasādi, ar kuru visi būtu apmierināti un kuras aizsegā varētu nodoties filigrānam darbam. Tomēr šis darbs prasa sirdsapziņu, bet tā savukārt neļauj radīt fasādi. Tas ir vienkārši apvainojoši brīdī, kad cilvēks sāk domāt. . . netaktiski.

Šajā darbā ar sevi jāievēro secība «cilvēks—cilvēks», kā agrāk secība «sirmgalvis—jauneklis». Kad saku «sirmgalvis», tad domāju to divās nozīmēs — cilvēks, aiz kura stāv tradicionālā kultūra, tradicionālā tehnika, gandrīz aizmirstas tradīcijas, — un vienkārši — vecs cilvēks. Kad es raugos uz tādiem ļaudīm, tad redzu, ka vecums var būt piepildījums, pabeigta pilnība. Kad es saku «jauneklis», arī domāju divās nozīmēs — pirmkārt, mūsu civilizācijas pārstāvis, kas pats par sevi ir ļoti jauna un atgādina bērnu, kas spēlējas ar bārdas nazi. Otrkārt, vienkārši jauni cilvēki, kas tiecas pēc kādas konfrontācijas, bez pseidomis-tikas, meklē kaut ko īstu, viņi ir salīdzinoši jauni. Bet ir arī trešā nozīme — tā ir **vecā** un **jaunā** sadursme, kas tiecas uz nākotni, tas ir «mūsdienīgums» tādā nozīmē kā «jaunais» — aizmirstā atklājums.

Visgrūtākais ir kārtības acīmredzamība, kuras priekšā pat valodu kopība nav noteicošais . . . Tradicionālo kultūru pārstāvji, piemēram, bieži kautrējas runāt par to, ko uzskata par savu personīgo vai savas tradīcijas noslēpumu. Vēl mazāk var prasīt, lai viņi sāktu **mācīt** tradicionālo tehniku. Tam vajadzīga vesela dzīve. Pretējā gadījumā tā būs «joga desmit lekcijās».

Es negribētu, lai Pirmavotu Teātris asociētos ar kaut ko eksotisku. Ne tikai tāpēc, ka tādējādi var apvainot kultūras, kas atšķiras no eiropeiskās, bet arī tāpēc, ka mūsu pašu kultūras pamatos, kas eksistē jau nupat divtūkstoš gadu, ir vēl dzīvi pirmavoti.

Pirmavotu Teātris saskaras ar grūtībām, jo ir — **pirmais.** Piemēram, kāda starpība starp klusumu un klusēšanu? Ja atrodamies kamera, kurā ārējo iespaidu ietekme liegta eksperimentālos vai necilvēcīgos nolūkos — tad parādās klusums. Bet, ja mēs neatrodamies tādos mākslīgi radītos apstākļos, tad eksistē kāda plūsma, ko agrāk sauca par «sfēru mūziku». Viss ir mūzika, bet mūsu troksnis neļauj to sadzirdēt. Tāpēc jānodibina sevī klusums — klusēšana, lai varētu tai pieslēgties. Bet, lai šos uztvērumus nepazaudētu un spētu tiem sekot, dažreiz vajadzīga klusēšana: tātad mums vajadzīga klusēšana, lai nokļūtu līdz vārdiem.

Dažās valodās viens un tas pats vārds apzīmē «galu» un «mērķi». Vai mums jāpaliek beigās vai sākumā? Būt sākumā — nozīmē ļaut

fināLam atrauties no pirmavotiem, no saknēm. Tas arī ir sākums.

Sen zināms, ka darbības, tās iestāšanās un virziena maiņas īstais noslēgums ir kustība, kas vienlaikus ir arī atpūta.

Mērķtiecība ir grūta problēma. Vajadzīgs darbs, pūles, determinācija. Vajadzīgs darbs ar mērķi — «šāviens ābolā». Bet mērķis un mērķtiecība ir divas dažādas lietas. Kas ir mērķtiecība? Mēs esam tai audzināti, tas nozīmē, ka sākumā mums ir noteikts modelis, koncepcija, pēc tam mēs sākām pielikt pūles, lai iemiesotu to objektīvā matērijā. Bet kas ir bezcēlo-nība? Tas nozīmē, ka eksistē noteikts ieganst, tas ir kā grauds, kuru varam atvērt un palīdzēt vai liegt tam augt. Tā vietā, lai gatavotu rezultāta štampu, jāgatavo lauks mūsu iespēju graudam. Mērķtiecīga domāšana dažās dzīves sfērās ir labi pielietojama, citās — vienkārši kļūda, bet vēl citās — katastrofa. Kāds fiziķis ir teicis, ka 19. gs. fizikai bija mehānisks raksturs. Likās, ka iespējams izgatavot ideālu modeli. Tagad, kad notiek mikro un makropasaules apzināšana, notiek ieiešana dabiskajā pasaulē. Fiziķis lietojis Staņislavska izteicienu — «dabiskums*. Viņš teicis: «Tas ir tā, it kā es redzētu divus trīs, piecus kokus, pēc izskata visi vienādi un tomēr katrs ir citādāks. Katram fizikālam fenomenam ir savas īpatnības, jo visi viņi ir atšķirīgi, t. i., dabiski, nevis mehāniski.»

Kur ir atšķirība? Tas, kas ir dabisks, izaug no grauda kā no iemesla, dodot iespēju attīstībai. Tas ir kaut kas, kas nāk no saknes, kam ļauts dzīvot, nevis veidots no konceptuāla modeļa vai štampa.

Pat 1977. gada pasākumā «Kalns» daži no dalībniekiem, neskatoties uz mūsu pūlēm salauzt štampu, nāca ar mērķi aiziet līdz «Kalnam». Tagad Pirmavotu Teātri mums jāapgūst vieta — no kurienes, nevis — kurp. Galvenais -ir lizejas punkts. Kurp mēs ejam? šeit tas nav svarīgi. **Kur mes izejam?** To varētu nosaukt par kulturālu ciemu. Tam jābūt vienkāršam, pat nabadzīgam. (Presē šādos gadījumos lieto vārdu «plenērs».) Būdams jauns, es biju Turkmēnijā, Mervas oāzē. Tā atrodas Mervas upes ietekā. Upe sākas Hindukušā un tek pa Karakuma tuksnesi, kur tad vēl nebija apūdeņošanas kanāla. Tas ir kā laiks, kad apkārtējie cilvēki aiziet īstajā, reālajā, galvenajā.dzīvē, kā to grib arī citi. Varbūt, tā būs kāda ejošā grupa — cik ilgi? Cik ilgi tajā varēs būt «acīmredza-mības* stāvoklī?

Zināms ir tikai tas, ka mēs, kā parasti, sāksim ar mazumu. Tāpēc, ka nav nekā sliktāka par haosa sākumu. Nav runa par komandām un norādījumiem, nē, vienkārši jāizvairās no haosa bezjēdzības. Tāpēc sākam ar mazumu. Ar sevi. Varbūt kādreiz ceļš vedīs caur valst.i? Caur kontinentu? Bet arī tad svarīgs ir izejas brīdis . . . mēs aiz-gājam no dzimtajām mājām, zinādami, ka atstājam tās un tuviniekus, tāpēc šajā dienā viss bija svarīgi.

Var:, protams, vaicāt, kas notiek ar klātpienācējiem. Te man ir

grūtības, tāpat kā atbildot pēc iespējas pieklājīgi uz jautājumu par «līdzdalību darbībā». Sos elementus var piemērot kaut kam vienkāršākam, piemēram, darbošanās, reaģēšana, spontānums, impulss, dziesma, muzicēšana, ritms, improvizācija, skaņa, kustība, taisnība, ķermeņa iespējas. Bet arī: cilvēks cilvēka acīm, cilvēks aptveramajā pasaulē.

Tā es atbildēju. Bet daudziem tas likās kā formula. Tādā gadījumā man atbildēt ir grūtāk —tāpēc, ka pati darbošanās ir pirmreizēja. Man nav tai nekādu formulu. Es par to šodien visu laiku runāju, dažādos veidos, riņķī un apkārt.

Tā es runāju arī Haiti ar dažādiem ļaudīm: ciematos, Portoprensā, ar eiro-amerikāniskā garā audzinātiem cilvēkiem un pavisam neizglītotiem, un nebija neviena, kas pēc dažiem jautājumiem nesaprastu Pirmavotu Teātra centienus. Un ne tādā izpratnē, ka tas viss nozīmētu šamanismu. Man atbildēja ar vārdu **«guinea»** — Āfrika.

PAR TEĀTRI LABORATORIJU

Tas, ko es tagad stāstīšu, neattiecas uz Pirmavotu Teātri, bet uz Teātri Laboratoriju — kolektīvu un tā darbību. Tas, kas paveikts no 1970. līdz 1977. gadam, aprakstīts grāmatā «Ceļā uz darbotiesspējīgu kultūru». So publikāciju mēs veidojām pēc principa — nekādus aprakstus, tikai statistiku, tāpēc ka, pēc mūsu domām, tas pārkāptu vienošanos starp mums un cilvēkiem no malas, kas atnāk, lai piedalītos atklātā darbībā. Bez tam aprakstīšana izraisa daudzus pārpratumus, jo notiekošais pēc savas dabas ir diahrons, bet dalības pieredze — lielākā mērā sinhrona, nekā izrādes uztvere. Bet, ja kāds dalībnieks par šo tēmu raksta, tad, neskatoties uz to, vai mēs piekrītam autoram vai nē, mēs uzskatīsim uzrakstīto par dokumentu, kuru paturēsim sev un publicēsim kaut vai fragmentāri. Mēs esam sagatavojuši izdošanai atsevišķu brošūru, veltītu tieši «Kalna» problēmām, kas sastāv no šādiem pierakstiem. Tas, par ko runāts abās brošūrās—tā ir mūsu tuvošanās slieksnim, aiz kura atklājas neizzināts plašums. Jāatver nākošās durvis, jāizlaužas cauri tam, **kas ir blakus teātrim** — līdz zvanam.

Lai saprastu, uz ko balstās šī izlaušanās, jānosaka atšķirība starp lietišķu tikšanos, stažēšanos (vai meistardarbnīcām) no vienas puses, un to, ko saucu par «plūsmas darbību» — no otras. Ikdienā stažēšanās — tas ir darbs ar cilvēkiem, viens viņiem ko iemāca (jeb no kaut kā izmāca, kaut ko atbrīvo viņos). Bet pastāv iespēja (un pastāv jau sen, mēs ar to saskārāmies jau projektā «Kalns») — darbības iespēja, kas iestājas tad, kad tā iestājas, aptverot visus, kad vadītāji pārstāj būt tikai nodarbību rīkotāji, bet kļūst par akušieriem vai dārzniekiem, tā ir darbība, kas paņem savā varā lielu skaitu cilvēku, ilgst stundām, dienām, naktīm. Darbība kā process, darbība kā plūsma, darbība ar nozīmi «mākslas darbs». Bet darbība ar sevi, ar cilvēkiem divās

nozīmēs — viņi to izraisa, un viņi sastāda tās dzīvo organismu. Sekojot Borhesam, varētu teikt, ka tāda darbība ir «dārzs, kurā celiņi ved katrs uz savu pusi» — viss ir plūsma, process, rit paralēli, krustojas, izšķiras, paātrinās, palēninās, aptver visdažādākās vietas.

Bet tagad nonākam pie gala slēdziena. Jo viens no mums izrādās līdzās kaut kam tādam, kas tālu pārsniedz stažēšanos ikdienas izpratnē, un viņa darbā paliek dzīvi procesi. Bet viņš ir pieradināts pie **pārtraukumiem,** tas nozīmē, ka ir laiks, kas speciāli paredzēts ēšanai, gulēšanai un darbam. Bet «plūsmas darbība» parādās tur, kur nav laika dalījuma ie-lāpiņos. Mēs esam tuvu tādai iespējai, mēs meklējam to darbā pie «ļaužu koka», bet tā tomēr paliek kaut kur dziļāk. Lai visbanālākās, visrutinētākās darbības — viss būtu plūsmā, kustībā. Tam nav vajadzīgs nekas ikdienišķi banāls, piemēram, mainīt vakara izrādes sākumu . . . Vajag izdarīt tā, lai viss būtu dzīva procesa sastāvdaļa, plūstošais un neplūstošais. Tieši te vajag izlauzties.

LAIKS DZĪVE

Pirmavotu Teātris—tas ir kas cits. Arī grupai, kura to gatavo, jābūt citai — daudzvalodīgai. Pirmavotu Teātris sāksies 1980. gadā līdzās tādam notikumam kā II Starptautiskā teātru tikšanās. Acīmredzot, ja būsim dzīvi, ja liktenis būs lēmis, kā agrāk teica. Ja nenomaldīsimies sānceļos. Man vairs nav vārdu, lai par to runātu.

Esot trīs dzīves posmi—jaunība, briedums un vecums. Izrādes teātris man kaut kādā veidā ir saistījies ar jaunību, bet nosliekšanās uz «plūsmas darbību» (darbotiesspējīgas kultūras periodā)—ar otro; «Pirmavotu Teātra» projekts asociējas ar pārēju trešajā stadijā. Vecums var būt vēl jauns, bet, ja tajā ieiet laikus, atklājas kaut kas ļoti svarīgs. Cits redzes leņķis, citādas attiecības ar cilvēkiem. Es neticu, ka šis laiks ir sliktāks par pirmo un otro periodu, šis posms arī bieži kļūst grūtāks, bet daudziem no mums arī pirmais un otrais ir liktenīgs. Domāju, ka vislabāk es to raksturošu ar vārdiem, kas man asociējas ar šo projektu: atraitnes pērle — ir tāda leģenda — atraitnes pērle.

Izdots pēc stenogrammas, uzstājoties 05.06.78. Varšavā, starptautiskā simpozijā «Debitanta māksla», kas organizēts 1 Starptautiskās teātru tikšanās ietvaros. Teksts papildināts ar fragmentiem no intervijas avīzei «Tribūna Ludy» 21.06.79., Bužinovska pierakstā.

IRINA RATUŠINSKA

PELĒKĀ - CERĪBU KRĀSA

— Pats cietums nav tik briesmīgs, briesmīgi ir cilvēki, — etapā man teica padzīvojusī Veras tante. Te, mūsu zonā, cilvēki nav briesmīgi—tieši tāpēc, ka ir cilvēki. Kaut arī visi esam saspiesti vienā barakā, nabadzīgi apģērbti, kaut pie mums nāk ar kratīšanām un grautiņiem,—mēs esam cilvēki. Mūs nepiespiedīs staigāt četrrāpus. Pie mums nav pieņemts izpildīt ņirdzīgas vai bezjēdzīgas administrācijas prasības, tāpēc ka neatsakāmies no savas brīvības. Jā, mēs dzīvojam aiz dzeloņdrātīm, mums atņēma visu, ko vien gribēja, nošķīra no draugiem un tuviniekiem, bet, kamēr pašas tajā visā nepiedalāmies, — mēs esam brīvas. Tāpēc ikviens nometnes noteikums tiek pakļauts mūsu saprāta pārbaudei. Celties sešos no rīta? Kāpēc ne. Strādāt? Jā, ja neesam slimas un nestreikojam, — kāpēc gan nešūt strādniekiem dūraiņus: tīrs un godīgs darbs. Izpildīt normu? Tas jau atkarīgs no tā, līdz kādam stāvoklim jūs mūs novedīsiet: būs spēks — lūdzu, nebūs — netiesājiet. Valkāt zeķu apģērbu? Tik un tā cita nav, bet piesegties ar kaut ko vajag. Taču attīrīt laukumu vēl vienas aizliegtās zonas celtniecībai mēs neiesim: ne tieša, ne netieša cietumu un nometņu celtniecība mums nav pieņemama. Cietumam nestrādājam—tā jau ir jūsu, sardzes lieta. Aizliegums kaut ko dāvināt vai atdot citam? Nav jūsu darīšana, uzraudzītāji un kēgēbisti: i dāvināsim, i uz laiku dosim, ja vajadzēs — pēdējo kreklu novilksim un atdosim, jums neprasot. Piecelties miera stājā, kad ienāk priekšniecība? Pirmkārt, jūs mums neesat priekšniecība, bet jūsu cietuma hierarhija mūs neinteresē: mēs neesam jūsu līdzstrādnieki. Bet, otrkārt, — pēc labas uzvedības likumiem,tieši vīriešiem, ienākot sievietēm, jāpieceļas, nevis otrādi.

Jūs esat pieņēmuši citas uzvedības normas? Ji, jau pamanījām, grūti būtu neievērot. Tomēr mēs paliksim pie savām: ar jūsu atļauju vai bez tās. Protams, par to būs izrēķināšanās, zināms, bet tā mēs nezaudēsim savu cilvēcisko pašcieņu un nepārvērtīsimies dresētos dzīvniekos.

Kad suns lec pāri nūjai, nūju pamazām ceļ aizvien augstāk un augstāk . . . Kad suns laiza roku, tam liek laizīt arī zābakus — lūk, tādi kā jūs arī piespiežat . . . Bet mēs neesam suņi un jūs mums neesat noteicēji. Pieņemiet zināšanai. Lūdzami apejieties ar mums pieklājīgi un uzrunājiet uz «jūs», citādi neatbildēsim, un jūs līdz aizsmakumam aizraidīsiet visu tukšumā: mēs jūs pat neievērosim. Nepiesienieties ar savām po-litstundām, referātiem un cita veida propagandu: mēs vienkārši iziesim no mājas un neklausīsimies jūsos. Un bezcerīgi jaunais oficieris Sišokins teiks:

— Labāk krāmēties ar divsimts kropļiem nekā ar jūsu Mazo zonu.

Interesanti, kāpēc? Mēs vienmēr esam pieklājīgas — gan ar jums, gan savā starpā. Kautiņu un zādzību nav, bēgt nemēģinām. Arī dūraiņus šujam godprātīgi, brāķis — nulle procentu... īsi sakot, dzīvojam kā cilvēki, apsardze — pilnīgi bez darba.

— Tāpēc, ka, ieejot kriminālajā zonā, — atklātais Šišo-kins mums paskaidro, — uzreiz izjūti varu.

Tas tiesa, zelta vārdi. Lūk, kas viņiem dārgāks par visu — varai Lai kaujas, lai lamājas, izvaro viens otru, slepus bojā virpas, lai nolaižas līdz pēdējai pakāpei! Toties viņš, Sišokins, viņiem visiem ir priekšnieks, un, kad viņš ienāk — visi izstiepjas. Bet mēs neesam no viņa atkarīgas, kaut viņi var uz mēnesi aizliegt iepirkties veikaliņā vai panākt, lai vienalga kuru no mums aizsūta uz karceri, šejienes leksikā to sauc par SIZO. Un tomēr tas attīsta viņā mazvērtības kompleksu, un ne viņā vien. Bet te nu diemžēl nevaram viņam palīdzēt. Mēs neesam psihiatri, turklāt šis komplekss, kā redzams, viņam bijis arī agrāk. Kas vēl var piespiest cilvēku brīvprātīgi strādāt cietumā, ja ne vēlēšanās pašapliecināties uz beztiesisku cilvēku rēķina? Nē, dārgie, te jūs negūsiet nekādu pašapliecināšanos! Ne velti neviens no jums neiztur mūsu skatienu.

5os zonas principus es pieņēmu kā likumīgu mantojumu: tie bija tieši kā man radīti. Es tos ievēroju arī agrāk, tajā šausmīgajā vientulībā VDK cietumā — daļēji instinktīvi, daļēji, pateicoties veselajam saprātam. Ne tāpēc es «sēžu», lai kādam izdotos izsist no manis brīvību izturēties kā cilvēkam. Augsti vārdi? Tiem ir graša vērtība, ja tos neapstiprina ar rīcību. Un, ja mūsu āda mums būtu dārgāka par visu—tad mēs vispār neatrastos politieslodzīto vidū: padevīgi laizītu dzīvesvietas pieraksta vietā nolikto zābaku un sauktu to par «būt brīvībā» . . . Tagad jau es vairs neesmu viena, bet savējo vidū. Kāda laime!

Otrā rītā Raječka Rudenko sāk rosīties, lai mani kaut kā apģērbtu: man izdotās divas katūna kleitas acīmredzami neder šai sezonai. Tagad ir aprīlis, bet pēdējās salnas būs jūnijā. Cik ilgi vēl klabināt zobus? Izrādās, ka ar «politiskajām» vienmēr pārpratumi: mūsu zona ir kā slimnīcas «apendicīts», bet slimnīcā nevienu neapģērbj. Tāpēc likumīgs zeķu mundieris mums nav paredzēts: viena lieta, kad vajag apģērbt divus trīs tūkstošus, otra — kad piecus cilvēkus. Maisās pa piegāzto noliktavu, meklē, tomēr mūžīgi kaut kā nepietiek. 5ajā lietā ir mīnusi: viss tavējais ir atņemts, bet valsts — kur lai ņem? Ir arī plusi: piesegties ar kaut ko tomēr vajag, un administrācija reizēm skatās caur pirkstiem uz «nenoteikta parauga» apģērbu. Var sev sameistarot kaut ko no tā, ko atradīsi zonā (līdz pat audumam, no kura šuj matračus), — kur tad administrācija liksies, kur atradīs apmaiņai to, kas paredzēts? Gribot negribot pacieš, bet mēs to izmantojam: sacerēt kaut ko neērtāku un kroplīgāku par «noteikto paraugu» ir grūti. Tā ka galu galā esam apģērbtas labāk nekā parastās zečkas.

Gadu pusotru pirms manas atbraukšanas mūsējām nez kāpēc izdotas «dzelzceļnieku» kleitas-kostīmi no rupja kokvilnas auduma.

Metāla pogas, uz kurām attēlotas sakrustotas šautenes. Kā forma nokļuvusi zonā — atliek tikai minēt. Gādīgā Raječka (viņa mums ir dienniece) pietaupījusi vienu tādu eļļas jaku, kad kāda no zečkām aizbrauca izsūtījumā, — «tām, kas atbrauks». Es varu tajā divreiz ietīties, tātad manā rīcībā ir pilnīgi brīva fasona izvēle: auduma pietiks. Droši vien šķiet smieklīgi šādos apstākļos domāt par fasonu. Kas mūs redzēs? Arī es pati sevi neredzēšu — pats lielākais spogulis, kas atrodas zonā, ir deserta šķīvja lielumā. Tomēr sieviete visur ir sieviete. Un es pilnīgā nopietnībā apdomāju savu nākamo svārku piegrieztni — šūt no četriem vai sešiem gabaliem? Nu, varbūt ne pilnīgā nopietnībā, pati taču smejos. Un tomēr ... Ar lielu patiku ķeros pārtaisīt vienu tādu eļļas jaku arī Raječkai. Brīvībā es mazliet šuvu (ej nu atrodi kaut ko pieklājīgu par manām kapeikām!), un šobrīd pirksti noilgojušies pēc adatas . . .

Raječka, redzot manu entuziasmu, velk mani uz «kino-būdiņu». Kaut kad agrāk zonā reizi nedēļā rādītas filmas, no tiem laikiem mazā piebūve kinoiekārtai. Vēlāk filmām pienācis gals, iekārta aizvesta, bet kinobūdā vāļājas veci vateņi un «vecmāmiņu lupatas». Kāpēc vecmāmiņu?

Izrādās, zonā bijušas sievietes, kas nosēdējušas 20—30 gadus, bet dažas arī vēl ilgāk citās nometnēs. Viņas bija no sektas «īsteni pareizticīgie kristieši» — vēl no tām, kuras pēc patriarha Tihona mocekļa nāves oficiālo padomju pareizticīgo Baznīcu par pareizticīgu neatzina un jaunajam, boļševiku ieliktajam(patriarham nepakļāvās. Aizgāja ka-takombās, kā pirmie kristieši — pēdējie kristieši, palikuši uzticīgi noslepkavotajam patriarham un nošautajai Baznīcai. Dzīvojušas laicīgajā dzīvē (kas gan viņām būtu atļāvis klosterus), bet ar daudziem ierobežojumiem; nekādās oficiālās padomju iestādēs nav strādājušas, padomju naudu un dokumentus rokās nav ņēmušas — jo tas viss it kā no sātana. Piestrādājušas privātā kārtā pie labiem ļaudīm, kuri maksājuši ar maizi un apģērbu, kas pašiem bija kļuvis nevajadzīgs. Valsts acīs viņas, protams, bija niknas pasu režīma pārkāpējas, kas izvairās no darbaklausības, un pie visa vēl nereģistrētas ticīgās. Skaidrs, ka viņas saņēma termiņu pēc termina. Bet nometnēs savukārt viņas svētdienās darbā neizgāja, tapai reliģiskos svētkos. Tātad — neizlīda no karceriem. Cik viņu nometnēs nomiris — neviens, izņemot VDK, nezina. Bet dažas izdzīvoja, lūk, no viņu vidus tad arī bija «vecmāmiņas». Tā viņas sauca zonā — vairums jau bija vecas un slimas, visos etapos un pārsūtīšanās zečkām un apsardzei viņas bija «mūķenes». Arī mūs inerces pēc tā sauca.

— No kurienes brauc?

— No «troikas», no politiskās zonas.

— A, tātad mūķene . . .

Acīmredzot šīs klusās, bet stūrgalvīgās, pieklājīgās sievietes bija

palikušas daudzu prātos. Un kā viņas var aizmirst: normāla zečka, ja kaut kas nav tā, būtu trīsstāvīgi nolamājusi no galvas līdz kājām, bet šī:

— Lai Dievs tev piedod, dēliņ!

Pat atbrīvojoties pēc kārtējā soda, izziņu par atbrīvošanos rokās nepaņems. Tā arī aizies bez neviena papīrīša, atkal uz jaunu drošu termiņu. Un no viņas viedokļa tas ir normāli: kā gan savādāk, viņa taču cieš par Dievu. Bet nenormālas esam visas mēs: sātanam pakļaujamies un sātana varai — lai tikai sātans atstātos un nemocītu. Bet kur redzēts, ka sātans liktos mierā? Viņš tikai nadzīgāk ieķersies, dziļāk dvēselē ielīdīs . . . Tāda bija viņu loģika un tāda tā palika. Dažas no viņām vēl ir dzīvas, sēž izsūtījumos. Dažām mūsu «vecmāmiņām» arī izsūtījuma laiks jau beidzies, no jauna viņas uz zonu vairs neatbrauca: tomēr atstājies, sātans, zaudējis cerības. Bet citas vēl sēž nometnēs — skaidrām sejām, gatavas mirt par Dievu to Kungu — nav lielāka goda.

— .Cik viņu ir, starptautiskais Sarkanais Krust?

Klusē. Nezina, un no kurienes lai zinātu?

— Cik viņu ir, Amnesty International?

Klusē. Arī nezina.

— Cik viņu ir, oficiālais Visas Krievzemes padomju patriarh Pimen? Klusē. Bet pilnīgi iespējams, ka nezina: «īsteni pareizticīgie» nav viņa uzskaitē, vai vērts par viņiem uztraukties?

— Cik viņu pavisam, PSRS VDK?

Klusē. Tieši šie zina, bet neteiks.

Mūsu zonā bija kādas astoņas, un kā pēdējās sēdēja večiņas Maņa un Sura, pēcāk viņas aizveda izsūtījumā. Maņa, pēc nostāstiem, bijusi lēnīga un mīlīga. Ierauga uz lapiņas vabolīti un priecājas: cik smalki Dievs to visu iekārtojis un cik ikviens Dieva radījums ir skaists. Sura bijusi skarbāka un laiku pa laikam «atmaskojusi» zonas iedzīvotājas, sacījusi, ka grēkā viņas krīt regulāri: skatās televizoru, dažas smēķē un pat lūgšanas aizmirst — kāda nejēdzība! Atmaskojusi viņa, starp citu, ne tāpēc, ka tā būtu viņas rakstura īpašība, bet pienākuma pēc, un ne biežāk kā reizi divos trīs mēnešos. Viņa to paskaidrojusi šādi:

— Bet pavaicās man Kungs: «Vai esi grēcīga?» Es, pieņemsim, teikšu: «Gandrīz nē.»

— Bet vai tev apkārt grēkoja?

— Es tātad atbildu: — Jā, grēkoja.

— Un kur tad tu skatījies? — prasīs Kungs. — Kāpēc tu neatmaskoji?

— Tā nu arī atmaskoju, es citādi nevaru, Jēzus dēļ tad nu piedodiet.

Zonā šīs bezgalīgi pacietīgās vecmāmiņas visiem piešuva un aplāpīja drēbes: smagāks darbs vecuma dēļ viņām jau nebija pa

spēkam. Karceros viņas vairs necentās sēdināt— ja nu nomirst! Sēdināja citas, un vecmāmiņas, līdz asarām viņas žēlojot, centās atvieglot ciešanas kā vien varēja. Karcerī, kā zināms, izģērbj līdz apakšveļai un dod uzvilkt speciālu paltraku: ar balles kleitas dekoltē un platām «trīs ceturtdaļu» piedurknēm — lai saltu. Nu, šim nolūkam arī karceris domāts. Oficiāli to sauc par SIZO (kriev. ШИЗО — штрафной изолятор — latv. — soda izolators — tulk.), un bez aukstuma tur audzināšanas darbs nekādi nav iespējams. Ar mūsu zonas iemītniecēm, starp citu, tas neveicas arī aukstumā. Bet vecmāmiņas, pieredzējušas zečkas, ar aukstumu cīnījās: sašuva apakšveļu no baika kājautiem, kurus izdeva ziemas sezonai. Un siltumam vēl no iekšpuses izoderēja ar vati. Krūšturu vietā sašuva kaut ko līdzīgu īsām vestēm. Viss bija daudzkārtains, lai siltāk, sašūts no maziem gabaliņiem — kur gan ņemt lielus auduma gabalus? Tā arī mums palika kaste ar «vecmāmiņu pūru». Skatos uz krekliem, kas sašūti no dažādu krāsu gabaliņiem: viens —trikotāžas, otrs — audekla, lūk, arī vilnas kvadrātiņš kaut kur sadabūts un iešūts. Skatos uz «apakšveļu», kuru nav iespējams nosaukt cilvēciskā vārdā — pirmajā acu uzmetienā pat nav saprotams, kas tas par apģērba gabalu, Viss nonēsāts, neskaitāmas reizes mazgāts, salāpīts. Reizēm arī lāpījums jau izdilis, un uz tā vēl viens ielāps: saudzīgi un ar mīlestību, savam tuvākajam — kā priekš sevis. Par maz ir atdot pēdējo kreklu —tam vēl vajag arī dzīvi pagarināt gandrīz līdz bezgalībai. Un nezinu, kāpēc pēkšņi kaut kas iestrēgst kaklā, pirmoreiz visā zečkas dzīves laikā jūtu acīs asaras. Mīļās manas, cik reižu jūs vilkāt visas šīs skrandas un devāties uz SIZO? Cik siltuma kaloriju nosargāja šīs nabadzīgās vecmāmiņu viltības? Kurš 20. gs. muzejs var izstādīt šādus eksponātus? Ir nometnes — memoriāli: Osvencima, Treblin-ka . . . Bet ikvienai no šīm lupatām ir vairāk gadu, nekā strādāja minētās nometnes. To darbību pārtrauca, un tās kļuva par muzejiem. Bet mūsu zona stāvēja kā stāvējusi, un kastē gulēja vecmāmiņu krūšturi, gaidot kārtējo SIZO. Bet SIZO gaidīja mūs, un gaidīt nenācās ilgi.

Nākamās ziemas beigās priekšniecība apķērās: kas tā par nenoteikta parauga apakšveļu? Apakšveļā sievietei pienākas viens: audekla maiss uz lencēm — no tā paša auduma, no kura palagi. Bet visu pārējo — atņemt un sadedzināt. Citādi patiešām nenosals. Kā tad būs ar audzināšanu? Un atņēma, un sadedzināja. Labi, ka vecmāmiņas to nezina, tajā laikā viņu nometnē vairs nebija. Tās, kuras dzīvas, droši vien līdz pat šai dienai tic, ka kaut nedaudz mūs apsildījušas, priecājas.

Un lai nezina. Varbūt arī jums, lasītāj, to nevajadzēja zināt? Tik un tā pasaulē vairs nav vecmāmiņu pūralā<jes, un asaru pie tās nenobirdināsi. Mūsu zona tagad ir slēgta, bet memoriāla tur tik drīz nebūs.

♦ * *

' ,i*v c;

' ' *' '.

Visas cilvēciskās esības normas, saskaņā ar kurām ikviens

tiek audzināts, vēl pirms pats sevi atceras, ar vēsu aprēķinu tiek samīdītas. Normālam cilvēkam raksturīgs tīrīgums? Tad saņemiet sālītu tjuļku* caur SIZO barotavu tieši rokāsl Ne šķīvji, ne naži jums nav paredzēti, pat papīra lapu neiedos. Apslaukiet vēlāk ar zivju iekšām notraipītās plaukstas ap sevi: ūdeni jums arī nedos! Nopelniet kašķi un sēnītes, dzīvojiet netīrumos, elpojiet parašas smaržu—tad sajutīsiet... Sievietēm piemīt kauna sajūta? Kratīšanās jūs izģērbs kailu, bet, kamēr atrodaties izmeklēšanā—jūs aizvedīs ,ijz pirti, kur «pilnīgi nejauši» ienāks pilnā kaklā zviedzoši VDK oficieri. Bet nometnē nāksies pierādīt gan ārstam, nometnes priekšniekam, gan prokuroram —cik ūdens, Mjņ vates vajadzīgs sievietei pašām intīmākajām vajadzībām. Un izdosies pierādīt tikai pēc četru mēnešu ilgas cīņas. Bet cik jēlību pa to laiku jānoklausās! Normālu cilvēku šokē rupjība un meli? To nu cels priekšā tādā daudzumā, ka jums nāksies sasprindzināt visus garīgos spēkus un atcerēties: ir, ir arī cita realitāte! Ir kārtīgi cilvēki, un viņu ir vairāk, ir veselas valstis, kur melno sauc par melnu, bet balto — par baltu, un likums to nevajā. Taču tas liksies tik tālu, ka tikai ar lielu gribas piepūli jūs saglabāsiet iepriekšējo, normālo tikumisko vērtību sistēmu.

Un pie visa tā jūs nekādā gadījumā nedrīkstat atļaut sev naidu. Ne tāpēc, ka jūsu bendes to nav pelnījuši. Bet tikai ielaidiet to sevī — un nometnē pavadīto gadu laikā naida sakrāsies tik daudz, ka izstums visu pārējo, izēdīs yn sakropļos jūsu dvēseli. Jūsu vairs nebūs, jūsu personība iznīcināsies, un brīvībā izies histēriska, nepieskaitāma, sātanismā nokļuvusi būtne. Bet, ja jūs nomirsiet kārtējā moku kambarī — šī pati būtne stāsies Dieva priekšā. Ko viņiem arī vajag. Tāpēc jūs, skatoties uz šīs mašīnas kārtējo skrūvīti— nav svarīgi, vai tā ir sarkanos vai zilos uzplečos ■— pacentieties domāt, ka, lūk, viņam droši vien ir bērni un viņi var izaugt pilnīgi citādi nekā viņu tēvs. Vai arī atrodiet viņā ko smieklīgu: humors nogalina dusmas. Vai arī ar pilnām tiesībām pažēlojiet viņu: lūk, jūs šobrīd nav par ko apskaust, taču jūs negribētu mainīties vietām ar viņu. Tā gan . ., vai arī, ja nu pavisam viņā neatradīsiet neko no cilvēka — tad atcerieties, ka mājas no tarakāniem attīra bez naida ēnas, ja nu vienīgi ar pretīgumu. Bet viņi — apbruņoti, paēduši un nekaunīgi — ir vien tikai kaitīgi kukaiņi mūsu lielajā mājā, un agri vai vēlu mēs viņus izdzīsim un dzīvosim tīrībā. Nu, vai nav smieklīgas viņu pūles pretendēt uz mūsu nemirstīgajām dvēselēm?

Tas viss kopā jau pirmajā gadā izstrādā jūsos tā saucamo «zeka skatienu», kuru nav iespējams aizmirst. Draugi, pēc iznākšanas brīvībā

apņemot jūs, izbrīnā iesauksies:

— Kādas tev acis palikušasl

Bet neviens no jūsu bendēm šo skatienu neizturēs, visi novērsīsies kā suņi.

Mūsu zonas parastā sadzīve: vēstules, kas tiek konfiscētas mēnešiem ilgi, satraukums par tuviniekiem un no dienas dienā — nemitīgas pūles neiegāzties tajā bezkrāsainajā, bezgalīgajā bezdibenī, kuru sauc vienā īsā vārdā — skumjas. Taņa pa visu soda izciešanas laiku saņēmusi tikai divas vēstules no vīra, kurš atrodas Permas nometnē. Gaļai — daudz biežāk par Vasilija vēstulēm pasniedza konfiskāciju aktus: «vēstulei ir aizdomīgs saturs». Gaļa pūlējās strīdēties: viņas vīra vēstule jau izgājusi Permas nometnes cenzūru! Vai tad katram cenzoram savi likumi? Taču cenzūrai vispār nebija nekādu likumu: gribēja — deva vēstules, negribēja — nedeva. Gribēt vai negribēt — to lēma VDK, bet mums cenzūrai nekas nebija jāpaskaidro. Uzrakstīsi vēstuli uz divdesmit lapām — pēc pāris dienām akts: «vēstule konfiscēta, jo satur mājienus».

— Nav tur nekādu mājienu!

— Bet mēs, lūk, atradām.

— Nu tad parādiet, kuras rindiņas jums nepatīk, es pārrakstīšu vēstuli bez tām.

— Jums pašai tas jāzina. -

Bet viss slēpjas tai apstāklī, ka VDK spēlē savas psiholoģiskās etīdes, un pēc viņu plāna Igoram šobrīd vispār nevajag saņemt no manis vēstules. Pēc dažiem mēnešiem, kad viņš būs izmocījies neziņā, sāksies kārtējā saruna: ka mani vajag glābt, ka viņš pats zina, cik tālu esmu novesta un kādas man izredzes tā izdzīvot septiņus gadus. Nu, lūk, bet, ja viņš būtu ar viņiem atklāts, — varbūt būtu iespējams kaut ko darīt manā labā . . . Igors bija atklāts: viņš izteica visu, ko par viņiem domā. Bet viņi tādos gadījumos nesteidzas apvainoties: laika viņiem daudz. Šodien spārdās — varbūt pēc gadiņa piekritīs. Bet sarakste tomēr ir abpusēja ietekmēšanās, tā ka labāk to samazināt līdz minimumam. Vai nav pārāk liela greznība — 24 vēstules no sievas gadā!

Reizēm vēstules konfiscēja tiešām aizdomu dēļ, un tad cenzore nolaidās līdz paskaidrojumiem. Piemēram, reiz, velnu dzenot, biju uzrakstījusi dažas zobgalības par Igora bārdu un ūsām. Nabaga cenzore bija pārliecināta, ka ar to esmu domājusi marksisma-ļeņinisma klasiķa bardu un ūsas! Tā arī paskaidroja:

— Vēstule ir konfiscēta tāpēc, ka jūs apmelojat Kārli Marksu!

Patiešām neaizsniedzams cenzora domu gājiens: viņa pat nepieļauj, ka vēl kāds bez dārgajiem ideologiem varētu būt bārdains un ar ūsām! Sis pārpratums tika noskaidrots netipiski viegli. Es uzrādīju Igora fotogrāfiju, un viņa uzsita sev pa pieri:

— Vai, pareizi, es taču pati jums šo fotogrāfiju atnesu! Es vienkārši aizmirsu, ka jūsu vīram ir bārda!

Un vēstule tika aizsūtīta.

Tām, kuras bija atvestas no Baltijas, bija papildu problēmas. Viņām bija tiesības rakstīt dzimtajā valodā, un tas nozīmēja, ka mordoviešu kēgēbisti neko nesapratīs: kā lai nabadziņi to pārdzīvo? Uzstāja mūsējām:

— Rakstiet krieviski!

— Kurā likumā rakstīts, ka man dēlam būtu jāraksta svešā valodā?

— Tāpēc, lai cenzors saprastu!

— Es vēstules nerakstu cenzoram. Meklējiet tulku, tā ir jūsu darīšana.

Piedraudēja, ka vēstules, kas nebūs krieviski, netiks nosūtītas. Bet te jau sabozās visa zona: mēs bijām gatavas izraisīt nopietnu konfliktu. Vai nu atteiktos no sarakstes visas kopā, vai arī uzsāktu streiku . . . Cenzūra atkāpās. Un darīja tā: vēstules vispirms sūtīja kaut kur pārtulkot un pēc tam cenzēja. Galu galā viena no panes Jadvigas vēstulēm ceļoja līdz mājām ilgāk par četriem mēnešiem, bet trīs mēneši — tā jau skaitījās sadzīves norma. Tādi paši mēģinājumi Ijija attiecībā uz sarunām tikšanās laikā:

— Vai nu runājiet krieviski, vai klusējiet! Tulku mums nav.

— Labi, klusēšu, bet ar tuviniekiem krieviski nerunāšu, — atbildēja pane Jadviga. — Paskaidrošu, ka man aizliedza runāt dzimtajā valodā, un visās tikšanās reizēs klusēšu.

Te viņi apķērās, ka tā iznāks politiska demonstrācija ar lielu rezonansi Lietuvā, un atmeta ar roku:

— Runājiet, kā gribiet!

Bet tikšanās bija tik retas, ka tajā rudenī un ziemā mums pat domāt par tām neiznāca. Man paredzēta tikšanās novembra sākumā, taču visiem bija skaidrs, ka to liegs: 30. oktobris ir Politieslodzīto diena, un tas nozīmē — bada streiks, un tas nozīmē — savu tikšanos es pavadīšu SIZO. Tā arī iznāca. Taču manī tas vairs neizsauca īpašu apbēdi-nājumu. Pārāk labi es no pagājušās reizes sapratu, cik bīstami, ja nometnes apstākļos kaut kas kļūst pārāk vērtīgs: tad ir ļoti viegli norauties no visām bremzēm. Lagle savu pozīciju formulēja tā:

— Vajag dzīvot, zinot, ka tikšanos vispār nebūs. Sagribēs iedot, — iedos, bet negribēs, — pārdzīvosim. Vismazāk tas ir atkarīgs no mūsu izturēšanās, tāpēc — vai vispār ir vērts censties?

Tas bija ļoti pareizi un kļuva par zonas filozofiju. Lai kas mums tiktu liegts, to visu mēs uzņēmām ar jokiem. Attiecīgos lēmumus, kurus atnesa Saļins, mēs saucām par «prjaņņi-kiem». Protesti gāja savu ceļu, bet dvēseles bija atbrīvotas no pasaulīgām rūpēm. Mēs varējām pasludināt bada streiku vai streiku, bet — ar smaidu. Un ar smaidu

devāmies karcerī.

* * *

— Ratušinska un Rudenko! Uz slimnīcu!

Mani un Raječku izsauc dažas stundas pēc tam, kad uz Saransku aizstiepa Natašu. Beidzot. Man kopš aprīļa — tūkumi un temperatūra. Sāp labais sāns, kāpēc sāp — kas to lai zina. Tagad vismaz uzstādīs diagnozi. Kaut, protams, šis nav vispiemērotākais moments, lai aizietu no zonas: mūs acīmredzami cenšas izvietot, lai paliktu mazāk streikojošo. Taču izvēlēties nenākas: savācamies un ejam.

— Stop! Ko jūs esat sev līdzi savākušas? Kas tās par aploksnēm? Vēstules? Vēstules jums jāatstāj zonā!

Ak, nepatīk mums šis «jāatstāj». Cenzūru izgājušās vēstules no vaļas ieslodzītie saskaņā ar likumu drīkst turēt pie sevis, zināms arī, ka atstāt tās zonā — tas nozīmē, ka atnāks kratīt un atņems: citi nav tavu vēstuļu saimnieki, un viņiem nav tiesību uz tām pretendēt. Tātad dot glabāšanā savējiem nav jēgas. Turklāt VDK jau mēnešus divus izrāda negaidītu interesi par manu saraksti: brīvībā notiek pratināšanas, pat grūtnieci dzemdību namā pratinājuši. Joprojām manās vēstulēs meklē slepeno kodu. Un tagad tātad — arī tajās vēstulēs, kas rakstītas man? Ne tur meklējat, muļķi tādi! Bet to, protams, es viņiem netaisos skaidrot. Ietiepjos:

— Jums nav tiesību atņemt!

— Nenodosiet vēstules — nevedīsim uz slimnīcu!

— Tā ir jūsu darīšana . . .

Raječka atstāj vēstules un iet uz slimnīcu. Mani paturVzonā. īpaši nepārdzīvoju: ja gribēs izmeklēt — izmeklēs tāpat. Bet, ja tas ir tikai triks, lai izmānītu vēstules, tad tāpat neārstēs. Kāpēc es tā esmu pieķērusies šīm vēstulēm no vaļas? Bet kas vērtīgāks vēl var būt zekam? Ja jūs, mīļie, zinātu, kā jūsu vēstules silda mums dvēseles! Zina. Tāpēc arī raksta — pat

tie, kas ciest nevar epistulāro žanru. Un puse no šīm vēstulēm iesēžas operatīvajā daļā, pie cenzora un VDK.

Neatdot taču viņiem šo otru pusi?!

Astoņas dienas ap mani riņķo:

— Un ja nu jūs tur esat kaut ko uzrakstījusi? Mums ir lāpārbauda.

— Pārbaudiet. Manā klātbūtnē.

Nē, tas viņus nekādi neapmierina. Ārste Volkova dīc:

— Pati atsakāties no ārstēšanāsl *t*

— Neatsakos. Cenšos panākt ārstēšanos vairāk nekā pusgadu.

— Ja jūs patiešām būtu slima — būtu ar mieru uz visu, lai tikai ārstē.

Nē, uz visu es nebūšu ar mieru. Viņi mīl šantažēt tevi ar tevis pašas slimību: tikai drusciņ padodies — un patiešām nāksies iet uz visu. Tā viņi Lefortovā izlauzījās ap Taņu Osipovu. Pirms aresta viņa

ārstējās, lai varētu tikt pie bērniņa. Viņa centās panākt, lai pārtrauktais ārstniecības kurss cietumā tiktu turpināts. Izmeklētājs Gubinskis viņai tā arī pateica:

— Ja dosiet liecības—ārstēsim. Bet ja negribat mums palīdzēt, vainojiet pati sevi.

Un «pilnīgi nejauši» ieslēdza lenti ar radio pārraides ierakstu: cik liela laime ir būt mātei un piekjaut savu bērnu pie krūtīm. Taņa tad raudāja, bet sadarboties ar VDK, protams, atteicās. Varbūt tagad Rietumu ārsti izārstēs? Tikai tagad Taņai aiz muguras vairāk nekā 160 diennaktis SIZO vien . . .

Pēc astoņām dienām padodas:

— Labi, ņemiet vēstules līdzi.

Sen tā vajadzēja! Slimnīcā ЖХ-3853/3 esmu pirmoreiz. Tas ir oficiāls nometnes nosaukums. Kāpēc ЖХ? Ļoti vienkārši — железнодорожное хозяйство (dzelzceļa saimniecība). Padomju Savienībā koncentrācijas nometņu taču nav! 385? Vajag taču uzskaitīt tās pašas nometnes, kuru nav ... Kā jūs uzminējāt, mūsu nometnes kārtas numurs Mordovijā nav pēdējais . . .

Terapijas korpuss. Koka mājā četras palātas. Vēl tur ir ēdamistaba, noliktava un tualete. Un ārstu kabinets.

— Visas lietas nododiet noliktavā un uzvelciet halātu. Vateni — lūk, šeit, uz pakaramā. Korpusā nevelciet, tas ir pārkāpums.

Ak, un suņa aukstums taču šajā korpusā! Bet uzrauties uz pārkāpumu šobrīd nav nekādas vajadzības. Tik daudz jau esmu salusi — pasalšu vēl. Palātā divpadsmit cilvēku, es — trīspadsmitā. Mani apņem Raječka:

— Ira? Paldies Dievam!

Viņa uzmeistaro man milzīgu sviestmaizi—baltmaize, viests un povidla. Redz kā! Izrādās, ka slimnīciņā visiem pienākas pastiprināta deva: kas bez diagnozes—tiem mazāka, kas ar diagnozi—tiem lielāka. Raječka jau ir ar diagnozi, ne pirmo reizi slimnīcā. Un, ka šeit pienākas baltmaize, to mēs arī zonā zinājām, retumis arī mums tika. Jo — neatveda melno, bet mums ēst jādod! Tad ņēma un nesa no slimnīcas balto. Tie bija svētki. Ātrumā izstāstīju Raječkai zonas jaunumus un aplūkoju pārējās palātas iedzīvotājas. Trīs ir uz grūtām kājām, guļ un gaida dzemdības, viena — ar plaušu karsoni, trīs — ar čūlām, divām kaut kas kaiš kājām. Vispār mūsu palāta ir privileģētā stāvoklī — visas staigā. Paralizētie guļ trešajā un ceturtajā palātā. Dabiskās vajadzības izdara zem sevis, bet veļu viņiem nemaina nedēļām ilgi. Dažus no viņiem «aktē» — atdod radiniekiem īsi pirms miršanas. Sods izpildīts, Dzimtene var būt mierīga. Citi nomirst šeit un viņus apglabā tais pašos kapos, kas ir aiz dzeloņstieplēm. Man par šiem kapiem vēlāk pastāstīs Igors: viņš mēģināja tur ieiet, taču neizdevās.

— Un kas tevi aizturēja?

Igors tikai smīkņā par manu naivumu:

— Pa labi no zonas—ja nostājas pret to ar seju—parasta kapsēta. Bet zeķu — nometnes teritorijā, aiz dzeloņstieplēm. Nelīdīsi taču caur nožogojumu, kad torņos au-tomātisti!

Un viņš stāstīja, kā ieradies uz tikšanos (kuru aizliedza) un pavadījis naķti mājā, kas domāta atbraucējiem, kopā ar vienu ģimeni, kas atbraukusi apbedīt. Divdesmitgadīga sieviete strādāja Aeroflotej kasti, pārdeva biļetei. Kad viņai bija 21 gads, notikusi zādzība: viņai nozagta biļešu blanku grāmatiņa. Tālākais — pilnīgā saskaņā ar humānajiem padomju likumiem: par katru biļeti uzskaitīta Iespējamā maksimālā cena. Par naudai Izšķērdēšanu viņai iedeva astoņus gadus. Viņa nokļuva nometnē, atitijot gadu vecu bērnu. 25 gadu vecumā viņa nomira mūsu terapijas korpusā ar ielaistu plaušu karsoni. Nekā apbrīnojama, ja padomā, cik pūļu jāpieliek, lai no nometnes nokļūtu illmnīei. Nometnes ārstu acīi taču viii — kamēr var strādāt — ir simulanti. Bet kad vairs nevar paitrādāt — tad jau ne vienmēr dzīvi līdz slimnīcai aizbrauc. Un šīs jaunās sievietes māte raudāja, stāstot Igoram visu nakti šo skumjo stāstu. Nākamajā rītā viņi šķīrās: māte devās uz kapsētu, bet Igors —pie nometnes administrācijas, lai uzzinātu, ka tikšanās nebūs. Nometnē uzskatīju un apstiprinu arī tagad: mūsu tuviniekiem bija smagāk nekā mumsl Igors aitoņas reizes brauca uz Baraševu, un sešas reizes — velti, Tas Ir, ja neskaita toi gadījumus, kad es paguvu viņu brīdināt, ka tikšanos nedos. Un katru reizi atbraucēju mājā viņi ietika divas trīs ģimenes, kas bija atbraukušas uz bērēm. Mirušos viņiem neatdeva: reiz esi nomiris ieslodzījumā — arī miris esi aiz dzeloņdrātīm! Igors vāca statistikas datus, izvaicāja slimnīcas personālu. Iznāca, ka gadā nomirst 8% no visiem zekiem. Bet Mordo-vijas nometnes taču nav pašas briesmīgākās . .. Labi, ņemsim 8% no 4,5 miljoniem padomju zeķu. Aptuveni tūkstotis cilvēku dienā, četrdesmit cilvēku stundā , , . Cik nomirs, kamēr jūs izlasīsiet šo nodaļu līdz beigām? Lasītāj, rēķiniet pats, es taču nezinu, cik ātri jūs lasāt .. .

Bet palātās pie paralizētajiem mūs nelaida ar nolūku: šajā rudenī tur bija pane Jadviga, kurai ārstēšanās kļuva par katorgu—viņa paralizētajiem mainīja palagus, ar rokām lasīja no viņu ķermeņiem utis. Kā kristietei arī pienākas. Tomēr viņa izrādījās vienīgā auklīte visai palātai, un viņai nepietika spēka. Gāja prasīt slimnīcas priekšniecībai, lai dod palīga:

— Kur higiēna? Kādos apstākļos Jūs turat slimniekus?

Priekšniecībai, protams, bija uzspļaut — pane Jadviga sāka rakstīt Medpārvaldei . ■. Tāpēc arī viņu negribēja ilgi turēt slimnīciņā: viegli apārstēja un — atpakaļ uz zonu. Es satiku sievietes, kurai viņu atcerējās:

— Gudrs sievišķis bljal Kā viņa pie jums tur — vēl dzīva?

Nav vērts apbižoties par šo leksiku — viņas pani Jadvigu bija iemīlējušas un patiesā sirsnībā uztraucās par viņu.

Un tomēr — kāpēc piederīgajiem, pārkāpļot likumu, cenšas neatdot zeķu jau nebīstamos ķermeņus! Par politiskajiem—tas skaidrs: vēl sarīkos svinīgas bēres, iebrauks disidenti, teiks runas ... Un kapu sāki apmeklēt jaunatne, nesīs ziedus... Bet parasts zeks, tā saucamais bitoviks? Pie viņa taču neviens nelauzTslesI Bet parēķiniet: tūkstotis dienā—cik zārku nepieciešams! Jāved pa dzelzceļu, un ne vienu dienu vien . ., Kāda ķēpa tautas saimniecībaiI Nu nē, biedri, nepārslogosim valsts dzelzceļa artērijas! Viņiem jau vienalga, bet mums vēl jāce| komunisms . . .

« * * %

Un tomēr vairāk par visām pelēm un mltranēm, vairāk par apzinātu ieslodzīto izsaldēšanu SIZO, badu un neizbēgamo netīrību, mani tajā reizē satrlelnlja sieviešu kri-minalnometnes sadzīve. Sī sadzīve pārgāja uz kaimiņu kamerām, to iedzīvotāji visu laiku mainījis, taču pietika ar divpadsmit naktīm, lai būtu lietai kursi par visiem nometnes notikumiem. Vēlāk jau pieradu, bet no sākuma mani izbrīnīja — kāpēc pastāvīgajās cietuma sasaukšanās tiek minēts tik daudz vīriešu vārdu? No kurienes greizsirdības scēnas? Sī taču ir sieviešu nometne . , .

Nē, es zināju par kriminālo lezblešu mīlu, bet neiedomājos, ka tas ir tik lielos apmēros. Sievietes, pārsvarā jaunas, atrautas no normālas dzīves, radīja sev erzac-mīlu un erzac-ģimenes. Jā, jā, pat veselas ģimenes, ar vectētiņu un vecmāmiņu (šīs lomas uz sevi ņēma gados vecākās sievietes), ar tēti — mammu un bērniem — mazgadīgajām. Mazgadīgās bija tikko atbraukušas no bērnu zonas, tātad — sasniegušas 18 gadu vecumu. Taču arT viņām priekšā stāvēja nometnes sieviešu zinātnes iepazīšana.

— Maša, Mašal Otrāl Kas tur zonā jauns?

— Oi, Zina, tu?l Vakar etapā mazgadīgās atveda. Mēs gājām skatīties: tādi kaķēni, ka nu! Viena ir mūsu brigādē, mēs viņu pieņēmām par meitu!

Vīriešu vārdos tika sauktas «коблы» («tēviņi») — sievietes, kas lezbiešu mīlā izpilda vīriešu lomu. Sieviešu lomu uz sevi ņēma «кобыряки».

Skaidrs, ka tas bija aizliegts, skaidrs, ka tās, kuras pieķēra nozieguma vietā, tika sodītas, un publiska nozākāšana vēl bija vismaigākais variants. Nekas nelīdzēja: kaislības tikai uzliesmoja vēl spēcīgāk. Ja vienu iesēdināja SIZO, tad otrai —, ievērojot nometnes ētiku, bija jāizdara kaut vai nez kas, lai arī viņu uz pēdām iesēdinātu SIZO. Citādi bija iemesls greizsirdībai, un sākās bezgalīgas intrigas.

— Fedja, tu te sēdi, bet tava Ļiza ar Zeņķu staigā!

— Ar kādu vēl Zeņkul — Fedja jautāja metāliskā mecosoprānā.

— No sestās vienības!

— Melo?!

— Nu paprasi Mihrjutkai, viņu tikai šodien iesēdināja.

— Mihrjutkai Mihrjutkai Pirmā! Vai taisnība, ko?

— Velns viņu zina, es viņām sveci neturēju. Uz veikaliņu, tiesa, gāja kopā.

— Nu, es viņai parādīšu!

Un, iznākot no SIZO, Fedjka piekaus savu Ļizku, vai — vēl labāk — iegriezīs sev vēnā: lai pierādītu savu mīlestību un lai «nodevēja» atjēgtos. Nometņu ārsti, nikni par šīm pastāvīgi pārgrieztajām vēnām, aizšuj tās bez narkozes:

— Auro, auro vien, citreiz zināsi, kā griezt vēnas!

Iespējams, ka citreiz patiešām negriezīs. Bet man slimnīciņā četrdesmitgadīgā Ksjuha rādīja pilnīgi sagrieztas rokas — rēta pie rētas! Un viss nelaimīgas mīlas dēļ. «Коблы», ku*rSm* tāpat kā visām pārējām pienākas nēsāt lakatiņus, apsien tos īpaši, lai iznāktu kas līdzīgs vīriešu naģenei. Cenšas runāt basā, iet grīļīgā gaitā, taisa sev tetovējumus. Pašas savas drēbes nemazgā, priekš tam ir viņu «pusītes». Līdz pilnīgai nepieskaitāmībai nonāk pat tās, kurām brīvībā bijušas normālas ģimenes. Sēžot kārtējā SIZO, es dzirdēju mežonīgu scēnu: vienības priekšniece bija atnākusi pierunāt tādu «pusīti» iziet no ПКТ (помещение лагерного типа — nometnes tipa telpas) uz tikšanos ar vīru un divgadīgo dēlu.

Nekādas tikšanās ПКТ nav paredzētas, bet te — vai nu administrācija apžēlojās, vai arī nolēma izjaukt nometnes «piedzīvotāju pāri». Vīra atbraukšana uz tikšanos — kriminālnometnēs tas nenotiek bieži. Vairums vīriešu negaida nelaimē nokļuvušās sievas: izšķiras. Protams, ir izņēmumi, bet reti. Tie nav politzeki, kuri, gadījās, gaidīja viens otru divdesmit gadus. Tas atbraukušais vīrs laikam bija viens no tādiem izņēmumiem. Un, lūk, bezprecedenta gadījums! — viņiem atļāva tikšanos!

Un viņa neaizgāja: kategoriski atteicās iziet no kameras pie vīra un dēla. Veltīgi viņu centās pielauzt izbrīnītā vienības priekšniece, — viņai jau bija cita, nometnes mīlestība! Viņai Saška, klausoties to visu blakus kamerā, varēja būt apmierināta .. .

Protams, ne visas sievietes kriminālnometnēs iziet uz tādu mīlu. Pat neņemos teikt, ka vairums. Taču visbiežāk SIZO — ПКТ runā par to. Tas viss apaug ar veselu intrigu kamolu, meliem, strīdiem un izlīgšanām. Gadās, sēž dažādās kamerās un dienu pēc dienas noskaidro attiecības, un viss caur to palu trubu, pie kuras tu piespied pārsalušo ķermeni. Piecpadsmit diennakšu laikā deviņas reizes salīgs mieru un tikpat daudz reižu salamāsies. Reizēm liekas, ka pamatā tam visam ir nevis šī viņu mīla, bet fizioloģiska vajadzība arī nometnē

saņemt pilnu emociju buķeti: gan naids, gan skaudība, gan vēlēšanās gluži sievišķīgi patikt, gan riska azartiskās trīsas. Iistrādā viņas akniņas cik tur žults diennaktī — tātad vajag ar kādu palamāties vai pakauties. Gribas raudāt — tātad vajag izlīgt vai nodziedāt žēlabainu dziesmu. Primitīvi? Bet ja jūs dzirdētu šīs bezgalīgās, kā divas cietuma dienas vienu otrai līdzīgās scēnasl Varēja jau iepriekš paredzēt, kas ar ko pirms gulētiešanas izskaidrosies mīlā un kas aplies viens otru ar «mātes» vārdu birumu, lai mīlā savukārt izskaidrotos nākamajā rītā . . . Bet viss kopā tas atstāja līdz kliedzienam sakāpinātu žēlumu: nelaimīgās, nelaimīgās! Cik tālu jūs ir noveduši?! Labi, jūs neprotat valdīt pār sevi, nepazīstat īstu mīlestību, visas nometnes ciešanas jums pāraug agresivitātē, un kultūra — tas jums ir abstrakts jēdziens. Bet vai jūs vienas esat pie tā vainīgas? Un—vai vispār vainīgas? Vai arī vainīgi ir tie, kas jūs tagad tur cūciskā netīrībā, uzkūda vienu otrai, vienkārši ņirgājas aiz gara laika — lai jūs zinātu, ko nozīmē stingra roka! Un darbu pārvērš nīstamā katorgā, par kuru labāki mākslīgie lūzumi un cukur-tuberkuloze. Viņi grib jūs pāraudzināt? Iztaisīt no jums pilnvērtīgus cilvēkus? Ka tik ne tā! Viņiem vienkārši vajadzīgi vergi — nožēlojami, beztiesiski un vienmēr vainīgi.

Bet, kad jūs ar atzīmi pasē par sodāmību, ar izkropļotu dvēseli iziesiet «brīvībā», pie jums ieradīsies iecirkņa pilnvarotais īstenot uzraudzību. Un viņš jums būs gan cars, gan Dievs — viņam ir pavisam vienkārši izgādāt jums, piemēram, pantu par huligānismu un aizsūtīt atpakaļ uz nometni. Sakiet paldies, ja viņš no jums pieprasīs tikai naudu. Bet var pieprasīt kaut ko tādu, ka visas *nometnes* mīlas jums liksies šķīstības kalngals!

Un tomēr kaut nedaudzas no jums (un daudzas!) šajā mežonīgajā realitātē saglabā cilvēcību un labsirdību—atliek brīnīties par sieviešu kluso izturību, citreiz pat dvēseli, kas, pati to neapjaušot, ir dzīva.

Vēlāk, 1986. gada vasarā, man būs iespēja parunāt par brīvām tēmām ar šīs pašas nometnes vienības priekšnieci, VDK man sarīkos šādu «nejaušu» tikšanos. Un, kad es ierunāšos par nometnes cietsirdībām, par kurām arī viņa ir līdzatbildīga, viņa uzmetīs man neko nesaprotošu skatienu:

— Jūs vienkārši viņas slikti pazīstat! Tie taču nav cilvēki, bet dzīvniekiI Ar viņiem pa labam nevar.

Un es, zinādama jūs, manas kaimiņienes no SIZO, gan jūsu asarās un priekos, izmisuma skumjās, gan jūsu lamās un mežonīgajās dziesmās, gan negaidītā jūsu līdzcietībā — neticēšu viņai, ka jūs neesat cilvēki. Tikai kā šaubīdamās paskatīšos uz viņu: un tu, tu pati, balodīt, esi cilvēks? Vai tikai šim folkloras tēlam? Irtaču visu tautu folklorā šādi ķermeņi bez dvēseles, kas cenšas izlikties par cilvēkiem. Un, spriežot pēc leģendām, viņi vienmēr ir agresīvi un ne uz ko citu, izņemot ļaunumu, nav spējīgi . . .

Bet šī jauniņā, rudmatainā juridiskās fakultātes absolvente ne mazākā mērā nebūs līdzīga «aflaBp. Un, skatoties viņas caurspīdīgajās, tīrajās *acīs, es* vēlreiz sapratīšu, cik *maz mēs,* cilvēciskās būtnes, viena par otru zinām.

EPILOGS

Šodien, 1987. gada septembrī, Mazajā zonā patiešām neviena vairs nav. Tā beigusi pastāvēt. Lagle dzīvo Igaunijā, pane Lida — Latvijā, pane Jadviga — Lietuvā, Nataša un Gaļa— Krievijā, Raja un Oļa—Ukrainā, Taņa — Amerikā. Bet izsūtījumā pagaidām vēl atrodas Tatjana Veļikanova un Je-ļena Saņņiķova, ir simtiem politieslodzīto citās nometnēs, cietumos, izsūtījumos un psihiatriskajās slimnīcās. Bet zeķu — vergu, kuri notiesāti pēc kriminālpantiem, kaut arī ne vienmēr par izdarītiem noziegumiem — miljoni.

Un, nesagaidījis brīvību, cietumā nomira Anatolijs Mar-čenko, un katru dienu kāds nomirst — šodien nomirs un rīt. Bet es dzīvoju, un tas laikam ir netaisnīgi. Glabāju šeit nevienam nevajadzīgo panes Lidas darināto zeķu formu. Reizēm ar vaigu piespiežos šai tik daudz pieredzējušai nometnes ādai: mana pelēkā, pelēkā krāsa! Cerību krāsa! Cik ilgi šādas nometnes vēl pastāvēs uz manas zemes? Kā es šodien spēju aizmigt, zinot, ka tās visas eksistē?

Pelēka forma bija tikai mūsu zonā. Zeķu vairākumam — melna. Uz ko cerēt viņiem? Ja nu vienīgi — uz mums ar jums.

Tulkoja R. Kalpiņa

* Tjuļka — MelnSs un Azovas jūras siļķe.

' 57

Jautājums par nacionālsociālistu garīgajiem tēviem līdz šim izpētīts tikai galvenajos vilcienos. Ar nacionālsociālistu priekšgājēju noskaidrošanu nodarbojušies gan nemarksistiskie vēsturnieki — franči Edmonds Vermeijs, Zans de Panžē, Andrē Fransuā Ponsē, vācu vēsturnieks Verners Māzers un citi, kaut gan viņiem tas parasti nav bijis galvenais pētījuma priekšmets,' gan arī marksistiskie zinātnieki un sabiedriskie darbinieki.[2] Daži pētnieki pievērsušies ari atsevišķu nacionālsociālisma ideoloģijas elementu ģenēzes aplūkošanai.[3]

VILNIS
ZARIŅŠ

LAUPĪTĀJU FILOZOFIJA

(nacionālsociālisma ideoloģija un propaganda)

9. NACIONĀLSOCIĀLISMA IDEJISKIE PRIEKŠGĀJĒJI

Taču vēl joprojām pastāv daudz neskaidrību. Parasti šī problēma aplūkota ļoti isi un vispārīgi, minot vienīgi kopīgo vai līdzīgo agrāko gadsimtu autoru un hitleriešu uzskatos, bet nenorādot to atšķirības. Bieži jūtama arī tendence jautājumu izklāstīt vienpusīgi, deformējot vēsturisko patiesību.

Vairums vācu fašisma pētnieku minējuši O. Bismarka, F. Nīčes, R. Vāgnera, H. S. Cemberlena, T. R. Maltusa, B. Musolini ietekmi uz Hitlera un viņa sekotāju uzskatiem.

Par avotiem, no kā nacionālsociālisti aizguvuši tās vai citas idejas, pētījumu autori norādījuši arī militāro teorētiķi Klauzevicu, filozofu Špengleru, ģeopolitikas nodibinātāju zviedru Cellēnu un viņa galveno sekotāju Vācijā ģenerāli Haushoferu, vēsturnieku Treički, politiķi Ratenau un daudzus citus. Atzīstot minēto pētnieku paveikto darbu, jānorāda, ka viņi, sevišķi konservatīvie franču vēsturnieki, par Hitlera ideju priekšgājējiem centušies iztēlot arī vairākus progresīvus 19. gs. Vācijas sabiedriskus darbiniekus, kas cīnījās pret Napoleona 1 virskundzību Eiropā un par vācu kultūras patstāvīgu attīstību, tādēļ šie uzskati vairākos konkrētos jautājumos rada būtiskus iebildumus.

Argumentus savu uzskatu pamatošanai nacionālsociālisma ideologi aizguvuši no visdažādākiem avotiem — jo senāks bija autprs un jo tālāks vācu imperiālisms, jo patvaļīgāk nacionālsociālisti izturējās pret viņa uzskatiem. Agrāko vēstures laikmetu domātāju izteicienus viņi parasti izmantoja kā izolētus citātus, bet iepriekšējo paaudžu Vācijas valdošo aprindu ideologu domas bieži vien norakstīja burtiski, parasti gan nenorādot avotu.

Tādēļ nav pamata uzskatīt par nacionālsociālisma ideoloģijas priekšgājējiem Heraklītu no Efesas, Meistaru Ekehartu un citus vergturu un feodālisma laikmeta domātājus, lai gan nacionālsociālisma ideologi tos bieži citēja un slavināja.[4]

Ļoti piesardzīgi šajā ziņā jāvērtē arī agrīnās kapitālisma attīstības periodu politiķu un filozofu domu līdzība nacionālsociālismam. Tā parasti bija tikai vienā aspektā, turklāt biežāk formāla nekā būtiska, jo atspoguļoja citu sabiedrības attīstības pakāpi. Tas sakāms par Prūsijas karaļa Fridriha II, Johana Fridriha Herdera, Johana Gotliba Fihtes, Fridriha Ludviga Jāna, Ernsta Morica Arnta, Georga Vilhelma Fridriha Hēgeļa, Artura Sopenhauera, Ķarla fon

Klauzevica un daudziem citiem 18. un 19. gadsimta filozofiem un publicistiem, kurus daudzi autori bieži min kā nacionālsociālisma priekšgājējus.

Sādu attālu lidzibu var konstatēt, salīdzinot Prūsijas karaļa Fridriha II

(1712.—1786.) uzskatus ar nacionālsociālistu paustajiem. Fridrihu no vācu fašistiem šķīra ne tikai divus gadsimtus ilgs laika sprīdis, bet vēl jo vairāk Fridriha dinastiskās intereses, koķetēšana ar apgaismotājiem, vienaldzība nacionālajā jautājumā utt. Zināmu līdzību var konstatēt vienīgi uzskatos par militārismu un karu, kaut gan tie nevienam no viņiem nebija oriģināli.

Fridrihs II, tāpat kā vēlāk nacionālsociālisti, atzina, ka vienīgais regulējošais faktors sabiedrībā esot stiprākā tiesības,[5] Vienīgā drošības garantija pavalstniekiem jeb, kā viņš izteicās, tautai, esot militārs spēks.[6] Virsnieku un arī citu sabiedrības aprindu dēlus Fridrihs II aicināja audzināt militārisma un militāru tradīciju garā, dodot viņiem iespēju smelt zināšanas un sajūsmu par karagājieniem un kaujām galvenokārt no literātu un vēsturnieku sacerējumiem, nevis no militāru teorētiķu darbiem, jo tie varot mazināt interesi par karavīra profesiju.[7]

Talu ari militārajos jautājumos Fridriha II un nacionālsociālistu uzskatos pastāvēja daudzas atšķirības. Fridrihs II savos teorētiskajos darbos nosodīja pārmērības karavīru dresūrā, it īpaši centienus disciplinēt karaspēku ar miesas sodu palīdzību. No militārās lietderības viedokļa viņš aicināja ņemt vērā arī kareivju cilvēcisko cieņu un lepnumu, jo nomākti un pazemoti cilvēki nāvi uzskatot par lielāko ļaunumu, tādēļ cenšoties izvairīties no briesmām. Viņš norādīja, ka nekad neizdosies panākt, lai kareivji no apakšvirsnieka nūjas baidītos vairāk nekā no ienaidnieka lodēm un durkļiem, un minēja piemēru par Hanoveras armiju, kur virsnieki ar rungām gan sakropļojuši daudzus baiļu pārņemtus karavīrus, taču nav spējuši viņus sūtīt uzbrukumā.[6]

Nacionālsociālisti nekad nav pat izvirzījuši jautājumu par aklas paklausības un bezierunu padevības ierobežošanu, kaut gan viņi darbojās daudz augstākā sabiedrības attīstības pakāpē.

Arī Prūsijas militārā teorētiķa Karla fon Klauzevica (1780.—1831.) uzskati daudzos jautājumos bija gluži citādi nekā nacionālsociālistiem. Klauzevics gan augstu vērtēja karu un militārisma lomu sabiedrībā, taču aicināja pakļaut šīs parādības prāta un zinātnes kontrolei. Viņš prasīja, lai militārie apsvērumi vienmēr būtu pakļauti politiskajiem un nekad neizvirzītos pirmajā vietā.[9] Klauzevics prasīja, lai karavadoņi prastu aprēķināt savas rīcības sekas, tādēļ nosodīja valstsvīru un karavadoņu drošsirdību, ja tai piemīt avantūristisks raksturs.[10] Viņš aicināja pirms kara uzsākšanas padomāt par tā iespējamām sekām un nespert karā pirmo soli, ja nav iespējams paredzēt, kāds būs pēdējais."

Nacionālsociālistu nostājā pret karu turpretī dominēja voluntā-risms un avantūrisms. Militārajos jautājumos viņi instinktu vērtēja daudz augstāk par prāta apsvērumiem.

Ļoti maz kopīgu iezīmju nacionālsociālistu pasaules uzskatam bija ari ar Fihtes filozofiju. Vienīgi nacionālajā jautājumā var konstatēt attālu līdzību izteicienos. Taču jāņem vērā, ka Fihtes nacionālisms bija apspiestas,

kamēr nacionālsociālistu — apspiedējas nācijas nacionālisms.

Pasludinādams tēvzemes mīlestību par augstāko prasību[12], apliecinādams, ka īsts vācietis nekad nekļūs par romieti'[3], aicinādams jaunatnē ieaudzināt mīlu pret vācu tēvzemi'[9], Fihte cīnījās pret Francijas varas iestāžu varmācīgās gallizācijas politiku Vācijā. Fihtes nacionālisms, ļoti vispārīgos vārdos uzsverot galvenokārt vācu kultūras vienību, bija vērsts pret Vācijas sašķeltību[15], tādēļ ari no šī viedokļa tam bija zināma progresīva nozīme.

Tiesa, jau Fihtes laikā viņa nacionālismam bija ari konservatīvas iezīmes. Tā, piemēram, viņš vērsās pret pasaules tirdzniecību, uzskatot to par vācu paverdzināšanas līdzekli, un sludināja Vācijas saimnieciso autarhiju.'[6]

So un daudzus citus Fihtes teicienus citā kontekstā un gluži citādos vēsturiskos apstākļos izmantoja nacionālsociālisti, lai pamatotu vācu lietburžuāzijas agresīvāko aprindu centienus uzkundzēties citām tautām, taču viņu izteicieniem bija tikai ārēja līdzība ar Fihtes uzskatiem.

Maz līdzības ar vācu fašistu uzskatiem bija arī šopenhauera filozofijai. Gandrīz vai vienīgais kopīgais elements viņiem bija voluntāristiskā attieksme pret pasauli. Sopenhauers centās pārvarēt 18. gs. mehānistisko materiālismu, par visu notikumu un izmaiņu pirmcēloni pasludinot gribu.'[1] Griba, pēc Šopenhauera uzskatiem, esot lieta par sevi un tā esot pilnīgi neatkarīga no savām izpausmēm'[1], tā esot kā burvju vārds, kas paužot katras lietas iekšējo būtību.' Sopenhauers atzina, ka gribai esot dažādu pakāpju objek-tivizācijas (izpausmes) formas. Augstākās formas rodoties no zemākajām un vēlāk pārvarot šīs zemākās formas.[20] Sopenhauers apgalvoja, ka gribas augstākās objektivizācijas formas rodoties zemāko formu cīņā un visas zemākās formas, salīdzinot ar augstāko formu, esot nepilnīgas.[2'] Nacionālsociālisti turpretim propagandēja uzskatu, ka cīņā nekas jauns nerodoties un vienmēr uzvarot viena puse.[11]*

Nacionālsociālistiem nevarēja būt pieņemama arī Šopenhauera koncepcija, ka cilvēka griba nav brīva, ka tā nav lieta par sevi, bet gan absolūtās, bezpersoniskās gribas izpausme (Erscheinung des Willens) un tādēļ pakļauta nepieciešamībai.[23]

Nacionālsociālisti vadoņa gribu centās izvirzīt par augstāko pamatojumu savai ideoloģijai un rīcībai, tādēļ neatzina tai nekādus ierobežojumus vai augstāk par to stāvošus kritērijus.

Tuvāks nacionālsociālistu uzskatiem var likties atzinums, ka dabā starp bioloģiskajiem organismiem norisinās nebeidzama cīņa vielas, telpas un laika dēļ, sevišķi Šopenhauera centieni attiecināt šo bioloģijas likumu arī uz cilvēku sabiedrību, atkārtojot Hobsa teicienu: «Homo hominem lupus est».[2i] (Cilvēks cilvēkam ir vilks.)

Neraugoties uz zināmu līdzību Šopenhauera un nacionālsociālistu uzskatos par atsevišķiem jautājumiem, nav pamata uzskatīt Sopenhaueru

par tiešu priekšgājēju nacionālsociālisma ideoloģijai. Visas šeit minētās idejas nacionālsociālisti daudz skaidrākā formā varēja atrast Šopenhauera sekotāju darbos.

Daudz tuvāki nacionālsociālismam bija Vācijas apvienošanās un imperiālisma veidošanās perioda valdošo šķiru ideologi. Taču arī viņu uzskati veidojās būtiski atšķirīgā sabiedriski politiskā situācijā. Nacionālsociālisti pielāgoja savām vajadzībām daudzus šo reakcionāro domātāju teicienus un politiskās doktrīnas elementus, bet pārējo vienkārši ignorēja.

Samērā daudz nacionālsociālisma ideologi aizguvuši no Fridriha Nīčes (1844.—1900.) darbiem. Nīče pauda galvenokārt tās vācu aristokrātijas daļas uzskatus, kura 19. gs. otrajā pusē sakarā ar straujo kapitālisma attīstību pamazām zaudēja noteicošo lomu sabiedrībā. Viņa darbiem raksturīgs pesimisms, naids pret progresu un dažādām kapitālisma attīstības pavadparādībām — tehniku, tehnisko izglītību, arvien plašāku sabiedrības aprindu piedalīšanos sabiedriskajā dzīvē, cilvēku vienlīdzību likuma priekšā utt. Tomēr viņš spēja saskatīt ari kapitālistiskās sabiedrības asās iekšējās pretrunas, bet, aizstāvēdams sava laika visreakcionārāko aprindu viedokli, viņš gan varēja kodīgi ironizēt par buržuāzisko sabiedrību, taču nespēja dot pozitīvu atbildi sava laika problēmām.

Atšķirībā no franču aristokrātijas ideologa Satobriāna, kas,19. gs. sākumā pēla buržuāzisko sabiedrību, izvirzīdams tai kā pozitīvu alternatīvu idealizētu feodālo iekārtu, ķur valda idealizēta katoļu baznīca, Nīče nevarēja saistīt savas sabiedriskās simpātijas ar kādu noteiktu vēstures periodu, jo viņa acu priekšā risinājās feodālās sabiedrības saimniecisko, politisko un tikumisko pamatu sairums, turklāt nevis varmācīgu tautas masu triecienu rezultātā, kā tas bija Francijā 18. gs. beigās, bet kā nenovēršamas, arvien pieaugušas deģenerēšanās sekas. Tādēļ Nīčes opozīcija pret sava laika un arī pret nesenās pagātnes garīgās dzīves balstiem bija ļoti radikāla, un savus nākotnes ideālus viņš varēja formulēt vienīgi kā abstraktas, gandrīz orākuliskas sentences vai mākslas tēlus. Nīčes darbos ir daudz asprātības, dažkārt pareiza nojauta par sabiedrības dzīves reālo norisi un attīstības perspektīvām, taču gandrīz nekur nav precīzu zinātnisku formulējumu. Viņa valoda ir bagāta un tēlaina, zemtekstu un paradoksu pārsātināta. Viņa uzskatus popularizējuši un dažādi interpretējuši daudzi 19. gs. beigu un 20. gs. Vācijas un arī citu valstu ideologi un publicisti. Nicinājums pret tautas masām, apgaismības, humānisma, politiskās demokrātijas kritika un citi Nīčes filozofijas elementi daudzos jautājumos izrādījās pieņemami 20. gs. imperiālistiskajai buržuāzijai. Nacionālsociālisma ideoloģijā var konstatēt daudz tiešu aizguvumu no Nīčes darbiem, it īpaši jautājumos par prātu, izglītību un morāli. Nīče, tāpat kā vēlāk nacionālsociālisti, apgalvoja, ka tam, kam daudz jāveic un jārada, neesot daudz jāzina.[2'] Modernā izglītība, pēc Nīčes domām, neizglītojot, bet dodot vienīgi zināšanas.[26] *Izglītību ieguvušos*

cilvēkus viņš raksturoja kā pasaules harēma einuhus, kas cenšoties pret visu izturēties objektīvi, taču nespējot neko just, neko nemīlot un neienīstot.[27]

Nīčes noraidošā attieksme pret zināšanām un lasītprašanu nebija nekas oriģināls, lau antīkajā pasaulē Efesas Heraklīts norādīja, ka daudz zināt nenozīmē būt gudram,[26] *bet Platons dialogā «Faidrs» izteica nožēlu, ka rakstīt un lasīt prašana dod iespēju muļķiem tikt pie zināšanām* [29] *taču vergturu sabiedrības ideju popularizēšana 19. gadsimtā bez šaubām bija anahronisms.*

Nīče kritizēja formālās loģikas un kartēziešu filozofijas cieņu pret jēdzieniem un terminiem; tie esot ļoti tāli no reālās dzīves.[30] *Tajā pašā laikā viņš aicināja nesatricināt pastāvošos jēdzienus (. . . das Begriffsbeben, was die Wissenschaft erregt. ..), salīdzinot tādu rīcību, ar zemestrīci, tādējādi noraidot jaunu koncepciju un hipotēžu radīšanu. Viņš iztēloja dzīvi un izziņu kā antagoniskus spēkus un aicināja dot priekšroku dzīvei, nevis izziņai.*[3']

Nīče noraidīja tādu izglītību, kas gatavotu speciālistus praktisku uzdevumu veikšanai,[32] *kaut gan spēja saskatīt tās lomas pieaugumu nākotnē. Ar neslēptu naidu viņš rakstīja par «rupjajiem, strādīgajiem nākotnes mašīnistiem un tiltu cēlājiem», kuri darbošoties ar devīzi: «pēc iespējas mazāk spēka» un «pēc iespējas lietāku muļķību».*[33] *Sīkos, trivālos faktus zinātnē, pēc viņa domām, vācot viduvējības, kāds, piemēram, esot bijis Darvins.*[3*]

Nīčes kritiskie izteicieni par modernā cilvēka pārsātinātību ar zināšanām, ko uzņem bez apetītes un bez spējām sagremot un kas jāvelk līdzi kā lieks balasts,[35] *nav jāsajauc ar informācijas lavīnas problēmu dažās zinātņu nozarēs 20. gadsimta otrajā pusē. Viņa nožēla par izglītotā cilvēka atsvešināšanos no dabas*[36] *bija vērsta pret tautas masu izglītību.*

Vienīgais pretsvars vienpusīgās izglītības kaitīgajai ietekmei, pēc Nīčes domām,[37] *tāpat kā vēlāk nacionālsociālistu uzskatiem, varot būt instinkts. Instinktu pazaudējušais cilvēks vairs neuzticoties liktenim, kļūstot nedrošs un šauboties par visu.*[3*] *Savus uzskatus viņš vairs neizsakot kā personīgu pārliecību, bet vienīgi, ietērpjoties zinātnieka, dzejnieka, politika utt. maskā.*[39] *Tādēļ sabiedrība kļūstot par liela stila karnevālu. Zinātnē un sabiedrībā dominējot liekulības un kalpības gars. Zinātne liecot muguru valdības, sabiedriskās domas vai skaitliskā vairākuma uzskatu priekšā un neviens zinātnieks vairs nedzīvojot saskaņā ar saviem uzskatiem, kā senos laikos.*[*'] ■

Daudz līdzības Nīčes un nacionālsociālistu uzskatos bija arī jautājumā par izcilu personu un tautas masu lomu vēsturē, kaut gan Nīčes izpratnē izcilās personas bija aristokrāti, kamēr nacionālsociālistu izpratnē — dzimušie vadoņi.

Pēc Nīčes uzskatiem, masas esot vienīgi jēlviela izcilo personu rokās vai arī kavēkļi viņu nolūku īstenošanai,[42] *Masas nespējot saprast augsto un*

cēlo}[3] Vēsture atzīstot vienīgi stiprās personības, kas rīkojušās, savu jūtu vadītas, visas pārējās tā izdzēšot no atmiņas." Nākotnē neviens vairs neinteresēšoties par masām, bet vienīgi par izcilajiem indivīdiem. Izcilās personības esot cilvēces vienīgais mērķis,[45] Tajā pašā laikā Nīče atzina, ka tikai viduvējie cilvēki izdzīvojot un radot pēcnācējus, tādēļ tie esot nākotnes cilvēki.[46]

Atzīdams masu nepilnvērtību, ekspluatācijas, it īpaši verdzības nepieciešamību sekmīgai sabiedrības attīstībai,[47] Nīče, tāpat kā vēlāk nacionālsociālisti, noraidīja domu par jebkādu taisnīgumu sabiedrībā[48] un atteicās rēķināties ar vēstures likumiem, jo tie pierādot vienīgi masu nelietību un pretīgo vienveidību.[49]

Tāpat kā vēlāk nacionālsociālisti, Nīče nosodīja jebkādu vairākuma gribas izpausmi. Pat ļoti reakcionārā Vācijas impērijas politika viņam likās nepieļaujami demokrātiska. Šodien, apgalvoja Nīče, Eiropā godā ir bara dzīvnieks . . .[50] *«moderno ideju» cilvēks, šis lepnais pērtiķis.*[51] *Demokrātiskā kārtu un rasu sajaukšanās novedusi Eiropu pie pusbarbarisma.*[52]

Nīče ne tikai nepieļāva domu par sieviešu līdztiesību, bet nosodīja arī sieviešu izglītību. Sevišķi skandaloza viņam likās iespēja, ka sievietes varētu lasīt avīzes un spriest par politiku. Sievietes pirmais un pēdējais, viņaprāt, ir dzemdēt spēcīgus bērnus.[53] Sieviete, kas nebaidās no vīrieša, viņš apgalvoja, zaudē savu sievišķīgo instinktu, taču var iegūt vienīgi komija neatkarību.[54]

No uzskatiem par sabiedrību izrietēja■ arī Nīčes ētiskie uzskati. Viņš apgalvoja, ka pasaulē pastāvot divas — kungu un vergu morāles,[55] *Kungu morāles galvenie tikumi — cietsirdība un drosme, kā arī spēja ilgi glabāt pateicību un atriebību, taču vienīgi pret sev līdzīgiem[66] Vergu morāles galvenie tikumi esot sirsnība, pacietība, uzcītība, pazemība utt.[57] Taču Nīče atzina, ka katram tikumam esot tieksme kļūt par muļķību un katrai muļķībai — par tikumu.*[*6] *Viņa aristokrātiskais lozungs: «Jedem das Seine» — katram to, kas viņam pienākas*[59] *— pusgadsimtu vēlāk tika izkalts Buhenvaldes nometnes vārtos.[60]* „

Nīčes uzskatus par tuvojošos kultūras krīzi, apgalvojumus, ka Eiropa ir slima, rijīga un netīra[6'], ka valdošie kļuvuši lejupejas instinkti[62], ka pasaulē nav progresa, bet drīzāk jārunā par dekadenci un cilvēks nav nekas progresīvāks, salīdzinot ar dzīvniekiem[63], hitlerieši vulgarizētā veidā atkārtojuši dažādos kontekstos, lai kritizētu buržuāzisko demokrātiju un arī lai fašismu iztēlotu kā vienīgo vācu tautas izeju no strupceļa.

Zināmu uzmanību Nīče pievērsa rasiskajai piederībai, kaut gan šajā jautājumā viņa uzskati ir sevišķi nesistemātiski un nekonkrēti. Tos Eiropas iedzīvotājus, kas, pēc viņa domām, esot kādreizējo vergu pēcnācēji, kuri cēlušies gan no Eiropas, gan arī no citām vietām, it īpaši no Priekšāzijas zemēm, Nīče raksturoja kā kultūras darbarīkus (Werkzeuge der Kultur) un apgalvoja, ka viņi esot apkaunojums cilvēcei (eine Schande des

Menschen).[64] Nīče cildināja plēsīgiem zvēriem līdzīgos izcilos cilvēkus — «blondos bes-tijas» jeb «blondos ģermāņu bestijas», gan piebilstot, ka viņa laika vāciešiem esot ļoti maz asinsradniecības ar senajiem ģermāņiem,[65] Nīčes rasisma ideāls bija augstākais cilvēks, pārcilvēks (Der höhere Mensch, Übermensch). Attiecībā pret pārcilvēku parastie cilvēki būtu tādi paši kā pērtiķi, salīdzinot ar cilvēku.[66]

Atšķirībā no nacionālsociālisma ideoloģijas Nīčes rasisms nebija antisemītisks. Viņš gan izteicās, ka Vācijā esot pietiekams skaits ebreju, bet tajā pašā laikā raksturoja ebrejus kā naudas un pacietības ģēnijus, kuri esot stiprākā un tīrākā rase Eiropā.[67] Galvenais pārmetums, ko Nīče vērsa pret ebrejiem, bija tas, ka ebreji, atriebdamies romiešiem par savu paverdzināšanu, noformulējuši vergu morāli kristīgās reliģijas formā un izplatījuši to romiešu un arī vergu vidū.[6] Kristīgajā morālē labs esot nevis tas, kas ir stiprs, skaists, izcils, bet gan tas, kas ir vārgs, slimīgs, nevarīgs, pazemīgs.[69] Kristīgā mīlestība, kas sludinot pestīšanu un uzvaru nabagiem, slimajiem un grēciniekiem, visu kārtu un visu rasu vienlīdzību, nozīmējot pūļa uzvaru™ Rezultāts bijis tāds, ka trīs ebreji un viena ebrejiete (Jēzus no Nacaretes, zvejnieks Pēteris, tepiķu taisītājs Pauls un Jēzus māte Marija) šādai mācībai pakļāvuši Romu un gandrīz puspasaules.[7'] Nīčes un nacionālsociālistu atšķirības laikmeta, šķiriskās piederības un izglītības ziņā, protams, bija cēlonis arī daudzām citām nesaskaņām Nīčes un nacionālsociālistu uzskatos.*

Nacionālsociālistiem nevarēja būt pieņemams Nīčes apgalvojums, ka aristokrātija esot sabiedrības jēga un sabiedrības pastāvēšanas augstākais attaisnojums,[72] ka stiprajam cilvēkam vajagot būt brīvam gan no atsevišķu cilvēku, gan no tēvzemes ietekmes,[73] ka nacionālisms ir neprāts[74] un vācu naids pret frančiem ir tikpat muļķīgs kā naids pret ebrejiem un poļiem. Tiesa, Nīče veltījis daudz nicinošu epitetu angļiem, frančiem, ebrejiem un citām tautām,[76] bet tikpat nicinoši viņš izteicies arī par vāciešiem.[77] Tiešā pretrunā ar nacionālsociālistu nostāju atradās gan Nīčes nicinājums pret filozofiem — tirānu bļodu laižām, kas atrodas valdības, policijas vai baznīcas kontrolē, gan aizrādījums, ka domātājiem, kuri nodarbojas ar Eiropas nākotnes problēmām, jāparedz ebreju un krievu ietekme kā svarīgs faktors lielajā spēku rotaļā un cīņā.[19]

Nacionālisma un šovinisma propagandas jautājumos nacionālsociālisma ideoloģijai bija daudz līdzības ar 19. gs. otrās puses reakcionārā vēsturnieka un politiskā darbinieka Heinriha fon Treič-kes (1834.—1896.) uzskatiem. Treičke bija viens no pirmajiem Vācijas politiķiem, kas agresīvus karus centās pamatot ar vācu tautas nacionālajām interesēm. 1870. gadā viņš par vācu tautas ienaidniekiem pasludināja visu franču tautu.[60] Pretfranču nacionālismu Treičke apvienoja ar rasismu, apcerēdams ķeltisko izvirtību un fizisko vājumu. Franciju no pilnīga sabrukuma, pēc Treičes domām, esot pasargājis vienīgi regulārs svaigu vācu asiņu ieplūdums no Elzasas un LotringasPastāvošās Vācijas

robežas viņš raksturoja kā apkaunojumu un sliktu joku, un aicināja tās grozīt ar militāra spēka palīdzību,[82] *pamatojot to arī ar vācu tautas straujāku dabīgo pieaugumu, salīdzinot ar frančiem.*[83] *Elzasas atrašanos Francijas sastāvā Treičke apzīmēja kā noziegumu pret vēstures saprātu, jo tādā veidā pusizglītoti barbari kalpinot brīvos vācu vīrus.*[6]* *Tajā pašā laikā viņš aicināja nerēķināties ar to, vai Elzasas un Lotringas iedzīvotāji paši vēlas atdalīties no Francijas, jo, apgalvoja Treičke: «Mēs, vācieši., labāk zinām, kas elzasiešiem ir vajadzīgs, nekā tie nelaimīgie paši. ,».*[es] *Dažus gadus vēlāk Treičke tomēr atzina, ka Elzasas un Lotringas aneksija esot notikusi Vācijas, nevis anektēto teritoriju iedzīvotāju interesēs, un aicināja pārvācot šos iedzīvotājus iespējami īsā laikā — vācu asinīm esot vajadzīga vācu izglītība.*[66] *Treičkes centieniem ievērot tautību valstu robežu nospraušanā tomēr nepiemita stingra konsekvence. Viņš ne tikai neiebilda pret poļu un dāņu apdzīvoto teritoriju atrašanos Vācijas valsts sastāvā, bet aicināja tur ietilpināt arī Francijas pilsētas Belfortu un Mecu, kaut gan pats atzina, ka šajās pilsētās gandrīz nemaz neesot vāciešu. So prasību viņš centās pamatot galvenokārt ar militāriem apsvērumiem, bet norādīja arī, ka nevajagot pārāk sīkumaini ievērot principu, ka valsts robežai katrā ziņā pilnīgi jāsakrīt ar nacionālajām.*[88] *Par visaugstāko juridisko principu Treičke atzina zobena tiesībās, un, atsaucoties uz tām, prasīja Elzasas un Lotringas aneksiju un tikai pēc tam norādīja, ka vācu tauta nedrīkst ļaut saviem pazudušajiem dēliem atsvešināties no vācu valsts.*[69] *Treičke, tāpat kā vēlāk nacionālsociālisti, noliedza politiskās cīņas sakaru ar to vai citu sabiedrības aprindu ekonomiskajām interesēm un centās dažādu politisku grupējumu, it īpaši sociāldemokrātu, ietekmi izskaidrot galvenokārt ar viņu aģitācijas metodēm.*[90]

Dažos jautājumos, it īpaši centienos interpretēt sabiedrības dzīves notikumus ar bioloģijas likumu palīdzību nacionālsociālisma ideologiem daudz kopīga ar mākslas vēsturnieka un teorētiķa Jakoba Burkharta (1818.—1897.) uzskatiem. Burkharts uzlukoja lielos vēstures notikumus — revolūcijas, pilsoņu karus utt. kā sabiedrības organisma slimības un politisko fanātismu pielīdzināja drudža stāvoklim, kas varot veicināt izveseļošanos. Tāpat kā fanātismu, Burkharts attaisnoja arī despotismu politikā, apgalvojot, ka pēc sabiedriskām krīzēm despotisms esot neizbēgams un nepieciešams un varot nest daudz svētības.[92] *Jānorāda, ka Burkharts savā mācībā par sabiedrības krīzēm pilnīgi ignorēja ekonomiskās un sociālās attiecības un nesaskatīju nekādu atšķirību* ***starp*** *despotismu un diktatūru. Karus viņš raksturoja kā veselīgu parādību, kuru gaitā tautas varot salīdzināt savus spēkus un noregulēt attiecības, ņemot vērā reālo spēku samēru, bet nevis kādas novecojušās «tiesības». Tikpat atzinīgi Burkharts vērtēja ari sabiedrības dzīves pakļaušanu militārai disciplīnai kara laikā, jo tā izvirzot augstākus ētiskus ideālus nekā dzīvības un mantas saglabāšana* [93]

Tikai sākot ar pirmā pasaules kara priekšvakaru, vācu imperiālisma

visagresīvāko aprindu ideologi izstrādāja ideoloģiskas koncepcijas un politiskus lozungus, ko nacionālsociālisti gandrīz bez izmaiņām pārņēma savā ideoloģijā. Šeit iespējams detalizētāk aplūkot tikai dažu redzamāko pirmā pasaules kara priekšvakara, kara un Veimāras republikas perioda reakcionāro teorētiķu, politiķu un publicistu uzskatus. Jāņem vērā, ka analogas vai līdzīgas domas propagandēja daudzi citi publicisti un žurnālisti, tādēļ, salīdzinot tekstus, gandrīz nav iespējams pierādīt, ka to vai citu apgalvojumu nacionālsociālisma ideologi aizguvuši no šī autora, nevis no viņa kolēģa un domubiedra.

Redzama figūra vācu imperiālisma ekspansijas propagandistu vidū bija Pauls Rorbahs. Dzimis Latvijā, 1869. g., teologs pēc izglītības, viņš apceļoja daudzas pasaules zemes, noskaidrojot vācu kapitāla un vācu kolonistu ieplūšanas iespējas. No 1903. līdz 1906. g. viņš bija ieceļošanas komisārs Vācijas kolonijā Dienvidrietumu Āfrikā.

Rorbaha darbi, kas sarakstīti I pasaules kara priekšvakarā, kara laikā un pēc Vācijas sakāves, ievērojami atšķiras pašapziņas, ka-reivīguma un pretenziju ziņā, taču ikviens no tiem atspoguļo vācu monopolistiskās buržuāzijas agresīvāko aprindu ikreizējās intereses. ! */*

I pasaules kara sagatavošanas periodā Rorbahs dedzīgi aizstāvēja vācu imperiālisma pretenzijas iekarot pasaules kundzību, motivējot šo prasību, tāpat kā vēlāk nacionālsociālisti, ar tautu līdztiesības principu. Sājos gados viņš centās modināt naidu galvenokārt pret Angliju un vispār pret anglosakšiem, jo tie esot nostiprinājušies visā pasaulē un ierobežojot citu tautu tiesības. Anglosakšu privileģēto stāvokli nevarot apstrīdēt ne Francija, ne Krievija; pirmā sava morālā pagrimuma un niecīgā bērnu skaita, bet otrā — savas nekulturālības dēļ. Vienīgi vācu tauta, pēc viņa domām, esot pietiekami stipra, lai varētu pretendēt, ka nākotnē tās nacionālās tieksmes tiks respektētas[94] *Sā uzdevuma vārdā Rorbahs, tāpat*

kā vēlāk nacionālsociālisti, aicināja panākt vācu tautas strauju skaitlisku pieaugumu.[95]

Taču Rorbahs pilnīgi ignorēja demogrāfisku izmaiņu sociālos cēloņus. Vācu vairošanās, pēc viņa domām, esot dabīga spēka izpausme.[%] Prieks par bērnu bagātību esot tautas veselības termometrs[97] Franči, pēc Rorbaha domām, esot labprātīgi pieņēmuši divbērnu sistēmu un līdz ar to esot nolēmuši sevi nevarībai,[98] Pastiprinātu iedzīvotāju skaitlisko pieaugumu Rorbahs, tāpat kā vēlāk nacionālsociālisti, uzskatīja vienīgi par līdzekli tālejošu ekspansijas mērķu sasniegšanai, jo saskaņā ar viņa apgalvojumu, kas, starp citu, bija pilnīgi nepamatots, jau pastāvošais vācu tautas pieaugums esot nepietiekoši nodrošināts ar lauksaimniecības produktiem, izrakteņiem un jēlvielām, jo Vācija esot iespiesta nelabvēlīgās robežās un tai nākoties importēt svarīgākos eksistences līdzekļus.[99] Vāciešiem, pēc viņa domām, vajagot arvien paplašināt savu dzīves sfēru un iekarot vietu līdzās anglosakšiem, citādi tie noslīdēšot atpakaļ teritoriālas tautas stāvoklī.

«. . Mēs esam kā koks, kas sakņojas klinšu plaisā,» — viņš apgalvoja 1912. gadā. «Vai nu mēs atspiedīsim akmeņus uz visām pusēm un augsim tālāk, — vai arī pretestība izrādīsies tik stipra, ka mums būs jānonīkst barības trūkuma dēļ.»[100] Šos vārdus gandrīz burtiski vēlāk atkārtoja Hitlers.'0'

Pirms I pasaules kara Rorbahs par nozīmīgu vācu kolonizācijas apgabalu uzskatīja Āfriku, it īpaši vācu kolonijas šajā kontinentā. Pastāvošo kolonizācijas iestāžu politiku viņš iztēloja kā kaitīgu filantropiju pret krāsainajām rasēm, jo tā, pēc viņa domām, pārāk daudz rūpējoties par nēģeru kultūras saglabāšanu, bet nepietiekami gādājot, lai šīs teritorijas kolonizētu ar baltajiem ieceļotājiem.' Tautām tāpat kā indivīdiem, pēc viņa domām, neesot tiesības eksistēt, ja tās neradot vērtības, bet cilvēces kultūrai daudz vairāk varēšot dot baltās rases kolonisti Āfrikā nekā nēģeru nomadu vai kapļa zemkopju ciltis.'03« . . Vai gan vācu tautai vajadzētu atteikties kļūt lielākai un spējīgākai, atteikties meklēt saviem dēliem un meitām brīvu dzīves telpu (freien Lebensspielraum) (retinājums mans. — V. Z.) tādēļ vien, ka pirms 50 vai 300 gadiem kaut kāda nēģeru cilts iznīcinājusi, padzinusi vai paverdzinājusi savus priekšgājējus, un šādu tiesību vārdā velk savu barbarisko eksistenci zemē, kur desmitiem tūkstošu vācu ģimeņu varētu lieliski dzīvot un vairot mūsu tautas spēku un labklājību. Tikai augstāko rasu dienestā iemācoties radīt vērtības, t. i., augstāko rasu un sava progresa vārdā iedzimtie iegūst morālas tiesības pastāvēt,» patētiski izsaucās Rorbahs.'0* Rorbahs apsveica 1 pasaules kara izcelšanos, norādot, ka labvēlīgāku spēku samēru, kāds starp Vācijas un tās pretinieku spēkiem bijis kara sākumā, būtu grūti sagaidīt.'05 Viņš attaisnoja visus vācu militāristu kara noziegumus. Tā, piemēram, Beļģijas neitralitātes laušanu viņš centās attaisnot ar precedentu — angļu flotes uzbrukumu dāņu flotei 1807. g. septembrī Napoleona karu laikā.'00 I pasaules kara gados nekādi diplomātiski apsvērumi nekavēja Rorbaham

propagandēt ekspansiju Eiropā. Sevišķi tuva viņam šajā laikā bija doma pievienot Vācijai Baltiju un kolonizēt to ar vāciešiem. Jau pirms kara

Rorbahs izteica nožēla, ka latvieši un igauņi nav pārvācoti jau tālā pagātnē,'07 Taču atšķirībā no vācu fašistu uzskatiem Rorbahs apgalvoja, ka Baltijas tautas piederot pie Rietumu, nevis pie krievu kultūras.'01

Atšķirībā no hitleriešiem Rorbahs vācu imperiālisma centienus iekarot un asimilēt Baltijas tautas iztēloja gandrīz vai par filantropiju. Viņš apgalvoja, ka šis tautas esot pārāk mazas, lai varētu attīstīt augstāku pastāvīgu kultūru. Augstāku izglītību latvieši un igauņi varot iegūt vienīgi kādas citas, lielākas tautas valodā.'09

Rorbahs aicināja iekarot Latviju, padzīt latviešu inteliģenci un pārvācot zemniekus."0 Baltijas tautu pārvācošana, pēc Rorbaha domām, notiktu jo sekmīgāk, ja tur lielā skaitā nometinātu vācu kolonistus. Viņš paredzēja Igaunijas, Latvijas un Lietuvas teritorijās ieplūdināt apmēram divus miljonus vāciešu no vācu kolonijām Krievijā un paredzēja aicināt ari citās zemēs dzīvojošus vāciešus braukt uz Baltiju.'" Kolonizācijas projektus Rorbahs aicināja īstenot, nemaz nerēķinoties ar Baltijas tautām. «Ko gan šīs mazās tautu drumslas. . lietuvieši, latvieši un igauņi varētu pret to iebilst. Vai gan tās spēs saglabāt patstāvīgu garīgu dzīvi, ja visur ieplūdis vācu ieceļotāji un pacelsies vācu skolas un augstskolas?» viņš izsaucās."

Pēc pirmā pasaules kara sarakstītajos Rorbaha darbos grūti atrast pat maznozīmīgas atšķirības, salīdzinot ar vācu fašistu uzskatiem. Vācijas sakāvi viņš tāpat kā nacionālsociālisti izskaidroja ar morāla rakstura faktoriem — tauta nepietiekami ticējusi cīņas nepieciešamībai, bet matroži gļēvulības dēļ dumpojušies, lai nebūtu jaciņās jūras kaujā."3 Tāpat kā dažus gadus vēlāk Hitlers, Rorbahs Vācijas neveiksmes karā izskaidroja ar atbilstoša pasaules uzskata (Weltanschauung) trūkumu."1 Tāpat kā hitlerieši Rorbahs ar nacionālsociālistiskās argumentācijas palīdzību centās apkarot visai cilvēcei piemītošās garīgās un kultūras vērtības jeb, kā viņš izteicās, universālismu" Ar tādiem pašiem argumentiem kā nacionālsociālisti Rorbahs kritizēja katoļu baznīcas darbību Vācijā[116] *un apvainoja viduslaiku Svētās Romas impērijas ķeizarus vācu nacionālo interešu ignorēšanā."7 Tāpat kā vācu fašisti Rorbahs noraidoši izturējās pret Veimāras republiku, taču atšķirībā no hitleriešiem atturējās no skaļām deklaratīvām frāzēm pret to. Viņš uzsvēra, ka valsts forma esot maznozīmīgs jautājums. Svarīgi esot vienīgi, lai masām būtu labs vadonis. «Vadoņa domas un vadonis ir viss» (Führergedanke und Führer sind alles) — viņš* izsaucās."[8]

Arī nacionālajā un sociālajā demagoģijā Rorbaha un hitleriešu uzskati ir ļoti tuvi. Nacionālismam Vācijā, pēc Rorbaha domām, vajadzētu nomākt šķiras, kārtas vai profesijas apziņu, jo tā kaitējot tautas interesēm."[9] *Nacionālisma audzināšanai Rorbahs ieteica tādas pašas receptes kā vēlāk Hitlers — visur stāstīt, cik daudz kultūras vērtību radījuši vācieši un cik daudz pateicības cilvēce vāciešiem parādā.'20 Konstatēdams, ka vācu*

tautas vēsturei esot unikāls raksturs, — kādas neesot nevienai citai tautai,'[2]' Rorbahs nepiebilda vienīgi to, ka ikvienas tautas vēsture ir unikāla.

Tajā pašā laikā, kad Rorbahs aicināja pakļaut un iznicināt citas tautas, viņš centās vāciešus iztēlot par nelaimīgiem cietējiem, kam jāpanes citu tautu pārestības. Lai gan vācu minoritātes daudzās Eiropas zemēs ietilpa valdošo šķiru sastāvā, viņš tās iztēloja kā nomāktus pārijus, kam jāpacieš dažādas varmācības. Pēc viņa domām, nelaimē esot visi vācieši, kas dzīvo nevis Vācijā, bet kādā citā zemē, kaut vai Dancigā vai Austrijā.'[22]

Rorbahs bija viens no pirmajiem vācu buržuāzijas ideologiem, kas saprata nepieciešamību apvienot nacionālo un sociālo dema-goģiju kapitālistiskās iekārtas stabilizācijas nolūkā. Nevairīdamies no skaļām frāzēm, viņš pat apgalvoja, ka Vācija iešot bojā, ja tā nesavienošot nacionālismu ar sociālismu.'[23] Vācu tautai, pēc viņa domām, esot vajadzīga nevis demokratizācija, bet gan socia-tizācija, saprotot ar to šķiru pretrunu notušēšanu nacionālistiskās demagoģijas vārdā. Sos Rorbaha apgalvojumus, tāpat kā daudzus citus, vācu fašisti bez izmaiņām uzņēma savā programmā un propagandēja kā savus oriģinālus atklājumus.

Daudz tiešu aizguvumu nacionālsociālisma ideoloģijā bija no pārvācotā angļa Hjūstona Stjuarta Čemberlena uzskatiem. Cem-berlens (1855.—1927.) dzimis Portsmutā, studējis Drēzdenē mākslas vēsturi, no 1889. gada dzīvoja Vīnē, bet no 1908. gada — Bai-retā. Viņš bija viens no enerģiskākajiem vācu imperiālistiskās buržuāzijas interešu paudējiem. Čemberlena uzskatiem daudz atzinīgu vārdu veltījuši A. Hitlers, A. Rozenbergs un citi nacionālsociālisma ideologi.[125]

Cemberlens rakstījis apcerējumus par R. Vāgnera, F. Nīčes,

I. V. Gētes, I. Kanta un citu vācu kultūras darbinieku dzīvi un darbību, interpretējot to no lielvācu šovinisma un panģermānisma viedokļa. Pirmā pasaules kara gados viņa publicistiskie raksti atspoguļoja visagresīvāko vācu imperiālisma aprindu viedokli. Cemberlens noliedza pretrunu pastāvēšanu vācu tautā un visus vāciešus, bet it sevišķi ievērojamākos Vācijas filozofus, dzejniekus, zinātniekus, administratorus utt. centās iztēlot kā vienas ģimenes piederīgos, kuri būtiski atšķiroties no visiem nevāciešiem.[126] Lielos vācu kultūras darbiniekus Cemberlens, tāpat kā vēlāk Hitlers, aicināja padarīt par uzskates līdzekļiem, ar kuru palīdzību jaunatnē varētu ieaudzināt nacionālismu. [7] Viņš apgalvoja, ka nevienā pasaules zemē neesot pat aptuveni līdzvērtīgu darbinieku vāciešiem. Vācu dzejnieki esot nepārspējami interešu daudzveidībā, patriotismā un centienos attīstīt kultūru, vācu valstsvīriem neesot līdzīgu izglītības, tikumiskās stingrības un sirds skaidrības ziņā.'[11] Cemberlens pauda domu, ka nacionālisms esot ikviena vācieša ļoti svarīgs uzdevums. Sevišķi svarīgi to apzināties esot izglītotajiem vāciešiem, jo par neizglītotajiem esot nomodā labais eņģelis un viņi gluii instinktīvi esot

nacionālisti. Būt vācietim — deklarēja Cemberlens — ir atbildīgs, Dieva uzticēts pienākums.'[29] Par labāko nacionālisma skolu Cemberlens, tāpat kā vēlāk nacionālsociālisti, uzskatīja armiju, bet viņš prasīja, lai ari zinātne, reliģija, skolas, māksla, politika utt. tiktu iesaistītas vācu nacionālisma ieaudzināšanā.'[3]

lau ilgi pirms nacionālsociālisma rašanās Cemberlens attīstīja karojošo vācu nacionālismu līdz rasismam.

Nacionālsociālisti bieži deklarējuši savas antipātijas pret vācu sociāldemokrātiju. Taču tas viņus nemaz netraucēja pārņemt daudzus labējo sociāldemokrātu propagandas elementus. Tas bija jo vieglāk izdarāms tādēļ, ka labējie sociāldemokrāti imperiālisma periodā un it īpaši I pasaules kara gados aizstāvēja vācu lielburžuā-zijas intereses. Seit iespējams aplūkot tikai viena redzama sociāldemokrātu teorētiķa lohana Plenges uzskatu ietekmi uz vācu fašismu.

lohans Plenge, tāpat kā vēlāk nacionālsociālisti, apgalvoja, ka I pasaules karā vācu tauta cīnoties par savu dzīvību un par savu saimniecisko eksistenci, un tādēļ aicināja šim karam ziedot visu.[131] Par kara cēloņiem Plenge gan, atšķirībā no vācu fašistiem, uzskatīja saimnieciska, nevis bioloģiska rakstura parādības,'[32] taču arī viņš pasludināja karu par fatālu neizbēgamību sabiedrības dzīvē un saimniecības attīstības nepieciešamu priekšnoteikumu.'[33] Plenge deklaratīvi noraidīja pasaules kundzības ideju kā kara mērķi, taču prasīja vienīgi. . . lai Vācijai tiktu nodrošināta Eiropas vadība un lai Vācija būtu Eiropas politikas centrs,[134] *un lai Vācija turklāt iegūtu lielas kolonijas, it īpaši Centrālāfrikā, kā ari tiltu uz Austrumāziju.'[35] Šajos labumos Vācijai nevajadzētu dalīties ar sabiedrotajiem un, piemēram, nevajadzētu saimnieciski apvienoties ar Austriju. Tautu draudzība — izteicās Plenge — nav nekāda laulība un,ja ari tā būtu laulība, tad vienīgi ar šķirtu īpašumu.'[36] Kara mērķu iztirzājumā Plenges paustie uzskati maz atšķīrās no vācu lielburžuāzijas parastajiem propagandas standartiem un to dēļ vien nacionālsociālistiem nebūtu bijis vērts meklēt sociāldemokrātu rakstus. Taču te bija arī kaut kas īpatnējs un vācu fašistiem sevišķi noderīgs — centieni tautas saimniecības militarizāciju iztēlot kā sociālistiska rakstura pārkārtojumus.*

Plenge apgalvoja, ka kara laikā Vācijā saimniecība un valsts esot pilnīgi sakusušas.'[37] Lielo pasaulvēsturisko uzdevumu veikšanai vācu tauta saliedējoties un vispārības intereses stādot augstāk nekā personīgās.[138]

Stingro valsts kontroli pār militarizēto ekonomiku Plenge dēvēja par saimnieciskās dzīves ļauno kārtību (retinājums mans. — V. Z.) (Neuordnung unseres Wirtschaftlebens),' bet sabiedriskās dzīves militarizāciju un strādnieku šķiru cīņas noslā-pēšanu I pasaules kara pirmajā periodā Vācijā viņš iztēloja kā sociālu mieru un izteica cerību, ka šāds stāvoklis saglabāsies arī pēc kara. Monopolistiskās valsts kontroli visās saimniecības nozarēs un šķiru cīņas apspiešanu Plenge, tāpat kā vēlāk

*Hitlers, Gebelss un Lejs, nosauca par sociālismu. «Organizācija ir sociālisms,» viņš izsaucās.'*0 Plenge apgalvoja, ka kara apstākļos esot dzimusi īsta nākotnes valsts — vācu nacionālvalsts augstākā pakāpē, kas gan neesot likvidējusi šķiru intereses, taču tās pārvarējusi augstākas idejas vārdā.*'41

No šādiem uzskatiem līdz hitleriešu totālā kara propagandai bija tikai viens solis.

*Daudz aizguvumu nacionālsociālisma ideoloģijā bija no reakcionārā filozofa un publicista Mellera van den Bruka (1876.—1925.). Mellera van den Bruka filozofiskie uzskati bija nekonsekventi — viņš bieži jauca objektīvo īstenību ar izziņu un par pirmsākumu ikvienai esamībai uzskatīja mistiku."2 Mistiku Meilers van den Bruks definēja kā cilvēka vienatni ar radīšanas izjūtu (Mystik ist Einsein des Menschen mit dem Schöpfungsgefühl).*l4! *Mistika, pēc viņa domām, apņemot gan atsevišķa cilvēka, gan arī tautu un rasu rašanās sākotni.*134 *Izziņas jautājumos Metiers van den Bruks par mistiku bieži sauc psiholoģiskas parādības, ko zinātnē parasti pieņemts dēvēt par intuīciju.'*5 Mistika, apgalvoja Meilers van den Bruks, ir integrējoša dabas daļa, un vielas un spēka nezūdamības likums attiecas arī uz mistiskajiem spēkiem. Mistika (lietojot šoreiz šo vārdu, lai apzīmētu virzienu filozofijā. —* V. Z.*), pēc Mellera van den Bruka domām, savā attīstībā konkretizejoties. Skatījums kļūstot par atziņu, nojauta — par zināšanām, ū;i haoss — par sistēmu (aus Schau wird Erkenntnis, aus Ahnu - ; Gewissheit, aus Chaos System). Mistika pati dabiski tiecoties kļ' ! par metafiziku.'*7 Mistika, atkarībā no rases, no kultūras un / citiem apstākļiem, varot attīstīties gan par reliģiju, gan arī par filozofiju, taiu tai neesot nekādas saskares ne ar dogmatiku, ne ētiku.' Mistikas izpausmes forma esot mīts.'49 Bez šādas formas mistika būtu mēma, tā būtu kā plūstoša noskaņa (eine schwimmende Stimmung) ārpus laika un telpas.'10 Tādā pašā nozīmē kā Meilers van den Bruks «mistiku» un «mītu» lietoja arī nacionālsociālisti, it īpaši A. Rozenbergs savā darbā «Der Mythus des 20. Jahrhunderts».*

Tuva nacionālsociālistu, it īpaši A. Rozenberga nostājai bija Mellera van den Bruka attieksme pret kristietību, it īpaši pret katoļu baznīcu. Viņš izteica domu, ka kristietības vēsture esot tās sairuma vēsture un galvenais kristietības ārdītājs esot bijusi baznīca, kas uzmetusies par starpnieku starp cilvēkiem un Dievu.'5' Katolicisms, norādīja Meilers van den Bruks, ir svešs ģermāņu būtībai; ja tur tomēr varot konstatēt kaut ko gaišu, dzīvespriecīgu, tad tas esot ģermāņu tautu iespaids.'52 Sādu pašu uzskatu vairākkārt paudis A. Rozenbergs.'51 Tāpat kā vēlāk A. Rozenbergs, Meilers van den Bruks ļoti nicinoši izteicās par viduslaiku sholastiķu,'54 toties ar lielu cieņu atsaucās par viduslaiku mistiķi Meistaru Ekehartu, kā sevišķu viņa nopelnu atzīmējot Dieva jēdziena atbrīvošanu no jebkādām cilvēciskām īpašībām, piemēram, atspēkojot apgalvojumus, ka Dievs esot guars, labs, esošs utt., un prasot savienoties nevis ar Dieva tēlu, bet ar būtību.'55

Tuvs nacionālsociālistu nostājai bija arī Mellera van den Bruka nacionālisms un Prūsijas militārisma slavinājumi. Vācieši, apgalvoja Meilers van den Bruks, kādreiz bijuši pirmā tauta pasaulē, taču, beidzoties viduslaikiem, šo stāvokli zaudējuši.[156] Vācija varot cerēt pārspēt līdzšinējo, piemēram, antīko kultūru, pateicoties atšķirībai, kāda pastāvot starp Prūsiju un pārējo Vāciju. Vācija esot bagāta ar mītiem un ar kultūru, kamēr Prūsijā mītu neesot. Toties Prūsija, pateicoties saviem principiem un organizācijas stingrībai, esot kļuvusi par vācu tautas mugurkaulu.'[157] Pateicoties Prūsijai, vācu ideāli vairs neatrodoties Romā, Palermo un Jeruzalemē, bet gan pašā Vācijā un vācieši no trubadūru un ceļinieku tautas kļuvuši par pionieriem un zemes alkstošiem kolonistiem, kas vairs netīko svešas zemes pārstaigāt tikai ar ieročiem vai pat vienīgi ar dziesmām, bet gan cenšas tās iegūt sev, lai tās apstrādātu ar arklu vai lāpstu.' Pateicoties prūsiskumam, vāciešus vairs neviens nevarot apdraudēt, bet viņi paši varot apdraudēt citus.'[159] Prūsijas stils, kam piemītot nevis sapņainība, bet griba, kas cienot nevis apgaismību, bet gan skaidrību (nicht Aufklärung, sondern Klarheit) esot sasniedzis nevis romantiski ilgotu, bet gan reālu varenību.'[160] Meilers van den Bruks līdzīgi nacionālsociālistiem slavinājis militārismu un karus, apgalvojot, ka vienīgi cīņa nodrošinot jebkuras nācijas veselīgu attīstību.'[162] Viņš apgalvoja, ka slāvu tautas arvien vairāk mongolizējoties, un izteicis daudz citu uzskatu, ko vēlāk izmantoja nacionālsociālisti, piemēram, nepieciešamību dibināt trešo vācu impēriju, veltot šai idejai grāmatu «Trešā valsts» (Das Dritte Reich), kas iznāca 1923. gadā.

Ievērojama ietekme uz nacionālsociālisma ideoloģijas veidošanos bija zviedru jurista, panģermānisma sludinātāja Rūdolfa Cellena (Rudolf Kjetlen) (1864. —1922.) uzskatiem. Cellena teorētiskā darbība visvairāk pazīstama sakarā ar ģeopolitiku. Sādā aspektā viņa un viņa sekotāju koncepcijas īsumā aplūkotas jau ģeopolitikai veltītajā rakstā. Taču Cellens centies izstrādāt reakcionāru uzskatu sistēmu arī daudzos citos sabiedriskos jautājumos. Viņš saprata vai nojauta kapitālisma vispārējās krīzes iestāšanos un meklēja reakcionāru izeju no tās, cerot, ka Vācijas uzvara 1 pasaules karā novedīs pie buržuāziski demokrātisko brīvību likvidācijas. Savā darbā «1914. gada idejas» viņš centās pierādīt imperiālistiskās buržuāzijas uzskatu pārākumu pār buržuāziskās demokrātijas idejām, kuras viņš iztēloja kā novecojušās 1789. gada idejas.

Sevišķi nikni Cellens vērsās pret franču buržuāziskās revolūcijas lozungiem «brīvība, vienlīdzība, brālība». Brīvībai, pēc viņa domām, neesot nekāda pozitīva satura. Tā noliedzot saistības un tādēļ atrodoties viņpus laba un ļauna. Ja 1789. gada brīvības ideja esot bijusi vērsta pret absolūtu valsti, neauglīgu baznīcu un konvenciju saistītu sabiedrību, tad vēlāk tā esot kļuvusi par patvaļas un netikumības sargātāju.[162] Brīvības alkas, tāpat kā alkoholisms, nezinot mēra. 1789. gadā tās esot bijušas sabiedrības sāts, bet 1914. gada sabiedrībai tās varot būt sāls tikai tādā pašā nozīmē kā

Lata sievai.'[63]

Augstāk par brīvību Cellens aicināja vērtēt atbildību, autoritāti, bet jo sevišķi — kārtību. Viņš gan piebilda, ka arī kārtības, tāpat kā brīvības lozungu varot izmantot nelietīgi, taču atzina, ka 1914. gadā sabiedrība esot izsalkusi un izslāpusi pēc kārtības.'[64] *Norobežodamies no prasības garantēt sabiedrības locekļu tiesības, Cellens uzsvēra pienākuma nozīmi.'*[65]

Tikpat noraidoši Cellens izturējās arī pret vienlīdzības lozungu. Iztēlojot tiesību vienlīdzību kā nivelēšanu, viņš apgalvoja, ka vienlīdzība tiecoties visus cilvēkus mest Prokrusta gultā. Mazie cilvēki vienlīdzības rezultātā nekļūstot lielāki, bet lietie tiekot samazināti. Sādā kārtā vienlīdzība nozīmējot cilvēces dekapitāciju.'[66]

Ļoti brīvi interpretējot Nīčes domas, Cellens apgalvoja, ka Nīčes sludinātais pārcilvēks iemiesojot cilvēces itgas pēc izcilā, lieliskā un nesot smagāko nastu.'[67] *Prasību pēc vienlīdzības Cellens aicināja aizstāt ar prasību pēc taisnīguma.'*[66]

Brālības idejai Cellens neuzbruka tik asi, taču interpretēja to kā prasību pēc brālības Ordeņa sabiedrībā.'[69]

Bioloģiski interpretējot sabiedriskos procesus, Cellens slavināja imperiālistisko karu, jo, pēc viņa domām, tāpat kā dzīvnieku valstī, arī valstu attiecībās uzvarēšot tā puse, kam esot augstāka organizētības pakāpe, disciplīna utt.'[70] *Viņš izteica cerību, ka, sabrūkot uz 1789. gada politiskās vienlīdzības idejām balstītajai sabiedrībai, ko viņš raksturoja kā mehāniski atomistisku, radīšoties jauns sabiedrības organisms, kas atsevišķas savas sastāvdaļas vērtēšot, vadoties no veselā interesēm.'*[7']

Cellens aicināja radikāli mainīt visus pastāvošos vērtību kritērijus. Imperiālistisko karu viņš apsveica art tādēļ, ka karš, pēc viņa uzskatiem, sagraujot pastāvošos kultūras un ētikas ideālus. Līdzšinējais kultūras kults esot pārāk augstu vērtējis materiālo labklājību, taču pārāk zemu — pārbaudījumu un ciešanu lomu. Tas esot tiecies no dzīves principu klaviatūras aizvākt melnos kautiņus, kaut gan bez tiem, tāpat kā bez baltajiem, instruments nevarot skanēt pilnvērtīgi.' [2] *Pastāvošais kultūras ideāls esot pārspīlējis arī dzīvības vērtību, salīdzinot ar nāvi; dzīvību uzskatot par neapstrīdamu vērtību, bet nāvi par izbeigšanos. Taču īsts prieks par dzīvi izpaužoties vienīgi nāves tuvumā, tāpat kā spēlē ar visaugstāko likmi. Turklāt upura idejas vārdā, no mērķa redzes viedokļa, arī nāve kalpojot dzīvībai.'*[73] *Šāda rakstura izteicieni vulgarizētā veidā nacionālsociālisma ideoloģijā sastopami ļoti daudzās variācijās.*

Ievērojama ietekme uz nacionālsociālisma ideoloģiju bija arī Osvalda Špenglera (1880.—1936.) filozofijai. Pirmajos gados pēc

I pasaules kara Špenglera filozofiskie uzskati un politiskie ideāli bija tāli no nacionālsociālisma, taču daudzus viņa apgalvojumus, dažkārt stipri sagrozītus, vācu fašisti jau tad ietilpināja savā pasaules uzskatā. Turpmākajos gados Špenglera eklektiskais pasaules uzskats evolucionēja un arvien vairāk tuvojās nacionālsociālismam. Spenglers atšķirībā no

daudziem citiem vācu buržuāziskajiem filozofiem 20. gs. pirmajos gadu desmitos necentās apkarot ne prātu, ne izglītību. Taču viņš tos pasludināja par sabiedrības nenovēršamā pagrimuma pavadparādībām, aizstāvēdams uzskatu, ka kultūras attīstība nenovēršami novedot pie tās sabrukuma un ka modernā Eiropas kultūra vairs neesot spējīga radīt neko jaunu.'[74] Spenglers plaši iztirzāja prāta atziņu neveselīgo raksturu,'[75] eksakto zinātņu virzīšanos pretī pašiznīcināšanai,[176] zinātnes analoģiju ar reliģiju,'[77] atomu teoriju kā mītu,'[76] kultūras dzīves pārsātinātību ar zināšanām pēc 200 gadu ilgām zinātnes orģijām[179] utt. Daudzus no šiem apgalvojumiem vēlāk pārņēma vācu fašisti.

Diezgan tuvi nacionālsociālistu, it īpaši A. Rozenberga uzskatiem bija Špenglera izteicieni par organisku un neorganisku loģiku,"" mākslas organisko (bioloģiskā nozīmē. — V. Z.) attīstību,'[61] vārda «Wort» izcelšana citu filozofijas terminu vidū.'[32]

Spenglers atzina, ka pastāvot divi cilvēku tipi — domātāji un darītāji, un uzskatīja, ka šo tipu atšķirība esot bioloģiska rakstura. Tāpat kā vēlāk nacionālsociālisti, Spenglers uzskatīja, ka darītāja tipa cilvēki esot daudz vērtīgāki, un nonāca pat līdz secinājumam, ka romiešu kareivis, kas nogalinājis Arhimedu, droši vien vairāk ietekmējis vēstures gaitu nekā Arhimeds.'[33]

Lai gan Spenglers nenosodīja morāles vērtības, viņš konstatēja, ka pasaules vēsturē vienmēr triumfējusi netaisnība un vara.'[34] Viņš līdzīgi Ničem atzina, ka pastāvot divu veidu morāles — heroiskā jeb traģiskā un praktiskā jeb plebeju morāle. Heroiskās morāles pārstāvji uzlūkojot pasauli un cilvēci no augšas — putnu perspektīvā, kamēr plebeji no apakšas — varžu perspektīvā.'[35]

Līdzīgi daudziem reakcionāriem filozofiem, Spenglers akcentēja lielu sabiedrisku notikumu norises atkarību no sabiedrības vadoņa personības.'[36]

Špenglera sabiedrisko uzskatu stūrakmens bija mācība par kultūras sistēmām. Dažādu periodu un zemju sabiedrības viņš centās sistematizēt, vadoties no visai sarežģītas shēmas. Saskaņā ar viņa koncepciju cilvēces kultūra līdz šim noritējusi savstarpēji noslēgtās sistēmās. Katrai sistēmai esot biļuši savi jēdzieni,'[37] savs redzeslauka plašums,'[36] sava morāle' utt. Katra kultūras dzīves parādība esot tikai šīs kultūras dvēseles izpausme un tādēļ varot vienīgi atkārtot sev iedzimtos pirmtēlus (Urgestalten).'[90]

Ļoti līdzīga Špenglera mācībai par savstarpēji noslēgtām kultūras sistēmām, no kurām katrai piemīt sava dvēsele, bija A. Rozenberga koncepcija par savstarpēji noslēgtām rasēm, no kurām katrai piemīt sava rases dvēsele, kas sīkāk iztirzāta jau iepriekš.

Kā svarīgākās kultūras sistēmas Spenglers minēja primitīvo kultūru, senās Ēģiptes un Babilonijas kultūru, Indijas, Ķīnas, antīko, seno meksikāņu, arābu un Rietumu kultūru. Katrai kultūras sistēmai esot savs rašanās laiks, briedums, vecums un bojāeja.'[92]

Arābu kultūra esot saņēmusi persiešu, ebreju, antīkās pasaules, kā arī

Ēģiptes un Indijas kultūru iespaidus, bet pati savukārt ietekmejusi Rietumu kultūru."[1] Rietumu kultūra esot radusies Rietumeiropā ap 900. gadu. Kārļa Lielā laikā šis kultūras vēl neesot bijis un Kārļa Lielā varai bijis daļēji ģermāņu cilts vadoņa, daļēji arābu kalifa varas raksturs.[194]

Rietumu, respektīvi, Rietumeiropas jeb Faustiskajā, kultūrā Spenglers saskatīja virkni izcilu pazīmju, kādas nepiemītot nevienai citai kultūrai. Vienīgi Rietumu kultūra esot paplašinājusi laika jēdzienu līdz mūžībai un telpas jēdzienu līdz bezgalībai. Vienīgi Rietumu kultūras cilvēks pazīstot vārdu «Tēvija» (Heimat), vienīgi Rietumu cilvēka dvēsele spējot cienīt dzimto valodu un kultūru.[1'1'] Spenglera mācību par Rietumu kultūras ekskluzivitāti vēlāk plaii izmantoja vācu fašisti, kaut gan viņi lietoja citus argumentus, galvenokārt rasismu, un centās uzdoties par vienīgajiem Rietumu kultūras pārstāvjiem un sargātājiem.

Nacionālsociālisti varēja pielāgot savām vajadzībām ari Spenglera apgalvojumu, ka faustiskā cilvēka attieksme pret telpu un attālumiem izpaužoties kā tieksme pēc varas (als geistiger Wille zur Macht),'[01] ka faustiskajai kultūrai vispār piemītot tieksme pēc ekspansijas[198] *un ka tā esot gribas kultūra, pretstatā krieviskajai bezgribas brālībaRietumu kultūras veidotāji, pēc Spenglera domām, esot garīgi aristokrāti, ko atšķirībā no citu, piemēram, antīkās, kultūru veidotājiem varot saprast vienīgi šaurs lietpratēju loks, nevis plašās masas.[200] Faustiskā cilvēka morāle esot Nīles sludinātā kungu morāle, bet Nīčes cildinātais blondais bestija, kas esot diametrāls pretstats antīkā cilvēka ideālam, esot jau atradis savu iemiesojumu renesanses perioda kondotjeru personās.[20']*

Nacionālsociālisti varēja izmantot arī Spenglera mācību par urbanizācijas ļaunumu sabiedrībā. Pēc viņa domām, ikvienas saimnieciskās dzīves pirmpamats esot zemniecība[202] Viņš gan atzina, ka kultūra un politiskā dzīve varot attīstīties vienīgi pilsētās, it īpaši tad, ja šīs pilsētas neesot pārāk lielas, taču izteica domu, ka kultūras veidotājs pilsētnieks, tāpat kā zemnieks, esot cieši saistīts ar noteiktu vietu, ar savu novadu.[203] Turpretim izglītotais lielpilsētas iedzīvotājs pilnīgi zaudējot kontaktu ar zemi, kļūstot par intelektuālu klaidoni, nomadu, kurš jūtoties kā mājās gandrīz jebkurā lielpilsētā, ja vien viņam tur klājas labi, bet esot svešinieks pat vistuvākajā lauku ciematā.[20'] Izglītotie lielpilsētu iedzīvotāji esot par visu informēti. Antīkajā pasaulē pilsētnieki apmeklējuši agoras, Rietumeiropā viņi lasot avīzes. Taču, zaudējuši sakarus ar zemi un lauku kultūru, pilsētnieki nonivelējoties līdz caurmēra līmenim un viņus vairs nevarot uzskatīt par tautu, bet gan par pūli.[205] Lielpilsētās plaukstot vīriešu intelektuālā prostitūcija žurnālistikas, retorikas un citās formās, un lielpilsētu kultūras dzīve esot ļoti sekla un mazvērtīga. Tādēļ lielpilsētas zaudējot savu nozīmi kā kultūras centri.[206] Lielpilsētu izglītotie iedzīvotāji esot neauglīgi arī gluži bioloģiskā nozīmē un daudzbērnu ģimenes te esot liels retums.[201] Lielpilsētas pakāpeniski nosūcot no laukiem visus spējīgākos un enerģiskākos cilvēkus, atstājot tur tikai ļoti primitīvus fellahu tipa

ļaudis, un šāda nekulturāla apkārtne ielencot lielpilsētas līdzīgi tuksnesim,[208] Tāpēc lielpilsētu akmens kolosi esot katras lielas kultūras beigu pazīme.[209]

Galvenā atšķirība Spenglera un nacionālsociālisma ideologu uzskatos par urbanizāciju un Rietumu kultūras pagrimumu bija tā, ka Spenglers divdesmito gadu sākumā urbanizāciju un kultūras pagrimumu uzskatīja par fatālu neizbēgamību, pret ko nav iespējams cīnīties, kamēr nacionālsociālisti propagandēja Vācijas agra-rizāciju un iekarošanas politiku jaunu zemnieku apmetņu dibināšanai. Spenglera mācībā par sabiedrību bija arī daudz tādu uzskatu, kas burtiski atšķīrās no nacionālsociālisma ideologu nostājas šajos jautājumos. Viens no tiem bija rasu jautājums. Spenglers centās cilvēkus grupēt pēc kultūras sistēmām un samērā maz vērības veltīja viņu nacionālajai vai rasiskajai piederībai. Rasi viņš uzskatīja par ģeogrāfiskās vides produktu.[2] Spenglers noraidīja iespēju precīzi iedalīt cilvēkus noteiktās rasēs, [11] taču atzina, ka pasaulē esot neliels skaits bioloģiski mazvērtīgu cilšu, kas nespējot uzņemt augstāku kultūru un piedalīties tās attīstībā.[212] Atšķirībā no Ničes un no nacionālsociālistiem Spenglers neatzina Darvina mācību un noliedza iespēju noskaidrot cilvēku rašanos evolūcijas ceļā, apgalvojot, ka vienīgi mutācijas radot izmaiņas dzīvajā dabā.[213]

Spenglera pēdējos darbus hronoloģiski vairs nevar uzskatīt par nacionālsociālisma ideoloģijas avotiem — tie kļuva par hitlerisma propagandas sastāvdaļu, lai gan dažos otršķirīgos jautājumos tie arī šajā laikā nedaudz atšķīrās no oficiālajām doktrīnām un Spenglers pats nonāca it kā privileģētā opozīcijā.

1933. gadā iznāca grāmata «Izšķirošie gadi», kas daļēji sarakstīta pēc fašisma nākšanas pie varas. Spenglers šajā darbā apstiprināja savu noraidošo attieksmi pret prātu un racionālismu, un cieņu pret stipriem instinktiem.[2]" Spenglers ar nožēlu izteicās par izglītības izplatīšanos masās, jo katrs lasīt un rakstīt pratējs gribot visos jautājumos līdzi spriest un kritizēt visu pasauli.[215] Augstu kultūru vēlīna perioda cilvēki bēgot no īstenības utopiskās nākotnes sistēmās un gļēvā optimismā, taču spējot konstruēt vienīgi ilūzijas.[216] Taču arī romantika neesot stipra, bet gan vāja instinkta pazīme un katrs ievērojamais materiālists esot slepens romantiķis.[217] Taču, ja savos agrākajos darbos Spenglers sabiedrības pagrimumu uzlūkoja kā fatālu nepieciešamību, Sājā apcerējumā viņš optimistiski konstatēja, ka izbeidzoties gļivā drošības izjūta, kas pastāvējusi pagājušā gadsimta beigās, ka dzīvības briesmas atkal atgūstot savas tiesības. ... «Nāk laiks — nē, tas Ir jau klāt, kad vairs nav vietas maigām dvēselēm un bezspēcīgiem ideāliem. Atkal mostas mūžsenais barbarisms, ko gadsimtiem Ilgi bija slēpusi un saistījusi augstas kultūras formu stingrība.» Cilvēks ir plēsoņa, — viņš atzīmēja, — bet visi tikumības sludinātāji Ir vienīgi plēsoņas, kam izlauzti zobi un kas tāpēc cenšas izvairīties no uzbrukumiem.[219] Sabiedrībai, pēc Spenglera domām, vienmēr būšot tie paši

dzinējspēki — stiprākā griba, veselīgi instinkti, rase, tieksme pēc īpašuma un pēc varas, bet pāri tiem bez kādas iedarbības lidināšoties sapņi, kas mūžam palikšot sapņi — taisnīgums, laime un miers.[220] Sūdi uzskati Spengleram deva pilnas tiesības apsveikt hitlerisma uzvaru Vācijā, jo tā esot atbrīvojusi no mazvērtīgo vāciešu un ienaidnieku spiediena ... «mūsu asiņu dziļākos instinktus, lai mēs varētu līdzi runāt un līdzi darboties pasaules notikumu izlemšanā nākotnē».[11'] Sāda nostāja deva viņam iespēju ar atpakaļejošu datumu nosodīt 1918. gada revolūciju Vācijā un raksturot to kā mazvērtīgo ļaužu nodevību [211]

Paužot vācu lielburžuāzijas revanša tieksmes, Spenglers 1933. gadā norādīja, ka pirmais pasaules karš vēl neko neesot izšķīris. Pasaules politikas lielā spēle nav beigusies, viņš apgalvoja, — tā turpināsies ar augstākām likmēm. Uz spēles būs likts katras tautas dižums vai bojāeja.[213] Pasaule tikšot pārveidota pašos pamatos, neņemot vērā «vairākuma» gribu un vēlēšanos un neskaitot upurus, ko šāda pārveidošana prasīšot.[211] Nevarēdams paredzēt Hitlera kultu Vācijā turpmākajos gados, Spenglers par īsta valstsvīra pazīmi atzina tā nepopularitāti, jo Bismarka rīcība daudzkārt esot izraisījusi pūļa kurnēšanu un pat pretdarbību. Vadoņa diženumu varot novērtēt tikai nākošās paaudzes, bet pašreizējai paaudzei vajagot aprobežoties ar nepateicību un neizpratni, kas nepaietu pretdarbībā.[225]

Pilnīgi atšķirīgi no saviem agrākajiem uzskatiem Spenglers 1933. gadā par ļoti svarīgu problēmu pasaulē atzina rasu attiecības.[126] Rietumu civilizāciju šajā gadsimtā apdraudot baltā un krāsainā revolūcija — šķiru cīņa un rasu cīņa.[221] Vēstures lielais jautājums esot, vai krāsainajām rasēm izdošoties gāzt baltās rases kundzību pasaulē un kādi garīgie un materiālie spēki būšot baltās rases valstu rīcībā, lai pretotos šīm briesmām.[121] «Krāsainajā pasaulē» Spenglers ietilpināja afrikāņus, indiāņus, nēģerus un metisus Amerikā, musulmaņu tautas, Ķīnu, Indiju līdz pat Javai, bet pirmkārt Japānu un Krieviju, kura, pēc viņa domām, atkal esot kļuvusi aziātiska, «mongoliska» lielvalsts. Krievija ir Āzija, — viņš apgalvoja, — Japāna tur pieder tikai ģeogrāfiski.[130] Spenglers nosodīja ikvienu mēģinājumu dot citu rasu cilvēkiem izglītību vai pat izglītības surogātus, jo tas varot būt bīstami baltās rases kundzībai.

Kristīgais misionārs Āfrikā un pirmām kārtām angļu metodists, kas visā nevainībā sludina visu cilvēku vienlīdzību Dieva priekšā un bagātības nemorāliskumu, ar zemi, kur sēj un ievāc ražu boļševiku aģenti, — viņš apgalvoja.[13'] Baltās rases lielākā cerība — apgalvoja Spenglers — ir vācu tauta. Tā esot visuniversālākā, jo politiskās nelaimes, ko Vācija pārdzīvojusi kopš 1500. gada, neesot ļāvušas vērtīgākajām vācu asinīm un talantiem parādīties un iz-šķiesties.[232] Spenglers aizmirsa piebilst, ka daudzu atpalikušu zemju tautām ir lielas priekšrocības šajā nozīmē, ari salīdzinot ar vāciešiem.

Tiesa, art šajā periodā Spenglera darbos konstatējamas dažas

atšķirības no Hitlera un Rozenberga uzskatiem, taču tikai mazsvarīgos jautājumos. Tā, piemēram, viņš aicināja tiekties nevis pēc tīras, bet pēc stipras rases, norādot, ka tīras rases nekur nepastāv un ka cilvēka bioloģiskās un garīgās īpašības ir svarīgākas nekā izcelšanās, ko turklāt nav iespējams noskaidrot.[233]

Spenglers brīdināja arī no fanātisma, ignorēdams faktu, ka prāta nonicināšana jau ir ceļš uz to.[m] Viņš aicināja apvienot politisko darbību ar vēstures zināšanām[135] varbūt naivi cerēdams, ka viņa koncepcijas vēsturē varētu interesēt mazizglītotos nacionālsociālisma līderus arī pēc varas sagrābšanas.

Grūti novilkt robežu ari starp nacionālsociālistu un feldmaršala Eriha Ludendorfa (1865.—1937.) uzskatiem. Pirmā pasaules kara beigu posmā Ludendorfs stūrgalvīgi atteicās atzīt Vācijas sakāvi un prasīja turpināt karu līdz pēdējai vācu asiņu lāsei. Pirmajos pēckara gados viņš bija redzamākā figūra galēji labējo ekstrēmistu un atklāto revanša sludinātāju vidū. 1923. g. novembra puča laika Ludendorfs gāja līdzās Hitleram, taču vēlākajos gados viņam ar Hitleru un arī ar dažiem citiem nacionālsociālistu vadītājiem radās asas personīga rakstura domstarpības. Taču Šis personīgās nesaskaņas neskāra Ludendorfa privileģēto stāvokli fašistiskajā Vācijā un viņa raksti galvenajos vilcienos pauda nacionālsociālistu viedokli. Visvairāk kopēja Ludendorfa un vadošo nacionālsociālistu uzskatos bija pagātnes vērtējumā un militārajos jautājumos.

Ludendorfs apgalvoja, ka 1 pasaules karš esot bijis vācu tautas

cīņa par eksistenci, pret kaimiņiem, kas apdraudējuši vācu tautas brīvību un labklājību.[236]

Pirmskara Vācijas politiķiem Ludendorfs pārmeta pārliecīgu miermīlību un pārmērīgu iecietību pret nacionālajām minoritātēm.[237] Talu kara uzsākšanas laika izvēli Ludendorfs ar atpakaļejošu datumu raksturoja kā neveiksmīgu, jo miera apstākļos Vācijas spēki esot auguši ātrāk nekā tās ienaidniekiem. Kara izraisīšanā Ludendorfs vainoja ebreju organizāciju vadītājus, jo viņi kara rezultātā cerējuši iegūt kolonizācijas apgabalu Palestīnā [239] Taču viņš atzina, ka ebreji šajā karā esot art lējuši asinis par Vāciju.

Pēc Ludendorfa domām, neierobežotu zemūdeņu karu Vācijai vajadzējis sākt daudz agrāk, jo Savienotās Valstis tik un tā iestājušās karā.[2"]

*Atšķirībā no Rozenberga, kas koloniju iedzīvotāju izmantošanu karā (Antantes pusē) uzskatīja par smagu noziegumu, Ludendorfs pārmeta vācu politiķiem to, ka viņi savu koloniju iedzīvotājus karā neesot izmantojuši.[2*2] Ludendorfs turklāt atklāti atzina, ka vācu karaspēka virspavēlniecība slepenajās miera sarunās ar carisko Krieviju 1916. gada beigās, kā arī Brestā 1918. gada sākumā kā kategorisku prasību līdzās robežu nodrošināšanai, saimniecisku priekšrocību panākšanai izvirzījusi Kurzemes un Lietuvas aneksijas prasību un prasību nodibināt no Vācijas atkarīgu*

*Poliju, un turklāt raksturoja šīs prasības kā ļoti mērenas.[2*3]*

*Līdzīgi nacionālsociālistiem Ludendorfs apgalvoja, ka vācu karaspēks pasaules karā neesot sakauts. Politiķi esot likuši neuzvarētajam karaspēkam nolikt ieročus un līdz ar to nogrūduši vācu tautu verdzībā. Vācijas vājumu Ludendorfs saskatīja apstāklī, ka skolas neesot pietiekoši nacionālistiskas, ka Vācijā dzīvojot daudz nevācu, it īpaši, kas izplatot nevācu garu.[2*6] Jau 1923. gadā Ludendorfs sūrojās, ka vāciešiem neesot pietiekamas rases izjūtas.[2*7]*

*Līdzīgi nacionālsociālistiem Ludendorfs noniecināja saimniecības lomu tautas dzīvē un uzsvēra tautas gara nozīmi.[2*6] Tāpat kā nacionālsociālisti, viņš aicināja izbeigt šķiru pretrunas (!!!) vācu tautas iekšienē un veidot vienotu fronti pret ienaidniekiem.[249] Šo vienoto fronti, pēc viņa domām, apgarotu dziļa kristīga ticība Dievam un dedzīga, pašaizliedzīga mīla pret tēvzemi[250]*

Ludendorfa attieksme pret kristīgo reliģiju turpmākajos gados ievērojami mainījās. Pēc vācu fašistu nākšanas pie varas viņš atzina, ka kristietība esot sveša vācu tautas būtībai un atrodoties pretrunā ar vācu rasisko mantojumu. («. . Christenlehre ist eine Glaubensfremdlehre, die in tieffsten Widerspruch mit unserem Rasseerbgut steht. .»)[2]

Sevišķi asi Ludendorfs šajā laikā nosodīja katoļu baznīcu, jo tā, tāpat kā ebreji, vājinot vācu tautu un esot veicinājusi Vācijas sakāvi I pasaules karā.[252] Jau divdesmito gadu sākumā Ludendorfs prasīja, lai katra vācieša sirdī mistu karavīru tikumi, it īpaši pakļaušanās vadonim.[253]

Turpmākajos gados centieni pārvērst Vāciju militārā nometnē

[1] Jean de Pange, L'Allemagne depuis la Revolution française 1789 —1945. Paris Fayard. 1947., 167.—169., 306.—307. 1pp.

[2] André François Poncet. Souvenirs d'une ambasade à Berlin. Paris Flammarion. 1946., 84., 295.—296. Ipp. . Andre François Poncet De Versailles a Potsdam. Paris Flammarion.

1948., 170. 1pp.

Sk. ari Werner Maser. Die Frühgeschichte der NSDAP. Hitlers Weg bis 1924. Athäneum Verlag Frankfurt am Main. Bonn. 1965., 104. u. c. Ipp.

[2] А. А. Галкин. Германский фашизм. Издательство «Наука», Москва, 1967, 302,—324. Ipp.

[3] G. Lukacs. Die Zerstörung der Vernunft. Berlin, 1954. Günter Heyden. Kritik der deutschen Geopolitik. Berlin, 1958.

[4] Der Mythus des 20. Jahrhunderts, 49., 138., 216.—259. u. c. Ipp.

[s] Oevres de Frédéric II Roi de Prusse. Tome XVIII, Amsterdam 1788, page 306. Turpmāk: Oevres de Frédéric II.

[“] Turpat, 223. Ipp.

[7] Turpat.

[8] Oevres de Frédéric II . . . T. XVIII, p. 149.

[9] Carl von Clausewitz. Vom Kriege. Verlag des Ministeriums für nationale Verteitigung. Berlin 1957., Seite 730. Turpmāk: Carl von Clausewitz. Vom Kriege.

[10] Turpat, 175. Ipp.

[11] Turpat, 701. Ipp. . ‘

[12] Johann Gottlieb Fichte. Reden an die deutsche Nation. H. Fikentscher Verlag, Leipzig (bez gada), 137. un 146. Ipp.

[u] Turpat, 139.—140. Ipp. •

[14] Turpat, 150. Ipp.

[18] Turpat, 142. un 202. 1pp.

[16] Turpat, 214.—215. Ipp.

[17] Arthur Schopenhauers Sämtliche Werke in zwölf Bänder. Zweiter Band. Die Welt als Wille und Vorstellung. 1. und 2. Buch. Stuttgart, J. G. Gotta’sche Buchandlung Nachfolger (izdošanas gads nav minēts), 21. S, 152.—153. Ipp.

[18] Turpat, 25. §, 155. Ipp.

un iepotēt vācu tautas apziņā aplenkta cietokšņa iemītnieku noskaņojumu Ludendorfa darbos vēl pastiprinājās. Viņš viens no pirmajiem sāka propagandēt totālo karu, kur cīņā uz dzīvību un nāvi piedalītos ne vien armijas, bet ikviens iedzīvotājs.[25] Karavadonim, pēc Ludendorfa domām, jābūt augstākajai instancei valstī un viņš nedrīkst būt pakļauts citai gribai, kā vienīgi savējai.[255] Karavadoņa uzdevumu veikšanai zināšanas neesot tik svarīgas kā stingrs raksturs, uz ko var paļauties.[256] Kara pieteikšanu viņš uzskatīja par nevajadzīgu.[257] Ludendorfs aicināja tautu audzināt tā, lai viņa nešaubīdamās būtu gatava uzņemties visas kara grūtības un spētu cīnīties un strādāt ar galēju spēku sasprindzinājumu daudzus mēnešus un gadus ilgi.[256] Kaujas gara stiprināšanai Ludendorfs aicinaja izlietot visus propagandas līdzekļus, bet it īpaši presi, radio, un kino.[259]*

Daudz piesardzīgāk viņš izteicās par daiļliteratūras izmantošanu karavīru audzināšanā. Pēc viņa domām, Gētes «Paustam» nevajadzētu atrasties karavīru mugursomās, taču Šitlera dzejām tur būtu vieta.[260]

Tiesa, ne visos jautājumos Ludendorfa un vadošo nacionālsociālistu uzskati bija identiski. Tā, piemēram, ja Hitlers melus un patiesību uzskatīja par vienlīdz vērtīgiem propagandas līdzekļiem, ja vien tiek sasniegti vēlamie rezultāti, pēc Ludendorfa domām, tautai vienmēr jāsaka taisnība, arī tad, ja stāvoklis nelabvēlīgs.[26']

Atšķirībā no Hitlera propagandētā tēviņa kulta un nicinājuma pret sievietēm Ludendorfs prasīja sievietes tiesisko vienlīdzību ar vīrieti.[262] Ja Hitlers Padomju Savienības militāro spēku vērtēja ļoti zemu, Ludendorfs jau pirmajos pēckara gados par to izteicās ar lielu respektu.[263] Taču nevis šīs sīkās domstarpības teorētiskajos jautājumos, bet gan Hitlera un Ludendorfa bezgalīgā patmīlība un egocentrisms neļāva ilgi pastāvēt viņu draudzībai.[26] Vēstulē prezidentam Hindenbergam 1933. g. 31 janvārī*

Ludendorfs asi nosodīja varas nodošanu Hitleram, rakstot: «Ieceļot Hitleru par Reihkancleru, Jūs esat mūsu svēto vācu tēvzemi nodevis (ausgeliefert) vienam no visu laikmetu lielākajiem demagogiem. Es Jums svinīgi pravietoju, ka šis negantais cilvēks (dieser unselige Mann) nogrūdīs mūsu valsti bezdibenī un sagādās tautai neaptveramas ciešanas. Šīs Jūsu rīcības dēl nākamās paaudzes Jūs kapā nolādēs.»[265]

Kādā ceļā šo reakcionāro literātu un publicistu uzskati nokļuva līdz nacionālsociālistu ideologu apziņai, ir ļoti grūti vai pat neiespējami noteikt. Visbiežāk tas varēja notikt ar avīžu rakstu un populāru brošūru starpniecību. Tā, piemēram, par Hitlera rasistisko uzskatu galveno avotu Rietumvācijas vēsturnieki min antisemī-tisko periodisko izdevumu «Ostara», ko Vīnē no 1905. līdz 1914. g. pat līdz 100 000 eksemplāru tirāžā izdeva avantūrists doktors Lancs fon Lībenfelds (kas patiesībā nebija ne doktors, ne aristokrāts). Jāpiebilst tomēr, ka Hitlers pats Vīnes pirmskara antisemītismu raksturoja kā paviršu un grūti saprotamu [267] *Taču atsevišķu nacionālsociālistu kustības darbinieku garīgās attīstības noskaidrošana vēl ir nākotnes uzdevums.*

[19] Arthur Schopenhauers Sämtliche Werke in zwelf Bänder. Zweiter Band. Die Welt als Wille und Vorstellung. 1. und 2. Buch. Stuttgart, J. G. Gott'asche Buchhandlung Nachfolger (izdošanas gads nav minēts), 21. §, 152,—153. Ipp.

[20] Turpat, 27. §, 192,—193. Ipp.

[21] Turpat, 27. §, 193. Ipp.

[22] Mein Kampf, 312. u. c. Ipp.

[23] Arthur Schopenhauers Sämtliche Werke, II Band, 23. §, 156. Ipp.

[24] Turpat, 27. $, 194.—195. Ipp.

[25] Jenseits von Gut und Böse, 253. §. Nietzsche's Werke. Taschen-Aus-gabe, Band VIII. Leipzig, C. G. Naumann Verlag, 1906., 223. Ipp. Turpmāk: Jenseits von Gut und Böse . . .

[6] Friedrich Nietzsche. Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben. Verlag von Belhagen und Klasing, Bielefeld und Leipzig, 1939., 28. Ipp. Turpmāk: Vom Nutzen und Nachteil der Historie . . .

[27] Turpat, 36. Ipp. un 39. Ipp.

[28] Материалисты Древней Греции. Собрание текстов Гераклита, Демокрита и Эпикура. Государственное издательство политической литературы. Москва, 1955, стр. 45, фрагмент № 40.

[29] Платон. Сочинения в трех томах. Том 2, Академия Наук СССР. Институт философии. Издательство социально-экономической литературы «Мысль». Москва. 1970, 217.—220. 1pp.

Vom Nutzen und Nachteil der Historie, 85.—86. Ipp.

[31] Turpat, 87. Ipp.

[32] Turpat, 28. un 83. Ipp.

[33] Jenseits von Gut und Böse, 14. §, 25. Ipp.
[34] Turpat, 253. §, 223. Ipp.
[35] Vom Nutzen und Nachteil der Historie, 28. Ipp.
[36] Vom Nutzen und Nachteil der Historie, 69. Ipp.
[37] Turpat, 33. un 83. Ipp.
[38] Turpat, 36. Ipp.
[39] Turpat.
[40] Jenseits von Gut und Böse, 223. §, 175.—176. Ipp.
[41] Vom Nutzen und Nachteil der Historie. . . 37. un 65. Ipp.
[42] Turpat, 76. Ipp.
[43] Turpat, 77. Ipp.
[44] Tur'pat, 39. lpp.
[45] Vom Nutzen und Nachteil der Historie . . . 73.—74. Ipp.
[46] Jenseits von Gut und Böse, 262. $, 248. Ipp.
[47] Turpat, 258. §, 237. Ipp.
[48] Vom Nutzen und Nachteil der Historie ... 51. Ipp.
[49] Turpat, 77. Ipp.
[50] Jenseits von Gut und Böse, 212. §, 164. Ipp.
[61] Turpat, 222. §, 175. Ipp.
[62] Turpat, 224. §, 177. Ipp.
[53] Turpat, 239. §, 199. Ipp.
[54] Turpat, 239. §, 197. Ipp.
[55] Jenseits von Gut und Böse, 260. §, 239. Ipp.
[66] Turpat, 260. §, 239.—240. Ipp.
[57] Turpat, 260. §, 241,—242. Ipp.
[68] Turpat, 227. $, 183. Ipp.
[89] Turpat, 210. §, 160. Ipp.

[60] Sads princips pazīstams ari .pirms Nīčes kā Hohencollernu dinastijas devīze — Suum cuique — kuru šādā formulējumā pirmais devis Romas impērijas perioda jurists Domicijs Ulpiāns (Domitius Ulpianus,. dz. 170. g. Tirā (Foiniķijā), miris 228. g. Romā), un Bižantijas imperators Justiniāns (482.—565.) ar to ievadīja sava likuma krājuma I daļas pirmo nodaļu: Justiniani. Institutionum I. 1. De iustia et iure. Līdzīga doma, taču akcentējot nopelnus, vēl agrāk sastopama Platona dialogā Faidons LX1I. (Платон. Сочинения в трех томах, том 2. Издательство «Мысль», М. 1970, 88. Ipp.)

[61] Friedrich Nietzsche. Der Wille zur Macht. Friedrich Nietzsches Werke. Auswahl in zwei Bänden. Alfred Kröder Verlag, Stuttgart 1940., 50. §, 336. Ipp.

[62] Der Wille zur Macht, 162. §, 402. Ipp.

[63] Turpat, 35. §, 337. Ipp.

[64] Zur Genealogie der Moral, 11. §. Nietzsche's Werke. Taschen-Ausgabe, Band VIII. Leipzig C. G. Naumann Verlag 1906, 324. Ipp. Turpmāk: Zur Genealogie der Moral . . .

[65] Turpat, 11. §, 321.—323. lpp.

[66] Also sprach Zarathustra. Nietzsches Werke. Siebenter Band. Leipzig, Druck und Verlag von C. G. Naumann 1894, 9., 347. un 354. lpp. Fridrihs Nlče. Tā runāja Zaratustra. V. Plūdoņa ievads un tulkojums. Rīgā,

1938., 7., 301,—302., 306. lpp. Līdzīga doma izteikta jau Efesas Herak-lita 82. un 83. fragmentā.

[67] Jenseits von Gut und Böse, 251. §, 219.—221. lpp.

[68] Zur Genealogie der Moral, 7. §, 312. un 313. lpp.

[69] Turpat, 7. §, 313. lpp., 14. §, 329. un 330. lpp.

[70] Jenseits von Gut und Böse, 8.—9. §, 314.—316. lpp.

[71] Jenseits von Gut und Böse, 16. §, 335.—336. lpp.

[72] Turpat, 258. §, 236,—237. lpp.

[73] Turpat, 41. §, 61.—62. lpp.

[74] Turpat, 256. $, 228. lpp.

[76] Turpat, 251. §, 218. lpp. .

[76] Turpat, 252. un 253. §, 221,—222. un 224. lpp.

[77] Turpat, 244. un 246. §, 209.—210. un 214. lpp.

[78] Turpat, 7. §, 16. lpp. Vom Nutzen und Nachteil der Historie, 37. lpp.

[79] Jenseits von Gut und Böse, 251. §, 219.—220. lpp.

[81] Zehn Jahre Deutscher Kämpfe 1865,—1874. Schriften zur Tagespolitik von Heinrich von Treitschke. Berlin, Druck und Verlag von Georg Reimer, 1874, 288. lpp. Turpmāk: Zehn Jahre Deutscher Kämpfe.

[81] Turpat, 291. lpp.

[82] Turpat, 287. lpp.

[83] Turpat, 291. lpp.

[84] Turpat.

[85] Turpat, 289. lpp.

[86] Reden von Heinrich von Treitschke im Deutschen Reichstage 1871.—1884. Leipzig. Verlag von S. Hirzel, 1896., 83. lpp. Turpmāk: Reden von Heinrich von Treitschke . . .

[87] Reden von Heinrich von Treitschke., 83. lpp.

[88] Zehn Jahre Deutscher Kämpfe, 297. lpp.

[89] Turpat.

[90] Reden von Heinrich von Treitschke, 218. lpp.

[91] Jakob Burkhardt. Die Weltgeschichtlichen Krisen. Gerhard Stalling Oldenburg, i. o. 1932., 54. lpp.

[92] Jakob Burkhardt. Die Weltgeschichtlichen Krisen. Gerhard Stalling Oldenburg, i. o. 1932., 49. lpp.

[93] Turpat, 9. un 11. lpp.

[94] Paul Rohrbach. Der deutsche Gedanke in der Welt. Karl Robert Lan-gewiesche Verlag, Königstein in Taunus u. Leipzig, 1912., 7. lpp.

Turpmāk: Der deutsche Gedanke . . .

Turpat, 72. lpp.

[96] Turpat, 9. lpp.

[97] Turpat, 89. Ipp.

[98] Turpat, 30. Ipp.

[99] Der deutsche Gedanke ... 8., 9. Ipp.

[100] Turpat, 8. lpp.

[101] Mein Kampf, 741., 754. u. c. lpp.

[102] Der deutsche Gedanke, 149. lpp.

[103] Turpat, 143. lpp.

[104] Der deutsche Gedanke, 143. lpp.

[105] Paul Rohrback. Der Krieg und die deutsche Politik. Zweite Auflage (21.—40. Tausend). Verlag «Das Grössere Deutschland», Weimar 1915, 118. lpp. Turpmāk: Der Krieg und die deutsche Politik.

[106] Turpat, 126. lpp.

[107] Der deutsche Gedanke, 16. Ipp.

[108] Paul Rohrbach. Bismark und wir. F. Bruckmann. A. G. München,

1915., 66. Ipp. Turpmāk: Bismark und wii[t]\ . .

[109] Der Krieg und die deutsche Politik, 167. lpp.

[110] Turpat.

[111] Turpat, 168,—169. lpp.

[112] Turpat, 173. Ipp.

[113] Paul Rohrbach. Politische Erziehung. Verlag von 1. Engelhorns Nachf. in Stuttgart 1919., 79. lpp. Turpmāk: Politische Erziehung . . .

[114] Turpat, 12. lpp.

[115] Politische Erziehung, 9. un 14. Ipp.

[116] Der deutsche Gedanke in der Welt, 21., 22., 25. un 26. Ipp.

[117] Paul Rohrbach. Deutschtum in Not! Wilhelm Andermann Verlag Berlin Schmargendorf und Leipzig 1926, 13. lpp. Turpmāk: Deutschtum in Not . . .

[118] Politische Erziehung, 86. un 87. Ipp.

[119] Der deutsche Gedanke in der Welt, 38. un 39. lpp.

[120] Politische Erziehung, 106. Ipp.

[121] Deutschtum in Not, 12. un 13. Ipp.

[122] Deutschum in Not, 5. un 20. lpp.

[123] Politische Erziehung, 94. Ipp.

[124] Turpat, 100. Ipp.

[125] Mein Kampf, 296. lpp.,

Der Mythus des 20. Jahrhunderts, 81., 142. u. c. lpp.

[126] Houston Stewart Chamberlain. Deutsches Wesen. 2. Auflage. J. Bruckmann A.-G. München, 1916. 182. lpp. Turpmāk: Deutsches Wesen.

[127] Turpat, 180. Ipp.

[128] Turpat, 183.—184. lpp.
[129] Turpat, 181. un 183. lpp.
[130] Turpat, 181,—182. lpp.
[131] Prof. Dr. Johann Plenge. Der Krieg und die Volkswirtschaft. Münster i. w., 1915. Verlag von Borgmeyr u. Co. 14. lpp. Turpmāk: Der Krieg und die Volkswirtschaft.
[132] Turpat, 11. lpp.
[133] Turpat, 7. lpp.
[134] Turpat, 173. lpp.
[136] Turpat, 177. lpp.
[136] Turpat, 178. lpp.
[137] Der Krieg, 96.—97. lpp.
[138] Turpat, 98. lpp.
[139] Turpat, 135. lpp.
[140] Turpat, 97., 179. lpp.
[141] Turpat, 97. lpp.
[142] Moeller van den Bruck. Die Deutschen. Dritter Band. Verschwärmte Deutschen. 1. C. C. Bruns' Verlag, Minden i. w. Herzogl. Sachs, und Fürstl. Schaumb. — Lipp. Hof.-Verlagsbuchhandlung (izdošanas gads nav minēts), 4. lpp. Turpmāk: Verschwärmte Deutschen.
[143] Turpat, 1. lpp.
[144] Turpat, 9. lpp.
[146] Turpat, 4. lpp.
[146] Turpat, 2. lpp. ' •
[147] Turpat, 3.—4. lpp.
[148] Turpat, 4. lpp.
[149] Turpat, 6. lpp.
[150] Verschwärmte Deutschen, 6. lpp.
[151] Turpat, 13.—14. lpp.
[152] Turpat, 11. un 20. lpp.
[153] Der Mythus des 20. Jahrhunderts, 157., 167. u. c. lpp.
[154] Verschwärmte Deutschen, 16. un 17. lpp.
[165] Turpat, 30., 31. un 34. lpp.
[156] Moeller van den Bruck. Der Preussische Stil. München, 1916. R. Piper u. Co, 12. lpp. Turpmāk: Der Preussische Stil.
[157] Der Preussische Stil, 11. un 13. lpp.
[158] Turpat, 13. lpp.
[159] Turpat.
[160] Turpat, 18. un 131. lpp.
[161] Moeller van den Bruck. Belgier und Balten. Deutsche Verlags-Anstalt. Stuttgart und Berlin, 1915., 5. lpp.
[162] Dr. Rudolf Kjellēn. Die Ideen von 1914. Leipzig, 1916. Verlag von S. Hirzel, 30. lpp. Turpmāk: Die Ideen von 1914 . . .

[163] Turpat, 34. lpp.
[164] Turpat, 33., 34. Ipp.
[165] Turpat, 39. lpp.
[166] Die Ideen von 1914, 35.—36. Ipp.
[167] Turpat, 36. lpp.
[168] Turpat, 37. lpp.
[169] Turpat, 38. Ipp.
[170] Turpat, 33. Ipp.
[171] Turpat, 37. lpp.
[172] Die Ideen von 1914., 15., 16. lpp.
[173] Turpat, 16. Ipp.
[174] Oswald Spengler. Der Untergang des Abendlandes. Erster Band C. H. Bec'sche Verlagsbuchhandlung. Oskar Beck. München, 1923., 461. Ipp. Turpmāk: Der Untergang... I Band.
[175] Oswald Spengler. Der Untergang des Abendlandes. Zweiter Band. C. H. Bec'sche Verlagsbuchhandlung. Oskar Beck. München, 1922., 121. Ipp. Turpmāk: Der Untergang ... II Band.
[176] Der Untergang ... I Band, 551. Ipp.
[177] Turpat, 492. lpp.
[178] Der Untergang ... I Band, 500. lpp.
[179] Turpat, 551.-552. lpp.
[180] Turpat, 154. lpp.
[181] Turpat, 266. lpp.
[182] Der Untergang ... II Band, 164. lpp.
[183] Turpat, 20.—22. lpp.
[184] Turpat, 635. Ipp.
[185] Der Untergang ... I Band, 456. Ipp.
[186] Der Untergang ... II Band, 24. lpp.
[187] Der Untergang. . . I Band, 493. lpp.
[188] Der Untergang ... II Band, 30. Ipp.
[189] Der Untergang ... 1 Band, 442. lpp.
[199] Turpat, 228. Ipp.

■

[191] Der Mythus des 20. Jahrhunderts, 116., 684., 694. lpp.
[198] Der Untergang. . . II Band, 39., 40., 46., 47., 49.-52. lpp.
[193] Turpat, 50. lpp.
[194] Turpat, 101.—102. lpp.
[198] Der Untergang ... I Band, 229., II Band, 31.—32. lpp.
[196] Der Untergang ... I Band, 434. lpp.
[197] Turpat, 399.—400. lpp.
[1911] Turpat, 434. lpp.
[199] Turpat, 397. lpp.
[900] Turpat, 424. lpp.

[201] Turpat, 447. un 449. lpp.
[902] Der Untergang ... II Band, 594. lpp.
[203] Turpat, 104.-106. lpp. *sot* Turpat, 105. un 121. Ipp.
[205] Der Untergang ... I Band, 462. lpp.
[908] Turpat, 461. un 463. lpp.
[207] Der Untergang. . . II Band, 122. un 225. lpp.
[208] Der Untergang ... II Band, 120. un 125. lpp.
[909] Turpat, 117. lpp.
[210] Turpat, 140. un 154. lpp.
[211] Turpat, 155. lpp.
[218] Turpat, 39. lpp.
[213] Turpat, 36.—37. lpp.
[214] Oswald Spengler. Jahre der Entscheidung. Erster Teil. 126.—150. Tausend. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung München, 1933., 5.—6. lpp. Turpmāk: Jahre der Entscheidung . . .
[218] Turpat, 5. lpp.
[216] Turpat, 3,—5. lpp.
[217] Turpat, 7. Ipp.
[218] Turpat, 13. lpp.
[219] Turpat, 14. lpp.
[220] Jahre der Entscheidung, 4. lpp.
[221] Turpat, 7. lpp.
[222] Turpat.
[223] Turpat.
[224] Turpat, 11. lpp.
[228] Turpat, 4. lpp.
[226] Turpat, 157. lpp.
[227] Jahre der Entscheidung, 147. Ipp.
[228] Turpat, 157. lpp.
[229] Turpat, 150. ipp.
[230] Turpat, 153. lpp.
[231] Turpat, 156. Ipp.
[232] Turpat, 162. lpp.
[233] Jahre der Entscheidung, 157. lpp.
[234] Turpat, 9. lpp.
[235] Turpat, 7. lpp. «
[236] Kriegsführung und Politik, von Erich Ludendorff. Dritte Auflage. Berlin, 1923. Verlag von C. S. Mittler u. Sohn, 39. lpp. Turpmāk: Kriegsführung und Politik . . .
[237] Turpat, 53. un 59. Ipp.
[238] Kriegsführung und Politik ... 65. lpp.
[239] Turpat, 51. lpp.
[240] Turpat.
[241] Turpat, 165. lpp.

[242] Turpat, 55. lpp.
[243] Turpat, 251. un 282. Ipp.
[244] Turpat, 318. un 320. lpp.
[248] Turpat, 44. lpp.
[246] Kriegsführung und Politik, 338. Ipp.
[247] Turpat.
[248] Turpat, 339. lpp.
[249] Turpat, 336,—337. lpp.
[280] Turpat, 337. lpp.
[251] General Ludendorff. Der totale Krieg. Ludendorffs Verlag G. m. b. H. München, 1937. (Pirmais šis *grāmatas* izdevums 1935. g.-), 17. lpp. Turpmāk: Der totale Krieg . . .
Turpat, 5., 10., 13. lpp.
[293] Kriegsführung und Politik, 338. lpp.
[284] Der totale Krieg, 5. lpp.
[288] Turpat, 107. lpp.
[286] Turpat, 113. Ipp.
[287] Turpat, 87. lpp.
[288] Turpat, 23. lpp.
[289] Turpat, 26. lpp.
[260] Turpat.
[261] Turpat.
[262] Der totale Krieg, 24. lpp.
[263] Kriegsführung und Politik, 322. lpp. .
[264] Sk. Das Politische Tagebuch Alfred Rosenbergs. München, 1964. Ieraksts 1934. g. 6. augustā, 54. lpp.
[288] Der Aufstieg der NSDAP in Augehzeugenberischten. Herausgegeben und eingeleitet von Ernst Deuerlein. Karl Rauch Verlag Düsseldorf, 1968., 418. lpp.
[266] Werner Maser. Die Frühgeschichte der NSDAP Hitlers Weg bis 1924. (Athäneum Verlag). Frankfurt am Main. Bonn, 1965., 101. lpp.
[287] Mein Kampf, 131,—132. lpp.

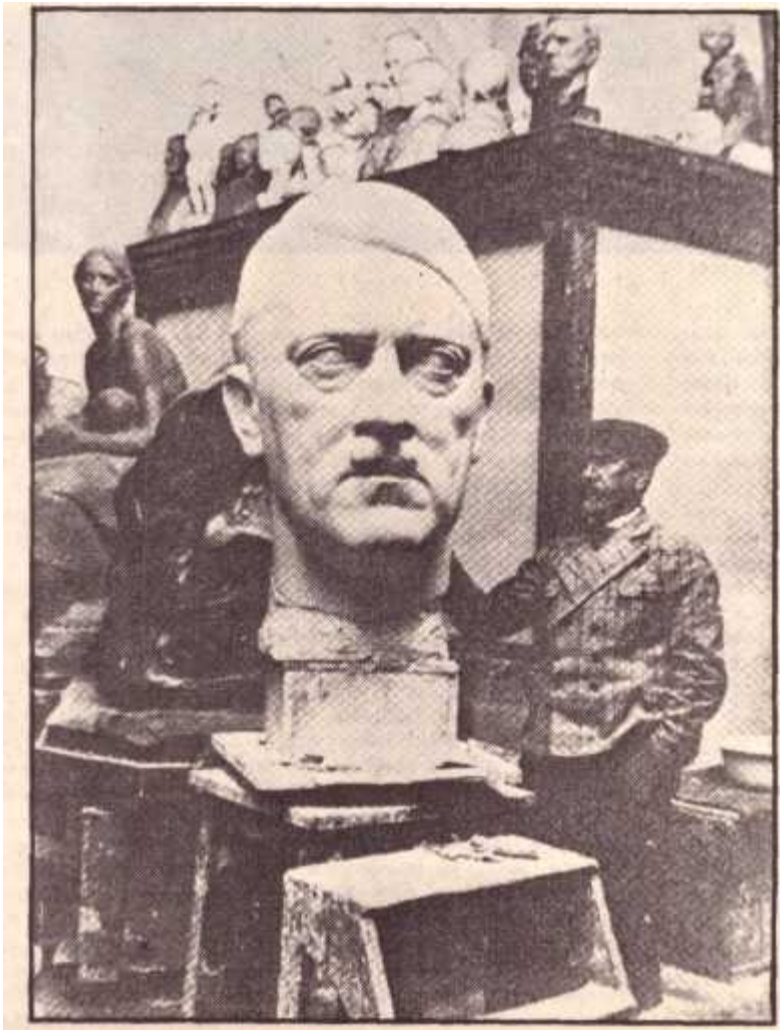

«Gadu mijā uz mums noskatās iepriekšējās korporāciju paaudzes. Viņas nerunā par saviem darbiem, par tiem runā vēsture. Mums ir laime dzīvot lielā, bet arī briesmu pilnā laikmetā. Izpratīsim pareizi šī laikmeta lielumu, bet mācēsim arī pareizi novērtēt titānu cīņā slēpjošos briesmu dīg|us. Mūsu ceļi 1940. gadā ies taisni. Mēs nenovirzīsimies notā ne pa labi, ne pa kreisi. Sis ceļi ved cauri personībai uz Mūžīgo Latviju.» Šādas svinīgas, nopietnas rindas publicētas studentu izdevumā «Universltas» 40. gada februārī, saspringuma laikā. Pēc dažiem mēnešiem — 13. jūlijā — Latvijā likvidēja visas studentu korporācijas. Tālākos procesus, kādos nok|uva Latvijas augstskola, atspogu|o savukārt šādi citāti: «.. asi kritizēt) Valsts universitātes profesoru Ramana, Stālberga, Endzelīna, lektoru Reinfelda, Dripes buržuāziski nacionālistiskie izlēcieni. (..) starp citu, konstatēts, ka Vēstures fakultātes lektore Nise |..) pretstatīja angļu imperiālismu vācu imperiālismam, raksturodama pirmo kā mieru

mīlošu. (..) Atmaskota arī lektore Grīsle, kas, izmantodama apstākli, ka Latviešu valodas katedra viņu nekontrolēja, rosīgi «attīstīja» aplamus un kaitīgus buržuāziski nacionālistiskus uzskatus valodniecībā.» |A. Pelše. Par darbu ar inteliģenci. Padomju Latvijas Boļševiks. 1951. g. 18. sept.)

5ī dzelžainā ideoloģizācija, kad, jādomā, arī akumulatoru uzbūve tika mācīta, stāvot stingrās šķiriskās pozīcijās, augstskolās nebūt vēl nav izskausta. Nepārtraukti pastāv mācību programmu, grāmatu atpalicība no pārmaiņām sabiedrības apziņā. Smagas, īsteni austrumnieciskas hierarhijas sastindzinātais izglītības sistēmas mehānisms nespēj pārorientēties. Tas ir izjaucams, tas ir pilnīgi decentralizējams, varbūt tad students, apnicis cementēt smadzenes ar privileģētām, sastingušām idejām, neaizies no Filozofijas fakultātes strādāt par bārmeni. Varbūt tad meitenēm nevajadzēs ķimerēties gar mašīnpistolēm, varbūt tad varēs slēgt militārās katedras — šīs augstprātīgās, bajāriskās valstiņas mūsu augstskolās. Varbūt tad augstskolu varēs humanitarizēt un atdzīvināt tajā fundamentālo zinātņu centrus.

Lai izglītības sistēmu sakārtotu jaunā kvalitātē, svarīgi arī izzināt, kā izglīto un izglītojas pasaulē. Sai sakarā te varat lasīt sešu Rīgas studentu iespaidus par ASV universitātēm un koledžām, kurās viņiem, saskaņā ar PSRS—ASV studentu apmaiņas programmu, ir iespēja gadu mācīties. Tiesa, šī iespēja radās nevis augstskolu patstāvības paplašināšanas procesu rezultātā, bet «centram» tēvišķi atvēlot Latvijas studentiem kvotu. Prasību pēc izglītības sistēmas suverenitātes laiks detalizēt un izteikt kategoriskāk, iespējams, studentu organizācijām rīkojot plašus mītiņus. Tikai augstskolu patstāvība var dot iespēju «izveidot sistēmu speciālistu sagatavošanai ārzemēs», kā rakstīts LTF programmā.

RIMANTS ZIEDONIS

CAURI PERSONĪBAI

1. Kas notika Baltajā namā?

2. Kā iekļaujies ASV studentu vidē, viņu dzīves stils, apstākļi, mode, intelekta līmenis, sabiedriskā dzīve?

3. Vai piedalies Amerikas latviešu sabiedrības norisēs?

4. Vai vērojams, ka amerikāņi pēdējā laikā vairāk ko zina, interesējas par Baltijas valstīm?

5. ASV augstskolas apmācības formas? Ko vajadzētu pārņemt Rīgas augstskolās? Ko iegūsti Amerikas augstskolā tādu, kas Latvijā nav iegūstams?

6. Vai ASV pavadītais laiks atstās iespaidu uz tavu raksturu,

dzīves stilu?

1. Baltajā namā mēs bijām tikai ekskursanti. Misters Bušs, tikko «ticis pie stūres», bija ļoti aizņemts, un tikšanos sarunāt neizdevās. Mēs apciemojām arī Kapitoliju un citas slavenas vietas Vašingtonā. Savāda sajūta. Liekas, ka esam pasaules centrā.

2. Amerikas koledžai pasaulē nav nekā līdzīga. Pati izglītības sistēma ārkārtīgi atšķiras no eiropeiskās, arī Latvijas sistēmas. Studentu skaits koledžās parasti nav liels, varētu teikt, ka nepārsniedz 2—3 tūkstošus. Visa mācību iestāde izvietota nelielā, kājām izstaigājamā teritorijā, ko sauc par studentu pilsētiņu (campus). Relatīva nošķirtība no ārpasaules (gandrīz visi studenti dzīvo kopmītnēs) rada īpatnēju mikrovidi. Koledžas «iemītnieki» — studenti, pasniedzēji un arī kalpotāji — ir kā neliela ģimene, ar ciešām saitēm. Kopmītnes istabas, klases telpa, bibliotēka, ēdnīca, sporta komplekss — viss atrodas 3 minūšu gājiena attālumā. Vienmēr var redzēt vienas un tās pašas sejas, viegli sagādāt sev draugus, viegli atrast kopīgi darāmo. Lai kur iedams, satiksi pazīstamas sejas. Nepārtraukti jāsveicinās, jāsaka «Hi, how are you?"' Sis jautājums no biežas taujāšanas kļuvi's par sveicienu, tas nebūt neprasa pastāstīt, kā iet pa dzīvi, bet gan gaida līdzīgu pretsveicienu.

Amerikānis ir pats sev kungs. Tradicionālā brīvība devusi iespēju šai tautai augt drošuma, pārliecības garā. Visvairāk to redz studentu sabiedrībā. Ārkārtīgs sabiedriskums, atmests lieks kautrīgums, runas un rīcības saskaņa, godīgums un vienkāršība ir amerikāņu rakstura īpašības, kas visvairāk duras acīs. Pēc mūsu, latviešu, standartiem, amerikāņu studenti ir bravūrīgi, izskatās pat agresīvi, taču tas ir tikai pirmais iespaids. Pēc dabas viņi ir naivi, tic labajam, augstu vērtē ģimeni un draugus.

Visvairāk mani pārsteidza amerikāņu studentu apzinīgums. Izglītība nav spiesta lieta, tā ir vērtība, par kuru jāmaksā un kura sūrā darbā jāiegūst. Nepastāv nesekmīgo problēma, nav jācīnās ar nodarbību kavētājiem vai citādiem «noziedzniekiem». Neeksistē norakstīšana, špikošana, blēdīšanās citās formās. Ļoti reti kāds prasa otram palīdzību neskaidrā jautājumā. Studijas ir katra personīgās darīšanas, un citus iejaukt nav pieņemts.

Nevar salīdzināt amerikāņu un latviešu studentu materiālās labklājības līmeni. Manā koledžā apmēram ceturtdaļai studentu ir automašīnas, katram trešajam— kopmītnes istabā personālais kompjūters, nemaz nerunājot par video, stereo u. c. lietām. Un pārsteidzoši ir tas, ka turīgu vecāku bērni zina, kas ir darbs, kā nāk nauda. Studenti strādā pilsētiņā par sargiem, bibliotekāriem, lietvežiem, laborantiem, profesoru palīgiem, bet visvairāk nodarbināto ir ēdināšanā. Nevaru iedomāties sevi pašu vai kādu no Latvijas universitātes studentiem mazgājam traukus, gatavojam salātus, cepam

kūkas vai novācam galdus. Apmaksa — ap 4 $ stundā. Daudz? Nē, jo nerakstītais darba algas minimums ASV ir ap 6—7 $ stundā.

Studentiem ir tāda mode, ka tās vispār nav. Amerikāņu iedzimtā vienkāršība izpaužas viņu apģērbā. Arī uz lekcijām jaunieši iet dažāda noplīsumā'-pakāpes džinsos, sporta kreklos, biteêˆ, jakās. Kājās — basketbola kurpes, kro-senes. Ziemā — lieli zābaki neaizsietām auklām. Krekli ārā no biksēm, viss apģērbs paša lielākā pieejamā izmēra. Nekādas ekstravagances, smalkumu vai izsmalcinātības. Svarīgi ir neizlekt, jo cenšanās sevi stādīt pāri citiem var tikt nepareizi saprasta draugu vidū.

Intelekta ziņā ir grūti salīdzināt abu zemju studentus. Mēs, latvieši, esam spiesti mācīties tikai to, kas tiek piedāvāts, augstskolās studējam tikai savu specialitāti un visādus blēņu priekšmetus. Amerikas izglītības sistēmas pamatprincips— ārkārtīgi brīva priekšmetu izvēle, ierobežota ar dažiem sīkiem noteikumiem. Amerikānis visupirms mācās kļūt par cilvēku, pēc tam — par speciālistu. Vidusskola un koledža ir orientētas uz vispārējas humanitārās izglītības iegūšanu. Tas nozīmē, ka studenti mācās svešvalodas, vēsturi, mākslu, ekonomiku, socioloģiju utt. Vienā semestrī saskaitīju ap 330 piedāvātu priekšmetu. Te arī izpaužas galvenā atšķirība. Amerikāņi nestudē zinātnes. To dara tikai tie, kas tajās specializējas, tāpēc vidējais latviešu students zina daudz vairāk matemātikas, fizikas, ķīmijas nekā amerikānis. Taču pēdējais neapšaubāmi «ieliek» svešvalodās, vēsturē, politikā, literatūrā, rakstu valodā, spējā izteikt domas, sabiedrības un pasaules pazīšanā. To jau mēs redzam no teletiltiem starp ASV un Savienību.

3. Ar trimdas latviešiem mums jau pašā mācību gada sākumā izveidojās cieši kontakti. Mūsu «koordinācijas centrs» ir Bostonā, kur Eglīši un Grīn-bergi uzņēmušies krustvecāku lomu. Ar viņu palīdzību mēs visi 7 vai tikai daļa esam pusgada laikā vairākas reizes tikušies. Nu jau mums ir pazīstami daudzi trimdinieki, un arī mēs neesam vairs nezināmi. Esam pabijuši dievkalpojumos,

18. novembra pasākumos, koncertos un politisku diskusiju pasākumos. No kopējās iespaidu gūzmas varētu izcelt vairākas atziņas, kas izkristalizējušās, tiekoties ar trimdiniekiem.

Pirmkārt, Amerikas latvieši tiešām ir latvieši, nevis reakcionārā emigrācija vai atlūzis tautas zars. Vecākās paaudzes cilvēki ne valodā, ne paradumos neatšķiras no dzimtenes latviešiem. Viņus

40 svešatnes gadi nav mainījuši. Savukārt vidējā un jaunākā paaudze lielā mērā mantojusi visu latvisko no vecākiem, tajā pašā laikā labāk pielāgojoties vietējai videi, konstruktīvāk uztverot pārmaiņas, kas notikušas Latvijā 40—50 gadu laikā. Bieži dzird sakām, ka trimdas latviešu starpā nav vienotības daudzos jautājumos, kas attiecas uz Latviju šodien. Tas ir tāpēc, ka tie, kas pieredzējuši

komunistu briesmas 40. gados, nespēj ne par ko skatīt šīsdienas notikumus mierīgi, izsvērti, pieļaujot, ka ne visi KP sastāvā ir zvērināti revolucionāri un čekisti. Jaunie turpretim reālāk skatās uz dzīvi un savos uzskatos ir tuvi lielākai daļai latviešu Latvijā.

Mums septiņiem tikšanās ar Amerikas latviešiem nav tikai papļāpāšana mātes vˆl$M3|ā, bet gan nepārtraukta izziņa, mācīšanās. Kā dzīvo brīvā pasaule, kā tiek saglabāta latvietība, kāda ir mūsu tautas vēsture, ko par Latviju zina un nezina trimdā, kas jādara, lai tauta būtu vienota, kā organizēt sadarbību. Visu vērtīgo nemaz nevar uzskaitīt. Klāt vēl nāk grāmatas, avīzes, periodiskie izdevumi, ko mēs gribam nogādāt Latvijā, tādējādi veicinot informācijas apmaiņu un savstarpēju tuvināšanos.

4. Amerikāņi vēl nesen neko par Baltiju nezināja. Pateicoties pozitīvām pārmaiņām centrā un tautas spēka pieaugumam Savienībā, amerikāņu masu informācijas līdzekļi neticami plaši atspoguļojuši visu, kas notiek Austrumu blokā. Amerikāņi sāk uzzināt, ka Krievija beidzot nonākusi politiskās un ekonomiskās krīzes situācijā un šajā procesā aug nacionālā kustība arī Latvijā. Viņi ir ārkārtīgi ieinteresēti visā notiekošajā. Ļoti, ļoti daudz studentu pastiprināti^ sāk mācīties krievu valodu, Savienības iekšējo un ārējo politiku, ekonomiku, redzot nākotnes perspektīvas starptautiskiem kontaktiem. Amerikāņu 'studentus interesē arī tieši nacionālais, īpatnējais pretstatā bezveidīgajam kosmopolītismam. Amerikāņi labprāt pieņem mani kā latvieti, iemācīju, ka esmu no Latvijas, nevis Krievijas. Zinu jauniešus, kas kopā ar baltiešiem demonstrējuši pie Savienības vēstniecības Vašingtonā, prasot dot brīvību Latvijai, Lietuvai un Igaunijai.

Pasaule tagad zina, kas mēs esam un par ko cīnāmies, un tas ir svarīgi, jo mūsu par maz, lai vieni izcīnītu brīvību.

5. Es jau nedaudz pieminēju apmācību sistēmu Amerikā. Vēl varu piemetināt, ka semestrī studenti ņem 4—5 kursus. Nedēļā kopumā ar profesoru klasē tiek pavadītas ne vairāk par kādām 15 stundām. Pārējais laiks — paša patstāvīgai studēšanai. Profesori nekad «nelej mutē». Parasti dod priekšstatu par iztirzājamā temata kādu daļu, uzdod mājasdarbus, regulāras pārbaudes. Kontrole notiek tikai un vienīgi ar rakstveida kontroldarbu palīdzību. Gan iknedēļas īsie kontroldarbi, gan pats gala eksāmens visbiežāk ir sacerējuma formā. Protams, to nevar attiecināt uz dabaszinātnēm, bet kopumā ļoti liels uzsvars tiek likts uz rakstu valodas izkopšanu, domu loģisku organizēšanu.

Liels patstāvīgo kursu īpatsvars. Ļoti daudzi studenti paši izvēlas sev interesantu tematu studijām, reizēm tiekas ar pasniedzēju pārrunāt rezultātus un semestra beigās par padarīto saņem vērtējumu.

Latvijas augstskolās visupirms vajadzētu atjaunot izglītības prestižu. Lai studentu vidū nevaldītu atmosfēra, kas liktu domāt, ka

jaunieši sanākuši baudīt studentu dzīves jaukumus un saņemt stipendiju. Jāizbeidz mūžīgā nesekmīgo, kavējumu, parādnieku u. c. problēma. Studijas lai ir katra paša bizness. Nespēj ar kaut ko tikt galā — atmet bla-kuslietas. Protams, būtu ļoti nepieciešama lielāka kursu izvēles izveide. Tas ļautu arī samazināt nesekmību, jo ne jau visiem galvas strādā visās zinātnēs vienādi, tas dotu iespēju mūsu jauniem speciālistiem būt ar plašāku izglītību, apgūt arī vispārcilvēciskas patiesības, studējot vairāk dzimto valodu un humanitāros priekšmetus.

69

oo

6. Nenoliedzami, šis nepilnais Amerikā pavadītais gads atstās iespaidu uz visu mūžu. Gan izglītībā, gan pasaules uztverē un Rietumu kultūras saprašanā, gan «latviešu lietas» apguvē un angļu valodas zināšanās. Protams, sākumā būs grūti pierast pie cūcīgās dzīves, nolaistības, netīrības, nekulturālības un politiskās iekārtas, bet tas, manuprāt, dos papildu stimulu iegūtās zināšanas un pieredzi likt lietā mūsu mīļās Latvijas atdzimšanai Ain atbrīvošanai. Mēs esam iepazinuši, ko nozīmē brīvība, un vēlamies, lai latvieši Latvijā aptvertu, kas viņiem pienākas kā cilvēkiem, nācijas pārstāvjiem.

PĒTERIS SLIEDE *(LVU, Fizikas un matemātikas f ak.* — Colby College)

1. —

2. Par iekļaušanos ASV studentu vidē. Viņi ir ļoti sirsnīgi, vienkārši un pārsvarā atklāti un labvēlīgi cilvēki. Starp citu, es dzīvoju *International House* (kopmītnes nosaukums), kur var sastapt studentus no apmēram 15—17 valstīm. Seit valda tāda rosība un palīdzība, ka šķiet — esmu ar šiem cilvēkiem jau pazīstams no bērnības. Nezinu, varbūt latviešu vēsajam temperamentam tas sākotnēji bija neierasti. Pašā sākumā mēs bijām nedaudz uzmanības centrā, bet tagad esam tikai normāli studenti un neviens te nepievērš uzmanību, no kurienes un kāpēc tu te studē.

Ja Amerikā gribi būt līmenī (ģērbšanās ziņā), tad ieteicams katru dienu ģērbties citādāk. Studentiem garderobe te ir diezgan plaša (piem., 10 bikses, pāris uzvalku, 15 krekli, 8 džemperi). Tāda ir puiša garderobe bez sīkumiem.

Bija nedaudz nepierasti, ka amerikāņi katru rītu iet dušā. Tā ir svēta lieta. Arī es tagad daru to pašu. Slikti nav.

Runājot par intelekta līmeni — vidusskolniekiem Latvijā tas ir augstāks, taču, uzsākot studijas augstskolās, amerikāņi «panāk» mūsējos, un augstskolās tas ir ļoti līdzīgs ar mūsējo, ja ne pat dziļāks vienā otrā jomā.

Sabiedriskā dzīve ir tikai studentu rokās. Viena priekšrocība ir tā, ka viņi visi dzīvo vienuviet — studentu pilsētiņā.

3. Manā gadījumā tā ir neliela problēma, jo atrodos vistālāk no visiem — pašos ASV ziemeļos, bet iespēju robežās esmu baudījis daudzus neaizmirstamus brīžus un tikšanās. Daudz ko esam redzējuši, dzirdējuši, iemācījušies un izbaudījuši šajā zemē, pateicoties Amerikas latviešiem. Tie bija viņi, kas mūs atrada, deva naktsmājas, siltu lat viešu ēdienu, pieredzi, siltu, mīļu vardu kādā grūtākā brīdī.

4. Amerikāņu interese par Baltijas republikām nav liela, bet palielinājusies sakarā ar 1987. gada rudens notikumiem. Amerikāņi daudz zina par Igaunijas neatlaidību. Bet nu manā universitātē cilvēki zina, kāda ir PSRS uzbūve, ka ikviena republika ir pavisam atšķirīga valodas, kultūras un tradīciju ziņā. Zina arī to, ka esmu no Latvijas.

5. Jautājumu par apmācības formām var skatīt «PJ» 1989. g. 17. janvāra numurā, kur to centos aprakstīt.

Latvijas augstskolas varētu pārņemt daudz: līdzīgi kā ASV augstskolās, ļaut studentam pašam atbilstoši savai specialitātei, prātam un gaumei izvēlēties mācību priekšmetus. Protams, katrā specialitātē valdītu zināmi noteikumi — kuriem priekšmetiem ir jābūt obligātiem. Es runāju par tā saucamajiem speciālajiem priekšmetiem, bez kuriem ārsts vai jurists, vai ekonomists nekādi nevar iztikt. Bet pārējie — paša redzeslokam un iespējām. Tātad jāsavāc zināms kredīts. Ja ņemam vērā, ka pamata apmācības ilgums ASV ir 4 gadi, pie mums 5, tad te nekā nereāla nav. Domāju, ir iespējams samazināt lekciju ilgumu (ja nemaldos, to jau mēģina Juridiskā fakultāte LVU) un tādējādi lielāku laiku atvēlēt patstāvīgām studijām. Ja varētu augstskolā vēl ieviest simbolisku apmaksas sistēmu, tad uzreiz domāšana un attieksme pret mācībām mainītos. RPl šo naudiņu lieliski

varētu izmantot jauna sporta kompleksa celtniecībai. Es runāju par pieticīgu summu līdz 500 rubļiem gadā. Protams, te būtu jāmaina arī nodokļu samaksas principi.

Viens no sāpīgākajiem jautājumiem ir bibliotēkas. Manā skolā bibliotēka ir daļēji kompjūterizēta. Cik tomēr ir parocīgi, izmantojot kompjūteru, piekļūt visas Amerikas bibliotēkām (arī pašai lielākajai pasaulē — kongresa bibliotēkai Vašingtonā), pāris minūšu laikā atrast vajadzīgo grāmatu vai pāris dienu laikā saņemt kopiju no grāmatas. Bet nu tā ir neliela fantāzija par tēmu. Katrs students pats var piekļūt jebkurai grāmatai, iepriekš apskatoties kataloga, kurā bibliotēkas spārnā (orientējoties pēc šifra) šī grāmata atrodas. Izejot no bibliotēkas, var uzskriet magnētiskajam kontrolierim, kurš neļauj iziet ar nereģistrētu grāmatu. Tātad pirms iziešanas grāmata vēl ir jāatmagnetizē. Kā grāmatas nodod atpakaļ? Noliek zināmā plauktā un nevienu negaidot iet prom.

Nākotnē, veidojot jaunas augstskolas vai tās reformējot, vajadzētu padomāt par to, lai studentiem viss būtu vienuviet kā ASV augstskolu pilsētiņās.

6. Par ietekmi uz raksturu, dzīves stilu utt. pašlaik *neņemos* spriest, bet domāju, ka tas laikam ir neizbēgami, jo redzēts un iegūts daudz. Tikai gribētos, lai cilvēki kritiskāk attiektos pret mums, jo būtībā esam ļoti laimīgi par šo iespēju, bet savā dzīvē vēl neesam paveikuši neko tādu, lai mūs pieminētu katrā teikumā. Vienīgi ceru, ka mūsu ieteikumus pēc atgriešanās ņems vērā. Reizēm gan šķiet, ka būs grūti pielietot iegūtās zināšanas (sevišķi man — studēju ekonomiku). Tomēr ceru, ka agrāk vai vēlāk to varēšu likt lietā.

ILMĀRS RIMŠĒVICS

(RPl I nženierekondmikas fak. — St. Lawrence University)

1. Diemžēl paredzētā tikšanās ar prezidentu nenotika, tāpēc viņa mītni dabūjām apskatīt tikai kā tūristi. Šādas ekskursijas tiek organizētas regulāri, bet tikai no rīta. Pēc 15.00 visas telpas no muzeja pārvēršas par dzīvojamo māju, toties rīta pusē vienīgi dažas no tām ir atdalītas ar vieglām sieniņām.

Prezidentu sastapt neizdevās, toties pieņemšana Padomju sūtniecībā paliks atmiņā uz ilgu laiku. Ir grūti tā sacīt par savas valsts pārstāvjiem šajā zemē, bet labāko iespaidu viņi neatstāja. Aicinājums uz atklātu sarunu par mūsu problēmām tika akceptēts no studentu puses, bet atbildes uz daudziem jautājumiem tā arī nesadzirdējām. Protams, visu nevar paspēt atbildēt pāris stundās, bet vecā formula «Papildjautājumus uzdodiet pēc tam, kad es būšu beidzis runāt» lieliski darbojās arī šoreiz. Un tad, kad armēņiem, igauņiem un latviešiem tika izteikts brīdinājums par sakariem ar emigrantiem, radās sajūta, ka šo cilvēku apziņā daudz kas nav mainījies. Žēl. Visu laiku garīgās brīvības sajūta manī valdīja ne jau tādēļ, ka esmu šeit,

bet gan tāpēc, ka Latvijā tauta ir sākusi rūpēties par savu likteni, jūtot atbalstu no valsts puses, bet tagad manas domas sāk drusku šķobīties. Diemžēl pamatīgi izjūtam atrautību no Latvijas, zināmu nekompetenci notikumos. ■!<[<.■

2. Amerikāņi ir ļoti laipna tauta. Atmosfēra universitātē atgādina mazu Ifu-ku pilsētiņu — visi sveicina cits citu, iai arī nav pazīstami. Laipna un labdabīga gaisotne valda arī visos veikalos jebkurā sabiedriskā iestādē.

frāze, ka Amerikā neesot rindu,ˆ

mēr atbilst patiesībai, it sevišķi pārtikas veikalos, bet tas galvenokārt ir strādnieku trūkuma dēļ. Protams, es lielākoties runāju par desmit cilvēku rindu, garākas ir redzētas tikai pie kinoteātriem uz labākajām filmām un pie Vašingtonas monumenta.

Studenti dzīvo divu tipu kopmītnēs — speciāli šim nolūkam celtās trīs vai četru stāvu mājās vai arī savrupmājās, kas, nonākušas universitātes īpašumā, tiek izmantotas kā kopmītnes. Studenti dzīvo pa diviem vai trim vienas vai divu istabu dzīvoklīšos, retāk izdodas atrast vieniniekus (tāds esmu es pats). Labierīcības ir kopējas, tāpat virtuves *un* veļas mazgājamās mašīnas. Katrā kopmītnē ir telefona automāts (Amerikā jebkuram telefonam, arī automātiem ir savs numurs), pie kam pastāv iespēja ievilkt personīgo telefonu jebkurā istabā. Kā jau mazai pilsētiņai, universitātei ir savi veikaliņi, ēdnīcas, pasta nodaļa, kinoteātris, izstāžu zāle, radiostacija, vairāki laikraksti, lieliski apstākļi jebkura veida sportam ... šo uzskaitījumu varētu turpināt diezgan ilgi — sadzīves apstākļi studentiem, dzīvojot kopmītnēs, patiešām ir daudz augstāki nekā parastai ģimenei Latvijā.

Mode. Pirmajā acu uzmetienā varētu likties, ka mode šeit neeksistē, vismaz studentu vidū ne. To es domāju par modi mūsu izpratnē kā daudzmaz vienotu stilu — šejienes apģērbs ir visai raibs. Viena pazīme vieno gandrīz visus— apavi. Ikdienā astoņi no desmit jauniešiem valkā sporta apavus. Puse no šiem astoņiem dod priekšroku sporta kostīmiem — galvenokārt pelēkiem, ar katras augstskolas košu simboliku. Otra puse staigā visai noskrandusi, it sevišķi to var teikt par dāmām. Populārākās bikses ir džinsi, visbiežāk balināti jau pirms pirkšanas. Sieviešu dzimumam gandrīz kā likums ir skrandās saplēsti ceļgali, kas uzlabo ventilāciju un kustēšanos, varbūt piešķir arī zināmu pievilcību, par ko es personīgi neesmu īsti pārliecināts. Alternatīva biksēm ir minisvārciņi un Latvijā vēl plašā publikā neatzīts apģērba gabals — šorti, vienlīdz izplatīti abu dzimumu pārstāvjiem. Tie ir visdažādākie, vispopulārākie ir milzīgi viegla, plāna raiba auduma šorti, kas sniedzas līdz pat ceļgaliem. Ziemā apģērbs daudz nemainās (protams, pazūd šorti), jo pārvietošanās 90% gadījumu notiek automašīnās, arī universitātes pilsētiņas robežās. Otrs ļoti izplatīts transporta līdzeklis tieši studentu pilsētiņās ir divritenis, arī ziemā, ja

visi ceļi nav galīgi aizsniguši. Cilvēki, kas tomēr dod priekšroku kājām, velk riktīgus tūristu zābakus (ja ārā ir sniegs vai slapjdraņķis), *garu,* siltu mēteli. Populāri ir ausu sildītāji, tos var redzēt biežāk nekā cepures.

Ja jārunā par intelekta līmeni, rodas dalītas domas. Amerikāņi ir ļoti erudīti savā izvēlētajā zināšanu laukā, bet tajā pašā laikā pilnīgi nekompetenti citos vispārīgos jautājumos. It sevišķi to var teikt par svešvalodām un ģeogrāfiju.

Toties iespējas apgūt informāciju izvēlētajā profesijā patiešām ir apbrīnojamas.

Sabiedriskajā dzīvē pirmajā vietā ir «party» — kopmītņu ballītes. Katru nedēļas nogali ir iespēja iztrakoties vismaz kādās divās trīs. Blakus tām eksistē visdažādākās aktivitātes, sākot ar studentu padomi, kas koordinē visu studentu dzīvi, un beidzot ar interešu grupām gan sportā, gan mūzikā, gan politikā utt. Lielākā daļa studentu strādā dažādus darbus turpat universitātē (ēdnīcās, pastā, veikalos, laikrakstu redakcijās, bibliotēkās), darbs šeit nav grēks, bet dzīves nepieciešamība.

3. Cik vien' to atļauj brīvais laiks, un bieži vien pat vairāk, visi ceļojumi ārpus universitātes tieši vai netieši līdz šim man ir saistījušies ar latviešiem. Viņu interese par Latviju ir milzīga. Katrā tikšanās reizē iepazīstu jaunus cilvēkus, visi aicina *ciemos, jautā par* Latviju, un es jūtos ļoti vainīgs, ka nevaru pastāstīt par rudens notikumiem kā aculiecinieks, ka nevaru iespēt apciemot visus, kas vēlas mani satikt.

4. Interese par Padomju Savienību ir milzīga. Diemžēl to nevar teikt par Baltiju, man liekas, ka tas ir izskaidrojams ar zināšanu trūkumu pasaules ģeogrāfijā un vēsturē. Cilvēki, kuri pārvalda šīs zināšanas, patiešām interesējas arī par mūsu republikām, it sevišķi pēdējā laikā, kad presē parādās daudz informācijas par Igauniju, Latviju un Lietuvu. Otra cilvēku grupa, kas izrāda interesi par Baltiju, ir amerikāņi, kuri pazīst šejienes latviešus. Kas attiecas uz Padomju Savienību, tad atliek pateikt to, ka krievu valodas studentu skaits manā universitātē šajā mācību gadā ir trīs reizes lielāks nekā pirms tam, tiek lasīti četri dažādi kursi par padomju politiku un attiecībām ar Ameriku, seši kursi Krievijas un PSRS vēsturē, pie kam visi šie kursi ir pārpildīti un reģistrēšanās šiem kursiem ir iespējama divus mēnešus pirms semestra sākuma — vēlāk visas vietas ir jau aizņemtas. Informācija, ko studenti iegūst šajos kursos, ir ļoti detalizēta, objektīva, bez ideoloģiska naida pieskaņas.

5. Galvenā mācību forma ir lekcija. Pareizāk, galvenā pasniedzēja aktivitātes forma, jo lielākais darbs tiek veikts bibliotēkās. Normāls režīms ir četri kursi semestrī, divas līdz trīs lekciju stundas vienā priekšmetā katru nedēļu —tās aptver divpadsmit stundas. Viss pārējais laiks paiet, studējot materiālus, kas paredzēti šim kursam, dažreiz

pieķerot klāt arī naktis. Bez lekcijām eksistē semināri, studijas, individuālas vai grupas konsultācijas, līdzvērtīgas citiem kursiem (konsultācija ir pat augstāka līmeņa studiju veids, galvenokārt vecāko kursu studentiem, kuros viņi padara lielāko daļu darba). Atgriežoties pie lekciju kursiem, katram kursam tiek izveidots literatūras saraksts, kas ietver ne vien grāmatas, kuras jāiegādājas veikalā un kuras pieejamas bibliotēkā, bet arī speciāli sagatavotus materiālus, kas katru nedēļu tiek novietoti lasītavās kopiju veidā (atsevišķas nodaļas no grāmatām, raksti no žurnāliem un laikrakstiem u. tml.). Eksāmeni parasti ir rakstiskā formā, divreiz semestrī, piedevām bieži tiek pieprasīti referāti kritikas formā par izlasīto literatūru.

Kopējā izglītības sistēma augstskolās ir ļoti demokrātiska — studenti brīvi izvēlas kursus, kurus viņi vēlas klausīties. Lai iegūtu augstskolas diplomu, studentam sekmīgi jāapgūst 36 kursi 4 gadu laikā. Iestājoties augstskolā, studenti parasti vēl nezina savu specialitāti, to viņi izvēlas tikai trešajā vai ceturtajā gadā. Man šķiet, ka kursu brīva izvēle būtu lietderīga arī Latvijas augstskolās, jo pietiekamu vispārējo zināšanu līmeni varētu dot vidusskolas. Sāda sistēma samazinātu priekšmetu skaitu un padziļinātu studentu zināšanas katrā izvēlētajā kursā.

Arhitektūra, šī māksla šeit tiek mācīta augstāka līmeņa skolās, kas struktūras ziņā atbilst mūsu aspirantūrai, bet līmenī ir līdzvērtīgas mūsu augstskolas ceturtajam, piektajam kursam. Tā kā šī apmaiņas programma neparedz mācības iepriekšminētajā līmenī, tad visi tehniskie priekšmeti man nav pieejami. Toties šeit es iegūstu ko citu ne mazāk svarīgu — tīri filozofisku, konceptuālu pieeju arhitektūrai, absolūti brīvu no tehniskiem ierobežojumiem, kas tik ļoti traucēja, studējot Latvijā. Protams, realitāte konkrētā darbā nepieļaus šādu ignorēšanu, bet Amerika man paliks atmiņā tieši kā arhitekturālu sapņu laiks.

6. Vai ASV pavadītais laiks atstās iespaidu uz raksturu, dzīves stilu utt., kad atgriezīšos Latvijā?

Nezinu. Šķiet, ka manu dzīves stilu vairāk izmainīs tieši notikumi Latvijā. Visādā gadījumā gribas daudz darīt, lai stiprinātu saites starp latviešiem visā pasaulē.

AIVARS KĻAVIŅS

(RPI Arhitektūras tak. — Wesleyan *College)*

1. —

2. Grūti formulēt, kas vispār ir amerikāņu students, jo cilvēki ir dažādi, pat armijā. Tomēr, ja atmetam visus izņēmumus un jocīgos, tad var kaut ko mēģināt.

Par apstākļiem — praktiski visi studenti dzīvo koledžas kopmītnēs. Tas nenozīmē, ka tā ir visās koledžās un augstskolās, bet tajās, kurās esam mēs, tas pamatā ir tā. Tomēr arī kopmītnes apstākļi

stipri atšķiras — no trim studentiem divās istabās līdz mājai ar savu telefonu, tālrādi, katram savu istabu, kopēju darbistabu un virtuvi. To, kurš students kurā vietā dzīvo, nosaka nauda, vecums (cik ilgi studē) un veiksme sadalē.

Mode —jo neatkarīgāk, jo labāk. Tas neattiecas uz visiem, bet tāda ir tendence.

Intelektuālais līmenis ļoti atkarīgs no cilvēka, bet vispārīgi līdzīgs kā Latvijas studentu vidū.

Sabiedriskā dzīve ļoti aktīva — visādas organizācijas, brālības, koncerti, sporta pasākumi gandrīz katru dienu. Koledžai (apmēram 1350 studentu) pieder vairāk nekā 5 preses izdevumi, radio, teātris, orķestris, sporta komandas praktiski visos sporta veidos utt.

3. Piedalos, cik laiks un iespēja atļauj. Brīvlaikus pavadu Bostonā pie Amerikas latviešiem.

4. Par Latviju amerikāņiem ir tīri simbolisks priekšstats, ja vispār tāds ir. Pārsvarā lietas ārpus Amerikas neizraisa nekādu interesi. Nedaudz kaut kādu interesi juta pēc LTF dibināšanas.

5. Būtiskas atšķirības apmācības formās ir organizācijā. Iespēja izvēlēties, ko mācīties, ko ne. Vienlaicīgi parasti mācās 4 priekšmetus. Toties šos 4 tad arī apgūst pamatīgi. Svarīgi, ka diplomam nav nekādas lielas nozīmes, jo nākamajā darbavietā skatās uz zināšanām. Tas būtu jāmēģina ieviest arī Latvijā.

Ko Latvijā es neiegūtu — angļu valodu, skaitļotājus un sajēgu par Amerikas izglītības sistēmu.

6. To es vēl nezinu.

PĒTERIS PRŪSIS

(LVU *Ķīmijas fak.* — Bovvdoin *College)*

1. —

2. Es mācos meiteņu koledžā, ir interesanti būt šādā atmosfērā. Kad es meitenēm jautāju, kādēļ tieši šo koledžu izvēlējušās, viņu motivācija ir — vecāki sūtīja, no rītiem nav jāuzpucējas un brokastīs var iet naktskreklā (ko arī lielākā daļa dara), stundās var labāk izteikt savas domas utt. Feminisms šeit tiek augstu vērtēts, piem., 1. kursa studentes vairs nedrīkst saukt par «freshmen», jo šajā vārdā ir ietverts lietvārds «a man», līdz ar to viņas ir kļuvušas «first year student».

Mode? Jo vairāk caurumu apģērbā, jo modernāk. Amerikāņus pārsteidz, kā mēs ģērbjamies, jo viņi uzskata, ka tā ir uzpucēšanās. Svārki ir izejamās drēbes, tādēļ galvenokārt — bikses — īsas, garas, pusgaras. Visām ir daudz rotaslietu.

Intelekta līmenis? Lai gan šī ir viena no labākajām skolām ASV, tomēr tas nav augsts. Cilvēki interesējas par savu specialitāti,

nerēķinoties un nezinot, kas notiek apkārt. Piemēram, kad M. Gorbačovs bija Ņujorkā, tad dažas brīnījās, ka šī jau ir otrā reize, jo neko tādu nebija dzirdējušas. Ir daudzas, kuras cenšas noskatīties TV ziņas un vismaz izšķirstīt avīzi, bet lielākā daļa to tomēr nedara.

Protams, par Padomju Savienību ir milzīga interese. Piemēram, no 200 pirmā kursa studentēm 50 mācās krievu valodu. Iemesls, kādēļ to dara — tālāk mācīties biznesa lietas, kur krievu valoda būs vajadzīga. Taču ne pārāk daudzas var aizbraukt uz Padomju Savienību, jo tas dārgi maksā, pašām ir jāmaksā arī mācību nauda — 18 000 gadā.

Meitenes dzied korī, ansambļos. Koledžai ir sava avīze, kur daudzas piedalās kā žurnālistes un korespondentes. Sabiedriskā dzīve būtu vēl aktīvāka, ja nebūtu tik daudz jāmācās. Protams, izklausās, ka 4 kursi ir smieklīgi maz (ja atceramies, ka Latvijā ir 10 un pat vairāk), bet nevar aizmirst to, ka daudz kas jādara pašai — lasīšana, laboratorijas utt. Uz katru nodarbību pasniedzējs uzdod vielu, kura jāsagatavo un kuru stundā pārrunā. Jau semestra sākumā iedod plānu visam semestrim. Mācoties valodu, milzīgs uzsvars tiek likts uz patstāvīgu un pastāvīgu darbu laboratorijā, klausoties kasetes un ierakstot savu balsi. Tas viss aizņem ļoti daudz laika.

Nedēļas nogales kļūst par izklaidēšanās laiku, kad brauc puiši un notiek iedzeršana. Manuprāt, šeit alkoholu lieto daudz vairāk nekā Latvijā, lai gan lietošanas vecums tāpat ir 21 gads. Sīs sauc par «party». Visvairāk šādas uzdzīvošanas rīko pirmkursnieces, kuras ir tikušas prom no mājām un ir savā vaļā.

3. Uz Bostonu mēs braucam visi latvieši. Braucam, lai satiktos, jo esam izkaisīti 7 dažādās koledžās Jaunanglijā, piedalāmies arī latviešu sabiedriskajā dzīvē, ir teātru izrādes no Latvijas, pašu teātri, balles, koncerti utt. Pirms braucu uz Ameriku, nezināju ka šeit ir tik organizēta latviešu sabiedrība. Man tas bija liels pārsteigums, kuru izjutu, aizbraucot uz «Tango Lugāno» Ņujorkā un ieraugot vienkopus tik daudz latviešu.

Apsveicami, ka šeit latviešiem ir savs teātris, un ne tikai viens, bet vairāki, kuriem tagad ir iespēja braukt arī uz Latviju. Cerams, ka šie sakari attīstīsies vēl vairāk, jo aktieriem pietrūkst profesionālās sagatavotības, kuru viņi varētu iegūt Rīgā. Seit ir daudz mākslinieku un rakstnieku, par kuriem Latvijā būtu jāzina un viņu darbi būtu jālasa.

4. Amerikāņi nezina ģeogrāfiju. Viņiem nav saprotams jēdziens Padomju Savienība. Es nesaku, ka tā ir ar visiem, bet lielākajam daudzumam gan. Sis jēdziens ietver saprašanu «Krievija» (Russia), kur viss saistās ar Maskavu un Sibīriju. Protams, tās meitenes, ar kurām esmu sadraudzējusies, zina par Latviju no maniem stāstiem, grāmatām. Tiklīdz viņas kaut kur atrod kādu rakstu, kas saistīts ar

Baltiju, tā nes man un rāda. Bet cik tad tādu ir! Man bija liels pārsteigums, kad atbraucu uz koledžu. Es nolēmu dziedāt korī. Kad aizgāju uz «noklausīšanos» un pateicu, ka esmu no Latvijas, tā diriģente teica — no Latvijas? Tur tie pasaules slavenie kori! Bija patīkami, ka vismaz ir viens cilvēks, kurš varēs mani saprast. Man ir žēl, bet istabas biedrene vēl nav īsti sapratusi, ko nozīmē Baltija, kaut gan esmu viņai devusi lasīt daudz literatūras par to.

5. Nedaudz pastāstīšu par šīs koledžas sistēmu, jo tā atšķiras no visām pārējām.

Septembrī, kad 1. kursa studentes ierodas koledžā, viņas dod zvērestu jeb «honour code» — nedrīkst zagt, špikot, bojāt īpašumu, lietot alkoholu utt. Aizliegts arī izpaust eksāmenu jautājumus, dot citiem rakstīt kontroldarbus utt.

Seit ir 2 semestri + janvāra semestris, kuru var ņemt vai neņemt — kā pati vēlas. Katra semestra vidū ir brīvlaiks, kad lielākā daļa meiteņu dodas vai nu uz Floridu, vai Kārību salām, vai Kali-forniju. Pirms šī brīvlaika ir «vidusse-mestra eksāmeni» (mid-semester exams), kuru rezultāti ir svarīgi pie gala atzīmes semestra beigās. Sie «vidus» eksāmeni tiek nozīmēti, t. i., vai nu visi pilda tos kopā klasē, vai var ņemt uz mājam. Citreiz šāds eksāmens ietver tikai kaut kādu rakstu darbu — «paper». Semestra beigās atkal ir eksāmeni. Tam atvēlētas 5 dienas, katrā 3 laiki, kad studentes iet uz «eksāmenu centru», paņem savu variantu un iet rakstīt, kur patīk. Visi eksāmeni ir rakstiski. Eksāmena atzīmi uzzina tikai nākamā semestra sākumā. Ļoti liels uzsvars likts uz individuālo darbu. Bibliotēkas atvērtas arī sestdienās un svētdienās, kas vēlas, var mācīties tur.

Ļoti grūti atbildēt, ko vajadzētu pārņemt Latvijas augstskolās, jo visa mācību sistēma ir tik dažāda.

Apsveicami, ka var izvēlēties kursus. *Mt. Hoiyone* koledžā studentiem jāņem noteikts skaits kursu katrā nozarē. Ļoti svarīga šādu kursu izvēlēšanās ir pirmajā gadā, kad vēl neesi īsti pārliecināts, kas interesē, kas ne. Katrai studentei ir galvenā specialitāte («major») un otrā specialitāte («minor»). Labi tas, ka eksāmeni ir semestra vidū, līdz ar to nav tik daudz jāmācās vienā reizē, bet pamazām. Semestri tiek sadalīti tādos kā mazos gabaliņos, tā var intensīvāk mācīties.

Mana specialitāte ir angļu valoda un literatūra. Daudziem šķiet, ka mācībām Amerikā ir vai nu milzīga nozīme, vai nav nekādas. Tās ir galējības. Seit gramatiku nemāca: teorētiski gramatiku, analītisko lasīšanu es apgūt nevaru. Domāju, ka galvenais, ko iegūstu, ir amerikāniskā vide, varu dzirdēt viņu sarunu valodu. Literatūru jau es biju izņēmusi gandrīz visu, ko koledža var man piedāvāt, tādēļ nolēmu, ka jāpamēģina kaut kas tāds, ko svešvalodu fakultātē es nekad nevarētu dabūt, proti, kompjūterus (it īpaši programmēšanu un to lietošanu); vēlējos lielāku izpratni par Ameriku, tādēļ paņēmu tādus

kursus kā — Am. politiskā sistēma, Am. vēsture, Am. arhitektūra, starptautiski politiskā ekonomija, amerikāņu romāns un franču valoda.

6. Kamēr esmu vēl šeit, ir ļoti grūti spriest par to. Sī man ir pirmā reize, kad esmu bijusi tik ilgi prom no mājām. Šķiet, ka esmu kļuvusi patstāvīgāka, varbūt esmu sevi atradusi un iepazinusi.

ILZE ZIŅĢE

(LVU Svešvalodu fak. — *Mt. Hoiyone College)*

ALEKSANDRS GRĪNS

DVĒSEĻU PUTENIS

(Turpinājums no 31. Ipp.)

«Mī|ais dēls,» tēvs raksta, «sūtu tev daudz labu dienu, priecājos, ka lode jau izņemta, un ceru tevi drīz atkal redzēt mūsu rotā. Nekā jauna man nav ko rakstīt, tikai Konrāds viņnakt nožņaudza atkal vienu, pielīdis vācu posteņiem, un man Dievs palīdzēja nošaut divus negantniekus, kas kopā ar agrāk šautiem ir trīsdesmit, ieskaitot arī to apakšvirsnieku, ko izdevās nodurt aiz Pavasaru muižas. Konrāds ir krietns zaldāts, kaut arī vēl nav iemācījies mērķi šaut, un man brīžiem uznāk piktums pašam uz sevi, jo MīlgrāvI tiku licis šim puisim bieži stāvēt zem mieta.

Man neiet slikti, mīļais dēls, tikai drēgns te ir bez gala, un, dienām un naktīm klaiņojot pa muklājiem, kuros gadās iestigt līdz cejiem un vēl dziļāk, atkal sākusi mocīt vecā kaulu vaina. Barā ar jaunajiem vēl valdos, kaut nejauki sāp kājas un pavisam stīva metas mugura, bet, noliekoties cisās, smeldz visas malas. Paslepus no feldšera dabūju šādas tādas smēres, ar kurām gan rīvējos, gan daros, bet nepalīdz. Kad sāpes taisās pārvarēt, es sāku domāt par tevi, par Edgaru un par mūsu mājām, un tad tā kaulu vaina tā kā piemirstas.

Vienu laiku biju pavisam nokreņķējies, atcerēdamies, ka piemirsu Jurltim piekodināt, lai to vietu, kur dārzā aiz klēts aprakām tīnes ar sēklas labību, labi nolīdzina un lūko apsegt ar virszemi, to ņemdams no citas dārza malas. Citādi tie vācieši sāks meklēt un atradis, un tad mēs, pavasari pārnākdami mājās, būsim pavisam bez sēklas. Un Jurītis, sev laiku kavēdams, varēja pa ziemu ar veco melnīti plēst labības šķūnī skaidas, un turpat viņas žāvēt, jo laidaram jumts palicis caurs un gluži vecs, un to vajadzēs likt ja'unu, tiklīdz būsim mājās.»

Acis man metas miklas, un, pacēlis galvu, es sāku vērties logā, aiz kura auro sniegputenis.

Nabaga tēvsl Ne cilvēku medības, nedz kaulu sāpes tam nespēj

likt aizmirst mājas, un, pieslējis pie purva priedes šauteni, lai mazliet pūtinātu veco muguru un kājas, tas tūliņ sāk noņemties ar domām par jumtu lāpīšanu un vai pavasarī pietiks, ko ēst.

Mums izbraucot no mājām, tēvs svēti ticēja, ka rudeni varēsim braukt atpakaļ. Varbūt pat agrāk. Tagad viņš tic pavasarim un gaida lapu plaukšanu. Tikai šī ticība tam palīdz turēties vēl kājās un izlūku gājienos iet blakus jaunajiem.

Ir labi, ka Cintiņš aizgriezies uz otru pusi, lai dzirdētu, kā Vilnis ar Pētersonu triec par dundadznieka varoņdarbiem. Tā es varu paslepeni izslaucīt acis, un atkal ceļu pie sejas paplr-lapu, ko aprakstījusi tēva rokas vadītā spalva.

«Un tad vēl, mī|ais dēls, varu tev paziņot, ka Edgars atbrauks tevi apciemot, jo man pašam neceļas kājas iet pie ratnieka un lūgt atļauju braucienam uz Rīgu. Jaunie sāktu rūkt, ciestu disciplīna, un tāpēc man jāpaliek tepat. Toties Edgaram jau vairāk tās vaļas, es tam aizrakstīju, un viņš atsūtīja telegrammu, ka braukšot tūlīt.

Paliec labi drīz vesels un brauc atpakaļ.

Tēvs.

Frontē, tanī 16-tā novembri 1915. g.»

Paraksts ir izplūdis un tintei te laikam piejucis klāt cits slapjums. Varbūt kūstoša sniega pūka un varbūt rakstītājam nemanot nokritusi asara, ko ieraugot tas būs sirdīgi izšņaucis degunu un noslaucījis baltās ūsas ar sarepējušo zemnieka plaukstu.

Es steidzos noglabāt tēva vēstuli zem spilvena, jo Vilnis jau nāk uz manu pusi, pieturēdams aiz pleciem Pētersonu, kas šodien pirmo reizi lūkojis pacelties un padusēs iespiestiem kruķiem lec Vilnim līdz.

«Atnācu tevi apciemot,» Pētersons smaida, kustinādams milzīgās ūsas, kas tagad izskatās vēl melnākas, jo vaigi tam kļuvuši dzeltenbāli. Viņš neveikli nolaižas uz gultas malas, smagi elpodams, jo ar staigāšanu, trīs nedēļas nogulējušam, iet pagrūti, un, liekas, arī kājas brūce, kas vēl nav galīgi aizdzijusi, sūrst un sāp.

«Artūr, zini ko jaunu?» Pētersons prasa, atvilcis elpu.

«Nu?»

«Vecais ārsts labprāt atvilktu šurp visus mūsu strēlniekus, kas guļ citos hospitāļos. Neturot uz krievu ārstiem labu prātu. Feldšeris dzirdējis reiz sirdāmies: krievi zinot tikai vienu padomu: griezt nost rokas un kājas, jo esot par slinkiem, lai lūkotu tās saiāplt. Telpu trūkums viņam gan neatļauj uzņemt pie sevis visus ievainotos mūsu puikas, bet toties ari neviena gulta tam nestāv dīkā. No palātas otrā gala vakar aizgāja atpakaļ uz savu bataljonu kāds rīdzinieks, un zini, kas nāks viņa vietā?» Pētersons jautā smiedamies.

«Kā lai es to zinu?»

«Tava posma vecākais,» Pētersons nosaka. «Būsi kopā ar savu tiešo priekšnieku.»

«Miķelsons?» es iesaucos, pieceldamies uz elkoņa, un skatos abiem draugiem sejās, kuras vīpsno un smej.

«Tas pats, kā tad citādi,» Pētersons nokustina ūsas, un man ir piemirsušās tēva vēstules iedvestās sēras, un atkal top līksmāks prāts.

«Tas nu gan ir jauki,» es priecājos. «Miķelsons ir velna puika, un mute tam, jādomā, vēl arvien tikpat liela kā agrāk.»

«Droši vien,» Vilnis smejas, griezdams galvu uz kājgaļa pusi, jo patlaban mums nāk klāt Sēja, kas, nesagaidījis pie sevis frontes viesi, pats nāk to apciemot. Viņš sniedz Vilnim savu plato saimnieka roku, un sejā tam iegulis labsirdīgs smaids, kas neizgaist arī pēc tam, kad Vilnis tam bramanīgi iesit ar plaukstu pa vēderu un plecu.

«Nu, saimniek, kā labi sviežas?» Vilnis vaicā, taisīdamies sākt Sēju āzēt, bet leišmalietim ir tik miermīlīgi zilas acis, ka pašpuikam pamazām izzūd no sejas nicīgais smīns.

«Nekas nekait, var iztikt,» Sēja rāmi atsaka. «Atnācu apvaicāties, kā iet mūsu bataljonam. Vai esat tikuši jau pāri Zemgales robežai?»

«Turpat pie robežas jau esam, bet līdz pavasarim laikam nebūs nekas liels,» Vilnis teic, palikdams nopietns. «Ir krievi, ir vāci rīkojas uz ziemas guļu un taisa purvos apcietinājumus. Mēs ejam izlūkot Babītes ezera otrās puses brikšņus, rīdzinieki dara to pašu uz Ķemeriem, bet lielākas plūkšanās pēc Slokas kaujām vairs nav bijis un laikam nebūs arī, līdz nokusīs sniegs.»

Sējam atkal apmācās seja, no kuras vaigiem, visam ievainojumam par spītu, nav izgaisis labsirdīgais apaļums. Viņš nokar galvu, palikdams pavisam kluss, un Pētersons drošinādams saka:

«Pēter, saņemies! Pavasari visi latvju puikas nāks mums talkā, un tu tiksi savās mājās atpakaļ. To ziemas laiku jau vari paciesties, — neiesi tak sniegu art vai ledu sēt. Goda vārds, jau pirms sējas laika beigām mūsu zemē vairs nebūs neviena vācieša, miroņi viert,» nodajnieks uzliek savu smago roku Sējam uz pleca, to sapurinādams, un leišmalietim atkal atplaukst acis.

«Lai Dievs dod, Pēterson, lai Dievs dod,» viņš priecīgi novelk, bet Pētersons, aizmirsis vēl sāpošo kāju, ir kļuvis pilns jaunekļa spara un lepni teic:

«Pavasarī zemei jābūt tīrai, vēlākais līdz Jāņiem, lai tālāk skan līgošana. Nelīdzēs fričiem ne baroni, ne superdenti, — kā spali tie pazudīs no Kurzemes.»

Janka piecejas gultā sēdus un skatās uz mums liesmainām acīm. Dundura bālā seja kjuvusi sārtāka, un liekas, uz tā vaigiem blāzmo iekšējas uguns atspīdums. Pētersons nikni skatās logā, un viņam saspurojušas ūsas, bet Cintiņš, palicis veselo roku zem galvas, runā par Zemgali, un viņa balsij šoreiz maiga skaņa:

«Tas ir tik savādi. Sējam pieder lielas mājas, Artūrs ir saimniekdēls, un man nav nekā. Un tomēr sirds uzreiz paliek viegla,

atceroties Lielupes pļavas vai sākot domāt, cik skaists ir ziedošu rudzu lauks. Tu stāvi viņa malā, labi zinādams, ka vasaras beigās te līs sūri sviedri, bet graudus sabērs saimnieka klētī, jo tev pašam nav ne pēda zemes. Un lai arī tā, — tu vari stundu stāvēt pie lauka, klausīties, kā san vēl iezilganās vārpas, un skatīties, kā pāri vārpu galiem staigā ziedu migla.»

«Nesāc nu dzejot,» Vilnis saka, bet Cintiņš neliekas viņu dzirdot.

«Es tiku par tādām lietām runājis ar citiem kalpu |audīm, ko karš atpūtis pāri Daugavai. Visi kā viens runā un saka to pašu: tiklīdz fronte būs vajā, iesim dziedādami atpakaļ uz Zemgali. Lai arī tur smaga zeme un tik resni labības stiebri, ka pļaujot iemetas rokās tulznas jau pirmajā cēlienā, tā tomēr ir mūsu dzimtene, un Vidzemē mums pašā vasaras vidū gaiss liekas rēns un vēss.»

«Puikas runā par zemes dalīšanu pēc kara beigām, bet man liekas, nieki vien būs,» Pētersons domīgi ieminas, skatīdamies savās lielajās plaukstās, kas arklu balstu vietā desmit gadus vadījušas fabrikas mašīnu kloķus.

«Nesaki vis,» atsaucas Janka, viss atkal aizsvildamies kā sveķaina skaida: «Ja nedos ar labu, ņemsim paši. Vai kungiem zemes trūkst, vai saimniekdēliem vien lai tēvzeme?»

«Ko tu, puika, par zemi runā,» Pētersons sāk rāties, diezin vai proti atšķirt arklu no centrifūgas? Atradies zemes gribētājs.»

«Protu gan,» Janka jūtas apvainots, «viņvasar gāju Latgalē ganos, un māku art, ecēt un zirgu jūgt.»

«P|aut ne?» Pētersons strupi noprasa.

«Nē,» Janka kautrīgi nodur galvu.

«Tad jau tev zemi nemaz nedos,» Vilnis saka, sataisījis nopietnu seju.

«Tev arī nē,» Janka atcērt, palikdams pavisam nikns.

«Nav arī vajadzīgs,» Vilnis atmet ar roku un, izvilcis no kabatas papirosu kārbu, sāk mūs cienāt.

Cintiņš smēķē, skatīdamies griestos, un sapņaini smaida.

«Puikas, kaut jūs,' pilsētnieki, zinātu, cik jaukai vajaga būt aršanai paša tīrumā. Iet pakaļ paša arklam, paša zirdziņam, sēt un gaidīt, kad nobriedīs paša rudzi.»

«Nepriecājies bez laika,» Vilnis tam iekrīt valodā. «Vēl vācu fronte nav pušu, nav ne ko dalīt, ne būt, un Rīgas ļaudis runā, ka vāci jau stājušies Kurzemē pie kroņa muižu un saim-niekmāju dalīšanas.»

«Velni,» Cintiņam pasprūk lāsts, un viņš ir pietrūcies gultā sēdus. Sējam nobāluši vaigi, bet lūpas sakniebušās cieti, un no acīm izgaisis rāmais debesu zilums. Tās tagad izskatās pavisam tumšas, un pārvērtusies arī Sējas balss.

«Lai tikai pamēģina,» viņš saka caur sakostiem zobiem, un vaigu apaļums tam zudis, — tos tagad dara cietus savilktie žokļu muskuļi.

«Lai pamēģina,» kā atbalss atkārto Cintiņš, un vēl spurai

nākas šķiet palikušas milzīgās Pētersona ūsas, atceroties jaunības gadus, kad pats tas aris tēva māju tīrumus Skrundas novadā.

Arī Dundurs piecēlies gultā sēdus. Smagi dvašodams, viņš vērš pret mums savu akmenscieto seju, kurā deg auksti ļaunu acu guns, un teic: '

«Man zemes nevajaga, esmu Rīgas puika, bet fričiem nav Kurzemē palikšana. Un tāpēc, tikuši atpakaļ frontē, gādājiet, lai mazāks paliek nākamo kolonistu skaits.»

«Zemi jau viņu Kurzemē var dabūt,» Vedējs iejaucas valodās, «bet tikai pa septiņas pēdas, ne vairāk,» viņš nobeidz, atkal sākdams rīkoties ap savu degunu.

«Pirmo reizi dzirdu no tevis prātīgu vārdu,» Pētersons sakustina ūsas. «Varbūt no tevis iznāktu pavisam labs zaldāts, ja tikai nebāztu tik bieži pirkstus degunā.»

Vedējs apvainojas, grib sākt lamāties, bet Pētersons atmet ar roku un liek kruķus padusē.

«Pagaidi,» Vilnis to aptur, «neesmu vēl izstāstījis vienu jauku numuru, kas man gadījās viņnedēļ, kopā ar veco un ar dundadznieku ejot izlūkos. Sākot runāt par zemes lietām, bija piemirsies.»

«Šauj vaļā,» Cintiņš mudina, pūzdams caur nāsīm dūmus.

«Vecais virsseržants palicis pavisam savāds,» Vilnis iesāk, uzmezdams man pētošu skatu. «Arī agrāk bija dikti mazrunīgs, bet tagad klusē veselām dienām, ja negadās komandēt. Nezinu, kā viņi abi ar Konrādu sazinās. Reiz ievaicājos tam ķilavu ēdājam. Atteica: šie saprototies ar acīm vien.

Tovakar bija īsts slapjdraņķis — sniegs un lietus jūk pa gaisu, bet purvs piesūcies kā švammis, un nav sausas vietiņas, kur uzspert kāju, — visur dubļi un ūdens.

Mūsu.rota piekomandēta kādai Sibīrijas divīzijai, un krievu ģenerālis vai katru dienu prasa, lai gādājot gūstekņus: griboties zināt, ar ko ir darīšana un kas stāv iepretim. Sola krustus, bet, liekas, domā par saviem krustiem ar.

Krusts nav slikta lieta, bet tādā suņa laikā nevienam negribas no būdas ārā līst. Rotnieks teic: zēni, tomēr jāiet, — Konrāds saslejas kā briedis, cērt roku pie cepures un saka:

— Es iešu, jūsu labdzimtība.

— Labi, rotnieks smejas, — ej vien, tev garie zvejnieku ' zābaki, vari purvu purvus brist. Bet kas būs citi? Mazākais,

vēl divus vajaga.

Tad slienos uz pakaļkājām arī es, bet feldfēbelis atrūc, blakus rotniekam stāvēdams:

— Atļaujat arī man, virsleitnanta kungs.

Rotnieks norāda, uz kuru pusi mums jāšļūc, un pievakarē,

pakāruši plecos šautenes, laižam pa priežu starpu uz Lielupes pusi. Paliek drīz tumšs, un redzēt nevar gandrīz ne velna, bet sniegs krīt lielām ļēpām un uzsnidzis tūliņ kūst. Drēgnums tāds, ka mums sāk drebēt zobi un klaudz visi kauli, bet purvā ūdens līdz ceļgaliem. Murd vien, līdzko spēri kāju.

Ejam, ejam un vairs lāgā nezinām, kur friči, kur mūsējie. Gudrojam saskatīt ceļu pēc zvaigznēm. Konrāds lielījās, ka viņam tas esot spička; šis protot ar kādu tur sekstantu uz mata noteikt ir platuma, ir garuma grādus. Es saku, ne tev kāda sekstanta, ne te kāds platumgrāds, — purvs vien, bet virsseržants teic īsi:

— Neplēšaties, zēni. Iesim, kamēr uzdursimies virsū vā-ciem. Tad uzreiz redzēsim, kurā debesu pusē palika mūsu rota.

Tas ir prātīgs vārds, un mēs ejam tālāk. Virsseržants pa priekšu, es aiz viņa, un aiz manis, šņākdams kā lietus padebesis, nāk dundadznieks. Es piebikstu šim atmuguriski ar laidi un saku: netaisi, Konrād, tādu lērumu, friči sadzirdēs un aizmuks. Nekas, šis atsaka, šņākšana ir veselīga lieta, aizdzen no galvas liekās asinis. Un, ja tie friči sāks mukt, gan es tos noķeršu: man tās garākās kājas visā rotā.

Ejam, ejam un sāk mesties tā kā gaišāks: nakts kļuvusi pavisam auksta, un kūst tikai tās sniega pūkas, kas tieši nolaižas uz ūdens. Citas ne, un purva priedītēm jau metas gluži balti cekuli. Balti sāk palikt arī augstākie purva ciņi, ja tuvumā kāds būtu, varētu gluži labi samanīt, ka tur kaut kas nav kārtībā.

Uzreiz manam priekšā lielu melnumu, — izskatās gluži pēc

mājas. Apstājamies un sākam brīnīties: pēc virsleitnanta ' rādītās kartes te viscaur jābūt purvam, ar priežu ceriem un akacīm. Kur tad te varēja rasties mājas? Friči vai būs uzcēluši?

Skatāmies, ka vai acis spiežas ārā no pieres, — nekā nevar saprast. Uzreiz Konrāds iesvelpjas un saka: mīlīši, tā tak malkas grēda! Ejam tuvāk, kā tad: kāds lauķis cirtis purva priedainē sev ziemai malku, un, karam uznākot, atstājis to Dieva un friču ziņā.

Virsseržantam vecas kājas, un brienot viņš krietni piekusis. Pūš un saka: zēni, te ir sauss, atpūtīsimies.

Pakāpjamies mazliet, lai kājas nepaliktu slapjumā, un, mugurām atspiedušies pret malku, pūšamies un laižam apkārt acis. Sniegs snieg joprojām, un purvs izskatās gluži raibs. Liekas, kāds vienkopus izbēris ogles ar krītu.

Uzreiz visi sākam klausīties: liekas, kāds brien pa purvu, — ūdens vien murd. Saspicējam ausis, — nudien, nāk tuvāk, un, cik no ūdens šļakstēšanas var nomanīt, vesela komanda.

Virsseržants pārbauda savu vinčestru un māj mums ar Konrādu mesties aiz otra grēdas stūra, — šis pats palikšot tepat. Lai šaujot tikai pēc viņa un labi mērķēdami, jo varot iznākt labi ilga apšaudīšanās, un, ja pietrūks munīcijas, tad mēs esam brennē.

Skrienam uz otru grēdas galu, kā vecais teicis. Aizklūpu aiz malkas nobrukuma un ceļu tam pāri degungalu un šauteni; vēl arvienu nekā neredz, bet ūdens šļakst tepat netālu. Nāk vesels bars, un savā starpā pļāpādami — var jau pa pusvārdam sadzirdēt. Un tad jau varam manīt ari ar acīm: ir savi astoņi gabali.

— Skat nu, — čukstu Konrādam, — iegribējies kafijas, un tagad nāk pēc malkas. Vieniem nu būs karsti, viņiem vai mums. Labi vēl, ka esi laikus beidzis šņākt.

Konrāds neatbild, un es metu atpakaļ vienu aci. Dundadz-nieka nav. Metu abas acis: nav un nav. Iekritis kā ūdeni.

Uzreiz virsseržanta pusē iet vaļā bises blīkšķis, un izšauju arī es. Viens fricis apmet kūleni, ūdens un dubļi vien pajūk pa gaisu, bet citi rauj šautenes no pleca, lūkodami, kur aizklupt. Tuvumā paliels cinis, priežu celmi un zaru guba, un drīz no fričiem nav ne vēsts. Labi paslēpušies, laikam veci zaldāti, un šauj ari labi: pa malkas grēdu vien pūcē, un lode man kā ar nazi pārgriež mantu maisa siksnu. Tā trūkst, maiss šļūk zemē un ūdenī sakrīt visas manas pekeles.

Mēs šaujam uz ciņu un celmu pusi, kur zibsnī friču šauteņu uguns, un man jau palicis karsti no šaušanas un dusmām uz dundadznieku: skaitās varonis, pats pulkvedis tam piesprauda krustu, un tagˆd, kur esam viens pret trijiem, diezin kur ielīdis.

Friči laikam mana, ka mūsu pusē strādā tikai divas šautenes. Viņi aptur šaušanu, laikam apspriežas, un četri vīri slienas kājās. Citi atkal sāk šaut, un dikti mudīgi, bet tie, kas cēlušies, skrien uz grēdas pusi.

Es sviežu bisi atkal plecā, bet virsseržants ir aizsteidzies man priekšā, un viens fricis atsēžas pilnā stiepienā. Kuru otram virsū, bet tai pašā mirklī virsseržants šauj atkal, un fricis krīt ūdenī, no viņa vai manas lodes. Drīzāk, ka viņa, jo feldfēbelim visas lodes ķer mērķi, — var šaut kauč pašā pusnakts melnumā.

Divi palikušie skrējēji paliek stomīgi, un tad vienā lēcienā ir pie grēdas un taisās rāpties augšā. Mēs ar virsseržantu vairs nevaram šos šaut, — tad būtu jāparāpjas uz priekšu, bet krūmos palikušie četri vai pieci kur virsū tīri zilu uguni.

Uzreiz es dzirdu grēdas augšā niknu ierūcienu, un nezinu, no kā iegaudojas gaiss. Izklausās tīri pēc granātas. Tad kaut kas dārdēdams nokrīt uz grēdas augšas, kāds kēkš, — atkal iekaucas gaiss, un jūk malkas pagales, un tad augšā viss paliek klusu.

— Laikam virsseržants, — es domāju, un tad dzirdu aiz otra grēdas gala bises blīkšķi. Tātad vecais ir izdarījies ar fričiem, aizlīdis uz savu galu atpakaļ un šauj atkal.

Friču uguns paliek vājāka, tad apklust pavisam, un savu šāvienu atspīdumā mēs redzam pielīkušus stāvus, kas zogas projām pa purvu. Šaujam tiem pakaļ, bet sniegs jūk pa gaisu, nakts ir tumša, un friči pazūd viņas melnumā.

Viss atkal ir kluss. Sniegs snieg, saldēdams muguru un plecus, un tad nakts vēsma man, nezinu no kurienes, uzpūš virsū smēķa smaku.

— Tātad fričiem vajag būt tepat tuvumā, — man iešaujas prātā. — Varbūt apgājuši ar līkumu mums apkārt un tagad zogas klāt no muguras vai sāniem? Varbūt nāk atpakaļ ar palīgiem, lai mūs saņemtu kā brāļus. [1]

Staipu kaklu, grozu galvu uz visām debesu pusēm, bet neka vairs nevar tai sniega un nakts jūklī saredzēt. Vējam pūšot, sākušās šņākt priedltes, un tagad arī ūdens murdē-šanu, fričiem ejot, nevarētu sadzirdēt.

Salst visas malas. Aukstums lien cauri mētelim līdz pašiem kauliem, un sevišķi salst kājas, kas slapjas jau no paša vakara. Klabinu zobus, sāku paklusām sist kopā savas binzo-les, jo jūtu, ka kāju pirksti metas gluži stīvi, un tad kāds mani piepeši sagrābj aiz zābaka.

— Va velns, — es iebļaujos, kā zibens cirzdamies apkārt un raudams ārā duncīti: sak, nupat friči pielīduši klāt un grib ņemt ciet. Dzīvs gan tiem rokā nedošos.

Tikko gribu durt, — skatos, un roka ar visu fiskaru man nolaižas gar sāniem: pie manas grēdas gala pienācis virsseržants.

— Ko tu kliedz kā dulns, — viņš pusbalsī rājas. — Varbūt patlaban te tuvumā ložņā kāda jauna friču patruļa.

— Lūdzu piedošanu, man tāpat nobīlī paspruka, — es taisnojos.

— Nekas, nekas, — virsseržants paliek laipnāks, — bet kur tad Konrāds?

— Nezinu, — es atsaku. — Man skrienot šurpu, pazuda kā žīds pa Miķeļiem.

— Būs friči sašāvuši, — vecais sāk trūkties: — Pirmīt tepat viens vaidēja. -

— Nudien, būs beigts. Tādu skādi! Pats dūšīgākais puika visā rotā, — virsseržants gaužas.

— Žēl gan puikas, — es saku, gribēdams veco mierināt.

— Lielībnieks jau gan bija un padumjš ar, bet tomēr dūšīgs puika.

— Ka nedabū pa kaklu, — no malkas grēdas augšas atskan balss, un viens sāk laisties lejā, grabinādams pagales.

«Konrād, ko tad tu?» virsseržants pārsteigts prasa, un dundadznieks, norāpies lejā, izņem smēķi no mutes un saslienas taisns.

«Esmu vainīgs, virsseržanta kungs: no tā klusuma, kas te uznāca pēc šaudīšanās beigām, mani bija pārņēmis mazs snaudiens, bet tikai uz mazu laiciņu: līdzko Vilnis sāka gānīt, tūliņ uzmodos.»

«Jā, velns lai parauj,» virsseržants sāk skaisties, «kur tad tu biji pa šaušanas laiku?»

Konrāds bikli kasa pakausi, vilcinādamies atbildēt.

«Nekasies, bet runā!» Vecis viņu sabrēc, un Konrādam atkal top taisna mugura.

«Virsseržanta kungs pats vienmēr saka, ka mana šaušana ne velnam nederot,» Konrāds sapīcis teic, «un tāpēc es neskrēju Vilnim līdz uz šito grēdas galu, bet uzlīdu augšā, lai varētu redzēt, ko dara friči, un dot jums ziņas.»

«Atradies augstsirdis!» vecais spļaudās. «Nepildījis kaujas pavēli! Paslēpies, kad biedri briesmās! Un šito tēviņu es turēju par mūsu rotas dūšīgāko karavīru. Tiesai tādu nodot, vairāk nekā!»

«Atvainošanu, virsseržanta kungs,» Konrāds ziņo tālāk, «es tur augšā smēķēju, un friči kūra ari man virsū, vairāk vēl kā jums, — skaidas vien juka apkārt.»

«Smēķēt biju aizliedzis,» vecais atkal paliek laipnāks, — bet piedodu, jo to esi darījis ar tādu ziņu, lai novērstu ienaidnieka uguni no biedriem uz sevi.»

«Tieši tā,» Konrāds atsaka, «un, kad tie divi friči pieskrēja grēdai klāt un taisījās rāpties augšā, lai tiktu jums no turienes pie krāgas, es devu tiem ar malkas bomi pa skaustu.»

«Ak tu tas biji?» es brīnos. «Domāju, ka tas virsseržanta kungs.»

Bez komandas mēs metamies ap grēdas stūri un pamanām starp nobrukušām malkas pagalēm, guļot ūdenī, kaut ko pelēku. Es izrauju lukturīti, spiežu gaismu un tā apstaro divus beigtus frīčus ielauztiem galvaskausiem. Virsseržants noliecies norauj kritušajiem pagonas no pleciem un izņem no kabatām viņu apliecības.

«Tā, tiktāl nu mēs būtu,» viņš norūc, sliedamies atkal taisns un apstājies kaut ko domā. Tad iet klāt dundadznie-kam, sapurina to aiz pleciem un aizsmakušā balsī saka:

«Gluži gudrs tu gan neesi, bet tomēr — tomēr mūsu rotas krietnākais zēns.»

Konrāds pēc uzslavas paliek tik lielīgs, it kā tam būtu piesprausts otrais Jura krusts.

Vilnis smejas, Sēja smaida, bet Pētersonam kustas ūsas, un acīs, kuras tas vērsis pret sienas pusi, es manu savādu miklumu.

«Krietnais zēns,» nodaļnieks klusi atkārto, vēl arvien skatīdamies sienā, lai citi neredzētu, ka viņam ir kļuvusi mīksta sirds. Tad viņš pieceļas, liek kruķus padusē un,Vi|ņa atbalstīts, lec projām uz savu gultu, jo tūliņ nāks ārstu kontrole, un tad katram jābūt savās cisās.

Arī Vilnis taisās iet. Aizvadījis Pētersonu un atvadījies no Sējas, viņš cieši spiež man roku, skatīdamies acīs.

«Uz redzēšanos, Vilni. Sveicini tēvu, Konrādu un Salu, un visus mūsu vada strēlniekus!»

Ir vakars, un zem griestiem sarkani zvēro puspiegrieztās spuldžu ugunis. Tumsa aiz loga šķir piesnigušo koku zarus un skatās iekšā, un aiz viņas glūn melna ziemas nakts.

XIX

Ātrāk sācis tecēt laiks. Mūsu palāta tagad palikusi daudz ska|āka:

ar āzēšanos sākas rīts, un ar anekdotēm vai lamāšanos beidzas vakars. Visi, liekas, kļuvuši pilni ķildošanās gara, un gandrīz visus pārņēmusi alka zoboties par tuviem un tāliem. Māsai dežurantei jānāk ik vakarus atgādināt, ka bez mūsu palātas ir slimnīcā vēl citas, un, mums netrokšņojot, viņas būtu apņēmis sen miegs.

Sī pārmaiņa ir iestājusies ar to pašu dienu, kad palātas durvīs parādījās braucamās nestuves, kuru sega, apsegdama gulētāja augumu, bija atstājusi spītīgu un bālu seju.

Tik bālu, ka naža rētas švīka vaigā vairs tikko bija saskatāma.

«Sveiks, Miķelson,» priecīgi teic Sēja, kas no mūsu vada strēlniekiem guļ vistuvāk durvīm.

«Sveiks, saimniek,» Miķelsons ceļ roku sveicienam. «Kas tev vainas, ka tu netiec vaļā no saviem lielajiem taukiem ne pozīcijās, ne slimnīcā?

Sēja apjucis smaida, bet Pētersonam draudzīgi saslējušās milzīgās ūsas.

«Redzi nu, Miķelson,» viņš laipni saka, «tagad mēs visi būsim kopā, un kopā vienmēr jaukāka dzīvošana.»

«Kāds nu tur liels jaukums: priekšniecība rotā, priekšniecība slimnīcā,» atcērt čiekurkalnietis, skatīdamies nodaļ-niekā niķīgām lacīm. «Nezinu pat, uz kuru pusi nospļauties, uz kuru ne.»

«Tevi pat lode nav spējusi labot,» Pētersons drūmi nosaka.

«Neizlabos arī sešcollīgā granāta,» Miķelsons atņirdz zobus, «kāds esmu, tāds palikšu. Ņemiet par labu,» viņš noteic, pieceldamies sēdus gultā, kurā to iecēluši sanitāri, un nicīgu skatu vēro gulētāju sejas. Un tikai tagad mēs pamanām, ka pie slimnieka krūtīm tam zaigo Jura krusts.

«Tas viņam par to vāgūža dedzināšanu,» ieminas Pētersons.

«Skat nu, viens krustnesis mūsu palātā vairāk,» Vedējs mēģina jokot, atkal urbdams degunu un skatīdamies Mi-ķelsonā skaudīgām acīm. «Vajadzētu prast kaunu un uzstāties ar kādu kandžas pudeli.»

Miķelsons nikni pasviež galvu uz runātāja pusi.

«Gribētu prast kaunu un nestāstīt citiem tavu biogrāfiju. Viņi vēl nezina, ka tu esi studējis Ropažu kolonijā, nolicis gala eksāmenus mūķīzeru zinībās un naudas skapju aturb-šanā, un tagad no gara laika urbini pats savu degunu, lai amats nepiemirstas.»

Vedējs notvīkst kā uguns un, uztrūcies augšā, grib skriet

kauties, bet Sēja aizsteidzas tam priekšā, ar veselo roku sagrābj aiz pleca un atsviež atpakaļ.

«Puika, paliec rāms,» viņš smaidot saka, «mēs tak viņam neticam.»

«Sātans, ne cilvēks,» Vedējs raudulīgi šņāc, vīstīdams dūres, un tad ielien savās cisās, sākdams skāņi šņaukt degunu.

«Nu, Miķelson, vai tev labāk palika pēc tā zēna nerroša-nas? Agrāk arī tu biji kašķīgs, bet tagad tīri pēc suņa,» Pētersons dusmīgi

saka, un viņa spurotās ūsas tam nikni sakustas.

«Nesienaties man klāt, dabūsat vēl vairāk! Ārsts nupat man izvilka no sāniem pusasi strutainas marles, sabāza jaunu pusasi iekšā, un smukuma pēc uzlēja virsū kociņu joda. Un jūs laikam gribat, lai pēc visa tā es taisu cukursaldu seju un klausos Vedēja muļķībās?»

Čiekurkalnietis apklust un aizgriežas uz sienas pusi, un mums saplok niknums.

Pētersonam beidz kustēties ūsu asmeņi, un, laizdamies atpakaļ cisās, viņš nopūšas:

«Nu ja, tā ir pavisam cita lieta. Bet kas tad bez teikšanas varēja zināt, ka ceļā uz šejieni tas iegriezīsies pārsiešanas istabā.»

*

Ciemiņu laiks iet uz beigām, un trīs māsas no Vecrīgas jumtistabiņas steidz atvadīties. Šoreiz mani noskūpsta ne vien resnā Oļa, ko biedri jau sākuši uzskatīt par manu līgavu, bet arī Ella. Lūpām skardama man vaigu, viņa tomēr skatās uz Cintiņa pusi, un acis mēmi tai saka, ka skūpsts patiesībā viņam adresēts.

Tad viņas aiziet, un Vedējs, sapņainām acīm noskatīdamies tām pakaļ, atkārto jau dzirdēto atzinumu:

«Feini skuķi.»

Palāta paliek tukša, viss atkal atgriežas vecajās sliedēs, un Miķelsons stāsta savu kārtējo anekdoti, šoreiz par Cie-kurkalna pašmeitu, kas zagusi Lielajos kapos vaiņagu lentas, lai no tām šūtu brūtes kreklu. Vedējs, kas neprot ilgi turēt ļaunu prātu, klausās mirdzošām acīm, jau laikus savilcis smiešanās gatavībā savu raibumaino seju. Klausās arī Pētersons, Sēja pa paradumam smaida, un Cintiņam ap lūpām manāms vīpsnājošs smīns.

«Aizved to freileni uz častoku,» stāsta Miķelsons, pūzdams griestos papirosa dūmus, «kratot izģērbj līdz kreklam un sāk lasīt.»

Miķelsonam stāstījums pārtrūkst pusvārdā, jo palātas durvis atkal veras vaļā un viņās parādās vecākais sanitārs. Godbijīgi liektu muguru tas kāpjas uz mūsu pusi un rāda ar roku:

«Taisni iepretim, leitnanta kungs. No vidus loga pirmā gulta pa labi.»

Edgars nāk man klāt, apjukušu, stīvu smaidu un mazliet drebošām lūpām, noglāsta roku un noskūpsta pieri. Tad viņš nolaižas uz gultas malas, skatās sejā, un es vēroju brāļa vaibstus, kurus neesmu redzējis savas desmit nedēļas.

Viņš izaudzis mazliet lielāks, un nebūtu jau brīnums, jo vecmāte mēdza sacīt, ka zēni sevišķi ātri augot ap deviņpadsmito gadu. Pleci kļuvuši platāki, bet varbūt tas man tikai liekas tāpēc, ka pats esmu palicis sīks un vārgs. Mazās melnās Ūsiņas, sadīgušas uz virslūpas, dara vīrišķīgāku un reizē svešāku viņa seju, un vēl līdzīgāks tēvam tagad izskatās viņa vecākais dēls.

Aiz augstās virsnieka tērpa apkakles vīd krādziņas baltums, no piedurkņu galiem lien ārā manžetes, bet mati sasukāti ar celiņu vidū un izskatās spīdīgi melni.

Jā, tiešām, tas ir tas pats vecais Edgars, lepnais un švītīgais vecākais brālis, pirmais dejotājs skolēnu vakaros.

Visur radis būt pirmais, ir mājās, ir klasē, tas mani pieradinājis skatīties uz viņu no apakšas. Zēna gados tas man bija brālis un rīkotājs reizē, un tādi mēs esam arī tagad tikušies. Viņš — deviņpadsmit gadus vecs leitnants, es — strēlnieks, kam pagājušā bija septiņpadsmitā vasara.

Edgars skatās man acīs un smaida, bet nezin kāpēc man

arvien vēl liekas, ka svešāks palicis ir brālis, ir viņa smaids. Varbūt to dara svešāku virsnieka tērps, Edgara zeltotie uzpleči, uz kuriem vientuļas zaigo baltas zvaigznītes? Ak nē, mUsu rotniekam uz katra pleca ir pa divas, bet, ja Edgara vietā būtu atnācis ciemos virsleitnants, man liekas, mums jau raisītos valodas.

Kaut ari mēs esam citādi sveši ļaudis, mūs vieno ar rotas komandieri neredzamas brālības saites. Viņš ved mani pirmo reizi uguni.

Tiem, kas kopā gājuši kaujā, satiekoties vienmēr viegli raisās mēles, un tas nav nekāds brīnums, jo savā ziņā viņi ir kļuvuši radi. Viņu zemapziņa nojauš jaunās asinsradniecības saites, un kā brāļi man tagad kļuvuši pirmās kaujas biedri, — mazais pelēkais kaprālis Sala, skarbais fēniksie-tis Spandegs, kas tic burvībām, bet nebaidās ne velna, — ķildīgais pārgalvis Miķelsons un garkājainais vienausis Konrāds, kam ugunssarkans matu mežs, dzelzs pirksti un vientiesīga sirds.

Jaunās, kaujlaukā iemantotās asinsradniecības saites uzcēlušas neredzamu žogu, kam mēs ar Edgaru lāga netiekam vairs pāri.

Tie paši tik pazīstamie sejas panti, kurus varu pēc patikas likt gribasspēkam veidot acu priekšā pašā melnākajā nakts melnumā, — tā pati baltā rētas svītriņa zem labās acs uz brāļa vaiga, ko, krītot no lazdas, tam plēsa kaltis zars, — tā pati balss un tās pašas kopējās asinis, — un tomēr mēs jūtamies svešādi, jo neesam vairs tādi paši satikušies, kā šķīrāmies.

Man liekas, šī plaisa nebija vēl samanāma toreiz Mīlgrā-vī, kad Edgars lūdza tēvam atļauju palikt mūsu bataljonā. Tagad tā kjuvusi visai plata, bet šķiet, no viņas nebūtu ne miņas, ja tēvs tad nepretotos brāļa lūgumam un mēs visi trīs kopā būtu gājuši kaujā.

Tagad mēs **skatāmies viens otram sejā** un **apjukuši Smai**dam, un **lūpas** meklē vārdus, **kas brāļiem satiekoties būtu** jārunā.

«Nu, kā tev labi iet?» Edgars beidzot saka, pats sev par sodu iekozdams apakšlūpā, jo vēsi un banāli skan viņa vaicājums.

«Nekas, labi,» es šļupstu ar savu sašauto mēli, pret paša gribu

iekrizdams toni, kādā mēdz uz ielas satiekoties apvaicāties par veselību un veikallietām pavirši paziņas.

«Tad jau lieliski,» Edgars runā. Kaut viņam piesarkuši vaigi un var redzēt, ka tas cīnās pats ar sevi, — neredzams žogs ir pa šo laiku radies mūsu starpā, un mēs nevaram tam pāri tikt.

«Tēvs viens pats tagad bradā Tlreļpurvu,» es čukstu, un, tēvu atceroties, man vēl neskaidrāka un čukstošāka paliek balss.

Tūliņ, tūliņ mēs būsim šim neredzamam žogam pāri, tūliņ mēs runāsim kā brāļi, nevis pavirši paziņas, jo, tēvu pieminot, Edgaram ir kļuvis valgs acu skats.

Viņam noraustās seja, bet, paveroties lūpām, atkal sadzirdams tas pats mākslotais, neīstais tonis, no kura brālis — es to jūtu un redzu — cenšas atbrīvoties, bet nespēj vaļā tikt:

«Nu, nekas, dabūs pie vecajiem ordeņiem klāt kādu jaunu,» runā Edgara balss, nākdama kā no tāluma, un es redzu ka tam, ***cīnoties*** pašam ar sevi un savu toņa mākslotlbu, ir nobāluši vaigi un uz pieres izspiedušās sviedru lāsītes.

Es klusēdams skatos garām, vērodams platās podiņu krāsns baltumu stīvi ieplēstām un stingrām acīm, jo skropstas tikko spēj saturēt saskrējušās asaras. ***j***

«Tagad man jāiet,» Edgars pieceļas, «neesmu bijis komandantūrā, un šovakar jābūt ari vēl šur tur citur,» viņa lūpas steidzīgi runā, kā cenzdamās tikt ātrāk pāri aizbildināšanās iemeslam, kura dēļ grib steigties projām, kaut gan es manu gluži labi — viņam nav kur steigties, un, nākot uz slimnīcu, tas nav domājis, ka mums iznāks tāda atkalredzēšanās.

«Ej vien,» es čukstu, «ka neiznāk nepatikšanās,» bet dvēselē kaut kas sauc un saka: paliec un neej nekur, — tu tak zini, ka tev nav kur steigties. Parunāsim par mājām un skolas atmiņām, jo tu tak esi tas pats vecais Edgars, mazliet lepns, mazliet iedomīgs, bet tomēr brašs zēns, un reiz glābi mazo brāli, kad viņš bija uz galvas iegāzies dīķi un sācis slīkt.

«Nu, tad dzīvo vesels un tiec labi drīz uz kājām,» Edgars saka, noliekdamies pār mani, lai atvadītos. Un tad uz mirkli ir zudis mūsu starpā valdošais vēsais sastingums, jo brāļa rokas piepeši apskauj manu galvu, un lūpas, kas skūpsta manus vaigus un muti, raustās un dreb.

Tad atkal sāk izirt mūsu skavas, atkal mūs izšķir neredzamais žogs, bet, Edgaram atkal saslienoties taisnam, vēl skan balsī agrīno dienu maigums: - •

«Uz redzēšanos, mazais,» un, dzirdot šo vārdu, es nodrebu viss un pieveru acis.

Par mazo mani mēdza saukt agrākais Edgars, viņās sendienās, kad mums vēl bija māte, mājas un kopīgu palaidnību atmiņas.

Atkal es esmu viens. Brāļa soļi sen aizskanējuši, bet es vēl neiedrošinos vērt vaļā acis.

Biedri laikam domā, ka esmu piemidzis. Un, vērodams savas bērnības dienas caur aizvērtiem acu plakstiņiem, es dzirdu Pētersona drūmo balsi sakām:

«Savādi gan: nemaz neizskatījās pēc brāļu sastapšanās.»

«Tam jaunkungam bija kauns, ka viņa brālis vienkāršs strēlnieks,» no durvju puses atlidoja Dundura šņācošā balss.

Vedējs ir apsēdies uz savas gultas malas, un es bez redzēšanas manu, ka tas atkal urbj degunu.

«Tā nu gan gluži nebija,» viņš domīgi teic, un pēc balss virziena var nomanīt, ka tas pagriezies uz durvju pusi. «Man liekas, feldfēbeļa vecākais dēls nav sliktāks puisis par jauno, tikai lepnāks un iedomīgāks gan. Un tāpēc viņam palika te neveikli ap dūšu, redzot ievainoto mazo brāli un visu šito kompāniju, un atceroties, ka pats, būdams leitnants, tas vēl ne reizes nav bijis kaujā.»

«Tu domā?» prasa Cintiņš.

«Jā,» Vedējs turpina, «un tā nu šoreiz iznāk, ka priekšniecība palikusi apakšniekam iepakaļ. Priekšniekam ar lepnāku sirdi tāda būšana dikti nepatīk.»

«Var jau būt,» rūc Pētersons, «var jau būt. Dažreiz dzird gluži prātīgas lietas arī no Antiņa mutes.»

Vedējs grib sākt rāties, bet Miķelsons no sava kakta tam sauc:

«Paliec rāms un neplēsies ar Pētersonu, jo vienā ziņā tu tomēr esi par viņu un mums visiem pārāks.»

«Nu, nu?» glaimots jautā sarkanmatis.

«Deguna urbšanā,» Miķelsons atsaka. «Zēl, ka tu ar šito numuru viņgad neuzstājies Rīgas olimpiādē: droši vien būtu ticis par Krievijas čempionu.»

Janka rēc, Cintiņš smaida, bet Vedējs apvainots palien zem deķa, rūkdams:

«Nerrs gatavais! Tādam īstā vieta Salamonska cirkū, ne strēlnieku lazaretē.»

*

Ir gaiša ziemas diena, kad es saņemos, slienos sēdus un izlaižu kājas no gultas.

«Jāmēģina sākt staigāt,» es šļupstu atvainodamies, jo Pētersons ar Sēju raugās manī bažīgām acīm.

«Pagaidi, vienam pašam tā lieta ***neies,»*** reizē iesaucas abi vecie un nāk man klāt, — Sēja viss smaidošs, Pētersons mazliet klibodams, bet jau bez kruķiem, jo kāja tam sadzijusi, palikdama pastīva, un tāpēc pie viņa ik dienas nāk plecīgs vīrs un masē.

Viņi nostājas man sānos, apliek rokas ap pleciem, un, turēdamies pie biedru kakliem, es mēģinu iet.

Kā pātagu auklas šķiet nevarīgas paša kājas, kas, guļot pusotra mēnesi, atradušas staigāt. Un izdilušas viņas ir tāpat kā gurni, kas negrib turēt bikses, — tās man steidzīgi jāuzķer ar roku, lai neiznāktu blamāža.

«Nekas, nekas: gan jau ies,» Pētersons mierina, un, viņa lūpām sakustoties, tā ūsu gals draudzīgi staigā man pa vaigu, «sākumā jau vienmēr ir pagrūti.»

Visi trīs mēs lēni virzāmies uz loga pusi, kurā balto ziemas dienas saltais gaišums un redzami apsnigušie dārza koku zari. Un tad es, pirmo reizi pēc sešām nedēļām, redzu zilu debess malu, virs kuras guļ vēsi, balti padebeši, un dārzu, kura sniegsegai pāri no koka stumbriem un zariem krīt zil-ganvioleti ēnu raksti, jo patlaban spīd saule, un tāpēc mirdzoši jautrs izskatās sniegs, — tik balts un dzirkstošs, ka, skatiem pie ta apstājoties, sāk sāpēt acis.

«Jauks laiciņš,» Sēja rāmi saka, savām zilajām acīm vērodams tikpat zilās» debesis. «īstais laiks mežā braukt.»

«Jā gan,» Pētersons atrūc, pusaizvērdams cieti no gaismas sagurušos plakstiņus, «bet karošanai lāga neder: mērķēt pagrūti, — skatoties tādā gaišumā, sāk ņirbēt acis.»

Līksms, reizē nevarīgs, es veros logā, skatiem glāstīdams kokus, sniegus un debesu zilumu, bet galva žvinkst, ausīs rūc un zvana, un istabas gaiss šķiet kļuvis neredzamu bišu sanešanas pilns.

«Kad neuznāk reibonis,» Sēja ieminas, paskatījies man sejā, un tad mēs virzāmies mājup, kā saka Cintiņš, vērodams mūsu gauso gājienu.

Vecie atsēdina mani gultā, un, smagi elpodams, es atlai-žos cisās, saguris un pilns savāda noreibuma, ar piekusušu, reizē jautru sirdi, kaut gan man dreb kāju lieli un satrauktas zvanīšanas pilni deniņi.

Sēja aiziet, bet Pētersons vēl sēd uz manas gultas malas.

«Tas ir labi,» viņš saka, skatīdamies grīdā, «ka tu sāc jau staigāt: varēsim reizē braukt atpakaļ.»

Nesaprazdams es skatos nodaļniekā, kam šodien zemu nošļukušas ūsas, bet acis it kā vairās no citu skatieniem.

«Kāds tu palicis steidzīgs,» es beidzot saku, «rotā tak neviens nenāks tevi apraudzīt.»

«Nenāks arī šeit,» Pētersons izgrūž caur sakostajiem zobiem, un viņa lielās strādnieka rokas, gulēdamas uz slimnieka mēteļa apsegtiem ceļgaliem, noraustās un dreb.

«Kas noticis?» es prasu un atbildes vietā dzirdu nopūtu, kas izklausās kā vaids. Un tad man piepeši ienāk prātā, ka jau piecas dienas mēs neesam redzējuši neviena ciemiņa pie Pētersona gultas. Bālā sieva viņnedēļ izskatījās vēl bālāka, bet mazais puisītis tad nebija atnācis, kā citām reizēm, mātei līdz.

«Pēterson,» es prasu ar aizžņaugtu kaklu, «kas tavējiem vainas?»

Nodaļniekam saļodzas pleci, noraustās vaigs, bet balsij, sākot

runāt, ir dobja un reizē mikla skaņa.

«Difterīts,» viņš aizsmacis saka, «trīs dienas slimoja, ceturtajā — beigts.»

Pētersons atbalsta galvu rokās, mugura tam palikusi pavisam līka, un pleci trīc. Un acis, kuras tas beidzot vērš uz mani, skatās ar sausu, bet mirušu skatienu.

«Un sieva?» es klusi ieminos.

«No bēdām saslimusi, tagad slimnīcā,» Pētersons atsaka, un viņa balsī manāms vēl grūtāks aizsmakums.

Tad viņš saslienas, grīļodamies ceļas kājās un, nokāris galvu, gausi iet uz savas gultas pusi, un viņa soļi liekas divkārt smagāki, jo pēdu smagums iet viņiem līdz.

Tovakar mūsu palātā valdīja klusums, un klusēja pat Miķelsons. Bez jokiem, anekdotu stāstīšanas un ķildām mēs devāmies pie miera, un gurdi kvēloja pie griestiem pus-aizgrieztā spuldze, iesarkana, kā ilgi raudājusi acs.

Palātas kaktos jau dzird krākšanu, bet man vēl nenāk miegs. Un, vērodams nakts krēslību, es sāku sadzirdēt savādu skaņu.

Tā izklausās pēc spilvenā smacētām elsām, kurās skan bezcerības izmisums un milža niknums, un dienā slēptas bēdas skan viņām līdz. ,

Elsošās skaņas nāk no Pētersona gultas puses, un viņas nebeidzas vēl pēc pusnakts, kad mani beidzot pievārē miegs. Grimdams viņā, es vēl dzirdu, kā raud bargais nodaļnieks, iespiedis spilvenā seju un cenzdamies nakts melnumā un biedriem guļot izraudāt asaras, kuras tas dienā valdīdamies slēpis, jo kauns tam, neļauj citiem redzot raudāt.

*

Pie Vedēja atnācis ciemos tā vectēvs. Slaucīdams caurumainā mutautiņā degunu un acis, viņš kaut ko klusi stāsta un reizē bailīgi skatās apkārt, un viss rāda, ka stāstītājs nevēlas, lai to dzirdētu sveša auss.

Es izkāpju no gultas un, pieturēdamies pie galvgalgaliem un sienas, aizeju līdz logam, kurā deg vakarsaules atspīdums. Tas sārto arī padebešu malas un kaimiņu māju sniegainos jumtus, no kuriem kāpj gaisā taisni dūmu stabi, bet dārza koku ēnas sniegā palikušas pavisam zilas, un iezilgans liekas arī sniegs.

Es vēroju degošus mākoņu barus un debesu un sniega priecīgo zilumu un vairs nedzirdu aiz sevis strēlnieku un viņu ciemiņu valodas. Nedzirdu ari, ka kāds min manu vārdu, un no novērošanas sapņa mani uzmodina tikai Cin-tiņa balss skaļums.

«Artūr, vai tu kurls esi palicis?»

Es saraujos, manu aiz sevis steidzīgus, vieglus soļus, griežos apkārt, un manas acis ieplešas platas, satikdamās ar Mirdzas kvēlo skatienu.

Viņa skrien man klāt, visa pietvīkusi, saķer abas rokas savējās un pirmā atkalredzēšanās mirklī grib mesties pie krūtīm, tad it kā saplok sevī, nespodrāks paliek viņas mirdzošo acu kvēls.

«Tu laikam vēl esi ļauns,» viņa kā lūgdamās saka, ar krūtīm glauzdamās man klāt tik cieši, ka es sāku dzirdēt viņas mazās sirds trauksmīgo pukstēšanu, kurai sāk pret prātu un gribu atsaukties arī mana.

«Jā,» runā manas lūpas, bet sirds jau saka nē, un dvēselē es manu gaviļšalku. Un lūpas, kuras esmu gribējis, mums abiem satiekoties, turēt lepni sakniebtas, sāk drebēt, vilkties smaidā.

Viņa ir kļuvusi vēl skaistāka, mirdzošākas palikušas mei-tenīgi lielās acis, sejiņu sārtojis ir aukstais ziemas gaiss, un smaidošā mute liekas kā pusvēries sarkans zieds, kas šūpodamies aicina un mēmi lūdz: plūc mani, plūc.

Rimušas senās bēdas, meitenes smaidu aizšūpots greizsirdības naids, dusmu vairs nav man sirdī, tikai atmiņu saldums un jaunu glāstu alka, un it nekā vairs nav žēl.

Es velku sev klāt ļāvīgo meitenes augumu, no viņas elpas juzdams iesitamies galvā vieglu noreibumu, un pēkšņi manu, ka mūs novēro jautra un ziņkāra acs, likdama atplaukt roku skavām. Bet tūliņ viņas saslēdzas atkal, pašiem nemanot, mēs esam nokļuvuši attālākajā slimnieku istabas kaktā, kur vairs nav neviena gulētāja, un logu iedobums spēj noslēpt abu augumus. Nejūtot vairs ziņkāru skatu sekošanu, manu roku plaukstas aptver meitenes galviņu — smaidošās acis iegailējas turpat pie maniem redzokļiem, un skūpsts, kam, liekas, nebūs gala, sāk dedzināt man lūpas, un maigi mulst mana sirds.

Kad viņas apmulsums sāk robežoties jau ar nesamaņu, tikai tad atraisās no pirmā skūpsta mūsu mutes, un smagi elpojošām krūtīm jūtu, ka sitas pie manējām klāt pieplakusi dreboša meitenes sirds. Un atkal mums sakļaujas lūpas un rokas, un veras cieti acu plakstiņi, lai nemanītu nekā cita, kā tikai mīlas reibumu. Un mūsu drebošās sirdis liekas jauni gaviļpilni putni, kas, pirmo reizi metušies gaisa zilumā, trīc no prieka un savu spārnu švīkstoņas.

Tad Mirdza lūko stāstīt, kā viņa dabūjusi zināt par manu atrašanos slimnīcā un kā tai sāpējusi sirds, bet, negribēdams atcerēties savu nevarību, es ar jaunu skūpstu aizslēdzu meitenes muti, un lieku glāstošām rokām atkal staigāt pa viņas augumu. Šai staigāšanā viņas top tik kaisli straujas, ka meitenes augums vēl vairāk dreb.

Viņa saņemas, bet velti lūko iedegt acīs dusmu kvēlu, un rājiena vietā nāk smaids. Un stāstījumā, ko beidzot viņa var sākt stāstīt, tai smaidi jaucas ar asarām.

Toreiz, kad es aizgājis nežēlīgs un ļauns, viņa gribējusi padarīt sev galu, bet māte, laikam ko nojauzdama,ˆatstājusies ne soli, un Mirdzas bēdas beidzot paklaidēļis Cēsu virsnieku balles viļņojums. Tad viņa

sākusi domāt par mums abiem, mūsu mīlu, raudādama caurām naktīm un saukdama mani atpakaļ. Vai tad es neesot manījis šos viņas sirdsbalss saucienus, kam vajadzējis iet pie manis kā radio viļņiem, cauri padebešu bariem un Tīreļpurva klajumiem?

«Nē,» es apmulsis saku.

Mirdza ir tuvu raudām.

«Redzi nu,» viņa rājas, uzmezdama lūpas, «kāds tu esi bijis nevarīgs un ciets,» un tūliņ atkal sāk smieties, ieķeras ausīs, velk manu galvu sev pie sejas, un mana mute kā noreibusi kamene sāk staigāt pa viņas vaidziņiem un kaklu, kura baltumu atsedzis kažociņa apkakles pavērums.

«Tu nenāci, un man atkal sagura sirds un negribējās vairs dzīvot. Zini, Artūr, — es runāju nopietni, — ja tu mani pavisam aizmirsīsi, — notiks nelaime. Un, ja iemīlēsi kādu citu, es izskrāpēšu tai acis,» viņa atkal kļūst jautra, smejas un plucina man ausi, un maigi silts ir viņas pirkstu pieskāriens.

Es solos viņu mūžam neatstāt, un tad vēl man jāzvēr, ka es nepīšos ar citām skuķēm. Kad arī tas ir padarīts, Mirdza metas ap kaklu ar kaislu straujumu un tā smacē skūpstiem, ka man draud apstāties sirds.

«Nu tu atkal esi mans,» viņa jautri saka, «neatdošu nevienai citai, — tu biji, esi un vienmēr būsi mans.»

Kaut kas iesmeldzās dvēselē kā veca apdzisusi rēta, taisīdamās no jauna asiņot, — atmiņu viļņi sāk šūpot Mirdzas istabiņā redzētās svešās sejas, bet, kā nojauzdama vaicā-jienu, meitenes mute aizslēdz manējo, un vecajai sāpju smeldzei liek rimt un klusēt laimes vilnis.

Palicis jau pustumšs, citu ciemiņi sen aizgājuši mājās, un vecais sanitārs, nemanot pienācis mums klāt, ar klusu ieklepošanos dod zīmi, ka ir pēdējais laiks.

Viņš, goda vīrs, bez vārda saprot manu lūdzošo skatienu, ar smaidu aizgriezdamies sānis, un, slēpdamies aiz sanitāra muguras un biedru acīm, mēs steidzamies atvadīties.

«Atnākšu rīt,» Mirdza dveš man pie auss, un viņas karstā elpa man mulsina sirdi un apdedzina kaklu.

Tad viņa ir prom, līdz ar to pazudis pēdējais dienas gaišums, un vakarkrēsla melna ir kā nakts.

Neatbildēdams uz biedru vaicājumiem, es eju atpakaļ gultā, un mani aizskar Miķelsona zobgalība, saprotošais Cin-tiņa smīns un Vedēja jūsmošana, ka no visiem palātas strēlniekiem man esot feināk-ie skuķi.

«Diezin no kurienes viņš rāvis tādu mantu,» Vedējs nopūšas, un es neviļus pasmaidu, tūliņ novērsdamies, lai pašapzinīgs un tāpēc varbūt muļķīgs neiznāktu šis smaids.

Biedri jau guļ lielo miegu, gurdi kvēl sarkanā pusgrieztā spuldzes

guns, bet sirds man vēl pilna atmiņu salduma, uz lūpām deg Mirdzas skūpsti, un krūtīs palicis liels laimes vilnis.

Tad no palātas kaktiem, kas izskatās pavisam tumši, un no sienām, gar kurām sagūlušās ēnas, sāk iznirt smejošas ņirdzīgas sejas. Viņas šūpojas tumsā, nāk klāt, un nicīgi viebjas viņu bezkrāsainās lūpas. Tās smīn, cenzdamās ko sacīt, un sirds man sažņaudzas lielās sāpēs, kļūdama kā čūlojoša rēta, ko ķēris nežēlīgu pirkstu pieskāriens.

Es aizveru acis, bēgdams no tumsas seju ņirdzīguma, bet viņas prot iezagties arī aiz acu plakstiņiem un smejas, šķobās un ņirdzīgi saka:

«Mēs bijām pirms tevis, tu esi mūsu pēcnieks, he, he!»

Es aizsedzu seju rokām, bet ēnu ņirgas spiežas cauri plaukstām, un, apsviedies uz mutes un iespiedis spilvenā karstos vaigus, es manu tumsas balsis čukstam pie auss:

«Nekas, nekas, pēcnācēja kungs. Visi jau nevar būt pirmie, — he, he!»

Tumsas ņirdzīgums uztrauc mani sēdus, liek sažņaugties dūrēm un degošām acīm vērties palātas krēslībā. Bet krēs-lība ir pilna izsmejošu čukstu, un viņi sāk rimties tikai pēc tam, kad sūrs miklums man apmiglojis acis.

Tad es kļūstu atkal auksts un ciets un, sakodis zobus, sev saku, ka ar šodienu ir gana, ka man jāaizdzen atkalredzēšanās iedvestais prāta mulsums un ka tam visam jādara gals.

Ar šo apņemšanos es iemiegu, sapņos mani nemoca enu rēgi, bet liekas, ka maigas lūpas staigātu man pa seju, glāstītu muti un turpat, turpat pie auss čukstētu salda meitenes balss:

«Mīļais, mīļais — tu esi mans uz visiem laikiem, un nemēģini no manis vaļā tikt.»

*

Es uzmostos ar smaidu uz lūpām, un visu dienu, līdz ciemiņu stundai, man ir līksms prāts.

Domās es virknēju ironiski asas frāzes, kuras man jāsaka Mirdzai, kad tā šodien atnāks mani apciemot. Bet sirds lāga netic, ka es spēšu tās izrunāt, un dvēseles dziļumos es manu jautru sudrabotu smieklu zvaniņus.

Kāds neredzams tur viegli smejas un saka:

«Nepretojies laimei, ļauj visam iet savu ceļu, lai notiek tas, kam jānotiek.»

Pienāk satikšanās laiks, un man piemirsies viss vēsums, ar kādu prātā es apņēmies saņemt meiteni. Sirds pilna saldu gaidu, un acis bez stājas veras palātas durvīs, kā gribēdamas tās ātrāk vaļā vērt.

Citiem atnāk ciemiņi viens pēc otra, — sirmi tēvi, jaunas meitenes ar bikli zilām acīm un vecas māmiņas, un sirsnības siltums sāk pludot ap gultām, pie kuru gulētājiem atnākuši sērst viņu mīļie, bet Mirdzas

vēl nav, un gaidu klusums ap mani jau kļuvis augoša, trauksmīga nemiera pilns.

«Varbūt satikusi ceļā kādu draudzeni,» es sevi mierinu.

«Varbūt arī kādu draugu,» ņirdzīgi iečukstas kāds neredzams, un sirds man žņaudzas greizsirdīgās sāpēs.

«Varbūt māte nelaiž, varbūt, — bet viņa tomēr atnāks, — nāks katrā ziņā,» es cenšos sev iegalvot ar visu varu, un, liekas, to pašu sākušas čukstēt manas lūpas, jo Vedējs, turpat blakus gulēdams, piepeši saka:

«Ko tu teici, Artūr?»

Es aizgriežos uz Cintiņa pusi, bet tūliņ īgns atkrītu augšpēdus un sāku skatīties griestos, jo acis ir sastapušās ar draudzīgi smīnošu izlūka skatienu.

Ciemiņu laiks ir beidzies, biedru tuvinieki pazuduši aiz durvīm, kuru baltums, liekas, kļuvis izsmejoši salts, bet es vēl gaidu savu meiteni.

Gribasspēks rājas, prāts saka, ka šodien neviens vairs nerādīsies, un klusa cerība mierina:

«Varbūt viņa atnāks rīt.»

*

Auksta un vējaina aiz loga uzaususi diena, un bezgala gausi velkas laiks. Lēnāka, liekas, kļuvusi pat māsu gaita, un lēnāki palikuši ārstu soļi, tiem apstaigājot mūsu gultas, un nepelnīti skaļa šķiet strēlnieku smieklu šalka, kas, brāzdamās cauri palātai, iešalcas man ausīs, kad Miķelsons, nobeidzis savu kārtējo anekdoti un sataisījis nevainīgi nopietnu seju, sāk atkal pūst griestos papirosa dūmu lokus.

Beidzot sanitāri aiznesuši ēdiena traukus, māsa Elza iziet cauri palātai, laizdama pāri mūsu gultām pētījoši laipnu skatu, un sirds sāk vēl karstāk degt gaidās, jo tagad vairs nav tālu viesu laiks.

Sāk vērties durvis, laizdamas iekšā ciemiņus, bet Mirdzas viņu vidū nav. Pie Dundura gultas sēd viņa līgava, bālā meitene ar zilām acīm, un Jankas vecmāmiņa atkal atnākusi apciemot savu mazdēlu. Cirļtiņš runājas ar druknu vīru, kam pelēkas ūsas un vēja nopūsta seja, un ciemiņi sanākuši arī vienam otram citam.

Tikai es vēl arvien esmu viens, un Pētersons stīvi veras griestos un izskatās vēl bālāks, jo zina, ka tagad neviens nenāks viņu apraudzīt.

«Neatnāks,» kāda mēdoša balss sirds dziļumos man nedzirdami saka, bet acis nespēj atrauties no durvīm un gaida, gaida vēl.

Tad man kaut kas priecīgs iedrebas krūtīs, jo es dzirdu koridorā meitenīgi vieglus soļus, durvis aši atskrien vaļā, un tad pār mani noliecas salā skrienot nosarkusi mīļa seja, un viņas smaids, sākdams glāstīt, aizdzen visas bēdas, un liksma un viegla kļūst sirds.

«Kur tu vakar biji?» es prasu, turēdams silto meitenes roku savos izdilušajos pirkstos un vilkdams viņu sev klāt.

«Mamma nelaida, bija atnākuši viesi,» Mirdza nosarkusi saka, slīgdama rokai līdz, bet tad raujas atpakaļ, kautri skatīdamās apkārt.

Cintiņš ir lāga zēns, un liekas mūs neredzam, bet sarkanmatainais kaimiņš pa kreisi, ko sajūsmina visas palātā redzētās meitenes, nenovērš no Mirdzas acu, kurās tam sagulis sapņains tīksmīgs smaids. Tas neizdziest ari pēc tam, kad, laidis roku cauri segas apakšai, es dodu glūnētājam triecienu sānos. Tikai pēc otra belziena Vedējs beidzot saprot, kas par lietu. Rūkdams tas griežas uz muguras un tad uz kreisajiem sāniem, un, mūs vairs neredzēdams, beidzot paliek rāms un kluss, un no viņa elkoņa mehāniskās kustēšanās es manu, ka tas atkal sācis urbt degunu.

Tagad mēs esam tikpat kā vieni, un, ja ari nevar ska|i runāties, toties smaidīt mēs varam bez gala, un skūpstus mīt.

«Es tevi vakar tik ļoti gaidīju,» dveš manas lūpas, jauzdamas meitenes vaidziņa siltumu.

«Es tak teicu, ka mamma nelaida,» viņa taisnojas, bet acis, kas nupat vērušās manējās atklāti dzidras, sāk aptumšoties, neskaidri kļūst dzelmainie redzokļu atvari, un sirdi kāds neredzams man saka:

«Meli. Nelaida nevis māte, bet kas cits.»

«Nav tiesa,» man pasprūk, sirdsbalsl klausoties, un Mirdza, uzmetusi lūpas, sāk skatīties logā, pāri manai sejai un gultas galvgalim.

Manas acis neatraujas no viņas gleznā profila, un, nesaudzēdams vairs viņas skatu varas, es sāku vērot meitenes vaidziņu.

Tas ir vārs un samtaini maigs, bet līdz ar sala sārtuma izgaišanu atkal kļuvušas saskatāmas nelaikā nākušās vītuma pēdas zem acīm un ap lūpu kaktiņiem. Tās ir tikko nomanāmas sīkas krunciņas, kuras ievelk jaunās sejās kaislas naktis, un pasvītro pūdera lietošanas paradumu.

Jā, pūderis sācis saēst ari Mirdzas sejiņu, un ir pat tagad nojaušams uz viņas vaiga, iegūlies starp tikko saskatāmām grumbiņām zem acs. Viņu mana arī lūpu kaktā, — pašas lūpas liekas nedabīgi lielas, izskatās asinssarkanas, un tātad viņas būs skāris karmīna zīmulis, jo uz savējām es jūtu sāju saldumu.

Garākas kā agrāk ir kļuvušas arī meitenes acu skropstas, toties plakstiņi palikuši pelēkmelni, un tad mans skatiens, pētoši slīdēdams tālāk, aizvirzās līdz mazajai ausij, skar kaklu, un rīkle man metas sausa, aukaini sāk sisties sirds, bet acis ieplēšas lielas un saltas.

Zem auss uz manas meitenes kakla ir saskatāms iezilgans laukumiņš, viss nokaisīts sīksikām iesarkanām punktīm.

Tādus mēdz atstāt karstu skūpstītāju lūpas, bet manējās aizvakar šo vietu neaizskāra, un es varu zvērēt, — aizvakar Mirdzas kakls bija caurcaurēm balts.

Acīs salijušais saltums man līst sirdi, bet rokas cieši sažņaudz

meitenes pirkstiņus, un, lūpām sakustoties, pār tām nāk aizžņaugta un dobja balss, kas paša ausim izklausās sveša:

«Saki savam vakardienas kavalierim, kas neļāva tev šurpu nākt, lai skūpstoties apvalda lūpas: cits ieraudzīs viņa atstāto zilumu un domās, ka tu esi bijusi kaujā un dabūjusi ar šrapneļlodi pa kaklu.»

Kā pātagas ķerta, Mirdza sviežas apkārt, un seja, ktrrā kvēl lielas, tagad niknas acis, sarkst un bāl, bet pirkstiņi izraujas no manas rokas un tver kaklu, kā gribēdami nagiem noplēst, noslaucīt tur ādā palikušo nodevīgo zilumu.

«Artūr, ko tu runā?» viņa aizvainota saka, bet acīs deg dusmas un savāda naida guns. Tad sāk dzist šīs ļaunās acu uguntiņas, atkal dzelmaini skaidri metas redzokļu atvari, un vēl blāzmainākus tos dara saskrējušo asaru miklums.

«Tas tikai tāds izsitums,» viņa dveš, plakdama ar seju un krūtīm man klāt, bet greizsirdības niknums sasaldējis man sirdi, vēss šoreiz liekas asinssarkani krāsoto meitenes lūpu pieskāriens.

Mute atsakās atbildēt tās skūpstiem, griežas sānis, acis skatās prom. Savāds saltums pārņēmis mani visu, un ne mīlas, ne sevis nav žēl.

Mirdzas roka nedroši lūko glāstīt man lūpas, bet viņas neatveras, un bez skūpsta atbildes paliek meitenes pirkstu pieskāriens.

Tad viņi nodreb, sažņaudzas mazā dūrē, — kāds iešņukstas tepat blakus, iet projām, pa grīdu aizdun viegli soļi, — un tad es esmu viens.

XX

Atkal ir vakars, un sanitāri iet no gultas pie gultas, dalīdami maizes riecienus un tējas krūzes. Miķelsons saviem nostāstiem smīdina strēlniekus, bet es vēl arvien aktīvi veros sienā, cieti sakodis zobus, un savāds saltums sastindzinājis man dvēseli.

Sarkani deg pusnogrieztas spuldzes, pamazām rimst runātāju valodas, un tad pie manis nāk ciemos Pētersons un skatās izdzisušām acīm, apsēdies uz gultas malas.

«Artūr,» viņš klusi saka, skatīdamies savās lielajās strādnieka rokās, kas tam guļ uz ceļgaliem, «vai tu drīz varēsi slieties pavisam kājās?»

Es saprotu, ko viņš domā, un saltums, kas stindzina sirdi, kļūst vēl ledaināks.

«Kaut vai rīt,» es atbildu, un Pētersona roka taustīdamās nāk pa segas virsu, meklē manējo un saņem to savā milzīgajā plaukstā.

«Rīt,» Pētersons atkārto, un izdzisušajās acīs tam iegai-las baiss gaišums, bet pirksti cieši sažņaudz manu roku.

«Ar labvakaru, Artūr,» viņš saka, celdamies kājās, iet atpakaļ uz savu gultu, un, skatoties tam pakaļ, es manu, ka viņam atkal taisnāki kļuvuši pleci un gaita vairs nav tik smaga, kā tanīs dienās, kas šķir šo

no dēla nāves.

Otrās dienas pēcpusdienā mēs pošamies ceļā, Miķelsons lādēdamies nāk mums līdz:

«Tādā suņa laikā skriet prom no slimnīcas,» viņš rājas, «kur varēja vēl pagulēt pāris nedēļas! Cilvēki, bet jūs tak palikuši pavisam bez jēgas!»

«Tad paliec,» atrūc Pētersons.

Miķelsons paskatās viņā sirdīgām acīm.

«Tagad tev mazāk jēgas,» viņš atcērt, ģērbdamies kareivja tērpā, ko atnesis sanitārs: «Par ko tu mani turi, ja domā, ka palikšu slimnīcā, kad citi jau lasās atpakaļ uz rotu? Dievs sodi, tūliņ var redzēt-* ka tu esi kaprālis uz raķa, un nekad neesi dresēts mācības komandēt.»

Pētersons nopurina galvu, kā atgaiņādamies no oda sīkšanas, un saka, audams kājās zābakus:

«Te jau paliek Janka, Sēja, Vedējs, — visi veci strēlnieki.»

«Atradis tipus, ar ko mani salīdzināt,» Miķelsons nospļaujas pār plecu, tēmēdams logā. «Jankam vēl pāris vasaras būtu jāiet ganos, Sēja ir budzis, arī lazaretē audzē vēderu, bet Vedējs dumjš no cekula līdz binzolēm, un ar pirkstiem pa degunu vien dzīvo, — riebjas uz to pusi skatīties.»

«Vai dzi, rētainais, tu labāk pievaldi uz promiešanu muti,» Vedējs atsaucas, «ka nenoķer kaut ko ceļakukuiim!»

Miķelsons nikni uzsper uz grīdas, dzīdams kāju zābakā.

«Pievaldi labāk savu, deguna urbēji Ja aizkaitināsi, slikti būs,» viņš novelk, izvilkdams no pagalvja apakšas un aizbāzdams aiz zābaka stulma savu nazi, ko saglabājis krievu lazaretē un pamanījies arī mūsējā slepeni paņemt līdzi.

Tagad mēs esam gatavi un sākam apstaigāt biedru gultas, lai atvadītos. Viņi vēl mums visu labu, un mēs atbildam ar to pašu, bet kas to zina, vai kādreiz vairs tiksimies.

«Daudz te paliek brašu zēnu,» Miķelsons saka, spiezdams roku Dunduram, «bet ir jau vanckari arī. Lai būtu kādi būdami, latvju puikas mēs esam visi, un ja ne citur, tad Jelgavā mums pavasarī vajaga satikties.»

«Katrā ziņā,» Dundurs atbild, un viņa cieto seju pārlido viegls smaids. Bet Janka jau ir aizsvilies kā skals:

«Jelgavā, jā gan, kad dzīsim vācus ārā no mūsu zemes,» viņš priecīgs runā, kāpj ārā no gultas, un, ja mēs pamestu pirkstu, Janka būtu gatavs tāpat slimnieka mēteli un kurpēs laisties mums līdz.

(Nobeigums sekos.)

Jāņa Plāpja gravīra Aleksandra Grīna Kopotajiem rakstiem

I, IV vākus noformējis **Ojārs Pētersons**

«Avots» Nr. 10, 1989. g., 1—80

V
/1/
50 kap.
INDEKSS 77109

AVOTS

PROZA, DZEJA, DRAMATURĢIJA, /> £/£L/C/S77/C4, KRITIĶA

TV

notes

1

Apsēdīšos pirms ceja. (Krievu vai.)
[12] Vīrietis — skaistulis. (Krievu vai.)
[13] Nelietis. (Krievu vai.)
[14] Kurp brauksi? . . .Tālu, tālu. Uz dienvidiem?
Iespējams. Bet vasaras sezona taču beigusies! . . . (Krievu vai.)
[15] Uz pastāvīgu dzīvi, (Krievu vai.)
[16] Nu, un vācies, dirsa, ja tev šeit slikti! (Krievu vai.)

Kad Peitons Fārkars aizšāvās taisni lejup pa gulšņu starpu un zaudēja samaņu, viņš jau bija tikpat kā beigts. No šāda stāvokļa — gadsimtus vēlāk, kā pašam šķita — viņu izrāva asas sāpes, ko radīja spēcīgs spiediens uz rīkli, to pavadīja žņaugšanas sajūta. Dzeļoša, nepanesama mocību uguns likās šaujamies no kakla pa visiem locekļiem un ķermeņa šķiedrām. Sīs sāpes itin kā aizvirpuļoja pa skaidri zināmiem nervu ceļiem un atzariem un vibrēja neiedomājami ātri un zibsnīgi. Tās šķita kā pulsējošas uguns straumes, kas nokaitē viņu līdz sarkankvēlei. Bet galvā . . . viņš nezināja, kas notiek galvā, tā bija ar kaut ko pilna un aizdambēta. Visas šīs sajūtas nepavadīja neviena doma. Saprāts jau bija izdzēsts, cilvēks spēja vairs tikai just — just un ciest mokas. Radās atjauta, ka viņš kustas. No visām pusēm ieslēgts spoži degošā mākonī — viņš pats bija tikai šā mākoņa ugunīgais kodols, gluži nemateriāla substance —, Peitons Fārkars šūpojās fantastiskiem, ar prātu neaptvera

2

Vel neguliet, maukas? (Krievu vai.)

3

Kāpēc neskaties, mauka? (Krievu vai.)

4

Triumfa arkas projekts V. Lāča bibliotēkas Reto gramatu un rokrakstu nodaļā: Lˆ:JL . Projekts parakstīts «Remondini».